4

Est. 2 17
1 155

Sevilla

HONOR
CONSTANTIA
DIGNITAS
QVARTVS
VRBIVM PRÆ
CIPVARVM TO
TIVS MVNDI.
PAX
IVSTITIA
DILIGENTI
SAPIENTIA
BIBLIOTECA UNIVERSITARIA SEVILLA

IN FRONTISPICIUM THEATRI QUARTI URBIUM GEORGII BRAUNII AGRIPPINATIS.

VÆ Dea *quisve* Deus, *solio sublimis in alto,*
Festa coronato vertice serta gerit?
Maiestas comi quanta est residentis in ore?
Aurea & augustum tollit ad astra caput?
Fallor, an hic ille est Marius *sacraria Romæ*
Dum Virtute *cui iunctaq; templa dedit?*
Non, non, verè ipse est: neq; me sententia fallit:
Agnosco faciem dignaq; membra Deo.
Est Honor, *est, inquam, hic* Virtutis *filius, & cui*
Est genitor Constans digna *se in arte* Labor
Aónio quondam quem nutriuêre sub antro
In manibus Diuæ Tresq; Nouemq; suis
Missa cui cœlo sese Sapientia *ab alto*
Indidit, & diæ Industria *mentis opus.*
Pacis *alumna* Themis *cui ridens sponte decorum,*
Largita officij est munus onusq; sui,
Quæ si Frontem *huius* Libri *cur ornet imago*
Quæris, ea an causas res habeatq; suas?
Quærendi ut facias quisq; es, compendium, & illa
Aptius esse loco huic ut fateare nihil:
Scire licet, Librum *te ex ordine cernere* Quartum
Oppida qui mundi nobiliora refert
Orbis *quæque* Urbes, *ut quaque est maxima rebus*
Omnibus hic pietas posse videre dabit.
Oppida quæ cùm non condantur, condita longum
Fortibus aut durent, inuidiosa viris
De paruis fiant vel florentissima, quàm cum
A Virtute *praest nobilitatus* honos,
Atque ubi Paci *almæ sua scita & commoda constant,*
Debitus & Themidi *est cum pietate locus:*
Urbes *quid* Librum *par erat sermone loquentem.*
Et cœlo scalptis à meliore notis,
Quid librum hunc, inquam, par erat præferre, magis quàm
Artes, Urbs *per quas demum in* honore *suo est?*
Hæc igitur voluit per quæ florere videmus
Oppida, *& in summis luxuriare bonis,*
Hæc Auctor *voluit, ceu* Tutelaria *in ipso,*
Limine, *& in* portis Numina *stare suis*
Quo melius si quid fieri quis posse putabit,
Huic per me menti *fas dare thura bona est.*
Et per mentem ipsam hanc Tragica hæc quid sæcula poscunt
Nostra mage, innumeris undique fœta malis:
Quam non voce modo ut & scriptis admoneamur,
Artifici inciso verùm etiam ære manu,
Si non de nobis recti omnis cura recessit,
Cuncta viuet q; uno perdere regna modo:
Ignis quæ neq; dum mucro hosticus hausit:
Quæque utroq; solent lædere peius aquæ
Summa rei passim ut tantum tradatur ijs, qui
Liberi auaritia ac ambitione sient.
Mandenturque animi instructis Sapientia honores,
Quique pie ante alios sedulitate *vigent?*
Pro quibus ô mores, *ô* tempora *sæpe videmus*
Nescio quem primum poscere in Urbe *locum:*
Compotem & indomitæ fieri ambitionis *opum ut*
Sola, una generis vel ratione sui:
Non vacuum tantũ ijs, queîs diximus artibus Urbes
Seruari, superi & surgere ad Astra poli:
Sed qui pro dolor, his sit moribus insuper, Urbes
Perdere uti paruo tempore mille queat.
Quæ cum cernamus, quantum bona publica lædant:
Materiam ut nostris sufficiantq; malis:
Quamq; eadem crescant magis in momenta magisq;
Iudicia hæc, quæ nil iudicij instar habent:
Non ijs admoniti tot iam respicimus annis,
Aut dominos rerum hæc cura remordet adhuc?
Quin tandem, ô tandem, vos, Orbis numina, Reges:
Vos saltem, in quorum Terra Fretumq; manu est:
Obuiam huic, huic ite malo, ne præmia inertes
Hæc rapiant, doctis quæ soluenda viris
Hanc dico, hanc auferte luem, quæ peste timendum:
Censeo cuiq; sua in nil ditione magis
Et faxo redeant illa aurea sæcula nobis,
Pagina quæ totiens laudat & optat anus.
Faxo, ut, quæ nunc est ferro violentior, ætas,
Mores ipsa odio occæptet habere suos:
Qualia Saturno, & celebrat sub rege vetustas,
Qualia subque pio regna fuisse Numa.
Talia ad occasum sit solis, solis ab ortu
Imperia, & nil sit Iustitiæ arte prius,
Et non, quos vasti penes est custodia mundi,
Hæc optat regnis otia quisque suis,
Tunc ô, sed parco in Dominos quia dicere tutum
Non est subiectis, altaque verba loqui,
Parco, & quidquid id est: horum quodcunque futurum est:
Seu quod tecum optem: siue, quod heù vereor:
Laudo tamen tua consilia ô clarissime Brauni;
Virtute hac mactum & te cupio esse tua.
Fiat, non fiat, fieri quod debet: abunde
Officio tu, Dijs, functus, amice, pio es.
Omnia Braunium *& hinc memorabunt secla nepotum:*
Ut nunc est cunctis laus tua in ore bonis.
Queis ego dum tecum placeam, vir maxima longum
Flere, suas iubeo & res sibi habere malos.

Franciscus Modius Brugensis F. in Agrippina Ubiorum Colonia.

IN GEORGII BRAVNII VRBIVM ORBIS DESCRIPTIONES IOANNIS POLITI J. C. Sereniss. Electoris Colonien. Historici carmen.

Vid iuuat ignotas alio sub sole tot vrbes
Quærere? & incerto visere regna mari?
Siste gradum nec te dubio committe labori,
Ista potes patrio cernere cuncta solo.
Commoda Palladiæ non tanta tulistis Athenæ,
Belgarum vt præstans hæc quoq; palma foret.
Ergo decus Phœbi notus cui vesper & ortus,
Duraq; sub gemino regna reposta Polo:
Cum populis monstres quicquid capit orbita mundi,
Quis te oculum mundi dicere Braune vetet?

IANI MELLERI PALMERII IN TOPOgraphicos Braunii, & Hohenbergij conatus carmen.

Q*Vàm dextro dedit Aonios haurire liquores*
Braunius *Astreæ gratus Themidiq; Sacerdos,*
Quàm benè Franciscus *facit* Hohenbergius, *arte*
Dum tantas oculis vrbeis, dum subijcit Arces
Quas ne fama quidem ad nostras vnquam attulit aures.
Quid? quod nonnullas tanquam reuocauit ab Orco
In lucem, quibus interitum iam fata parabant?
Quas clam, quas tenebris pridem nox improba texit?
Atque aiunt stygias fasto ingemuisse sorores:
Nec passas animo à quoquam sua pensa tenere
Ac casti veterem Hyppoliti reuocasse querelam,
Cum vitam extinctus Dite indignante recepit.
Parcite fatales diuæ: nihil ille nec ausus,
Nec voluit, vestris quo inferret finibus arma
Si vitam dedit, at vitam dedit Æsoni Colchis:
Nec Jouis, aut Phœbi sensit, vel tela, vel arcum.
At si cuique libet sua reddere præmia facto,
Longa illi seros ducatis stamina in annos.
Eueniet, mea si quid habent oracula veri:
Aspice, nam intortos apices se flamma volutat:
Quamque prius maior se fundit, & aera lambit.
Hæc satis: olim aderit, si quid pia numina possunt
Cum vos, qua sacros aperit se callis in hortos,
Aonas in montes ducam, modo vita manebit:
Inuidia est? sperabo tamen: nec vota fatiscent.

S. CAESAREAE MAIESTATIS PRIVILEGIVM.

AXIMILIANVS Secundus, diuina fauente clementia, electus Romanorum Imperator semper Augustus, ac Germaniæ, Hungariç, Boiemiç, Dalmatiç, Croatiæ Sclauoniæ, &c. Rex Archidux Austriæ, Dux Burgundiæ, Stiriæ, Carinthiæ, Carniolæ & VVirtenbergæ, &c. Comes Tyrolis, &c. Recognoscimus & notum facimus, tenore præsentium vniuersis, Rempublicam benè & rectè cōstitutam, non tam armis, mœnijs, & propugnaculis, quā literarum studijs & viris rebus agendis aptis & idoneis munitam esse decet. Animaduertentes autem ad conseruandas & propagandas bonas artes, ac seminarium quasi virtutis constituendum & retinendum, operas typographicas plurimum adiumenti conferre: Ideo non eos solùm, qui Reipub. domi aut foris prodesse, vel hostium iniurijs propulsandis, vel pro Tribunalibus, & iustitiam administrando, quietem & tranquillitatem, publicam tueri solent; sed etiam in primis existimamus fouendos, qui rei litterariæ curam suscipientes, non de nostra solum ætate, sed de posteris etiam bene mereri nituntur.

Cum igitur nobis expositum sit, nostri & Sacri Imperij fideles dilectos, M. Gregorium Bruin, M. Franciscū Hogenbergium, nec non M. Simonem vanden Noeuel, non sine multo laborum tædio, & graui sumptu, Ciuitates orbis Terrarum, accuratissimè delineatas, ac alia, quę ad earum originem & historiam spectarent, summa diligentia collegisse, atque constituisse illas Ciuitatum dilineationes, cum historica enarratione, ad communem rei litterariæ vtilitatem in publicum edere, deterreri autem sinistris æmulorum artibus, qui falcem in messem alienam inijcientes, ex aliorum laboribus, priuata commoda venari soleant, nobisque proinde humiliter supplicatum sit, vt pro nostra in literarum studia & Musarum alumnos; affectione, ipsis clementer subuenire, Cæsareaque auctoritate nostra, nimiam æmulorum licentiam benigne coërcere dignaremur. Quibus quidem precibus gratiosè admissis, præsentium vigore, scienter, animoq; bene deliberato, & Cęsarea auctoritate nostra serio decernimus, & statuimus quod nemo pictorum, cęlatorum, typographorum, bibliopolarum, & aliorum, qui vendendis, vel imprimendis libris, seu quacunque alia ratione librariam negotiationem exercent, æmulisq; opus illud imitaturis, pingendis, sculpendisue, aut alio quouis modo exornandis, atque illustrandis imaginibus & tabulis vsui vel auxilio esse possunt, memoratam M. Georgij Bruin M. Francisci Hogenbergij, M. Simonis vanden Noeuel, Ciuitatum Orbis Terrarum descriptionem, delineationibus, & historica enarratione illustratam, intra decennium ab editionis absolutæ die numerandum coniunctim vel diuisim, ipsis inscijs aut inuitis nec typis, nec sculptura, seu quocunque alio modo, aut charactere, æmulari aut imitari, vel aliunde allatum, intra Sacri Romani Imperij fines vendere, ac distrahere publicè, vel oculte possit aut debeat. Si quis autem præsens dictum nostrum transgredi aut violare, memoratumque opus recudere, & in fraudem auctorum spargere conatus fuerit, eum non solum huiusmodi libris, tanquam commissis & prædictis M. Georgio Bruin, Francisco Hogenbergio, ac Simoni vanden Noeuel, vel hæredibus aut mandatum habentibus, auxilio Magistratus eius loci, vbi deprehensi fuerint, vendicandis priuari, sed insuper etiam pœna decē marcarū, auri puri fisco nostro Imperiali, fraudis vindici, & parti læsę ex æquo soluēda & numerāda emulctari volumus Mādātes vniuersis & singulis nostris, & Sacri Romani Imperij subditis & fidelibus dilectis tam Ecclesiasticis quam sæcularibus cuiuscunque status, gradus ordinis & conditionis exstiterint, præsertim vero ijs, qui in Magistratu constituti sunt, ac vel suo, vel superiorū suorū loco & nomine, Iuris & Iustitiæ administrationem exercent, ne quenquam hoc Priuilegium, seu interdictum nostrum impune violare, spernere aut negligere patiantur. Sed si quos contumaces compererint, præscripta pœna plecti, quibuscunque rectè fieri potest, modis coercere curent, quatenus & ipsi grauissimam indignationem nostram, euitare voluerint. Id quod testamur præsentibus litteris, manu propria subscriptis, & Cæsarei sigilli nostri impressione munitis Datum in ciuitate nostra Vienna, die vigesima octaua mensis Augusti, Anno Domino Millesimo Quingentesimo Septuagesimo secundo, Regnorum nostrorum, Romani, decimo, Hungarici, nono, Boiemici vero vigesimo quarto.

Maximilianus.

V. Io. VVober, &c. 4. tomo del Sr. Dr. Martin Cortes. Vinculado.

Ad mandatum Sac. Cæs. Maiestatis proprium

Obernburger.

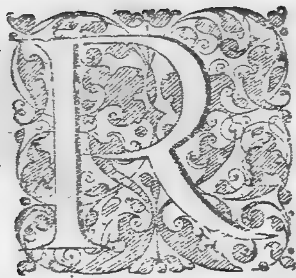
TENOR PRIVILEGII REGIS CATHOLICI.

AVCTORITATE Philippi, Hispaniarum Regis, cautum est, ne quis præter Francisci Hogenbergij voluntatem hos, de præcipuis, totius vniuersi, ciuitatibus libros auctore Georgio Bruin Agrippinate conscriptos, coniunctim vel diuisim, sculptura, charactere, aut quocunque modo intra decennium imitetur, depingat, aut imprimat, vel alibi quocunque modo excusos, aut depictos in aliquo Brabantiæ vel transmosanarum ditionum loco, per se, vel per alios clàm vel aperte distrahat. Sub pœna, in diplomate contenta. Datum Bruxellis, XXII Nouemb. M. D. LXXIIII.

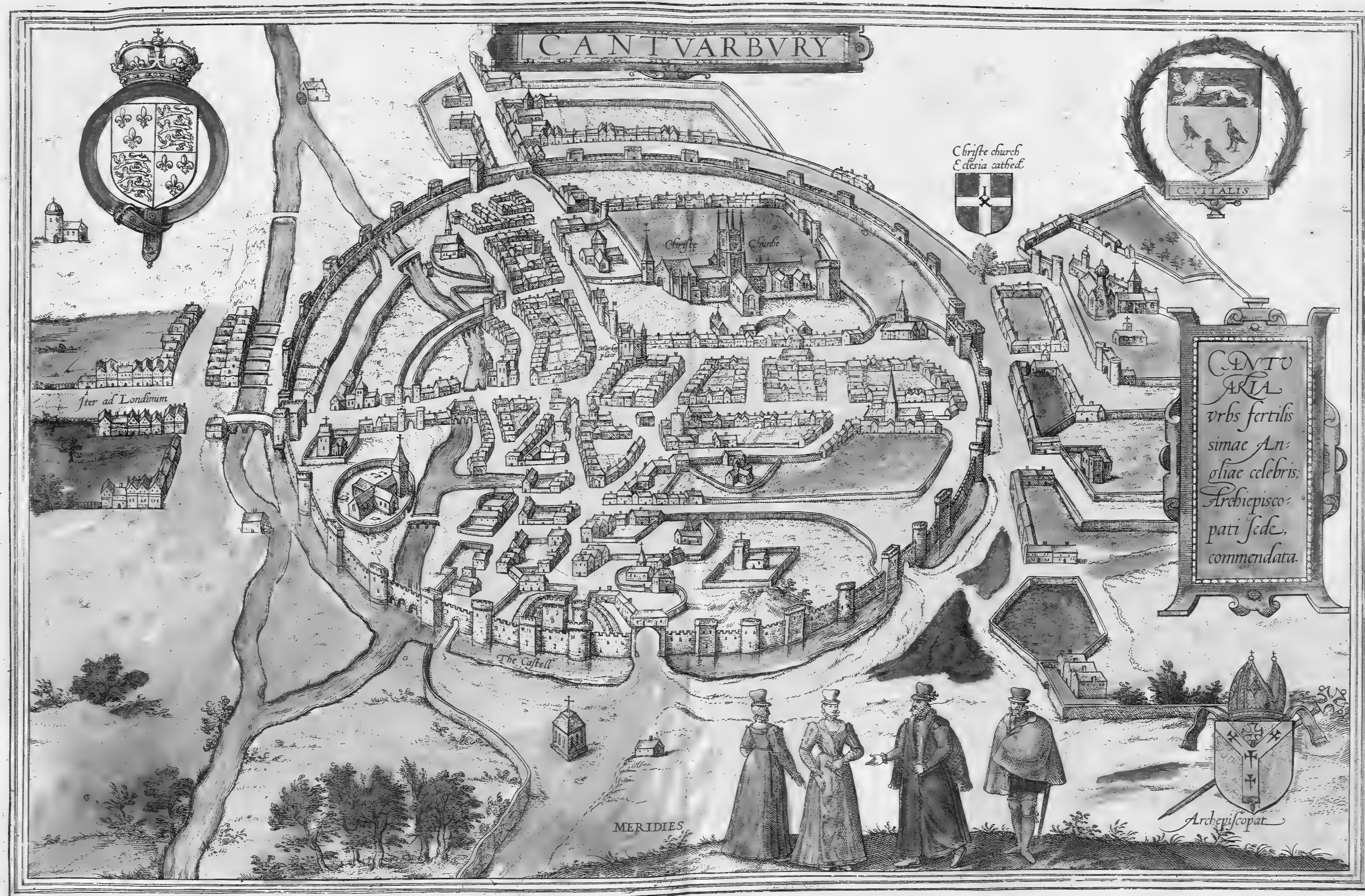
Ex consilio

I. De VVitte.

CANTVARIA.

OMANI, occupantes Britanniam, dum ex Iccio portu traiiciunt, proximam quam inuaserunt regionem, Cantium dixere, quam Britanni, veteres in ea Coloni, Caint; Angli, Kent; nuncuparunt. Dum enim vniuersa hæc insula, certa in regna diuisa fuit, regionibus in ea diuersis, diuersæ nuncupationes sunt attributæ. Et inter septem regna, primum, Cantianum est, quod ab oriente sole & meridie Oceanum habet, à septentrione Thamesim flumen; ab occidente verò terminatur finibus regni Australium Saxonum, ac denique toto eo terræ spatio cõtinebatur, quo hodie Cantuariensis & Rocestrensis, quam Roffensem appellant, diœceses, constant. Primariam in eo vrbem Britanni, Caergrant & Caircãt, id est, vrbem Cantii, quam Angli, Canterbary, siue, vt Lelandus, Cantevvarbery, nominãt. Olim Durouernum, vel Dorouernum, vt Beda legit, qui & Durouerniam habet. Ponticus Virunius, abbreuiator Gaufridi Monumetensis, Doroberniam nuncupat, sicut & Segebertus. Vrbs est Archiepiscopalis & Metropolitica, quæ, vt antiquitate, ita peramœna situs iucunditate, multis Angliæ vrbibus, sed & dignitate præfertur. Nam Cantuariensis Archipræsul totius Angliæ primatum obtinet. Sunt non infimæ sortis scriptores, qui Daruenum Ptolomæi dicunt, eiusque primaria in longum tempus referunt. Sunt, qui eam excitatam scribant à Britanniæ Rege Ludrudibra, siue Rudburdibra, quem Rudubras Polydorus, & Hurdibras, historia manu scripta, legit. De hac ita Olaus Magnus: Cantium, inquit, retento veteri nomine, armentis, frumentariisque agris & virorum ingeniis floret. In eo Cantuaria Metropolis, primario Archiepiscopatu, & D. Thomæ martyris sepulchro memorabilis, XII. miliaribus à mari distans, vbi Dobra, oppidum, antiquitus Dauernum, excelsa arce & portu celebre, quum in hunc breuissimus à Caletio Gallicè fit traiectus. Sed non desunt, qui Cantuariam ex antiquis literarum monumentis, Dorouernum fuisse existiment. Hæc quidem ille. Cantuariam autem & magnitudine & ædificiorum splendore & incolarum frequentia, prænobilem Condinensem vrbem ad Tamesim, quondam superasse, multi perhibent. Et licet furiosi Vulcani frequẽter sit deformata incommodis, magnificæ tamen & egregiæ vrbis formam hoc etiam tempore exhibet, duodecim distincta Parœciis, quarum præ cæteris, ædificiorum splendore, & annuo obuentionum censu, principatum obtinens, Christi churte, id est, Christi Ecclesia nuncupatur. Prius, phanum erat Romanorũ, quorum Idola Augustinus Anglorum Apostolus euertit, & Archiepiscopalem sedem, quæ iam inde ab initio pietatis Christianæ, Lucio Rege, recepta, Londini fuerat, Dorouerniam, id est, Cantuariam transtulit, & magnificam in ea Ecclesiam, vana infidelium superstitione amota, CHRISTO dedicauit, & in ea Metropolis Pontificis cathedram, locauit. Eius autem Ecclesiæ opes, quas religiosa auorum pietas religioni propagandæ adscripsit: amplas quondam fuisse, vel hinc facile colligi potest. Quia Gulielmus Rufus, Angliæ Rex, earum magnitudine illectus, Lanfranæ Cantuariensi Archiepiscopo morte sublato, eam Ecclesiam grandi pecunia, plus offerenti, annis aliquot elocarit. Ac deinde, Cantuariensibus & vicinarum Ecclesiarum proceribus, anno CHRISTI M.C. in exiliũ profligatis, & annuis eorum prouentibus, priuatum in quæstum conuersis, sæpe dictitarit, Pinguem esse panem CHRISTI, & Regibus præbere delitias. Quibus tamen delitiis, non multo tempore delectatus fuit. Inter venandum quippe, apud Nouæ Forestæ saltum, à suo quodam milite, siue casu, siue de industria, sagitta trãsfixus, periit. Cantuariensis itaque Ecclesia, siue annuum censum, siue structuræ magnificentiam, siue internum ornatum consideres, singulare huic vrbi ornamentum exhibere solebat. Quæ etiam tymbis, sumptu, & arte affabrè factis, Regibus, Principibusque viris, & Archipræsulibus quietis, & dormitionis domicilium præbebat. In ea quippe humatus quiescit Henricus, eius nominis quartus, Angliæ Rex, eiusque filius Thomas, Clarentiæ Dux: Edouardus VValliæ Princeps, Niger cognominatus, & VIII. Cãtii Reges. Anselmus scriptis clarus, & beatorum ordini associatus, Cestriæ, monachorum collegio D. Benedicto deuoto, cœnobium magnis sumptibus cõstruxit, & magnificè dotauit. Thomas Becket Archipræsul Cantuariensis, cuius frequens est & celebris in Anglicanis historiis mentio, is, quia Ecclesiastica sua iura defendit, ab Henrico secundo, Angliæ Rege in exilium actus, Senone in Gallia, apud Alexandrum tertium Pontificem Rom. de iniuriis conquestus, ad Pontiniacum cœnobium se contulit. Rex deinde Henricum filium in regni societatem adscitum, Londini à Rogerio Eboracensi Archiepiscopo (absente tum Cantuariensi, cuius id muneris fuerat) in Regem coronandum curat. De qua iniuria, Thomas Cantuariensis apud Alexandrum Pontificem conquestus, ita eũ mouit, vt is Eboracensi & aliis, qui istiusmodi coronationi interfuissent, sacrorum administratione interdixerit. Thomas autem Cantuariensis, septimo exilii sui anno, reconciliato, vt putabatur; Rege, in Angliam reuersus, coniuratorum gladiis, in Ecclesia confossus, moritur, ab Alexandro Pontifice martyrum catalogo adscriptus. Rex per legatos apud Pontificem se de Cantuariensis nece purgat, & Hibernicam expeditionem, eiusque insulæ dominiũ Pontificis auctoritate dari sibi postulat. Pontifex legatos, causam de Cantuariensis nece cognituros, in Angliam mittit. Rex iureiurando factum suum purgat, in hoc tantum se peccasse fassus, quod in Cantuariensem simulatè, aliis perpetrandi facinoris occasionem dedisset. Ad quam culpam eluendam expiandamque, ducentos milites ad sacrum bellum in Syriam suis sumptibus se missurum, recepit, ac semet intra triennium eius expeditionis socium, cum aliis Principibus subsequuturum. Quin & legem tulisse dicitur, qua perpetuo cautum voluit, neminem posterorum Regum in Anglia regium nomen, insigniaque deinceps gesturũ, nisi quem Romanus Pontifex ritè iussisset, designassetque. Hæc ex Angliæ Chronico Lilii excerpsimus.

Sed Henricus octauus Angliæ Rex anno M. D. XXXVIII. cum inimicas contra Romanum Pontificem partes suscepisset, Anachoretarum scholas toto regno subuertit omnes, & tam fratrum mendicitatis collegia, quam Archimandritarum opulenta claustra perturbauit. Ornatum etiam insuper, emblemata, & pretiosissima omnia, quib. religionis ergo, Maiores, Reges & Principes arcam, loculum & monumentum D. Thomæ Bocheri illius olim Cãtuarensium Antistitis, Cantuariæ vndique vestiuerant, indidem populo inspectante, auellenda curauit, atque è delubro sustulit, ossaque rogo imposuit, cinerem autem vento traditum, dissipauit.

CANTVARBVRY
Christe church
Eclesia cathed.
Christe Churche
CIVITALIS
Iter ad Londinum
The Castell
MERIDIES
CENTVARIA
vrbs fertilis
simae An:
gliae celebris;
Archiepisco:
pati sede,
commendata.
Archepiscopat

HISPALIS.

HISPANIA, Germania minor, Gallia maior, à multis, qui diuerso tempore floruerunt Cosmographis dicta, in tres partes secata est, in Bæticam, Lusitaniam, & Tarraconensem. Ab alijs verò deinceps, vt facilius ius Prouincijs latè patentibus diceretur, quarta est addita, Gallaciæ. Sed & hæc Prouinciarum distinctio in Concilio Illibertino, in plures excreuit, quemadmodum Gerundensis Episcopus, & Vasæus in Hispaniæ Chronicis perhibent. Bætica à Bæto, qui post Tagum Hispanis imperauit, nomen accepit, & à plerisque fœlix ac beata dicitur: Nam in ea Homerus Elysios campos collocauit. Postmodum à VVandalis, VVandalusia, & modo Andalusia nuncupatur. Vrbs in ea famatissima & Regia, SEVILLA siue SIBILLA, olim HISPALIS dicta, Bæti flumini iuncta, totius propemodum Hispaniæ emporium celeberrimum, antiquam dignitatem & magnificentiam retinens. Vt enim Strabo florens sui temporis emporium celebrat, ita etiamnum amplissimis negotiatorum commercijs diues, cùm opulentissimum sit mercium Indicarum Occidentalium receptaculum: de quo deindè latius. Nomen autem & originem vnde habeat, variè à varjs perhibetur. Isidorus Hispalensis Episcopus, lib. originum XV. cap. 1. Hispalim, inquit, Cæsar Iulius condedit, quam ex suo nomine, & Romæ vrbis vocabulo, Iuliam Romulam nuncupauit. Hispalis autem à situ cognominata est, eò, quod in solo palustri, suffixis profundo palis locata sit, ne lubrico & instabili fundamento caderet. Sed hæc Isidori de fundatore sententia, quam & cum plerisque aliis Rodericus Toletanus amplectitur, Vasæo, & aliis eiusdem regni chronographis, iustis de causis non probatur: quorum alii ab Hercule, alii ab Hispalo eam conditam perhibent. Jta enim Taraxha de regebus Hispaniæ scribens, Hispalus, inquit, filius fuit Herculis Libyci, qui à parte Rex creatus, Hispanias accepit, teste Beroso: Hic Hispalim ciuitatem, quæ nunc Sibilia, vulgò Seuilla dicitur, condidit: & tota Hispania, quasi Hispalia, ab eius colonis dicta. Gerundensis Episcopus, Paralipomenon Hispaniæ lib. 1. 2. & 5. scribit: Hispalim multi dixerunt ab Hercule conditam, sicq. vocitatam, siue, quia ob aquarum abundantiam, palis suppositis ædificata sit, siue à palude, quæ maxima vrbem circundat, Hispalis dicta est à prioribus antiquis: Postea verò à Iulio Cæsare, Romulea apellata, vt Straboni placuit, à cuius nomine, vulgata locutio originem traxit, vt Siuillia appelletur, tanquam à Iulio Cæsare instaurata, & dicatur ciuitas Iulia, referuntque præfatum Cæsarem eandem Vrbem construxisse. Quod tamen verum non est, cum apud T. Liuium, commentariaque præfati Julii Cæsaris, ac Lucium, plurimosque scriptores antiquiores, fiat eius ciuitatis mentio. Potuit tamen Iulius Cæsar illam instaurasse labantem, auxisse, ac dilatasse. Nam & Romanorum Coloniam eandem effecit. Obtinuit tamen moderna literarum locutio, vt pristino nomine ab eo nuncupetur. Benedictus Arias Montanus, vnicum & verè admirandum literatorum decus, qui Hispalim ortu commendatissimam reddidit, hunc in modum de patriæ suæ appellatione, ad candidissimum virum, & præcellentem huius æui Cosmographum Abrahamum Ortelium scribit: Hispalis nomen Phœnicum est, ex Spila vel Spala deflexum, quod planitiem, siue virentem regionem significat; qualis eius territorium conspicitur. A Græcis verò addita est aspiratio; Arabes autem, quòd P. literam non habent, ob idq; pronuntiare nequeunt, ferè ad natiuam vocem referentes, Sibilla dixerunt, deinde Christianorum vulgus SEVILLA, vt nunc appellauit.

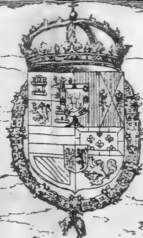
A quocunque tandem Hispalis fundata & denominata fuerit, Julio Cæsari restaurationem, Raymiro Regi, ac longo tempore deinde Ferdinando III. à Mauris liberationem defert. Vrbs est Bæticæ Prouinciæ ad mare Gaditanum clarissima, forma rotunda, ædium pulcherrimarum frequentia nitidissimè culta, totiusq; Hispaniæ emporium florentissimum, quod ex varijs mundi partibus, maximè verò ex Jndia Occidentali, quæstus incredibiles facit. A tantum siquidem negotiationis culmen Hispalenses deuenere, vt ipsi soli hoc priuilegio gaudeant, quod nullum in Indiam transmittatur nauium genus, quin hîc mercibus oneretur, & machinis, & tormentis bellicis, commeatu, milite, omnibusque ad tantam nauigationem requisitis, Serenissimi Hispaniarum Regis nomine instruatur. Quæ in Aprili copiosa & ingente classe, maxima præstantissimorum bonorum copia refertæ, quorum precia omnem ferè æstimationem superant, in Indiam tendunt. Quotquot etiam ex eadem India naues, preciosissimis onustæ thesauris, Æolo benè fauente, redeunt, huius Vrbis littus appellere, mercesque exinanire coguntur, quæ frequenti numero quotannis in Augusto vel Septembri, ingentes atq; incredibiles opes conferunt. Est hîc ampla & magnifica structura nobilis domus. Gubernatorem, & Consules habens XII. Quæ à negotijs Indicis, quæ ibidem geruntur, La casa de la contraction de las Indias, nomen habet. Situ omnes Hispaniæ Vrbes excellit, agrum habet pinguem ac peramœnum, omnis generis frugum, olei, oliuarumque feracem, fructuosis consептum arboribus, maximè palmis & citriis, quas Narangios Hispani vocant. Nobilissimus fluuius qui Bætis vrbem præterlabitur, Prouinciæ Bæticæ, vt Strabo & Plinius asserunt, nomen dedit. Guadalquiuir ab Hispanis dicitur, Africana, siue Arabica voce, quæ idem quod fluuium magnum sonat, vt Vasæus perhibet, Præstans est, & multæ vtilitatis, vtrinque perpulchris colitur oppidis. Vnde à Statio, Martiali, Silio, & Seneca, maximè celebratur. Ligneo ponte, quem parua nauigia catenis compactum sustinent, admodum delectabilis. In Atlanticum mare, magno cum impetu excurrit. In Hispalensi quodam suburbio meridiem versus, quod ipsorum lingua El tablado vocant, plurima antiquitatis monumenta eruuntur è terra, veluti tymbi, labideæ ac vitreæ lampades, vrnæ, numismata, & alia id genus, ex quibus Romanorum sepulturam hîc quondam fuisse, intelligi potest. Altera ex parte, miliari ab vrbe, conuulsæ vrbis antiquæ, atq; Theatri ruinæ videntur. locus Hispanis Seuilla la via, hoc est, Sibilia vetus dicitur. Vehementer autem Hispalensem ciuitatem commendat aquæductus insignis, à Mauris, incredibilibus impensarum sumptibus, opere fornicato constructus, qui excauatoriuo, dimidiati miliaris spacio, iucundam incolis aquationem præbet, vnde quamplurimi fontes ad ciuitatis necessitates deriuantur. Mirable visu, quanto itinere, nimirum sex miliarium, per cæcos terræ meatus à Carmora ciuitate, scaturientes fontes in hunc aquæductum deducantur. Vnde los cannos de Carmora Hispanis dicitur.

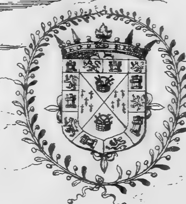
De Hispali ita L. Marineus Siculus lib. XIX. rerum Hispanicarum scribit, Vrbs hæc maxima est & opulentissima, meoq; iudicio, multis Hispaniæ ciuitatibus, ne dicam omnibus, anteponenda. Est enim ambitu magna, forma rodunta, visu pulchra, templis celebris, Sacerdotibus exculta, multis equitibus nobilis, ciuibus plena, domibus insignis, plateis & vicis hilaris, hortis & fontibus amœna, tuta propugnaculis, mœnibus cincta, defensa portis & turribus, campis iucunda, agrorum frugibus abundans, oliuetis & magnis oliuis & oleo fœlix, mercatorum commerciis diues, artibus adornata mechanicis, liberalibus studiis illustris plena multis piscium generibus & magnis ostreis, palmetis & palmulis, & arborum fructibus exuberans, ostio maris & nauigabili flumine ligneoq; ponte, quem parua nauigia catenis compactum sustinent, admodum delectabilis. Quapropter verum est illud adagium, quod vulgò dici solet hominibus, quos Deus amat, Hispali domum largitur & victum. In ea siquidem multò meliùs viuitur & abundantiùs quàm in alia, quantum libet vrbe ditissima totius orbis. De cuius templo maximo & nauigiorum numero, scripsimus alio loco. Cuius Vrbis nomen Barbaræ Mauritaniæ gentes deformarunt, quoniam p, litera, carebant, eius loco b, posuerunt, & cæteris commutatis literis, Sibiliam dixerunt. Hæc de ciuitatis Hispalensis fœlicitate, sufficiant.

Porro amplissimum hoc in Hispania Bæticæ prouinciæ in ripa Bætis fluminis emporium, quod Gaditani maris littus amœnissimo situ illustrat, Post Maurorum ex Regno Granatensi eiectionem, constituitur Bæticæ prouinciæ Metropolis in Concilio Elibertino, & sub Ioanne XXII. Pontifice: cuius Metropolita, teste Vasæo, tempore Hormisdæ Papæ in Lusitania & Bætica, hoc est, tota vlteriore Hispania, vires habebat Romani Pontificis, cui subsunt comprouinciales Viennensis & Gadicensis, Gothi, qui Hispalim aliquando copiosa multitudine tenuerunt, Regiam ex ea Curiam Toletum transtulerunt.

2

SEVIL LA

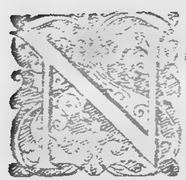

RIO DE GUADALQUEVIR

1 Arraual dela puerta de Carmona
2 Arraual dela puerta de Macarena
3 Casas del Duq̃ de Alcala.
4 Casas de Colon.
5. Castilleia de Guzman.
6. Castilleia dela Cuesta.
7 Camas.
8 Calle delas armas.
9. Caños de Carmona.
10. El Mattadero.
11. El quemadero
12. El Algaba.
13 Iglesia maior.
14 Monasterio de S. Pablo
15 Plaza de S. Francisco.
16 Plaza del Duq̃ de Medina
17 Plaza de Don Pedro Ponce.
18 Plaza del Duq̃ de Arcos.
19 Plaza de Palazio.
20 Plazio del Rey.
21 La Madalena
22 La Alameda
23 Monasterio del Carmen
24 Puerta del Arenal.
25 Puerta de Triana.
26 Puerta de Goles.
27 Puerta de S. Juan
28 Puert dela almenilla.
29 Puerta de Macarena
30 Puerta de Cordoba.
31 Puerta del Sol.
32 Puerta del Osario.
33 Puerta de Carmona
34 Puerta de la Carne.
35 Puerta de Gerez.
36 Torre del Oro.
37 Torre dela Plata
38 Torre dellas Muelle.
39 Puente de Triana.
40 Las Ataracanas.

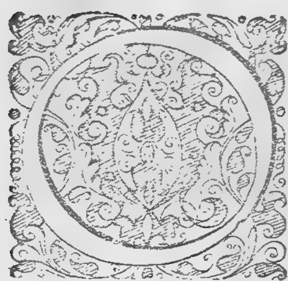
ADMODVM REVERENDO, INSIGNI ET EGREGIO VIRO, DOMINO GEORGIO BRAVN COLONIENSI,

HENRICVS COQVVS BATAVVS S. D.

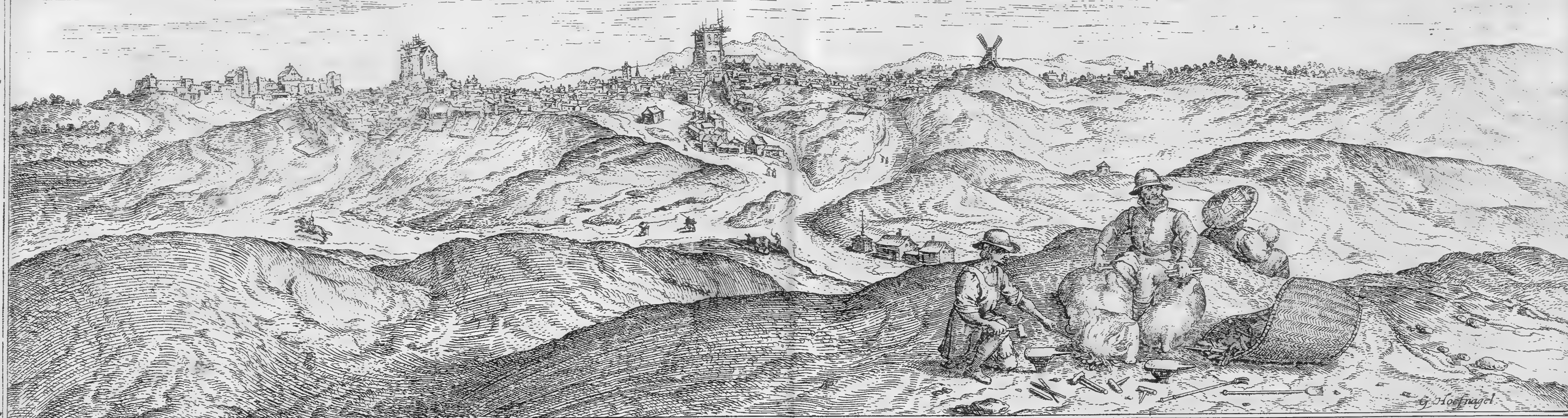

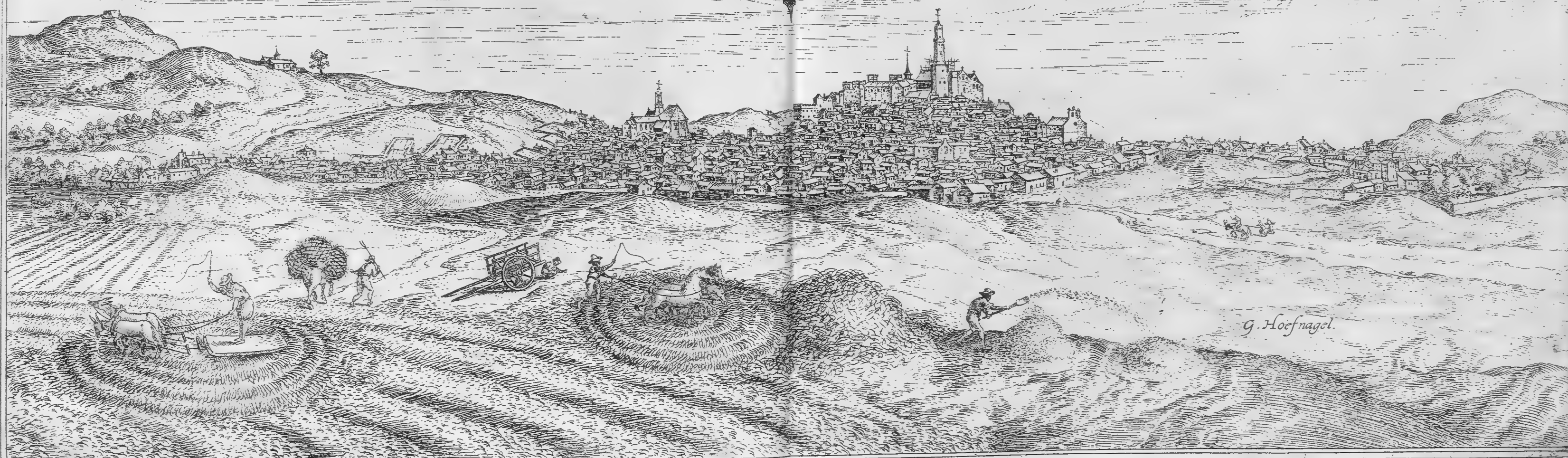
IHIL mihi optatiùs, quàm virorum literarum amantißimorum cognitionem & beneuolentiam consequi, quod vt sedulò fiat, amicorum stimulis & consilio, vbi possum, nitor. D. Ioannes Mostinus, à Regia Maiestate Abbas S. VVinocij Montis designatus; Vir tam tui, quàm mei studiosißimus, nuper receptus à te in Hispania, litteris, quæsiuit si quid de Marchena & Ossuna Bæticæ oppidis in promptu haberem. Ego verò cùm in hoc regio itinere librorum penuria laborarem, ea, quæ memoria & manuscripta aliqua mihi suppeditabant, in ordinem redegi, quæ, si tibi profuisse postmodum intellexero, tuum erit de cætero mihi imperare. Habebis me, professionem, officium, & omnia mea tibi paratißima. Fac per D. Mostinum resciscam, meum tibi animum fuisse testatißimum Vale. Burtinæ, ipsis Calendis Septemb. cIↄ cI xxcv.

VRSAO, NVNC OSVNA.

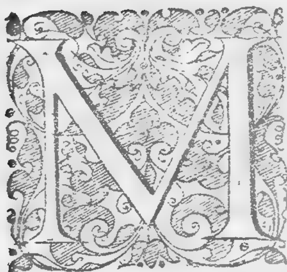

SVNA, quæ Plinio est Vrso, & Genua Vrbanorum, Appio Alexandrino, Orsona. Cæsari vero & Straboni, & eosdem secuto Mario Aretio Syracusano, cæterisque neotericis, Vrsao, oppidum est vlterioris Hispaniæ in Turdulis Bæticæ populis, atque in planitie situm: distans à Singilia, quæ nunc Antequera, xxx. circiter M. P. ab Astigi, quæ Ecila plus minus: ab Arucci, quæ nunc Moron, octo: Ab Hispali, quadraginta; à Corduba, non longè, vti Strabo testatur: cuius verba sunt: Sunt etiam in quibus Pompeii liberi debellati Munda, Ategua, Vrsao, & Tucci. Et paulò infrà: Hæ autem omnes, non longe distant à Corduba. Confirmat hæc Aulus Hirtius apud Cæsarem de bello Hispanico; qui etiam Vrsaonem suis verbis reddit illustriorem, vbi inquit: Cæsar Gadibus rursum ad Hispalim recurrit. Fabius Maximus, qui ab eo relictus erat ad oppugnandum præsidium, tandem vrbem cepit, ac deinde Vrsaonem proficiscuntur, quod oppidum magna munitione tenebatur natura firmissimum. Aqua, præter quam in oppido ipso, nusquam reperiebatur propius millia passuum octo, nec habebant ligna & materies ad opugnandum. Ita necessario deducebatur nostri, vt à Munda, quàm proximè ceperant, materiem illo deportarent. Ex quibus satis liquet, & oppidum esse antiquissimum, & fuisse olim maximi momenti; neque dubium est, Vrsaonem esse eandem, quam nunc corruptè Ossunam Hispani appellant: conueniunt enim Hirtii verba cum situ: A Munda Vrsaonem vsque vnius diei iter est; oppidũ aquam nullam habet conterminam, arborum genus similiter, præter oliuarum copiam, nullum, quod procul dubio Pœnorum gens Romanis Hispanisque ad cultum terræ procliuior, post generalem Gothorum & prouinciæ cladem ibidem inseruit. Prætereo fragmenta quædam testacea in opido ipso inuenta, quæ & egomet vidi: in quibus sequentes literæ, luce clarius videbantur: OFF. PATR. VRS. quæ vel officio patrum Vrsaonis, vel officina Patritiorum Vrsaonis, vel alio quouis modo interpretari possunt. Fiunt enim in hac regione vasa & dolia multa fictilia, eò, quòd gleba terræ ad similia fingenda sit aptissima. Est autem æuo hoc nostro Ducatus caput, & sedes primaria Illustrissimæ Gironum familiæ; quæ relicto titulo Comitum Vreniæ, Ducum Osunæ anno 1562. Rege nostro Philippo annuente, sibi vendicauit. In hac familia tam antiquitate stirpis, quàm progenitorum rebus bene gestis nobilissima multi fuere, quorum nomina adhuc vigent. Inter eos D. Petrus Giron Spatiferorum D. Iacobi equitum, dum viueret, Præfectus, anno millesimo quadringentesimo septuagesimo secundo deuicta Archidona (quod oppidũ ab Vrsaone in itinere Granatensi distat triginta circiter millia pass.) ab Henrico IV. Hispaniæ Rege cum aliis oppidulis dominio suo eandem adnumerari obtinuit. Post eum Ioannes Tellez Giron eius nominis & familiæ secundus, sumptuosissimum ex candenti marmore erexit templum D. Virgini sacrum, anno ab eius partu, supra sesquimillesimum trigesimoquarto, in eo præter Abbatem, Dignitates, Canonicos, & Portionarios qui Collegiũ constituunt, Sacellanorum etiam ex patrimonio instituit numerum, qui progenitoribus suis in crypta subterranea, quam eorum funeribus seruandis sub altari summo extruxit, quotidiè parentarent. id etiam templum Catholicus Princeps, tanta suppellectile, tam aurea quàm argentea, tantisque vestibus aureis, holosericisque diuino cultui necessariis ita exornauit, vt meo iudicio, vix habeat in Bætica secundum. Monasteria præterea erexit à fundamentis quàm plurima Diuis, scilicet Dominico, Francisco Assisiensi, Augustino, Francisco à Paula (quorum Religiosi, Minimi dicuntur) cui erat deuotissimus, Virgini matri de monte Carmelo. Recollectis etiam extra oppidum in monte Caluario, & Obseruantibus, singulos erexit conuentus. Maria similiter eius coniux virginum fecit cœnobium D. Claræ sacrum, atque alia per ditionem suam ædificauere monasteria. Adhæc Xenodochium pauperum omnium asylum, in quo & exposititii infantes eorum adhuc sumptibus & redditibus aluntur. Nouissime etiam anno 1549. Academiam extruxere insignem, in qua omnes fere scientiæ docentur, nihilque prætermisere quæ Catholicos & generosos Principes decent, vt Vrsaonem oppidum proauorum sanguine & labore adquisitum, exornarent. Ciuium in oppidò præter eòs, qui literis operam dant, tria & amplius millia recensentur, ex annuo quæstu oliuarum frumentorumque ditissimi: est enim eorum ager tam frugum, pecudum etiam & oliuarum abundantissimus, quam aeris salubritate fœlicissimus. Penes Rectorem Collegii, Academiæ ius est, qui emeritis studiosis sua largitur præmia. Præfectus oppidi, Senatores, & qui in delinquentes animaduertunt lictores, à Ducum arbitrio dependent. In meditullio oppidi è regione Academiæ fons est vberioris aquæ. Si quid de Gironum familiæ nobilitate desideretur, legat Hieronymum Gudiel, qui eorum contexuit historiam: mihi enim sufficit, ea quæ de Vrsaone legerim & viderim in medium protulisse.

MARCHENA.
G. Hoefnagel.

ORCHVNA.
G. Hoefnagel.

MARCHENA OLIM MARTIA.

ARTIA, in vlteriori Hiſpania Turdulorum Bæticæ populorum, nobiliſſimum olim Romanorum Municipium & Colonia, vti ex Saxorum inſcriptionibus ibidē repertis clarius conſtat; paulo immutato nomine, ab Hiſpanis adhuc Marchena appellatur, fortè à Marco Marcello, cùm Cordubam conderet, vel poſt eum à Lucio Martio (qui Cneo Scipione apud Vrſaonem mortuo, ſecundum Appium Alexādrinum, Romanam ſequebatur aciem) nomen obtinuit. Lucius Marinæus Siculus, ratione, neſcio qua, inductus, putat eam eſſe, quam Cæſar & Plinius Ateguam vocant, ego eius cōiecturam confirmare non auſim, verba tamen Cæſaris adiicienda cenſui, qui inquit: Cum animaduerteret aduerſarios minimè velle, copiis flumen transductis noctu iubet ignes ferri magnos, ita firmiſſimum eius præſidium Ateguam proficiſcitur, quod ſciens Pompeius ex profugis, Cordubam ſe recipit. Hæc verba ſi exactè animaduertantur, nihil omnino certi indicant: flumen enim Martiæ noſtræ propinquius eſt, Singulis vulgò Xenil dictum, quod in Solorio monte ortum Eliberim & Aſtigi ciuitates abluit, & iuxta Palmam oppidum in Bætim ſeſe exonerat, potuitque exercitum Cæſar tam per Bætim, quàm per Sigilim traducere, & vno die Ateguam proficiſci, quiuis enim fluuiorum à Martia plus quam quatuor leucis non diſtat. Mea igitur eſt ſententia, Ateguam aliam fuiſſe, quàm eam, quam nunc Marchenam vocamus, eas tamen paruo itineris interuallo olim diſtaſſe, cum in hoc regionis tractu nobiliſſima extructa fuerint à Romanis municipia: tam propter cœli clementiam, quàm propter omnium frugum fructuumque luxuriem. Sed valeant incerta hæc, atque ad eius deſcriptionem tranſeamus. Eſt in ea noſtro hoc æuo Ducum Arcobrigæ ſedes gentilitia, qui è Pontiorum legione, nobiliſſimo ſtemmate orti, Marchionatum Gaditanum cum Hiſpaniæ Rege commutauerunt: atque hoc ſuum municipium, longo temporum interuallo ita exornarunt, vt cū vicinis oppidis de ciuium frequentia, ædificiorum pulchritudine, meſſiumque abundantia audeat decertare. Septentrionem verſus habet Aſtigi viginti M.P à ſe diſtans, ad ſolſtitium æſtiuum Eſteponan, Marchionatu inſignem, ad hyemalem Vrſaonem vtraſque 8.M.P à ſe diſtantes. In occidentem Hiſpalim. Situs eius eſt in colliculo quodam, vbique planities reſpiciente. Summum eius templum eſt ad oppidi Septentrionem egregia turre exornatum, cui coniunctū eſt Ducum inſigne Palatium ad portam, qua itur Aſtigi, propugnaculis ac turribus per gyrum munitiſſimū, varia etiam ſupellectile à Ducibus, qui frequentius hic viuunt, exornatum. Non longè à Palatio virginum eſt conuentus, in quo viduæ Ducum aliquando religioni ſeſe addicunt. Suburbium habet oppido maius ad occaſum ſolis, vbi itur Hiſpalim, in eo fons eſt è regione Xenodochii, tantam aquæ vehementiam emittens, vt & ciuibus, & eorum animalibus abundè eam ſuppeditet ad reſtinguendam ſitim. Id enim in hac Bæticæ Prouinciæ parte adnotaui, quod agri eius quamuis fertiliſſimi, omninò fontibus, riuulis, aquæductibuſque careant, ita, quod ſæpe agricolæ laborent aquarum penuria, quæ meſſem facit rariorem, atq; eam ob cauſam plerumque oppida & pagi videntur extructi, vbi ſcaturiunt fontes. Ager eius eſt oliuarum fertiliſſimus. Ab Aſtigi enim Martiam vſque, nihil vides incultum, nihil ſterile, niſi denſiſſima vbique olíueta & fruges, eorumque meſſis pro vniuerſa Hiſpania ſufficeret, ſi impeſtiuis imbribus rigaretur.

Si Pontiorum egregia facta quis ſcire aueat, conſulat Nebriſſenſem in ſua Catholicorum Regum hiſtoria, & abunde deſiderio ſuo ſatisfactum dicet.

Henricus Cock Gorcomius.

MATISCONA.

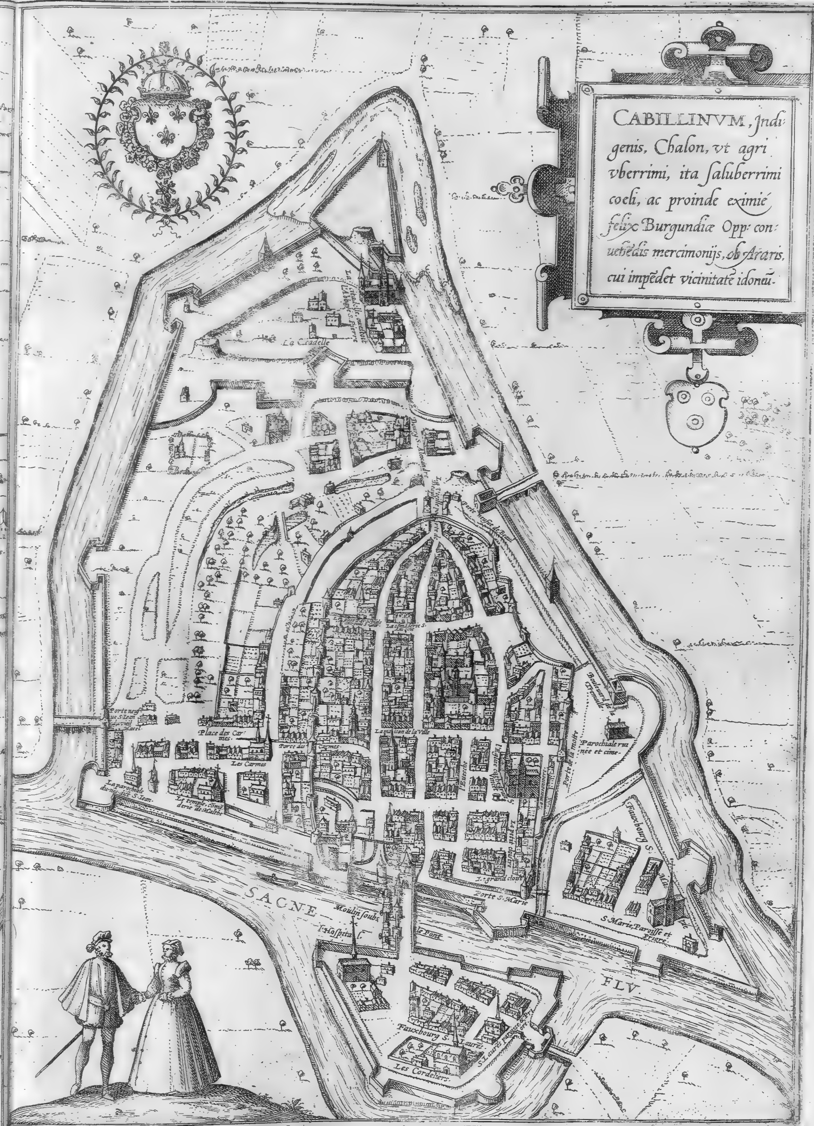
VRGVNDICVM solum amplius olim fuit ac latius extensum, vt puta, quod non vnum, sed complura regna ambitu suo comprehendebat. Primæua quippe amplitudine sua, septem prouincias siue diœceses complectebatur, quæ complures sub se Cathedrales habebant; earum tertia erat Lugdunensis, non quidem Gallia, quæ latius extenditur, sed potius Prouincia contractior. Præest enim Heduensi, Houtenn: Matisconensi Mascon: Cabilonensi Chalon: & Lingonensi Langres Præsulibus: Huius nunc Prouinciæ primarias exhibemus vrbes, Matisconem & Cabillonum. Quarum illa, non iisdem semper est appellata nominibus, à Romanis Matiscon, à Gregorio Turonensi & aliis Matissane, Marliano Mascõ, Antonino in suo Itinerario Matisconene Castrum, nuncupatur. Sunt autem, quæ de hac vrbe, in antiquioribus historiis inuenias, tam pauca, vt cum ex Cæsare antiquitatem eius intellexeris, originem certe explicare non possis. Situs eius ad Ararim fluuium, recto & longo tractu porrigitur, qui ex Vogeso monte ortus, Heduos & Sequanos diuidit, hos in Burgundiæ comitatu, illos in Ducatu positos, & in meridiem fluens, Lugduni, Rhodano miscetur. Quæ huic vrbi sæpe inciderunt clades sub Attila, sub Francis, Burgundiam impugnantibus: sub Lothario Ludouici pii filio, sub Ludouico iuniore, hæ inquam clades faciunt, vt antiquam eius formam describere non possimus, cum toties reparata fuerit, vt earum substructionum, quas habuit, vel Cæsare in Galliis bellum gerente, vel cum Burgundiones in Galliam primum venerunt, vestigium fere nullum adpareat. Nec vere de forma qua post illatam à Lothario cladem, restaurata sit, constat. Tantum id notum est quod ab vltima eius restitutione superest. Ea restitutio facta est sub Philip. Augusto, An. salutis M. CC. XXII. cũ generosioris animi ciues orsi sunt vrbem nouis mœniis concludere, & aduersus prædonum incursiones vallo & propugnaculis munire. Sex tunc constituerunt portas, & opidum oratoriis publicis decenter ornarunt. Inter quæ Diuorum Petri & Pauli Ecclesia, in qua sacrorum est Curia, quæ pridem extra vrbem sita erat, vt vrbis murorum veteres ruinæ declarant, quæ inter hanc Ecclesiam, & S. Vincentii cœnobium, à D. Niceta conditum, visuntur. Sed istis à Lothario euersis, Diuorum Petri & Pauli Ecclesia diuerso loco restaurata fuit, atque apud eam Canonici, vt vocant, Regulares collocati: Nec longe ab his, Prochodochion, & cœmiterium publicum. Quod autem hoc D. Petri cœnobium, natura & opere munitum erat, & Carolus Burgundionum Dux Canonicorum fidem suspectam habebat, iussit illud deseri; eoque facto, Canonici receperunt se ad eam vrbis Ecclesiam, quæ ipsorum alioqui iuris, ab iisdem etiam nunc tenetur; erat & alia Ecclesia, primi atque sanctioris instituti, Canonicorum quos Regulares vocant, D. Stephani titulo, in colle extra vrbem sita, quæ à Lothario euersa, in Iudæorum postea vsu fuit: ex quo & hodie pons eò pertinens, Iudæorum vocatur. Sed exactis Galliam Iudæis, illa Ecclesia Parœcia & Curialis facta est. Ecclesia autem Cathedralis primo dicata fuit sub nominibus Apostolorum Petri & Bartholomæi, ac martyrum Geruasii & Prothasii. Sed Galliæ Rex Childebertus, eius nominis primus, quo erat pietatis affectu erga S. Vincentium martyrem, reconditis ibi eius reliquiis, multis eam Ecclesiam beneficiis auxit. Quo euenit, vt, cum populi quoque affectio ad Regis pietatem accederet, appellaretur hæc D. Vincentii Ecclesia. Sed pulcherrimũ apud Matisconios ædificiũ est Dominicanorum cœnobium, quo loco, ante Comitum erat palatium à S. Ludouico extructum. Quod cœnobium Hugonotica rabie, anno M. D. LXII. & rursum anno M. D. LXVII. vastatum fuit. Quod idem & Minoritarum cœnobio, & iudiciali foro, & collegio, & carceribus, & omnibus ferè vrbis Ecclesiis, pro singulari istius factionis genio, accidit.

CABILLONVM.

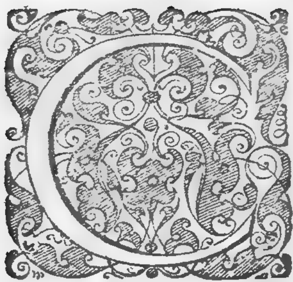
ABILLONVM op. Matisconæ finitimum in Prouincia Lugdunensi, Ducatu Burgundiæ & Francorum regno situm, nomen retinens, Challons Sursaone, perántiquũ esse, ex Cæsare intelligitur. Nam, & ipsius in Heduis ad Ararim situm refert, & in eo se collocasse Q. Ciceronem: & P. Sulpitium, vt rei frumentariæ præessent, in suis commentariis meminit. Sed antiquam eius formam, & primum situm, eo difficilius est ostendere quod frequenter ab iis, qui muniendi artem profiterentur, multa in eo mutata fuerint. Cum illud quoque sit controuersum, fuerit ne olim id solum Cabillonum, quod hodie scuti forma conclusum, vetustissima quoque habet mœnia; an verò longius eius situs extenderetur. Existimant certè quidam, non solum D. Petri cœnobium, in quo nunc arx constituta est, verum etiam quæ supra eminenti vineta, vrbis mœnibus conclusa fuisset, eique rei veteres, qui illic visuntur, ruinas argumenti esse putant, Alii, contra iudicant, Cabillonum initio, & eam regionem in qua nunc Diui Petri cœnobium, diuersarum fuisse iurisdictionum, & postea non tantum id spacii, quod D. Petri cœnobio, & antiquæ vrbi interiectum est, nouam vrbem complexam esse, verùm etiam totum id suburbium, quod à D. Ioanne & antiquo macello nomen habet, & suburbii D. Alexandri bonam portionẽ. Sed vtcunque Cabillonum vel amplius olim fuerit, vel minus, constat certè id hodie Cabillonum esse, quod Cæsar ad Ararim positum scribit. Ibi Cathedralis Ecclesia initio consecrata fuit sub nomine D. Stephani, quam Childebertus, primus Galliæ Rex, cùm miserè iacentem atque afflictam offendisset, restaurauit, multisque donauit immunitatibus & priuilegiis, collocatis ibi D. Vincentii reliquiis, quas ex Hispania secum deportarat. Eo factum est, vt Ecclesia D. Stephani appellari desierit, S. Vincentij deinceps

MATISCONA,
vulgo Mascon; ad
Ararim flu: probe
munitum Burgun:
diae Oppidum
M. D. LXXX.
SAONE
FLV.
Porte de la barre
S. Vincent Eglise Cathedrale

CABILLINVM, Indi:
genis, Chalon, vt agri
vberrimi, ita saluberrimi
coeli, ac proinde eximié
felix Burgundiæ Opp: con:
uehẽdis mercimonijs, ob Araris,
cui impẽdet vicinitatẽ idoneũ.
La Citadelle
SAONE
FLV.
Les Cordeliers

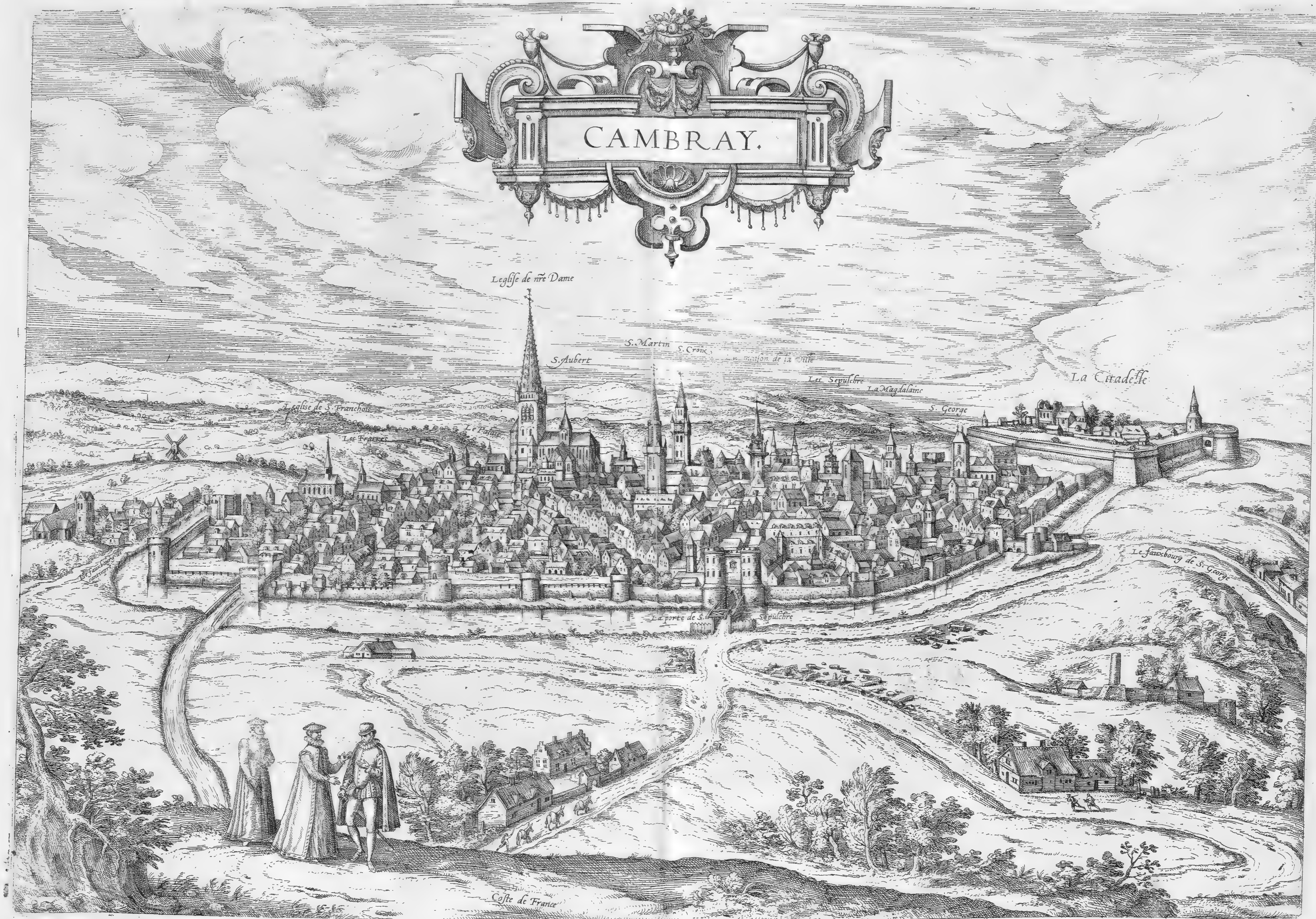
deinceps nuncupata. Eſt & alia Eccleſia D. Georgii nomine, in qua & Canonicorum Collegium, & ſacrorum vrbis Curia. Ea verò eſt Eccleſia quæ ſola, quo tempore Lotharius Ludouici pii filius Cabillonum & quatuor eius ſuburbia vaſtauit, incendium euadere potuit. Præter Eccleſiam parœcicam ſeu Curialem, quatuor cœnobia, prioratuũ (vt vocant) nomine egregia ſane ac ſplendida fuerunt; S. Cosmi, quod Cluniacenſis, S. Crucis, quod S. Petri Matiſconenſis vrbis, S. Mariæ quod S. Benigni, apud Diuionenſes, & S. Laurentii quod Inſulæ Barbæ apud Lugdunum ſubditum, & veluti municipale eſt. Duo ſunt eorum, qui mendicitatem vouerunt cœnobia, Carmelitarum, in D. Ioannis, cui à Macello nomẽ, & Minoritarum in S. Laurentii, vt illic vocant, ſuburbio, ab eo Philippo Duce Burgundiæ, cui Boni cognomen fuit, extructa. In eo autem ſuburbio, quod S. Mariæ nuncupatur, extat virginum cœnobium ordinis Benedictini, quod ante hac à S. Clara nomẽ habuit. Atque iſta quidem de rebus Eccleſiaſticis. Quod ad ſtatũ ciuilem attinet, Cabillonũ comites habuit, & ſedes olim Regia fuit Gõtrani, & exinde nundinis, quarum omnimoda eſſet immunitas, binis ornata, vtriſque ad totum menſem durantibus, alteris Brandoniis, alteris ab Auguſto menſe nuncupatis. Sed Cabillono poſt magnis affecto cladibus, hæ quoque nundinæ alio translatæ fuerunt. Primo quidem Geneuam, quæ vrbs tum etiam regni Burgundici erat, deinde Lugdunum, vbi nunc quoque habentur. Atqui, nulla tamen huius translationis habita ratione, Cabillonius Nomarcha, vſurpat nundinarum ac mercatuum magiſtri nomen, id certè, ne prærogatiuum amittat ſuorum maiorum: cum neque alioqui Cabillonum, antiquas immunitates amiſerit. Nam & hodie, quo anni tempore illæ nundinæ habebantur, nemo Cabillonii apparitor, ſeu regius, ſeu alius poteſt quenquam iure ſiſtere, vel in eius bona manus iniicere. Cabillonii præterea, patritiorum aliquem ſibi vicinum in ſuæ vrbis Ducẽ militarem abs ſeſe delectum repræſentant ſiſuntq;, non illi qui nomine Regis vrbi præeſt, ſed vrbis Epiſcopo. Nam antequam Burgundiæ Duces Cabillonenſem Comitatum ſui iuris feciſſent, acceptum à Comite Cabillonenſi, Ioanne filio Stephani Comitis Burgundiæ, Salinarum Principis (quod quidem accidit anno milleſimo, ducenteſimo, quinquageſimo ſexto) Epiſcopus erat præcipuus vrbis dominus ac patronus, & edicta promulgabantur ſub nominibus Epiſcopi & Comitis: ſed Epiſcopi, honoris & prærogatiui cauſa, nomen præcedebat. Nunc ciuitas, pro dimidia tantum parte, in dominatu eſt Epiſcopi, pro reliqua ipſius Regis. Et Epiſcopus ſuum nunc quoque habet in vrbe Nomarchum, & vrbs ipſa in duas diuiſa iuriſdictiones, partim Curiam habet iudicialem Caſtelli, quæ Regia eſt, partim Epiſcopæi, & Canonicorum Cathedralium collegij, in qua Epiſcopalis ille Nomarcha ius dicit. Cabillonum olim Remp. habuit optime inſtitutam, & plateas pro artificum varietate diſtinctas, eamque vrbis partem, in qua cerdones agerent à Patriciorum, magiſtratuum, ſimulque Eccleſiaſticorum regione ſeiunctam. Ciues autem omnes liberos, ex quorum familiis, quæ antiquitate præcellerent, deligebantur ad Reip. adminiſtrationem ſenatores, quibus ſolis in conuentibus publicis ſententiæ dicendæ auctoritas eſſet. Nunc Cabillonii Prætorem, ſeu, vt vocant, Maiorem habent, ſenatorum vrbis principem, iiſque in cauſis ciuilibus ius dicit, in ipſius vrbis Prætorio, quod & in aliis Burgundiæ ciuitatibus ſolenne atque vſitatum eſt. Olim autem eiuſmodi Maior poteſtatem habebat non modo rerum ciuilium, verum etiam criminalium. Sed eam, qui ſecuti ſunt Nomarchæ ſuſtulerunt. Permultæ ſunt Cabillonii Patriciorum ac nobilium Burgundiæ magnificæ domus. Olim enim Burgundiæ Duces vtplurimum illic agebant, eoque factum eſt, vt Cabilloniorum plurimi immunitatibus fruantur, ſoli nobilitati conceſſis. Et verò inter cæteros Gallica lingua vtentes Cabillonii moribus ſunt ornatiſſimis, atque ob egregiam in conuictu ſuauitatem, quàm ipſa quoque ſermonis elegantia & feſtiuitas commendat omnium, qui Gallicæ linguæ ornatui ſtudeant, longè diſertiſſimi habentur. Cabillonum ab Attila Hunnorum Principe vaſtatum, à Gontrano Rege reſtitutum fuit, iſque in cœnobio illic S. Marcelli conditus, pro dignitate regia, mauſolæũ habebat, quod Caluiniani, anno 1562. euerterunt. Alia deinde Cabillonii vaſtatione ſequuta, per Lotharium Ludouici pii filium, rurſum tamen inſtaurata vrbs, priores vires & pulchritudinem recepit. Subiecta olim Matiſconenſium Nomarchiæ, nunc quoque menſura vini Matiſconenſi vtitur, alioqui rebus in diuerſum mutatis, Nomarchiam propriam habet.

CAMERACVM.

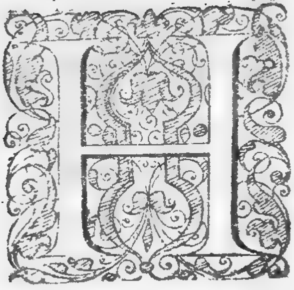

CAMERACVM, ex Pauli Æmilij aliorumque sententia, veterum est Samarobrina, vbi Cæsar totius Galliæ Concilium & Statuum conuentum habere, hyemare, & impedimenta exercitus, obsides ciuitatũ, literasq; publicas ac frumenta relinquere solebat. Petrus Pricæus, & in Atuaticis suis Becanus, Samarobrinã, non Cameracum, sed Ambianum esse cõtendunt, cum Samarobrina veterum à Bellouaco, plusquàm triplo amplius absit, quàm viginti millibus passuum. Hactenus sanè Bellouacũ viginti quinque, id est, totidem millibus passuũ, quot Cæsar annotauit, ab Ambiano est remotum, ita, vt nihil dubitandum, Ambianum Samarobrinam Ambianorum esse. Sunt rursus alij, qui cum Bouillo S. Quirini opidum Samarabrinos existimãt. Sed penes auctores sit sua quoque defensio. Cameracum sanè Galliæ Belgicæ vrbs, in Ambianis, quæ Cambray, incolis Gallis; Flandris, Cacmerick dicitur. Cameracum Antonino Vrbs ampla est, elegans & munita, ad Scaldim, qui per medium eius labitur, posita, septẽ milliaribus distans Valencenis. Arcem habet pulchram & validam, à Carolo quinto, constructam in montis vertice, vbi S. Gangericus Episcopus Cameracensis & Confessor, Euosio Galliarum opido oriundus, quod nunc Euodium dicitur, basilicam ad honorem Dei, titulo & nomine S. Medardi fundarat. Vndẽ Canonici S. Gangerici cum cogerentur templum suũ deserere, receperunt se in parochialem Ecclesiam S. Vedasti; vbi in magnifico choro, quem extruxerunt, corpus S. Gangerici reposuerunt; atq; ita Ecclesia S. Vedasti, dicitur etiam Ecclesia S. Gangerici. Ædificia domorum priuatarum hic elegantia, templa & Monasteria miræ structuræ. Sed maximè admiranda vetus & sumptuosa D. Virginis Basilica, quæ est Ecclesia cathedralis & Episcopalis eius loci, cuius iurisdictio & diœcesis, latissimè & in varios tractus se extendit. Vrbs opulenta est mercatoribus & operariis mechanicis frequens, qui diuersi generis merces, & præcipuè tenuiores lineas telas, magno numero, cõficiunt, quæ à loco appellationẽ habent, & variis remotisque in partibus distrahũtur. Ius habet Castellaniæ, egregiamque iurisdictionem & dominium, quod peculiari nomine Cambresium dicitur, in quo pagi sunt complures, & loca non exigui momenti, inter quæ Castrũ est Cambresij, sex inde leucis distans, in quo, tanquã loco fatali ad grauissimas Reipub. Christianæ consultationes & induciarum, fœderum, ac pacis solenni promulgatione iam olim celebrato, post atrox, crudele, & diuturnum bellum inter potentissimos orbis principes, pax tanto tempore desiderata, coaluit, quæ Cameracensis à loco dicta est. Cameracum porro antiquissima est Episcopalis sedes, in qua ab ipso VVandalorum tempore, primus illi præfuit Episcopus Diogenes martyr omni virtutum sanctitatisque genere ornatissimus Præsul. Et anno D.XCV. eidem præerat S. Gangericus, qui pastorum huius sedis fuit ordine quintus. Quam eandem diuersis temporibus, vitæ & doctrinæ, sanctitate præcellentes admodum viri exornarunt. Inter quos Petrus de Aliaco, Parisiensis quondam Gymnasij Cancellarius, inde Cameracensium antistes, ac demum Romanæ Ecclesiæ Cardinalis, præceptor Ioannis Gersonis, multorum auctor operum, (inter quæ Dionysius Cartusianus vehementer commendat, quæ sunt de corruptione, de formatione, & multimoda atque extrema ruina Pontificum sui temporis) quæ Gesnerus in sua bibliotheca quemadmodum & Odonis Episcopi Cameracensis, latè recenset. Mortuus anno M.CCC.XVI. Hanc vrbis historiam, cum Guicciardinus conscriberet, Cameracensis erat Episcopus Maximilianus, illustri prosapia de Berges oriundus. Cui postea successit D. Ludouicus de Barlamont, vir omnem ordinem gradumque honoris & dignitatis meritus. Hi Episcopi, politici simul & Ecclesiastici sunt domini, titulo Duces, & Romani Imperij principes.

Hæc vrbs prima fuit à Clodio Comato Francorum Rege occupata, cum in Galliam Belgicam trãsiret, anno CCCC.XLV. longo tempore post, quàm Dani illam exussissent, atque vnà sumptuosum monasterium & pulchrum templum S. Gãgerici. Restaurata autem & integritati restituta, Hannoniæ Comitatu comprehensa fuit. Postea verò Imperatores Germani ab hoc dominio separantes ciuitatem liberam, & imperialem fecere. Capta etiam & occupata fuit, à strenuo Flandriæ Comite Balduino Benigno, durante bello, quod ipse, & Dux Lotharingiæ Godefridus gessere cum Imperatore Henrico, eius nominis tertio, cui illam postea ex inito pacto, tradidit. Tandem abs Henrico V. commissa fuit custodiæ & protectioni Roberti (tanquam Principis Alostani) cognomento Hierosolymitani, Comitis Flandriæ, qui primus eius pro se suisq; protector fuit. Deinde, prælatio hæc & eminentia confirmata fuit Flandriæ Comitibus ab Imperatore Frederico, anno M.C.LXIV. Theodoro Alsato Flandriam gubernante, nihilominus Franci semper lites mouerunt, iusque prætenderunt in hanc dignitatem, qua etiam frequenter potiti egregie eandem defenderunt. Sicut & fecere tempore Philippi Valesii, quo hæc ciuitas obsidione cingebatur ab Imperarore Ludouico Bauaro, & Eduardo tertio eius nominis Rege Angliæ, contra Francos confœderatos, quã tamen non potuere viribus, quantumuis magnis expugnare. Hæc bella, longo post tempore inter Imperatores Germanos & Franciæ Reges vario successu continuata fuerunt. Porrò, quod memoriæ recentioris est: Maximilianus Austriacus, Romanorum Rex, & Ludouicus XI. in Francia regnans, cum crudele inter sese bellum gererent Cameracenses malè habiti à Francis, præsidia sua eiicebant, militemque imperialem recipiebant, idem fiebat à Bouchainensibus. Quomodo & Imperator recipiebat Quercetum, aliaque loca vicina à Francis occupata, & præbebat hic Princeps, vigentibus hisce bellis, generosi sui animi & fortitudinis insigne experimentum. Et licet Cameracũ esset sub protectione Flandri, neutris tamen adhærebat, suis legibus, priuilegiis, & antiquis consuetudinibus fruens, adeò, vt durantibus inter Francos & Burgundiones bellis, ne ab vno quidem molestaretur, quin potius, nunc ab his, modò ab illis frequentabatur, vtriusque partis summã amicitiam experiens vsque adeò, vt hæc ciuitas fuerit sæpe is locus, in quo conuentus & colloquia pacis, inter prædictos principes habita sint. Talis fuit pacificatio, anno M.D.VIII. Venetorum præiudicio, atque altero item anno M.D.XXIX. magno Florentinorum incommodo. Nam anno sequenti, Florentia à Põtifice Clemente & Carolo V. cõfœderatis, obsessa, fame, ad deditionem & Mediceæ familiæ receptionem cogitur. Cæterum proximè cum Imperatori Carolo V. de certis quibusdam Frãcorum transactionibus, cum esset Landresii, oriretur suspicio, anno M.D.XLIIII. simul atque inde recessissent, Cameracum cum exercitu ingressus est, & prætextu securã ceddendi, muniendique ciuitatem contra hostem, aut potius, vt tuto statum suum illic congregaret, castrum ibi munitum extrui iurauit, vt superius diximus: priuilegiis & immunitatibus vrbanis, per omnia saluis. Quum verò anno M.D.LIII. Henricus eius nominis primus Rex Franciæ ad loca, Cameraco vicina, veniret, eamque vrbem sibi deuincire conaretur, re infecta, hostem declarauit, nihil vlterius, quod illi damno aut detrimento esse posset, aggrediens. Cæterum dum plerique anno M.D.LXXX. ex Belgis, rebus Gallicis nimium studiosi, Belgicas prouincias ad Gallos transferre conarentur; inter hos Insius Regulus, Cameracensis vrbis ac diœceseos præfectus, qui Cameracum Alenconii præsidijs tradidit, ciuibus & Ecclesiasticis, qui in eius verba iurare nollent, inter quos primus Episcopus, hostiliter exactis. Nunc, anno M.D.XCIV. Mense Augusto Nauarræ Regem tanquam Henricum eius nominis quartum, Galliæ Regem intromisit.

CAMBRAY.
Leglise de nr̃e Dame
S. Aubert
S. Martin
S. Croix
Maison de la Ville
Les Sepulchre
La Magdalaine
S. George
La Citadelle
Leglise de S. Franchois
Les Frattes
Le Palais
La porte de S. Sepulchre
Le fauxbourg de S. George
Coste de France

HESDINVM.

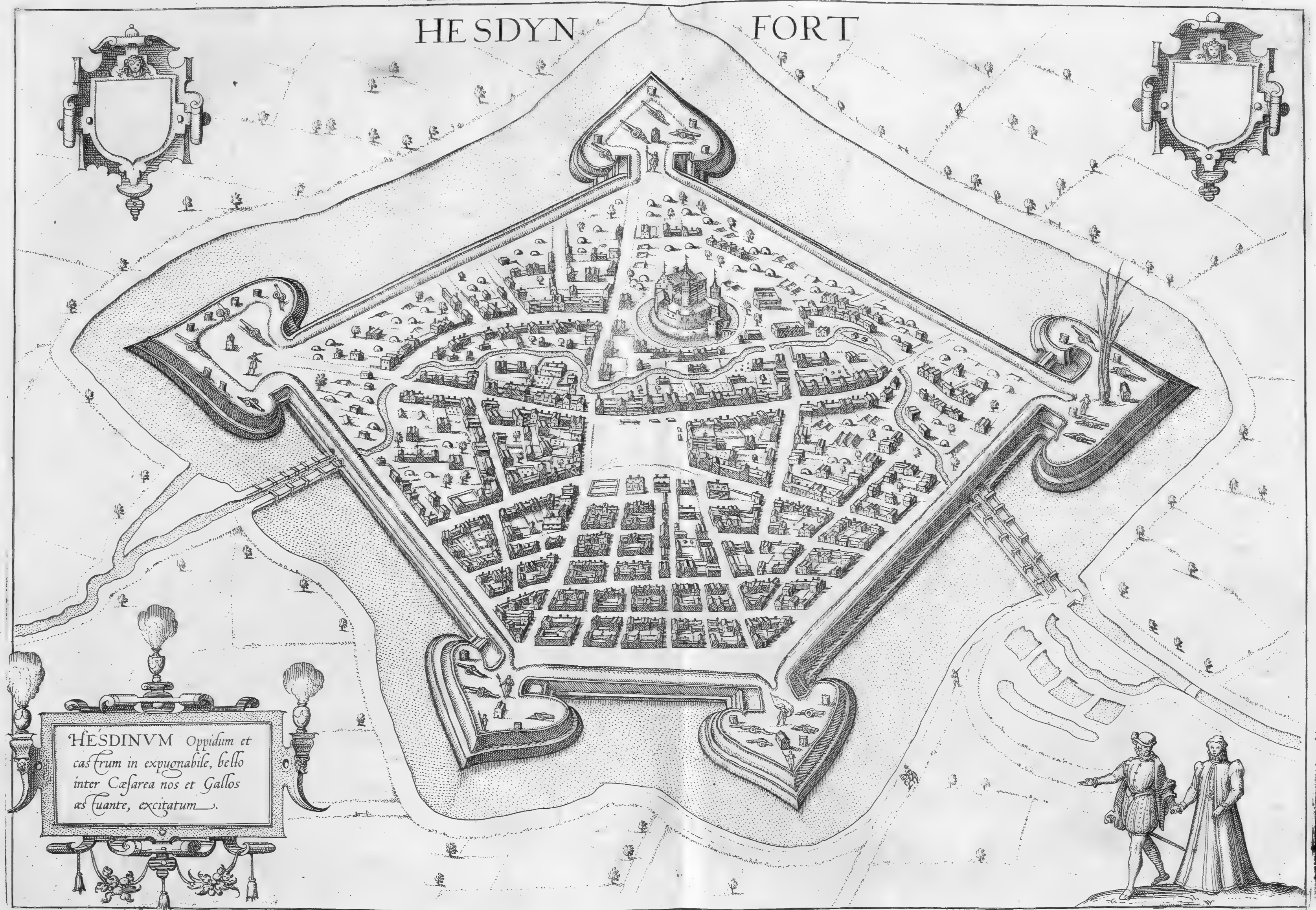

ESDINVM, nobile in Artesia Gallo obiectum vallum ac propugnaculum, prostrato à Cæsareanis eiusdem nominis opido, occasione belli inter potentissimos Europeos Principes excitatur. Cum enim Franciæ Rex, Franciscus, mortuo Sfortia Insubrum, siue Mediolanensium Duce, vt statum illum occuparet, Allobroges vicinos & Taurinos, armorum strepitu inuaderet, & multa in Italia oppida & caperet, & sollicitè muniret. Tum Imperator Carolus ex Regno Neapolitano Romam properans, indeque in Insubres pergens, Taurinis confestim signa intulit. Mox ex togata, in braccatam Galliam se conuertens, belgicis etiam se copiis munit, & Nassouius Picardiam flamma ferroque peruastat, & quia Peronam, per aliquot multas dierum hebdomadas frustra oppugnauit, belgicam hanc tandē expeditionem reliquit, Hinc, irritati Galli, Anno M.D.XXXVII. nouis excursionibus Belgium infestabant, nec vllus ferè transmittebatur dies, quin præsidia inimica inter se leuibus præliis certarent, Et Galli mense Aprili Hesdinum Arcem ceperunt, qua victoria insolescentes, hostium ferro flammaque depopulabantur, in quos, cum incredibili celeritate, lectissimum exercitum Florentius Burenus duceret, quod se viribus impares recognoscebant, hostes Burenarum copiarum impetum, cedendo euitarunt. Itaque Hesdino arce, quamprimum recepta, & Fano Pauli, ac Monstrulo oppidis secuto Iunio expugnatis. Cæsaream postremo Terauanam obsederunt. Sed post aliquam obsidionis irritæ moram mensium decem inducias pars vtraque fecit, ea lege, vt pacatis Belgis, in Taurinis nihilominus bellum esset.

Sed & hoc tandem bellum, auctoritate & præsentia Pontificis Pauli III. Niceæ (op. in Galliæ, Italiæque finibus ad mare) quo Imperator ex Hispania nauibus traiecerat, Rex, ex Gallia eques aduenerat, sopitum, & decennales induciæ factæ. Hæ autem ruptæ sunt, & turbatæ induciæ ob cæsos legatos Gallorum Regis, à Vastensi quadā custodia ad Ticini ostia, & post grauissimos motus, pax certis conditionibus, apud Crepeum Valesiæ ditionis oppidum coaluit.

Rursus & ista pacificatio, ineunte anno M.D.LI. turbatur ob captum à Cæsareanis Dandalotum, ex quo vaporatio ignis continuò erupit, quo Italia & Gallia omnis vehementer flagrauit. Tum rursus, post varios fortunæ casus, Rullus Belga Picardiæ agro vastato, Nouioduno, Nella, aliisque oppidis captis ac combustis; conuersis signis Hesdinum oppidum itidem occupat; inuicta arce, quam fulminum horrendo iactu concussam, & exagitatam, defensores Galli lucis vsuram, & sarcinarum incolumitatem depacti, continuo tradiderunt. At Vendomius post Rullanum præsidium, alienissimo tempore, indidem extrudit.

Denique expugnata à Cæsareanis Terrauana, inde denuo castra ad Hesdinum mouentur, (quod paulo minus diurno itinere Terrauanæ distat oppidum) id primo incursū est expugnatum, sed superabat interim arx non infirma, qua clausi tenebantur præpotentes Galliæ Principes plurimi. Allobrox igitur, totius exercitus Proimperator, vacuo oppido capto (quod ob infirmitatem prædæ relinquitur hosti, in quo camporum est dominatus) arcem circumductis castris vrget, & cuniculis incensis, longum muri ambitum, & castris oppositi obiectique propugnaculi partem, vnà cum defensoribus insidentibus, dicto citius subuertit & arcem ipsam expugnat, multi occisi, capti vero ex præcipua gallica nobilitate plurimi, & inter alios, cæsus Horatius Farnesius Galliarum Regis gener, & cum delecta nobilitate gallica, Marchianus Mareschallus Galliæ captus. Magna profecto fuit ista temeritas Gallicana, omnium iudicio, atque inconsiderantia præceps, tot ac tales Heroes nulla auxiliorum spe, perpusilli arci concredere, quæ, vt cuniculis non oppugnaretur, nec nimium fuerit obdurata cōtra fulminis iactum: quæque haud ita pridem, propter infirmitatem, non multo dierū interuallo, bis capta, ac vicissim recepta fuerit. Sed castigatæ huius temeritatis culpam, studia officiaque Gallorum erga dominos delent, ea sūt ad seruiendum propensione animorum omnes, & in his gratissima est nobilitas, quæ (vbi res ita & tempus postulant) vltro se Regi offert, in gratiæ & beneficii loco, petit officia, & summè contendit vt munera consequatur militaria. Itaque mirum nemini videatur: si cum ad defendendam Rempub. tum ad seruandum decus regni, tāta sit vbique pace ac bello, Gallicanæ nobilitatis frequentia. Eam arcem itidem Cæsareani milites, à fundamentis diruerunt, vt amœniore & aptiore loco ad amnem Cancem, nouam; sed cognominem, priore longe firmiorem (id, quod secuto anno præstiterunt) stationem ad perpetuam rei memoriam, ipsi conderent, ac instaurarent. Quod quidem breui tempore, singulari artificum industria, & summis laboribus præstiterunt, excitatis primum tumultuaria opera foueis & propugnaculis, vbi tanta ebullientium aquarum copia grauabantur, vt molas equinas, quibus eam amouerent, diuersis locis adhibere debuerint. Nunc foueis, ea & latitudine, & altitudine, muris etiam tam validis Hesdinum cingitur, & propugnaculis sibi mutuo correspondentibus firmatur, qui falcones pluteos, colubros fulmen, & grandinem plumbeam minantes sustineat, vt oppidanis timendum non sit, quòd, quamdiu commeatus mutuo animorum consensu, & concordia conditus, ipsis erit, facilè in hostium sint potestatem venturi. Quam ipsis confidentiam præter munitiones arte factas, naturalis etiam loci situs, fouere potest. Nam, vna ex parte, ob palustria loca, nec militi, nec igniuomis machinis patet accessus. Altera autem parte, latissimæ foueæ aquis instructæ, & munitissima valla, hostibus obiiciuntur, vt Stationi nomen quàm optimè conueniat; & Hesdynfort merito nuncupetur.

HESDYN FORT
HESDINVM Oppidum et
castrum in expugnabile, bello
inter Cæsarea nos et Gallos
æstuante, excitatum.

BETHVNIA.

BETHVNIA, nobile in Atrebatibus opidum, annonæ frumentareæ horreum, magnæ olim celebritatis, in Atrebatibus, siue Flandris occiduis, Dominatus, antè quàm in Atrebatium nomen comitatumque, vnà cum aliis, concederet, peculiari nomine Bethuniensis Aduocatia, ipsique Principes Aduocati, hoc est, (vt ego quidem interpretor) Fautores fiduciarii & patroni Reip. siue ditiunculæ suæ, & veluti clientelæ capita, nominabantur. Atque adeo castrum, (quod miræ antiquitatis & munitissimum opus, etiamnum in vrbe Bethunia visitur, & à regio Gubernatore insidetur) tanquam stabilem sedem tenuisse videtur, vt hac occasione, adfluente nimirum incolarum multitudine, & ædificijs circumcirca adiectis, oppidum ipsum (quod anno iam tum 1137. deflagrans se tamen prodidit) in eam amplitudinem excreuisse merito debeat censeri.

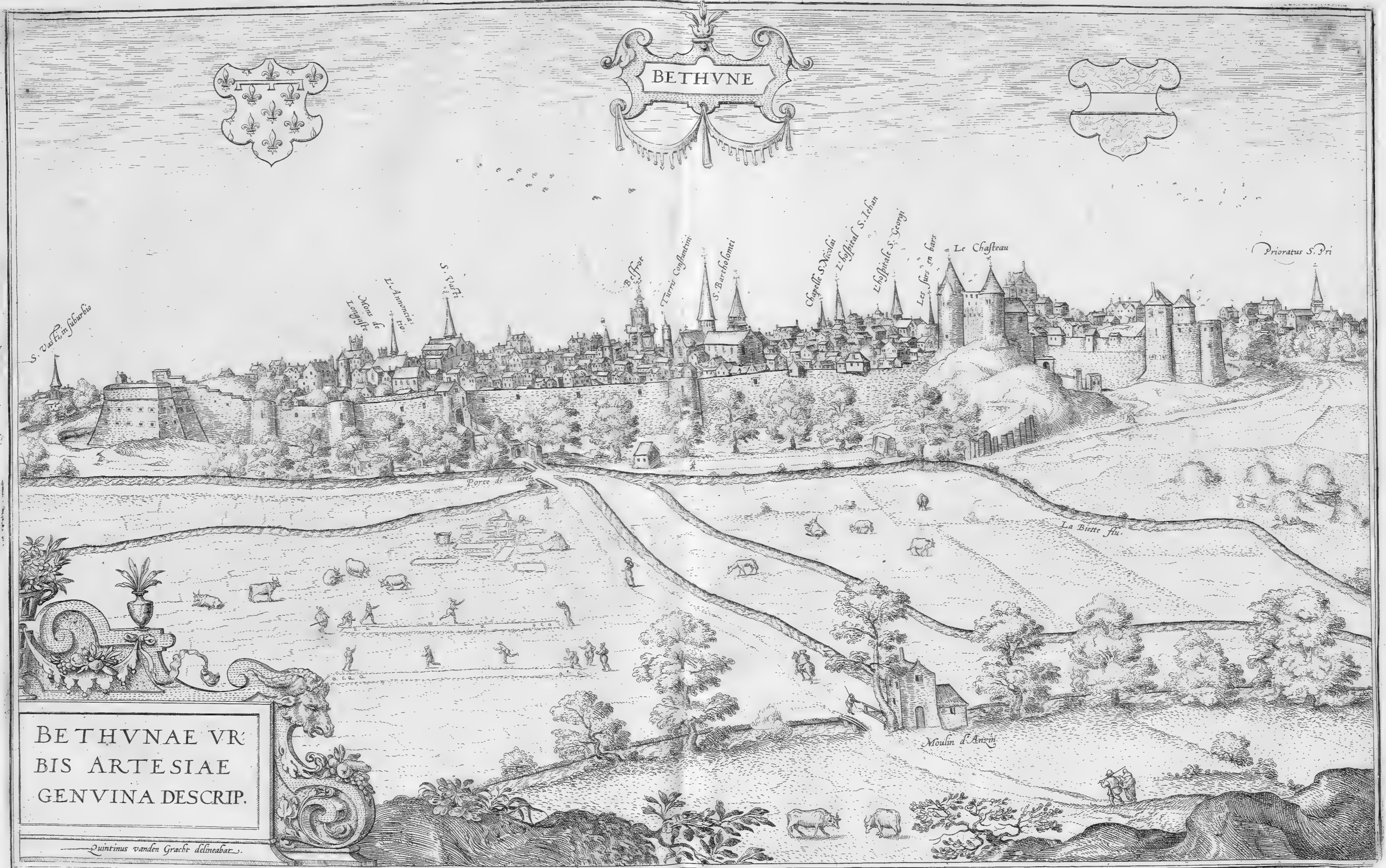
Quorum certè Aduocatorum auctoritas apud summarios Belgiæ Principes, & præclara domi militiæque facinora, historiarum monimentis, iam ab annis plus minus quingentis, prodita celebrantur.

Nam Robertus, Aduocatus Bethuniensis, anno 1096. Robertum II. Solymum cognomento, Flandriæ Comitem, in sacram recuperandæ Iudææ expeditionem legitur comitatus: & politicis eiusdem Comitis per prouinciam institutis, legumque promulgationibus frequentissimè interfuisse. Alter, cognominis, nepos fortè, An. 1164. Philippo Alsatio, in eandem Asiam Comes, tantos gessit spiritus, vt eundem Comitem, vniuersæ Bethunianæ ditionis pollicitatione inductum, sollicitationis ergo subornarit, ad nuptias, inter duos ipsius liberos, totidemque filias Almerici Hierosol. Regis, conciliandas, quamuis id frustra fuerit. Desideratus est hic in expeditione sacra, pari fati genere cum Comite Philipo sublatus apud Ptolemaidem. Guilielmus Bethuniensis anno 1198. Balduino Comiti, qui Constantinopolitani nomen postea gessit, socius fuit belli aduersus Gallum. Quod bellum pax Peronensis est consecuta: qua factum est, vt præter alia, Gorga, & quicquid Aduocatus Bethuniensis cis nouam fossam possidebat, Balduino iterum adiudicarentur. Idem Guilielmus, qui le Reus, hoc est, Rufus cognomine dictus est, cum fratre Bartholomæo, An. 1203. eundem Balduinum in orientis expeditionem est comitatus. Robertus Gul. Fil. bellica negotia sub Ferdinando Lusitano Com. Fland. aduersus Gallum egregiè administrauit: & prudentia facundiaque memorabili clarus, ad Anglum missus est pro fœdere faciundo victus è prœlio Dammensi Neoportum fugit, & id opidi ex publici Concilii decreto cum 40. equitibus iussus custodire, inde denuo à Comite Zantuicum Angliæ præmissus, noui fœderis fuit auspex. Quibus iniuriis irritatus Ludouicus Regis Galli F. Betuniam occupauit, & postmodo Mathildi, viduæ Gulielmi Roberti matri, hac lege restituit, vt Danieli Rob. Filio, dominatus is ad puberem ætatem reseruaretur, patre Rob. aditu possessione deturbato, qui prœlio Bouinensi captus est, & Daniel Callo fidem auxiliumque præstitit. Robertus, huius, vt conijcio, F. cum fratre Gulielmo anno 1233. in Stratingos, qui populus Bremensibus id temporis erat attributus, hæreticos expeditionem cum alijs suscepisse traduntur. Qui Gulielmus quidem eques lōgè probatissimus obijt 9. Kal. Septembris, An. 1243. Isabellæ, pontis Rorardi heræ, coniugi desiderium sui luctumq; relinquens, cuius fortasse an Filius cognominis, fuit is, qui ad pontem Rorardi, in Furnensibus, victorinas, virgines sacras, instituit an. 1271. Robertus autem Bethuniensis Aduocatus, ex Isabella, Teneramundæ domina, Mathildim sustulit (alijs tamen pater huius, est Daniel. alijs Fougardus, vel Focardus.) Guidi Dampetræ Fland. comitis vxorem, quæ paternum maternumque dominatus doti attulit, & Flandricas opes amplificauit; idque circiter an. 1245. Quo ex coniugio natus Robertus, Fland. Comes, à materno natalique opido Bethunianus dictus.

Videtur paulo post Betunia in Gallorum dominationem venisse. Nam Regi Pulchro, in Flandriam contra Guidum Dampetram aduētanti, primi omnium Bethunienses deditionem fecisse an. 1297. præter Insulas & Duacum, Bethunia ex pacificatione anni 1316. in perpetuum Francicæ ditioni addici iussa, & bello inter Philippum Valesium & Eduard. Anglum flagrante, à Flandris obsessa literis proditur. Cognomentum Gentilium in aliquot claris familiis remansit, vt Ioannes Luceburgius (al. Ludouicus) Ioannam Bethuniensem, Rob Barensis, à Betunia dicti, Comitis Marlii & Suessionum, hæredem procomitem Meldensem, luculentissimè dotatam vxorem duxerit, quæ sobrina erat Antonii illius Bethuniensis, qui Siluanectum egregiè aduersus Ioannam, puellam Gallicanam propugnauit, & captus in arce sua Auchella à Comite Vindoriensi, plebeio furore est interfectus. Tamen inter ancipites belli victoriarumque vicissitudines, à Flandris comitibus in Namurcenses cognatos dominatus hic translatus, sæculo amplius, ab iisdem variè possessus est, postquam eundem cum Slusa, opido Fland. maritimo (quod Margaretæ Malanæ cessit Ioannes Namurcæus anno 1365.) permutassent, donec Philippus Bonus Dux Burgundiæ nouo iure pristinam possessionem recuperauit, adeò vt Carolus eius filius, patre superstite, Dominum Bethuniæ se subscripserit.

An vero Bethunia vllo legitimo iure à peculiaribus Atrebatesii Comitibus possessa sit, mihi non cōstat. Atrebatensi tamen corpori non Flandrico, postea accessit, quod citra Lisam sita, quod flumen Flandriam ab Atrebatibus dispescit. Hodie tertium inter Atrebatias vrbeis locum obtinere videtur, hoc est, proximum ab Atrebato & Audomaropoli. Et partim à Regio Gubernatore (qui pro tempore, hoc nimirum anno 1586. est amplo loco natus, D. Ioannes à Bernemicourt, Tiloii, Dourainii, Feruini, Ruiti, &c. Toparcha, vt non modo paternarū ditionum, sed huius etiam dignitatis, hæreditatem adiisse videatur, & à Catholico Rege plura ornamēta, virtutis, & cum suorum, tum patris Francisci in Rempub. meritorum ergo, in dies exspectet) partim à municipali magistratu (cuius præsidem, & quasi principem Senatus agit, eidem D. Gubernatori cognatione propinquus & tribulis D. Carolus à Benemicourt, Houchiueli dominus, vir ingenio ad summa quæque munia maximè idoneo, & ædilem, ac quasi Tribunum pleb. (quem vulgari nomenclatura, Præpositum indigetant) D. & M. Nicolaus à Rebeca, antiqua & nobili prosapia oriundus, homo doctus, & rei antiquariæ experientissimus) vniuersa Respub. & Bethuniana ditio administratur. Mercimoniis rei frumentariæ negotiatione, aliarumque rerum, quæ vitæ humanæ vsui sunt, & exportari solent, varietate est, pro re nata florentissima. Quam ad rem, præter loci situsque commoditatem, vti quæ opulentissimis Atrebatesii Ciuitatibus, & vberrimis tractibus cincta proxime Flandriam spectet: plurimum facit nauigationis facultas, quam fluuiolus Lauula, vel la Vietta, quasi Cιοτος (interprete Friderico, Iamotio) ex multis riuulis, & subinde torrentibus conflatus, ad tertium ab vrbe milliare in Lisam Flandricum exonerās, Bethuniensibus præstat. Vniuersa ciuium multitudo duabus parœciis, siue Curiis (præter Præiectinos, suburbanorum portionē) cōtinetur. Bartholomæana, Canonicorum Collegio nobilitata; & Vedastina, paucis ab hinc annis, ex suburbiis in opidum translata.

Hic mihi minimè silentio prætermittenda vita est sodalitas Bethuniensium ea, quam partim ab affectu, partim ab authore, Caritatē Eligianam nominant, qua fortasse nihil habet vniuersa Europa, neque laudabilius, neque reip. salutarius. Græce non malè, ἐκφόρια ab exportandis cadaueribus, siue funeribus efferendis, nuncupare possis. Quo fit, vt nemo hic, cuiuscunque sit conditionis, supremo funeris & sepulchri honore careat. Auctor, seu potius suasor huius instituti fertur fuisse B. Eligius, vetus ille Flandrorum Apostolus. Qui anno 1188. eodem temporis & horæ articulo, duobus fabris ferrariis, vni Bethuniæ, alteri, Beuuriaci (inter quæ interuallum est passuum amplius mille) sub mortem apparuisse; &, vt Cereum illum toto Belgio memoratissimum (qui etiamnum visitur, pompis supplicationum solennibus circunfertur, & ad sacra accenditur, neque vlla tamen sui parte deperit) formarent, admonuisse proditur. Quam rem, cum diligentissima inquisitione cognouisset Rogon D. Præiecti in suburbiis Bethun. Prior, singulari vitæ sanctimonia præditus, suasor fuit, vt eiusmodi sodalitas, quasi quædam ἑταιρεία καὶ φρατρία caritatis, & Christianæ in defunctos pietatis alumna, institueretur. Ad cuius legitimam & politicā administrationem, quotannis 21. viri, ex honestissimo ciuium ordine deliguntur, qui communibus suffragiis Præpositum, & quatuor viros creant, quos Maiores nominant, qui se duces præbeant, & cæteros pro sua auctoritate se subsequi cogant in ædium penetralia, inde cadauera exportare, & sandapila ad sepulturam efferre, quocunque morbi genere, etiam pestilenti extincta, modo in sodalitatem nomina dederint, & intra statos vrbis limites mortui deprehendantur. Et annis iam ab hinc propè quadringentis vsu, & quotidiana periclitatione est compertum, nihil vnquam contagionis ex adfectis corporibus contraxisse eos, qui tam pium Christianæ caritatis munus exercent. Quod quidem beneficium Bethuniani Ciues, cum immensæ Dei clementiæ, tum assiduæ B. Eligii quasi tutelarii Diui, apud eundem, pro se suaque ciuitate intercessioni, meritissimo acceptum referunt.

BETHVNE
S. Vasti, in suburbio
Mons de Longiste
L'Annonciatio.
S. Vasti
Belfrot
Turris Constantini
S. Bartholomei
Chapelle S. Nicolai
L'hospital S. Iehan
L'hospitale S. Georgi
Les surs en bars
Le Chasteau
Prioratus S. Pri
Porte de Marest
La Biette flu.
Moulin d'Anzin
BETHVNAE VRBIS ARTESIAE GENVINA DESCRIP.
Quintinus vanden Grache delineabat.

S. AVDOMARI.

AVDOMAROPOLIS, vulgò, S. Audmer, alij corruptè legunt S. Omer, recens est in Artesia opida, initium ac nomen habens à S. Audomaro, natione Germano, non longè à Constantia oriundo, qui Morinis Euangelicus præco fuit, non quidem primus, cum prima Christianæ fidei tyrocinia à Clemente à Victorino, à Fusciano acceperint, quæ sine persequutionum tyrannide obliterata, atque deleta, siue temporum morumque nequitia, velut situ obducta, iterum S. Audomari zelo firmata, & reparata sunt. Qui impulsu Francorum Regis Pipini, & Episcopi Nouiomensis, datur Morinis Episcopus, cuius sanctitate motus Adroaldus, vir diues ac nobilis, castrum & agrum Sithiu ipsi donauit, excitando, & construendo cœnobio. Quo à Bertino, etiam Germano ædificato, erecta est Ecclesia illa augusta, ac elegans, nomenque S. Audomari à collapsæ religionis ac fidei restauratore, sortita est. Ad quem Bertinus Abbas, patria & ipse Constantiensis, & Mammoleno & Bertrammo, ex Luxouiensi cœnobio egressi sunt, ad Trinitatis fidem docendam, qui abs Audomaro suscepti, Christianæ legationis officium, continuæ placationis labore, subierunt. Quorum doctrina, populi multitudo ad vicum Sithiu, in quo Bertinus cœnobium ædificauit, collecta, vrbem construere cœpit, quæ Audomaropolis, siue S. Audomari, in memoriam tanti antistitis, est appellata. Fuit autem Sithiu olim vicus celebris, & lutosus portus, in quo, occasione ædificati monasterij, Audomari fanum excreuit, vbi corpus B. Antistitis quiescit, ex monasterio translatum in primariam Ecclesiam, quæ Morinensi detracta, anno quinquagesimo nono erecta est in Cathedralem. Mortuus est autem S. Audomarus, circa annum Christi 695. Et tertio ab ipsius obitu anno discessit quoque è vita S. Bertinus, fundator Abbatiæ, à quo & nomen sortita est. Ecclesiam habet magnificè, & decenter constructam, & cœnobium celeberrimum. Quod magna pietate, & eruditione viris semper claruit, & ex quo quatuordecim alia monasteria sunt deriuata. Et tam opulenter dotatum est, vt paucæ Abbatiæ aliæ opum affluentia id superent. Præfuere huic cœnobio semper Abbates, pietate & virtute præstantes: vti & hoc tempore summa cum laude, ibidem Abbatem agit Vedastus de Grenet, succedens Gerardo, ex illustri familia d'Americourt, doctissimo, & vitæ sanctimonia, ac pietate conspicuo viro, optimeque de Repub. merito; qui in posteriore Episcopatuum institutione, per Paulum quartum Pont. Max. deleto Morino, eiusdem vrbis primus Episcopus declaratus est. In quo Episcopatu nunc præsidet Reuerendiss. Dominus Ioannes Six, prius Insulis Flandrorum Pastor dignissimus, qui id muneris obitet. Iam dictæ Abbatiæ annexus est comitatus de Arkes, qui ab antiquitate, & insigni Castro commendatur, Audomaro distans quarta milliaris parte, & dominium temporale Properingæ celeberrimi opiduli, non quidem muris cincti, sed valde populosi.

Vrbs est Andomarana, minuta, habitatoribus frequens, splendidissimis ornata ædificijs, inter quæ Abbæ domicilium excellit, cuius amplissima est iurisdictio. In qua hoc tempore Gubernatorem agit Eustachius de Croy, Comes de Rœuex. Non longè ab hac vrbe lacus est celebris, continuò fluens, qui deinde Aa, vel Ha, fluuio immiscetur. Habet hic lacos adiunctos plurimos, fundos, vti paruas Insulas, & prata virentia arbusculis consita, qui fundi mobiles sunt, perinde, ac si aquis vtrinque insiderent: Ita, vt dicti fundi, vel insulæ loco moueantur, si funem arbusculis alligaueris. Qui tamen fundi, non vsque adeò exigui sunt, quin læta præbeant armentis pascua, quod vt verum, ita admiratione dignum. Sub has insulas recipiunt se pisces tempore hyemis & æstatis, vt à frigorum, & calorum iniuria sese tueantur. Ad hunc lacum, inter alia ædificia, sita & extructa est insignis & augusta Abbatia, vulgò Clermartes, ordinis S. Bernardi, cuius & ipse fundator creditur.

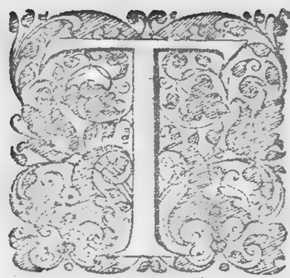
Gens Audomarana ingeniosa ac fortis; &, vt ex Oromansaci compositione Becanus deducit, robusta, generosa, ac fortis soboles, quæ quicquid agit, ea causa agit, vt virum se præstet. Nam Oromansacos, ea tenuisse loca existimat, quæ in Flandriæ comitatu S. Audomari, Guines & Terauanam opida incolunt. Itaq, Atrebates, & Oromansaci sicut Neruijs magnæ constantiæ, virtutisque hominibus, vicini fuere, ita eandem quoque disciplinam obseruarunt, quæ etiamnum gentis eiusdem est indoles.

Mirum, quod Meyerus, de mutato apud Audomaricolos idiomate, tomo nono Decadum rerum Flandricarum commemorat. Reperio, inquit, in quorundam annalibus, priscos Belgas, Græcè omnes loquutos, tantisper, dum hinc Germani, inde irrumpentes Galli, omnia permiscerent, Græcumque sermonem penitus confunderent, adeò, vt Belgæ Germanicè promiscuè loqui assuescerent, præualente nihilominus Germanica vsque lingua, quam nunc quidam ex nostratibus negligere videri possunt, Gallicæ magis studiosi propter vicinitatem gentis, ac rerum plurimarum commercia. Argumento sunt in Morinis Gallicis, permulta pagorum nomina, Teutonico omnia illic antiquitus percrebuisse sermone. In ijs, & Fanum Audomari, celeberrimum opidum, olim haud dubiè merè Flandricum, deinde tamen bilingue; nunc autem in totum ferè Gallicum, ita inualescit ac promouet indies Gallica, protruditurque Rhenum versus lingua Germanica.

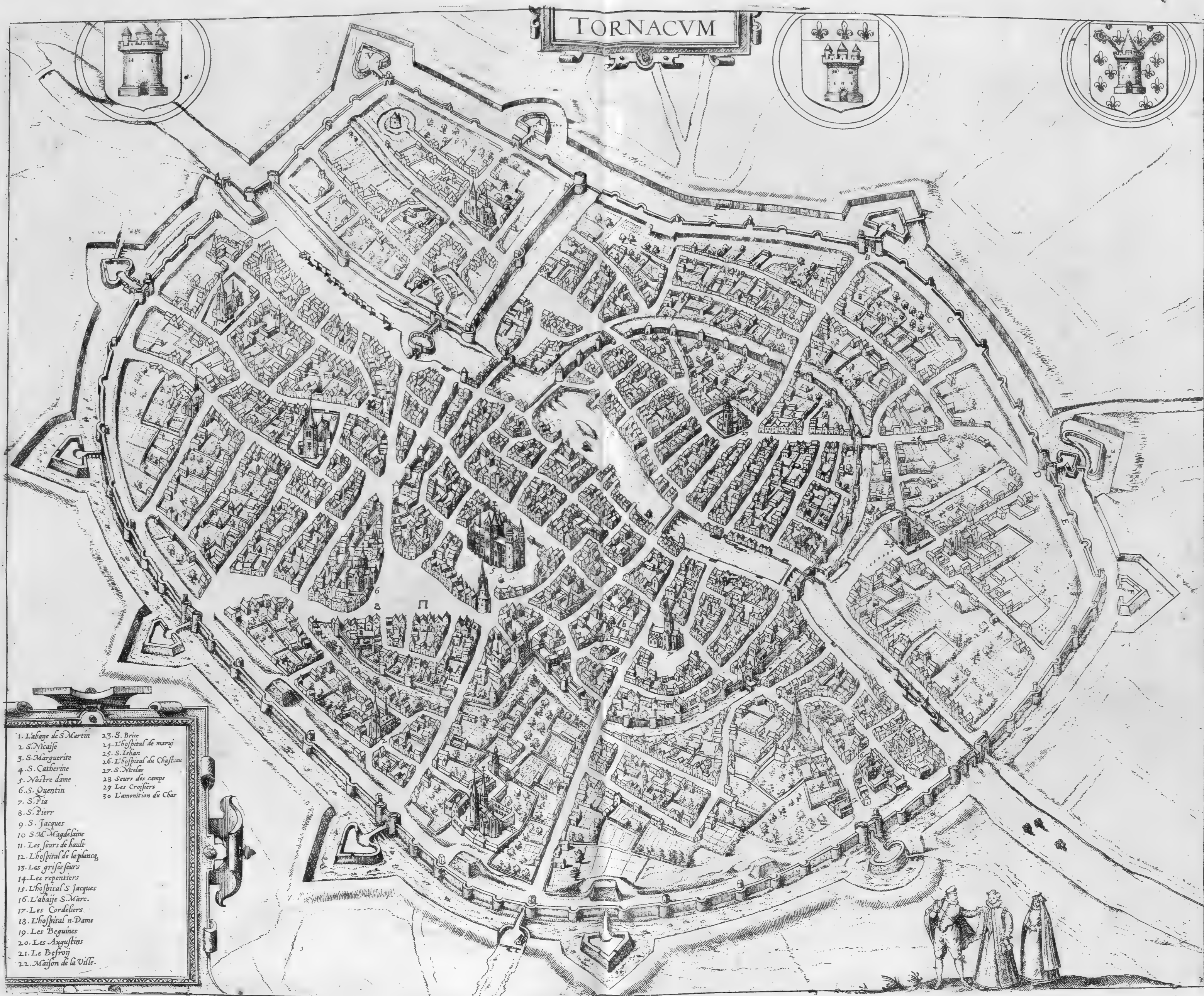
Loci occasio nos plenè inuitat, vt de Iccio portu hic mentio fiat, cuius frequens apud scriptores est commemoratio, & nos, ad S. Audomari Fanum hunc quondam fuisse, omnino existimemus. Eius Goropius Becanus in suis Aduaticis, hanc deducit ex vocis etymologia significationem: Iccium promontorium, inquit, medium est Iccij portus, & Gessoriæ pagi nomen, vt videtur, à nauigantibus ex Oceano Hispanico, & Gallico in has angustias redactum, eò quod Icci, siue vt nunc scribimus. Igsi, fit, ac si latinè dicas, ego video: vel, quia videlicet diligenter Pharus illa, quam Aumanum vocant, id est, antiquum munitorium, nautis esset inspicienda, vel, quia ex hoc monte Britannia clarè cerneretur. Hæc quidem, pro suo more, Becanus, cui fortasse Paulus Æmilius non consentiret, qui libro 7. de rebus gestis Francorum Itium, non Icciumlegendum, & ab itando deriuari mallet. Sed grauis est eruditorum altercatio, quonam in loco Itius ille portus constituendus veniat. Multi, Cales veteribus itium fuisse volunt, vt Caletum, quasi Calitium sonet. Alij, ad Slusas Flandriæ, alij ad Bononiam, antiquum & Romanis historijs notum oppidum collocant. Alij, Itium Flori Fregellas asseuerare audent. Sed omnium accuratissimè Abrahamus Ortelius, rationibus euidenter conuincit, ad S. Audomari fanum, Itium portum extitisse, qui in Theatri sui additamento, Atesiam describens, inter cætera, vulgo, inquit, creditur Caletum (qui hodiè portus continentis terræ est Britanniæ vicinior) Iccium portum à Cæsare dici: vnde ex Belgio in Britanniam soluerit. Verum si res penitus inspiciatur, alium fuisse portum videre est, Sancti videlicet Audomari opidum, quod olim fuisse Oceani portum, atque sinum maris latissimum, vel præfata littora, quæ ipsam ciuitatem quasi cingunt, demonstrant, aliaque innumera argumenta & antiquitatis vestigia, quæ apertè terra adiacentem salo marique subfuisse (vel nullo loquente) conuincunt, nec non constans in hodiernum diem fama declarat. Quinimò & nomen vetus ipsius ciuitatis, quod Sithieu est (nam S. Audomari recens esse, nemo est qui nesciat) id arguit. Quasi dicas, sinum, vel portum Iccium, ipsumq; portum apud Morinos fuisse, quos & Virgilius & Lucanus extremos hominum vocant. Hæc præterea ita se habere, plurimis argumentis, tam ex transitu, quàm reditu Cæsaris ex Britannia, attentus Lector facilè deprehendet. Nec spatium triginta millium passuum aut circiter, quo ibi Insulam à continenti distare describit, quo minus id crediderim impedimento esse potest. Cum maris æstus (maxime in tanta loci angustia) facilè aut reddat aut detrahat, quamuis etiam ipsum maris spacium ibi à terra continenti ad Insulam vsque, non admodum discrepet. Hæc de Iccio portu dicta sufficiant, penes alios iudicium esto.

S. OMER
S. AVDOMARI FANVM S.
Aulmer. Omer. Iccius portus Abra:
hamo Orttelio, Artesij vrbs mu:
nitissima.
1. S. Bertyn
2. S. Margarite
3. S. Thomas
4. S. Aldegunde.
5. S. Denis
6 S. Spuicker
7 S. Jehan
8 Les Freres mineurs
9 Les Prescheurs
10 Le grand Marche
11 La Motte
12 La Porte du Bruyl
13 La Porte S. Croix
14 La Porte Bouléseine
15 La Porte du hopon
16 La Porte de Lisle
17 La Porte de L'abbaye
18 Le vieu Marche
19 La Maison de la ville

TORNACVM.

ORNACVM, vel Turnacum, siue, vt Becanus in suis Atuaticis, Dornacũ, Antonino, Galliæ Belgicæ vrbs ad Scaldim, in Neruiis sita, incolis Gallis Tournay, Germanis Dorneck, curioso antiquitatis studio, Baganum Ptolemæi videtur. Primam Neruiorum sedem quondam fuisse, præstantissimi Cosmographi probatique auctores, magnis rationibus ducti, existimant, vt hinc Tornacenses, antiqua appellatione, Neruios, passim nuncupent. Tanta antiquitate præstans, vt certa illius origo, variè à litteratorum turba disputetur. Vero eorum propinquior videtur esse sententia, qui eam à Neruiis conditã tradunt. In ea Althamerus est, in Tacitum, referens Plutarchum, in vita Cæsaris & Appianum in libro, qui Celticus inscribitur, illius opinionis auctores. Ad quam & illi accedere videntur, qui Tornacum, quasi Turrim, siue arcem Neruiorum dictam existimant, eò, quod Neruii, Turrim præaltam initio illic erexerint, qua pro speculo vtebantur, eamque in quadam parua insula, Scaldæ fluminis, sitam fuisse, quod vrbem ipsam perfluit, eo in loco, qui antiquitus, & vsque ad annum M.D.XIII. quo arx ab Anglis ædificari cœpta est, & eum quoque locum comprehendit, Castellum vocabatur. Illorum verò opinio, ad monumenta literarum etiam relata à militibus Hostilii Romanorũ Regis Tornacum conditam, Hostiliam nuncupatam, ob rebellionum cum fabulis affinitatem habet. Neque enim, ante Cæsaris in Galliam Belgicam aduentum, Neruiorum nomen, nedum illorum opida Romanis nota fuere: quo nullus ante eorum exercitus peruenerat, quemadmodum ex ipsius Commẽtariis, ni hic breuitati studendum, manifestè comprobari posset. Becanus in suis Atuaticis, & vocis notatione intelligi vult, Tornacum, non fuisse antiquissimam Neruiorum Curiam, sed primarium aliquod opidum, ante hanc conditam, in Neruiis fuisse. Cum enim Tornacum, inquit, conderetur, videatur Aldenardii (quos antiquiores, & primos Neruios iudicat) noui opidi viciniam, hac ipsa voce notauisse, Dornacum vocantes. Dorna enim, tantundem sonat, ac si latinè diceres, plus æquo appropinquo, siue, ferè nimium accedo, vt hinc intelligendum veniat, primarium aliquod opidum fuisse, cuius respectu, hæc nimia vicinia Dornaco conueniret. Eiusmodi enim comparatio, minoris est ad maius, & posterioris ad prius, non è conuerso, si linguæ proprietatem & collationis modum seruemus. Ad quam vero vrbem, quæ antiquitus fuerit illustrior, Dornacum, comparatum, hanc appellationem accepisse dicemus, si non ad ipsum primarium Neruiorum caput, cui super eodem flumine, non longo interuallo imminebat? Et vera sanè eorum fuit sententia, qui nimiam hanc viciniam esse dicebant, vti secuta ætas, luculentissimo argumento comprobauit regionis Principatu, ex Aldenaro, Tornacum translato, vbi iam olim caput est diœceseos Neruiorum. Atque hæc quidem Philosophia Becani, quàm alius post eum scriptor, pari quidem deriuatione, sed diuerso instituto, imitatur. In Neruiis, Tornacus, nunc vrbs, inquit, primaria est; Sed quod sub Iulii Cæsaris aduentum nondum extitisse creditur, quia in suis commentariis eam nusquam nominet; colligi non potest, alioqui cum nulla ibidem nominet, sequeretur etiam, quod dictu absurdum tamen esset, nulla in Neruiis tunc fuisse opida, quos tamen suis finibus & opidis vti, Cæsar iusserit, Extitisse autem id temporis Tornacum, vicum saltem vel opidum, etymologia nominis arguit, si nomina rerum, ex propria cuiusque vernaculæ linguæ significatione, inquirenda & æstimanda sunt. Tornacus enim ex duabus simplicibus componitur dictionibus Germanicis, qua Lingua Neruios, tum locutos esse constat, nempe, Doerne id est, spina: & VVic id est, vicus: ex quibus compositum est, Doernevvic, sed euphaniæ causa & breuitatis ergo, qua in compositionibus Germani gaudent, dixere Doernyc quasi spinæ vicus. Sanè Cæsar, vbi Neruios densissimas incoluisse syluas scribit addit, eos spinetis ac rubis circumflexis & complexis, insimul pro muris vsos esse: sicut & hac tempestate, familia est antiquissimi nominis, quod Princeps Antoniæ illis locis gerit, qui se Principem Espinoy vocat, quasi dicas, principem spinarum seu spineti, qui Tornacensium longo tempore Senescallus seu protector extitit. Atque hæc quidem ille. Alii sunt qui scribant, à quodam Turno, Neronis iussu, cõditam vel restitutam, nomen ab eo accepisse. Alii, iussu quidem Neronis conditam, sed à turri, quam Guntianus Comes substruxerat, appellationem sortitam. Quam quidem sententiam Meierus videtur amplexus tomo IIII. rerum Flandricarum. Verùm & hæc sententia multis non sine causa improbatur. Cum enim Neruii, vt testes sunt Cæsar, Tacitus, Strabo, natio sit Germaniæ, nõ mutuati fuerint opidorum suorum appellationes ab gente extranea, sed suis ea nuncuparint vocibus, puta Tornac, siue Torneck. Quamuis Flandri & Brabantini, qui à Genuino Germanorum idiomate declinarunt, non Torneck, sed Dornyc vel Dornec pronuntient, pro D Germanonorum T literam vsurpantes Tornacum inter veteres D. Hieronymus in Epistolis ad Gerontiam scribens, & Antoninus Pius, in Itinerario memorat, sanè ex historia Ecclesiæ Tornacensis adparet, circa annum Domini CC.LXX.IV. D. Piatonem, siue Piatum, postquam Carnuti sementem verbi diuini fecisset, Tornacum etiam salutifera doctrina imbuisse institutisq; religionis veræ ministris, Ecclesiam plantasse, quæ mater Ecclesiarum Flandricarum foret. Cum igitur Episcopalis sedes illic fuerit initio constituta, hinc facile colligi potest, eo tempore non vile aliquod fuisse Neruiorum opidum, sed vicinis omnibus celebrius. Quia nimirum antiquissimo Ecclesiæ canone cautum est, Episcopos non in Castellis, aut exiguis opidis, vicis, villisque obscuris, aut solitariis municipiis, debere constitui, sed ad maiores populos, frequentioresque ciuitates. Neque enim vllum aliud in vicinis locis, quæ Neruiorum fuisse videri possunt, extat, aut vnquam extitisse apparet, tantæ antiquitatis & amplitudinis opidum, aut certe vllius opidi vestigium, in quo ante Cæsaris aduentum sexcentos Neruiorũ senatores habitasse, probabiliter suspicari possemus, aut in quo, tempore Piatonis cathedra

TORNACVM
1. L'abaye de S.Martin
2. S.Nicaise
3. S.Marguerite
4. S.Catherine
5. Nostre dame
6. S.Quentin
7. S.Pia
8. S.Pierr
9. S.Jacques
10 S.M.Magdelaine
11. Les seurs de hault
12. L'hospital de la plancq
13. Les grises seurs
14. Les repentiers
15. L'hospital S Jacques
16. L'abaije S.Marc.
17. Les Cordeliers
18. L'hospital n.Dame
19. Les Beguines
20. Les Augustins
21. Le Befroij
22. Maison de la Ville.
23. S.Brice
24. L'hospital de maruj
25. S.Iehan
26. L'hospital du Chasteau
27. S.Nicolas
28 Seurs des camps
29 Les Croisiers
30 L'amonition du Chas

cathedra Episcopalis, ex canone, Ecclesia, meritò collocari potuerit, siue orientem, siue occidentem spectes. Etsi autem, hodie ampliora quædam vicina sunt opida, ab eo tempore vel condita vel aucta, hinc satis manifestè coniici potest. Amplissima profectò & florentissima ciuitas, Tornacũ semper fuit, variis mercimoniis & negotiationibus abundans, miri ingenii alens artifices, qui quotidie nouas mercium excogitant formas, adeo, quod si quædam mercium species in desuetudinem abierint, nouis, quæ iam in vsu, & gratæ sunt, excogitatis, nunquam desit, quo plebs pauper ex artificio nouo victum sibi quærat. Vnde mirandum non est, quod Tornacum tot hostium incursiones & rerum mutationes diuersis tẽporibus passa, paucis annis post singulas mutationes, pristinum decus facilè recuperauerit. Potens est non solum ciuium opulentia, sed ipsius etiam vniuersitatis potentia, quæ bona maxima, & cẽsos annuos præ cæteris Belgii ciuitatibus possidet, & merum imperium, quod altam iustitiam vocant, suumque magistratum habet exercetque, excluso Regis officiario. Ædificia habet plurima multo antiquissima ad eam formam, qua maior ædificiorum pars Coloniæ Agrippinæ conspicitur, & putantur à Romanis in eam rationem restituta. Insignem habet Ecclesiæ Cathedralis Basilicam, in meditullio quasi sitam, D. Virgini Mariæ sacram, quinque præaltis turribus, formam crucis Burgundicæ referentem. Cuius chorus, præ cæteris aliarum Ecclesiarũ Cathedralium, Prouinciæ Remensis imo totius Belgii, merito laudatur, cum ab amplitudine, cum à summa fornicis eleuatione, & lucis claritate. Officium diuinum nusquam ferè solenniùs peragitur, honestissimis ab antiquo seruatis cæremoniis. Sunt in ea tres & quadraginta Canonicatus & præbẽdæ, honestæ sustentationi sufficientes, præter tres præcipuas & aliquot minores dignitates. Sunt quinquaginta & plures, quos vocant, Cappellani, & duodecim Canonicorum Vicarii. Sunt Ecclesiæ Parochiales decem & septem, quarum nouem citra Scaldim, Diœcesis Tornacensis, reliquæ tres vltra Scaldin Diœcesis sunt Cameracensis. Is enim fluuius, vtramque Diœcesin diuidit. Gens religioni pietatique Christianæ dedita argumento sunt, tot animularum pientissimarum habitationes, conuentus & fundationes, quibus omnis ætatis, sexus, & conditionis hominibus, misericordiæ, pietatisque officia exhibentur, virginibus, viduis, orphanis, peregrinis, emeritis Dei ministris, & quouis morborum genere aduectis. Tanta est hæc ciuitas, vt cum continentibus ædificiis, & loco iurisdictionis proprio, per se constituat vnam Prouinciam Belgii, quæ vocem semper habuit in conuentu ordinum & Prouinciarum Belgii, non minus ac Brabantia ipsa, Flandriaque & aliæ maiores Prouinciæ. Aer illic salubris, ac subtilis. Ager circum vicinus, pratis, nemoribusque abundans, gleba est fertili, tritico quippe ferendo, longe fœcundissimus. Non sunt illic paludes, non aquæ stagnantes, nullæ mirices aut terræ steriles. Atque ideo, quamuis non latè se extendat illius territorium, magni tamen eam Principes viri fecere, vt his nostris temporibus Princeps Parmensis, qui domicilium in ea sibi delegerit. Distat Atrebato Artesiorum Metropoli XIV. Leucis, Cameraco totidem, Gandauo XII. Hanoniæ montibus IX. Duaco VIII. Insula, & Curtraco V. Tornacum in Regum Francorum potestate fuit, vsque ad annum M.D.XIII. quo Henricus Octauus Angliæ Rex, post aliquot mensium obsidionẽ, eam sui iuris fecit, qui anno M.D.XVIII. Francisco Francorum Regi, eius nominis primo, certis pactis & conditionibus eandem restituit. Ac demum anno M.D.XXI. ab exercitu Caroli V. Imperatoris, vti Flandriæ Comitis, imperatum facere coacta, Flandriæ rursum asserta est. Nunc, hæreditaria successione, in Philippi Regis Catholici obedientia, hoc anno M.D.LXXXVI. versatur.

ALOSTVM.

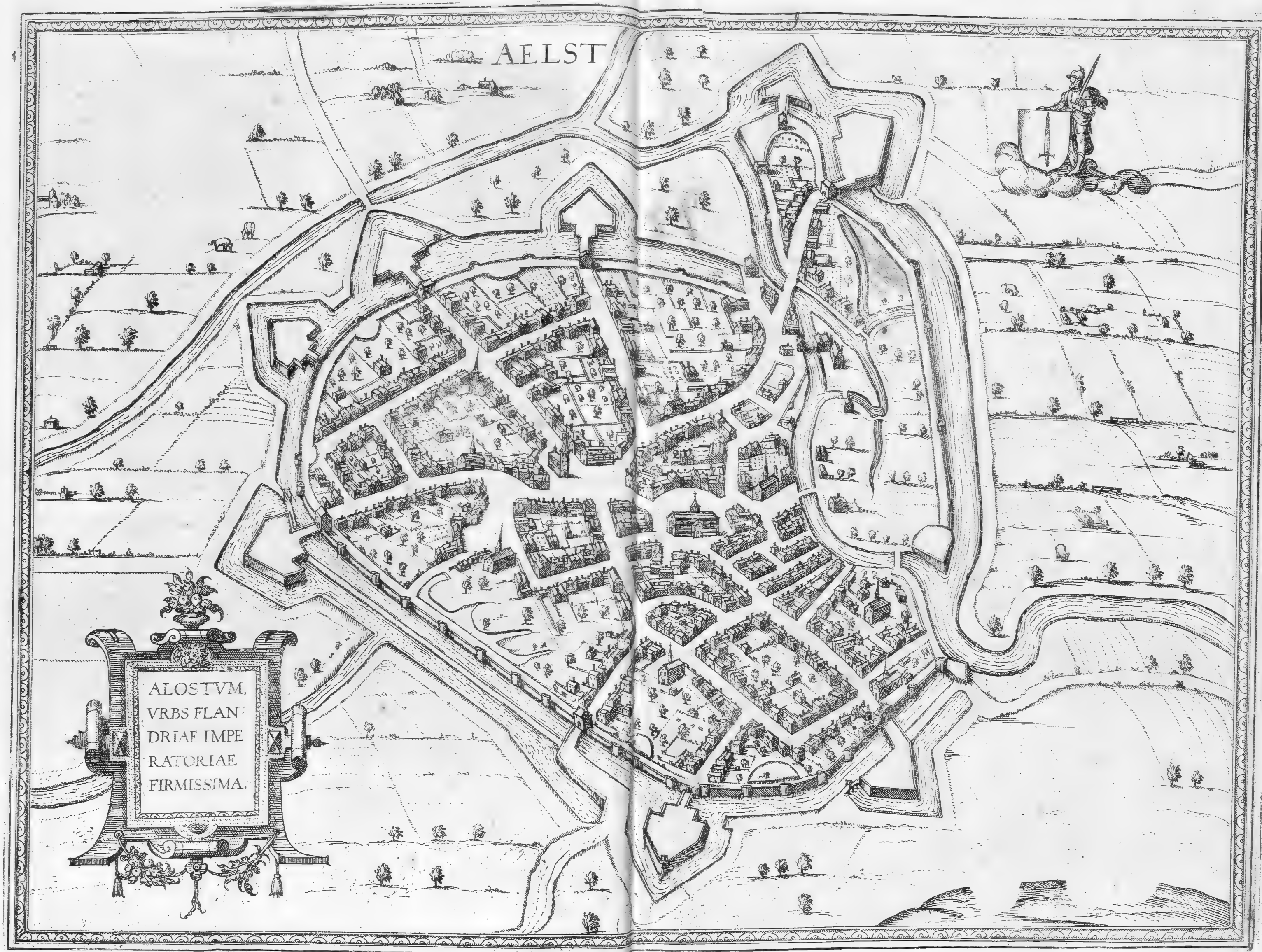
FLANDRIA vniuersa hodie in tres præcipuas partes diuiditur. In Flandricantem seu Teutonicã, in Gallicantẽ, & Flandriam Imperatoriam, sic dictam, quod ea pars dudum Romano Imperio subiecta, sub eiusdem etiam tutela fuerit. Hæc autem & Alostensis Comitatus dicitur, ab eiusdem nominis in ea oppido; quod amplum, elegans, munitum, oportuno situm est loco ad fluuiũ Tenerã, vulgo, Dender, (qui in Hannonia ortus principatum Alostanum fere decussat, seq; in Scaldim Teneramundæ exonerat) duobus miliaribus Teneramunda, quinque Gandauo, quatuor Bruxella, & sex Mechlinea distans. mercatu floret, & potissimum negociatione lupuli, flos est, ad temperaturam cereuisiæ multis cognitus, vnde Alosti incolæ quæstum haud pœnitendum faciunt. De primis eius initiis, ita Meierus Annalium Flandricarum lib. primo: Clodoueus, inquit, Anno domini CCCCLXXXIX victo, & interfecto Siagrio Romano, Suessones, & quicquid sub eorum imperio Romani esset iuris, ad Francos transtulit. Quo item anno, Gandenses, pulso Romanorum præsidio, in ius, ditionemque concessere Francorum. Legimus in Belgarum historiis, Gandauum occupatum fuisse à VVandalis, Caroli Principis ductu, circiter annum à partu virginis CCCCXI. contraque VVandalos, Gandauum tenentes, à Gothis, in Neruiis tunc dominātibus, Aldenardum, & Alostum, castella fuisse extructa, locumque à VVandalis dictum Wandt. Ea namque tempestate, tanto numero Germani Rhenum transiuerunt, vt Belgiam omnem, aut submotis, aut deuictis incolis occupauerint. Qua de re S. Hieronymus ad Gerontiam scribit. Prima igitur fundatione, Castellum, Alostana hæc patria fuit, quæ temporis successu, in elegantem vrbem excreuit, distinctam plateis, ornatam Ecclesiis, murorum, & aquarum ambitu, multisque propugnaculis validè munitam. Est in ea collegiata Canonicorum Ecclesia D. Martino sacra, eleganti structura inchoata, quæ, cum summa D. Petri æde in Vbiorum Metropoli aliquando perficietur. Sunt, & cœnobiticæ societates ibidem, diuersi sexus variæ, vt Carmelitarum, Guilhelmitanorum, Sororum Grisearum, (quas vocant) Nigrarum, & Beginagium. Est & misericordiæ, pietatisque officina, Xenodochiũ, Domus senatoria perãpla, forũ spaciosum, nundinis hebdomadalibus celebre. Subditos aũt habet CLXX. pagos, dominaturq;, & extenditur hæc ditio vsq; ad muros ciuitatis Gandensis, portas Aldenardi, & intra suburbia ciuitatis Teneramundæ. Cõtinet præterea Alostense territorium. duos principatus: videlicet, Steenhausensem, amplo & populoso pago insignem, qui peculiaris est dominij. Et Geuerensem, ex quo comes Egmundanus Principis titulũ obtinet. Quin & ãbitu suo Alostense territoriũ, aliquot Baronatus comprehẽdit, vt Lyehenhe, Neyghẽ, Sotteghem, Scorisse & alios. Hoc autem Comitatus titulo, quo Alostensis ditio est ornata, salutatur Philippus Hispaniarũ Rex, ibidemq; inauguratus est, præstito solenni iuramento. Huic Comitatui coniũctũ est territoriũ VVasiæ & cõplures pagi, necnon quatuor officia, vulgo, vier Ambachten/ quo nomine quatuor appellatur oppida, vt sunt Hulst, quatuor miliaribus Ruppelmunda distans. Alterũ est Axele, paruum quidem, sed amœnum oppidum, miliari cum dimidio Hulsto, & quatuor Gandauo abest. Tertiũ Bouchouten, duobus milliaribus ab Axele dissitũ. Quẽadmodum & quartũ Assenede. Ad quæ quidem quatuor officia, respectiuè nonnullæ iurisdictiones, & ditiones spectant. Et, quia vicinæ sunt mari, in iis passim sal prius crudum, nitore præstans, quemadmodum in Zelandia conficitur. Hic autem Alostensis status, cum quatuor officiis conquisitus fuit tempore Henrici quarti, per Balduinum Pium Flandriæ Comitẽ. Et, qui tractus propriè Comitatus nomine censetur, sub se habet ciuitates Teneramundam, Gerardi Montem, & territorium Bornheimense, dat Landt van Bornhem. Porro, vt hæc Flandriæ portio omnium fertilissima habetur, ita & in ea Alostum excellentium ingeniorum semper patria, & genitrix fuit, qui, dum non domesticis tantum, sed & exteris innotuerunt, Alosto splendori & ornamento fuere. Hos inter Cornelius Scribonius Graphæus, non vltimam laudem meretur, (cuius perhonorificam mentionem Guicciardinus frequenter facit) qui apud Antuerpienses, secretariatus officio magnificè præfuit, & in eruditorum ordine, à Philippo Galleo Celte depictus, à Benedicto Ario Montano, tali carmine decoratur:

Magna tuum celebrat Corneli Antuerpia nomen,
Tradit & innumeris quos habet, hospitibus.
Te ciuem canit illa pium fidumq; ministrum,
Scribere qui benè scis publica, qui gerere.

Verùm is, etsi vita functus, in filio tamẽ Alexandro Grapheo, multi ingenii, & raræ eruditionis viro, renatus videtur, qui poëta est præstans, & tam elegans scriptor, eius vt manus æmulam timere nunquam possit. Est & Alostensis Nicolaus Stopius, vir literatissimus, & plurimorum auctor operum. Sed & Arnoldus Mermannus, Alostensis, scriptor est, & historicus summus, quod illo sanè tractatu, sempiterno nominis sui elogio, palam, & probatum fecit, quem de omnium gentium conuersione edidit. In quo, velut in theatro, aut scena proponit, quibus Apostolis, apostolicisve viris, quibus Pontificib. Maximis, quibus Imperatoribus, seu Regibus, seu Principibus, prouinciæ quæque ac populi ad Christianam religionem, verumque Dei cultum, abdicata superstitione venerint. Itaque huic operi conuenientem titulum fecit, Theatrum conuersionis gentium. Idem etiam Chronicum, atque annales promittit, quibus demonstret, quando, & quo tempore, hi, atque illi populi à Catholica Christi fide defecerint.

Maiorem autem in modum hæc patria, ortu Petri Alostani pictoris & Architecti omnium excellentissimi decoratur, cuius varia extant, summi ingenii monumenta. Vertit ex Italico in Gallicum, & Teutonicum, seu Belgicum sermonem librum de Architectura Sebastiani Serlii, eum, qui est de quinque columnarum ordinibus, & aliorum membrorum, siue ornamentorum Etrusco, Dorico, Ionico, Corinthio, composito. Extant enim quinque libri Serlii de Architectura, licet septem quandoq; promiserit. Edidit insuper Petrus Alostanus etypa, sanè visenda, de vita & moribus Turcarum, quæ Constantinopoli obseruauit, vbi Solimano Turcarum Imperatori, ob raram artis præstantiam, adeò carus fuit, vt Alcorani sui oblitus, ab eo depingi voluerit. Qui eum, de manu sua, annulo, gemma, equis, vestibus, auro, & seruis, regia munificentia auctum honorificè dimisit. Quæ Bruxellis deinde in annuas pensiones conuertit. Sed breuiter huius Alostani laudes commemorari non possunt, cuius ego genium & manum, quam studiosè adseruo, frequenter demiror. Dominicus Lampsonius, dum celebriores Belgas pictores carmine cõmendat, ita Petri Alostani commeminit:

Pictor eras, nec eras tantum, Petre, Pictor; Alostum
Qui facis hac Orbi notius arte tuum:
Multa sed accessit, multa ars tibi parta labore,
Cuius opus pulchras ædificare domos.
Serlius hanc Italos, tu Serli deinde bilinguis
Interpres, Belgas, Francigenasq; doces.

AELST
ALOSTVM,
VRBS FLAN-
DRIAE IMPE
RATORIAE
FIRMISSIMA.

LYRA.

YRA, nitidissimum peramœnæ Brabantiæ, Episcopatus Anuerpiani oppidum, tam loci natura, quàm arte & opere munitissimum, & maximè, hisce intestinorum motuum temporibus, partim ab Hispanis, partim ab aliis, qui pro diuersa fortunæ, & proditionũ occasione eius diuersi possessores fuere, nouis molibus & propugnaculis, vallis & fossis multo magis firmatum est, vt validissimis Brabantiæ ciuitatibus, nunc merito annumeretur. Duobus Anuerpia, totidem verò Mechlinea miliaribus distans, ad Netam fluuium, à puritate fluxus ita nominatum, vt Becanus in suis Atuaticis asserit, situ tam cõmodo existit, vt vicinis Anuerpianis, Mechliniensibus & Bruxellensibus propitium, plurimum commodare; offensum non minus incommodare possit, quod nostra memoria in Geusicis Belgicarum prouinciarum motibus videmus. Ciuitas est apprimè elegãs & amœna; adeo, vt à nobilibus & mercatoribus, quos opum affluentia & rara lucrandi satietas ità beauit, vt à negociatione abstinere, & à curis & hominum turba remoti, pacatam vitam degere velint, otii & quietis domicilium vt plurimum deligatur. Inhabitatores alit terra ad humanitatem, ciuilitatem, & benignitatem factos, crescitque indies & augetur accessione nouorum ædificiorum, incolarum, & facultatum, ratione vicini Anuerpiani Emporii. Nomen habet (si Becano credimus) ab honore & principatu populi, eò quòd Dornenses, prima appellatione, non Anuerpiam, sed Lyram euocentur, atque inde tandẽ Anuerpiã: Ambiuaritorum enim tribunal, in quo de iis ageretur hominibus, qui Principis patrocinio, (quod feudum nunc vocamus) non essent deuincti, Lyræ fuit. Nundinæ hic sunt celebres Boariæ, vnde opulentissimi sunt ciues, celebranturque hebdomadatim à festo Natiuitatis S. Ioannis Baptistæ, vsque ad S. Martini, Mense Nouembri, quo tempore tantus ibi boũ mercatus, negotiatioque ac distractio tam frequens, vt fidem excedere videatur, hodieque abundat lanificio, & aliorum opificum mercibus, quin & triuialibus scholis & optima primarum artium traditione, pacis tempore, præstare semper solebat. Forum exhibet tam amplum & elegãtissimorum ædificiorum nitore circundatum vt hoc nomine cum omnibus totius Brabantiæ ciuitatibus certare queat. Habet inter alia monasteria, celebrem Carthusianorum eremum Anuerpia, tempore Martini Rossemii huc translatam. Magnificam etiam Ecclesiam Collegiatam, quæ in historiis monasterium dicitur, D. Gummaro sacrum (Qui famosus & celebris Domini Confessor, gloriosa stirpe exortus est) in Renensi, aut potius Riensi prouincia, ad Netam sita, quæ Brabantiæ territorio comprehensa, vulgari sermone dicitur, het Landt van Ryen. In ea natale solũ habuit Emblehem, qui locus horæ spatio tantum à Lyra distat. Hic, cum ad limina Apostolorum tenderet, diuina admonitione intra Netæ ambitum iubetur oratorium construere vbi vitam in multa sanctitate finiuit. In Messe, siti deficientibus, baculo terram fodit, & erupit fons largissimæ aquæ, qui adhuc visitur in Emblehem. Ecclesiam Lyrensem precibus suis à Nortmannorum barbarie defendisse legitur, qui euersa Mechlinea, ad Monasterium Lyrense venerunt, & in eam ignem iniecerunt, sed Gummarus è cælo suis meritis contra eos pugnans, ignem extinxit. Hæc Molanus Indiculo sanctorum Belgij.

Quemadmodum olim à Nortmannis, ita & hoc tempore ab iis, qui Regi in Brabantia se magnis conatibus opposuerunt, & infausto omine, Geusii dicuntur, graues est Lyra calamitates perpessa, qui eam aliquanto tempore cum præsidio tenuerunt. Donec anno 1582. Scotus quidam Lechfeldius cognomento Simplex, præfectus præsidii Lyrensis, cum æs militare sibi debitum diu frustra petiisset, decepto Hietfeldio vrbis Gubernatore, nouo stratagemate Lyram in potestatẽ Regis Hisp. tradidit. Simulãs enim se ad opimã prædam cũ suis proficisci, profunda nocte, maximã boum, equorum, & hominum prædam adducẽs, portam sibi iussit aperiri, apertum est paruum ostiolum, ille hostem insequi fingebat, & nisi maiorem reserarent, fore, vt hostis omnem prædam recipiat. Aperta itaque maiori porta, cæsis excubitoribus, eam occupat, & regios equites, qui insidiis proximi erant, intromittit, qui forum primum, deinde totum opidum postridiè Calend. Augusti in suam redegere potestatem.

Hæc Lyræ occupatio, Regios hostes pessimè vssit, & multis eos incommodis affecit, cum id oppidum opportuno sit loco situm, ad commeatum omnem Anuerpiensibus, Mechliniensibus, & Bruxellensibus, hac aduehi solitum, prohibendum.

Itaque Aldegundus Nouus Antverpiensium Consul, nouum stratagema contra Lyranos adornauit, 1584. sed innotuit oppidi Præfecto, qui re dissimulata, clam insidias circumquaque disposuit, quæ aduenientes proditores interciperent. Res non caruit euentu. Collectæ siquidem copiæ ex Mechliniensi & Harentalensi præsidio, cum alacri animo Lyram aduolarent, ex improuiso ab insidiis cincti, cæsi, fugatique sunt, qua in pugna filius Elberti Lemini, quem vulgo Longolium vocant, interfectus est.

LIER.
LIRA, elegans et amoe-
num Brabantiae Opp: adeo,
vt multorum huius tractus
nobilium in ocio degentium,
a curis & turba, iucun-
dissimus sit recessus.

BVSCVMDVCVM.

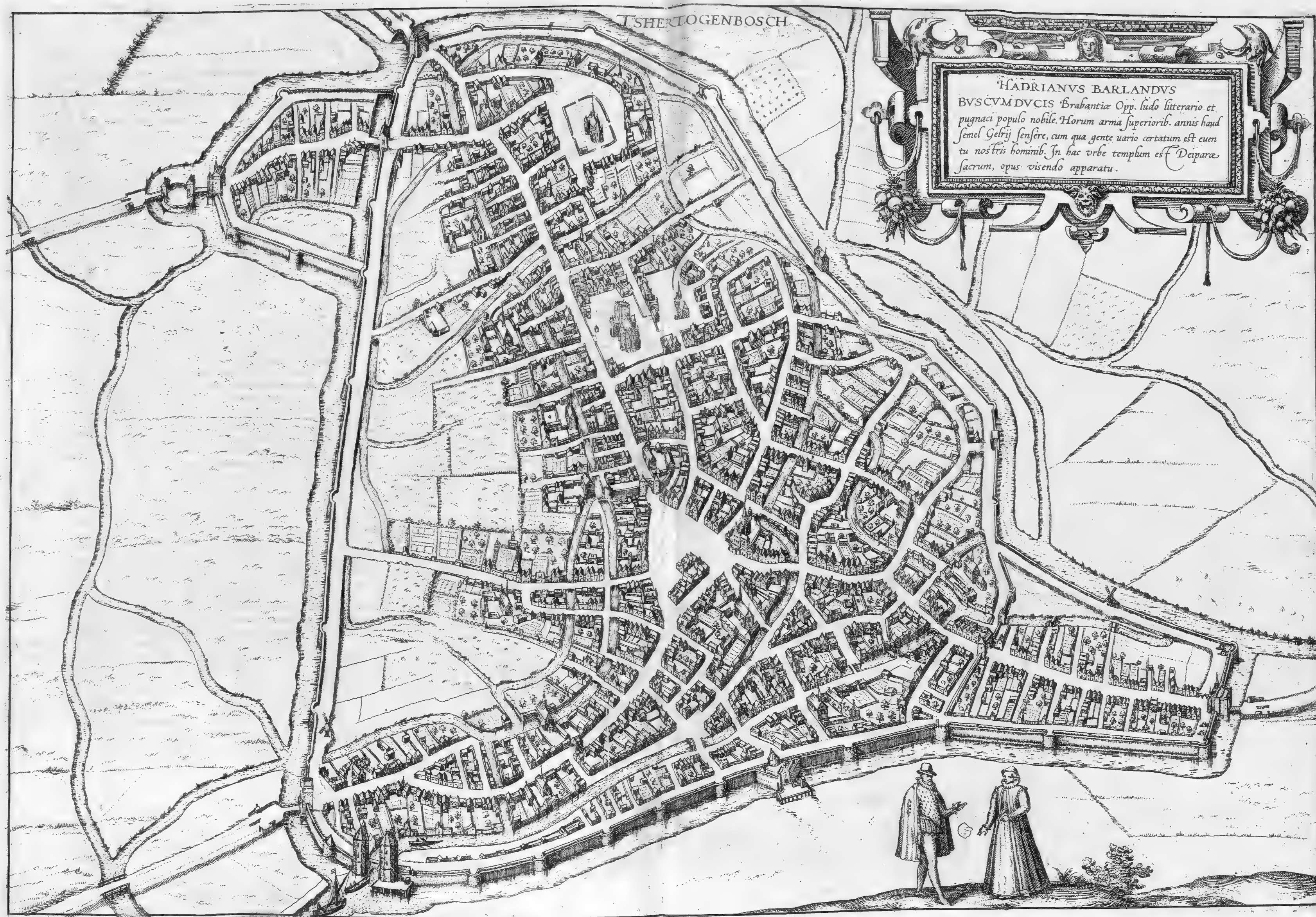

VSCVMDVCVM, seu, Sylua Ducis, vulgò, Hertzogen Bosch / vna ex quatuor Brabantiæ ciuitatibus (quarum sex & viginti, vallis fossisque & muris circumdatæ recensetur) præcipuis, nomen habet ab amœnissima sylua Ducum Brabantiæ, sita propè riuulum, multis vtilitatibus oppidanis commendatum, De Ese, distat à Mosa spacio duorum milliarium, à Rauensteinio quatuor, Antvverpia autem duodecim. Ecclesiam habet primariam valdè elegantem, D. Joanni sacratam, quæ nostris temporibus in Cathedralem est euecta, anno nimirum millessimo quingentesimo quinquagesimo nono, sub Paulo quarto Pontifice, qui pio Philippo Regis desiderio satisfaciens, Galliæ Belgicæ diœceses commodius diuisit, & in ea tres Archiepiscopatus, siue Metropoles erexit. Mechliniam, Cameracum, Vltaiectum, & tredecim Cathedrales sedes, quas trium Metropolitanarum suffraganeas esse voluit. Mechliniensis autem noua Metropolitana nouis episcopatibus præesset Antvverpiensi, Gandauensi, Brugensi, Iprensi, Ruremundensi, & de qua nunc agimus Buscoducensi. Vrbs ipsa validè munita, non tantum murorum, aquarum & fossarum ambitu, vallis, propugnaculis, & mœnijs, sed mutuo etiam animorum & eiusdem auitæ Catholicæ religionis consensu firmissima est. Quare inter magnas, pulchras, fortes, populosas, & opulentas Brabantiæ ciuitates numeratur. quæ quatuor haud contemnenda membra sub iurisdictione sua continet, Campiniam videlicet, Peelandiam, Maselandiam, siue Mosæ tractum, & Osteruicum, sub quo membro postremo continentur oppida Helmontium, Endehouia, Mega, Rauensteinium & Grauia, cum multis frequenter habitatis pagis. Sed Helmontium, & Endehouia anno millesimo quingentesimo octuagesimo septimo, Mense Julio, ab Hollackij & Schenckij militibus Vulcani furoribus miserè sunt deformata. Buscoducenses porrò, ingenio sunt comi, blando, ciuili, ad commercia, negotiationes & opificia idoneo. Telificio sanè præstant, ita, vt hic annuè tantum conficiatur telæ quantum ducentis coronatorum millibus vendi possit. Ad quod quidem opificij genus, aquæ vicinæ multum conducunt, quibus secreto quodam naturæ beneficio proprium est, vt magis albefaciant, quam vbiuis vllæ aquæ aliæ. Commendatur etiam singularis hic cultrariorum industria, fiuntq; acus & aciculæ tanta præstãtia & multitudine, vt per vniuersum orbem exportentur. Et licet Syluæducicolæ ciuiles satis & negotiationi dediti, eoque sint genio cuius Brabanti in vniuersum omnes, de quibus ob innatam gentis hilaritatem vulgò dicitur. Quo natu grãdior, hoc stultior siue suauior; tamen plus antiquæ & Beligicæ fortitudinis retinuerunt. Hi enim sunt, qui toties negotium facessebant Julio Cæsari priusquam in officio retineri possent, qui postquam in deditionem eius venerant, ac armis iam omnibus exuti & spoliati viderentur, tantam sibi armorum ac lancearum copiam clàm reseruauerant, vt vel fossas ciuitatis ijs implere potuissent. Hi sunt quorum arma non semel senlere Geldri. Hi sunt, quos Belgicis turbis Regiæ maiestati rebelles, irrito conatu sæpè tentarunt. Ex multis, vnicum stratagema, ad perpetuam Buscoducensium laudem commemorare libet. Anno à natiuitate Domini M. D. LXXXV. mensis Januarij die decima nona, Philippus Comes de Hohenlo, apud eas Statuum partes, quæ sibi ipsis Bruxellæ Geusiorum nuncupationem indiderant, primæ notæ potestatisque, cum lectissimis copijs, ijsq perquàm occultè adductis, peditatus quidem vltrà tria millia, equitatus verò ad sex, aut septem turmas, latebat in insidijs (vrbis Busciducis ergò capiendæ extra portam Vuchtensem, quæ spectat versus Antvverpiam) atque per obscuritatem noctis asturissimè completæ erant viris aggrediendo stratagemati aptissimis binæ ædiculę; in quibus diurnæ excubio habentur in ipso vestibulo ante portam prædictam. Quæ cùm de more apireretur circa horam octauam matutinam, iamque pons versatilis erat demissus, improuiso prosilit hostis, paratissimusque in attonitos ac impares oppidanos impressionem facit; nonnullos opprimit, alij fuga sibi consulunt, nec non opera cuiusdam proditoris excubitori ac custodi cataractæ trabiumque pendularum ibidem (qui præter suum præscriptum iusiurandumque sibi suoque muneri peius cauere aliquo illinc tempore occœperat, isque fons mali potissimum) interceptum prohibitumque est officium demissionis. Pars hostiũ supra portam illicò contendit. custos vetulus duris modis accipitur: forte fortuna parsum ipsius vitæ abstruditurque in opacam quandam turriculam. Tum signo percepto, vniuersa manus hostium conuolat versus vrbem: omni impetu irruit: in prima acie sunt quamplurimi tum scutati, tum maiores sclopetarii: propulsisque retrorsum primis hic illic velitatoribus, amplas tandem vrbis regiones occupant; à porta quippe prædicta ipsam plateam regiam vsque ad vicum Postellensem, tum mœnia cum vallo ciuitatis ab vno latere ad plagam orientalem, vsque ad locum conterminum Cœnobio Cruciferorum: ac ab altero ad occidentalem, omne spatium mœniorum vallique (vnà cum vico Hervverensi) vsque ad portam D. Joannis, iamque insultant aduersarij altis dirisque minis, nemini parcendum, non sexui, non ætati vlli. Interea conclamatum ad arma, ardescitque tumultus tota vrbe: vnusquisque procurrit certatim hosti obuiam ad pugnam, tumultuariam illam quidem, prout tam repentina necessitas postulabat, sed magnis confidentibusque animis factisque ciuium insignem. Dimicatur confligiturque diutissimè accerrimeque tribus diuersis locis, confertissimè autem omnium ad pontem molendinarum. Hinc porrò labascit audacia hostium: partim quisque fugam decissionemque quærunt, artipiuntque, inciditque semper non infelix casus, quod ille custos cataractæ, percipiens forte descendisse istinc milites & custodiam ibi desertam (ex qua causa norunt ipsi) animoque aliquatenus auctior (vti ipsemet refert) quod sensisset quoque aduersarios in parte fugam capessere, eripit, proditque, versutè ostium loci subitò occludit, ac demittit cataractam ipsasque trabes, præter vnam: minus attendens ad rem præreliquijs sui terroris, nescijs omnino huius rei ciuibus decertantibus, qui tandem, impatientes iniquitatis tam lubricæ sortis atque adeò moræ tam longæ, omnibus locis, vno eodemque tempore animosissimam incursionum irruptionem in hostes experiuntur, ac faciunt: potiunturque optata victoria. Peringens numerus ipsorum hostium euasit, desiliendo è muris per loca vadosa fossarum ciuitatis: pars per apperturam sibi recuperatam perfringendo demissam cataractam: pars per tempestiuiorem sui subductionem recessumque, è quibus fuit & ipse Hohenlous, summatesque alij nonnulli. Quandoquidem totius exercitus, ac præsertim copiarum pedestrium pars longè maxima potissimaque sese introdederat: ac quidem tanta, quantam capacitas locorum quousque progressum fuerat, commodè ferre potuit. Comperta sunt numeratò inimicorum (eorumque non paucorum præcipui nominis, auctoritatis ac officij) cadauera paulò minus trecenta: Inter quæ Ferdinandus Truchsesius Baro, Gebhardi Truchsesij amoti Archiepiscopi Coloniẽsis frater fuerat, de quibus pars circiter tertia submersa. Recesserunt cæteri accepta tam insigni repulsa & clade plurimum inermes, & sicuti fama certò renunciauit, cum numerosa multitudine saucia, moribunda ac mortua. Funera ciuium fermè quinquaginta: numerus reliquorum sauciorum ad illum quasi sesquialter. Trium ferè horarum difficutate omnem reuolutionem aleæ perardui huius certaminis contigit demùm diffiniti.

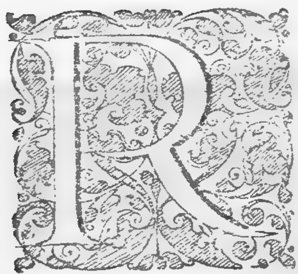
Porro ex hac vrbe olim armorum vsu & bonarum artium cognitione præstantissimi viri non pauci prodierunt: inter quos Guilhelmus Enchefortius S.R.Eclesiæ Cardinalis, creatus ab Adriano sexto, Gregorius Macropedius, eruditarum linguarum peritus, & non pauci alij. Pictor autem, quod visenda ipsius declarant, verè præstans & in arte mirus Hieronymus Buschius, de quo Dominicus Lampsonius, eius artis adprimè gnarus ita cecinit:

Quid sibi vult Hieronyme Boschi
Ille oculus tuus attonitus? quid
Pallor in ore? velut lemures si
Spectra Erebi volitantia coram
Aspiceres? tibi diris auari
Crediderim patuisse recessus
Tartareasq; domos, tua quando
Quidquid habet sinus imus Auerni
Tam potuit benè pingere dextra.

Vrbs hæc in fide Hispaniarum Regis perstitit vsque ad annum M. DC. XXX. quo ipsis Calendis Maij Fridericus Henricus Nassouius præter omnium fere opinionum validissimum exercitum vrbi admouit, statimque castra sua breui tempore ita communiuit, vt omnibus Hispanicis copijs expugnari non potuerint, Henrico Bergensi Comite obsessis opem ferre frustra conante: Ex omnibus certe omnium ciuitatum obsedionibus vix vlla me & opertos difficilior, & nouis inuentis mirabilior commemoratur. Ciues pulueris nitrati defectu, & muris iam ab hoste perfossis tandem eiusdem anni 17. die Septembris deditionem fecerunt, & in Prouinciarum Vnitarum Belgij ditionem concesserunt.

TSHERTOGENBOSCH
HADRIANVS BARLANDVS
BVSCVMDVCIS Brabantiæ Opp. ludo litterario et pugnaci populo nobile. Horum arma superiorib. annis haud semel Gelrij sensère, cum qua gente uario certatum est euentu nostris hominib. In hac vrbe templum est Deiparæ sacrum, opus visendo apparatu.

ROTERODAMVM.

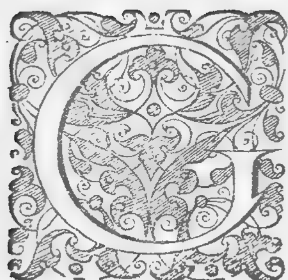
ROTERODAMVM, Erasmi natalibus nobilitatum, ciuitas est in Hollandia Septentrionali, quæ olim Frisia Occidentalis dicta est. Eam à Rathero, qui Fràcorum Regum ordine XXIII. fuit, circa annum Christi, LXIX. esse conditam, ex Trithemio, vt videtur, in Chronologia sua adnotauit Ioannes Funckius. Vernacula lingua dicitur Roterdam/ cuiusmodi frequentes sunt vrbes in ea prouincia, quæ desinunt in dam, velut Amsterdam, Sparendam, Munckedam, Eedam, Schedam, & plures aliæ, quæ omnes ad fluminis alicuius obiectum conditæ apparent: Dam enim Hollandica lingua, proprie molem significat, quæ flumini obiicitur, ne prorsum fluat. Sunt, qui Dam interpretentur aggerem, sed multorum opinione inepte, vt enim verba diuersa sunt Dicken & Dammen; ita diuersa sunt agger & moles, quæ his respondent. Agger enim proprie maris est, & cum transfertur ad flumina, eorum latera tuetur, vt intra alueum suum coerceantur. Dam vero ad mare nihil pertinet, item etiam fluminum non latera, sed frontem duntaxat sustinet. Interdum etiam flumini in transuersum inijcitur, sic vt ipsum flumen hæreat. Ideoque huiusmodi pleræque ciuitates, vel portum habeat, vel traiectum, vel etiam vtrumque. Nomen obtinent potissimum vel ex conditione molis, Munckedam, Monachorum moles, & Roterdam, Ratheri moles, vel ex fluuio ipso cui moles est imposita, vt Amsterdam, moles obiecta fluuio Amstellæ, & Sparendam, Moles obiecta fluuio Spareno, & Eedam, moles obiecta fluuio Ee, quē et am nominat Wilhelmus Hermannus Olandus in opere de bello Geldrorum & Hollandorum. Eodem nomine etiam in Frisia celebris fossa est, qua Leouardia nauigatur Docomium, quæ ibi vulgo dicitur die Ee/ hoc est, Ia. Huius ciuitatis occasione deprehenditur error Becani, in reuocādis exterarum gentium vocabulis ad Ethymologias linguæ Cimbricæ, seu Brabanticæ. Est, inquit in sua Hermantena Etham, nomen solitudinis, ad quam venerunt filii Israel profecti de Socot, eademq; dicitur & Sur, Exodi 13. Num. 33. & interpretatur, fortitudo eorum, aut vomer, vel aduentus eorum, siue figura eorum. Hic vide, quomodo ludat Becanus, nominis Etham Etymologiam eandem esse asserit, quæ est nominis Edam. Edam enim hactenus, inquit, in Hollandia opidum est, de præstantissimis caseis satis nobile, quod dico, vt quiuis intelligat, vocem nobis hactenus in vsu esse, non alio variatam, quam quod tenuis litera apud Hebræos pro media ponatur, quod ideo minus mirum est, quod contra, ac ratio postulabat, Tau perpetuo proferant aspiratum. Hæc ille. Quis igitur iam non credat Etham eiusdem Etymologię esse cum Eedam, cum tam exili tantum discrimine discrepent? Et quis proinde veram significationem nominis Etham, non ab Hollandis requirat potius, apud quos hactenus, tot scilicet sæculis, vox hæc incorrupta in vsu est, quam ab Hebræis, qui tametsi modice, pro suo tamen more eam variarunt? Hoc igitur fundamento iacto, infert Becanus ex Etymologia nominis Eedam, quid Etham vere significet. Est autem Dam, inquit, agger fluctib. obiectus: Ee vero legitimū, fidum, & iureiurando, summo omnium firmamento, stabilitum significat; ita vt Eedam nihil aliud sit, quam agger perpetuus nullo modo à quoquam violandus aut rumpendus, quippe, qui sit ab ipso terrarum Creatore constitutus, æterno ipsius iureiurando fundatus. Hæc hactenus in suis etymologiis Becanus.

Est autem Roterodamum opidum, cum opinione hominum vetus satis, tum splendidum & copiosum, Mosæ flumini propinquum, Schidamo vnico miliari, Gouda vero tribus distat, lanificio, & panni textura celebre, habens & iustum populi numerum, & scite admodum constructas ædes, quarum, quæ S. Laurentio sacra, facile princeps, & splendida est, & sumptuosa. Ciues opulenti, marina nauigatione celebrē halecum piscationē, & exteram mercaturā exercēt, ab annis plurimis hæreseos nouitati fauentes, modo Caluinianæ perfidiæ vnà cū cæteris inuoluti. Conflagratione perierat ciuitas pro magna parte anno 1563. sed mox erectis longe pulchriorib. quam ante ædificiis, pontem lapideum miræ magnitudinis simul construxerunt. In cuius eminentiori parte suum Erasmum lapidea statua, in perpetuum monumentum donarant: quam Hesperici in exordio Batauici tumultus, qui in Belgiā perduellionem hucvsque durantem excreuit, demoliti sunt anno 1572.

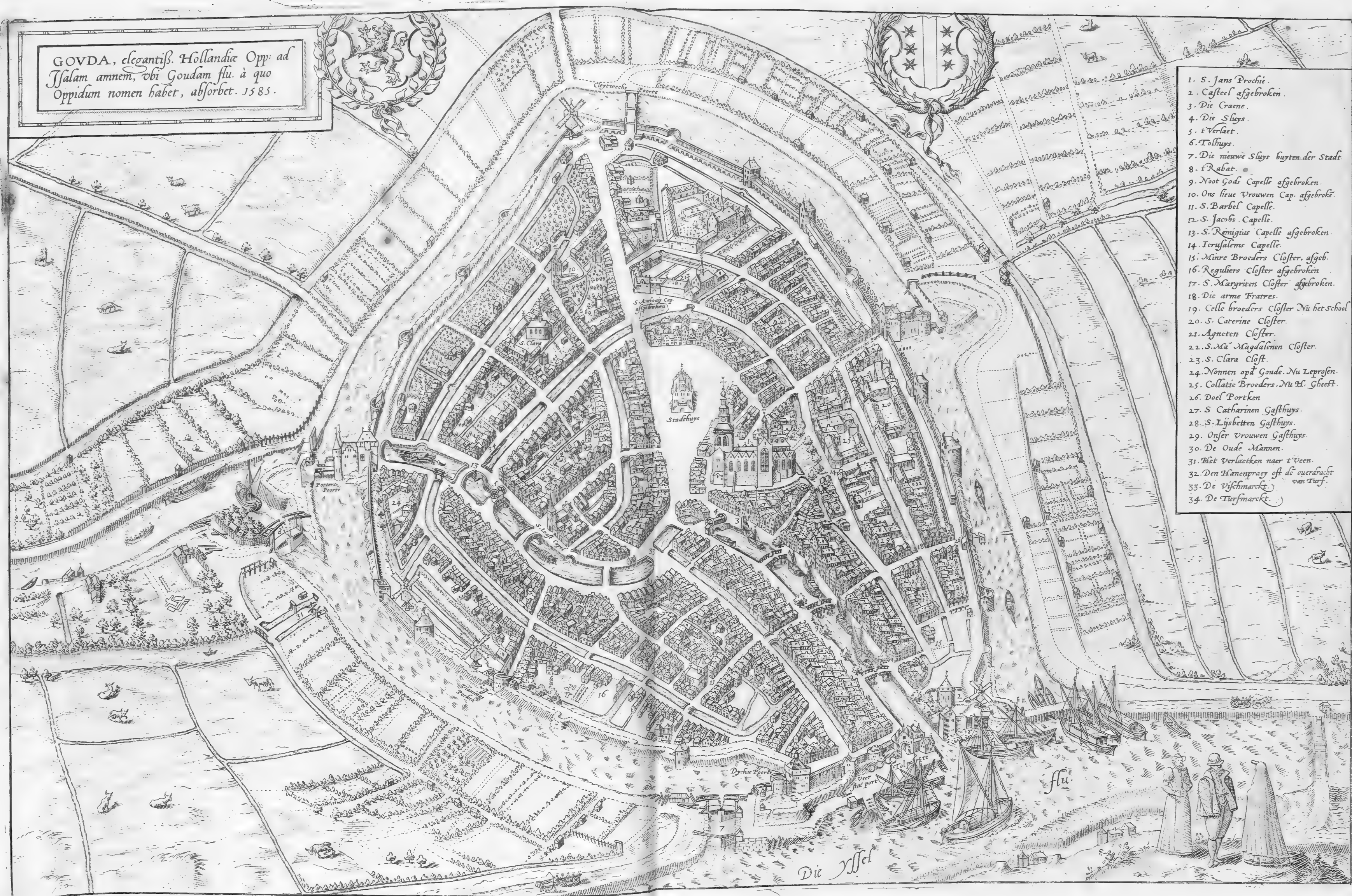
Hæc partim ex Hermarena Goropii Becani, partim ex illustrium Germaniæ scriptorum catalogo Cornelii Callidii Chrisopolitani excerpsimus.

ROTTERDAM.
ROTERODAMVM, Hollandiae
in ostio Roteri flu. Opp. Magni il-
lius Desiderij Erasmi Patria.

GOVDA.

OVDA, sexta in statibus Hollandiæ ciuitas, vrbs celebris, & secundum nominis sui etymologiam, verè aurea, siue situm & amœnitatem Bataui agri, in qua ædificata est, siue multiplicem aquarum commoditatem, qua irrigua passim est, spectes. Vnde Chrysopolim auctor quidam non inelegans patriam hanc suam nuncupat. Hæc circa annum salutis M.CC.LXXII. sub Florentio Wilhelmi Rom. Regis Filio Comite, à quo ciuibus primùm priuilegijs donata, cõdita ad Isalæ fluminis ripam, situ quàm periucundo excellit, idq; hac, vti constat, occasione; olim quippe Rhenus alio ostio fluminũ matri se coniunxit. Nam ad armamentarium Rom. C. Caligulæ speculum, postea arcem Britonum dictam, in maritimo littore, pago Catthorum, vulgò Catvvick, ea parte qua Rhenus, modico, vt Plinius loquitur, alueo in mare se effundebat, cui proximis antiquo Rheno impositis pagis, Rheinsburg, id est, Burgũ Rheni arx, certo indicio flumẽ hoc olim Oceanũ petere solere, dubio procul est. Porro meatũ hunc intermediũ inter duo Rheni ostia, Helinũ scilicet & Fleum, qui ab opido Rheno, prope Dorestadio à tergo Batauiam, vsq; in Oceanum perpetuo decursu alluebat, hoc modo obstructũ esse, (vt ait Cornelius Aurelius, Erasmi Rotterodami quondam præceptor in suo de Batauia libro primo) haud semel ex vetustissimis Traiectinorum chronicis legimus: tempore enim Hungeri (qui vndecimus à B. Willebrordo præsidebat Episcopus) cum Dani iuxta S. Friderici prophetiam Traiectum, totamque Hollandiam hostiliter deuastassent, visæ sunt in cælo stellæ inter se concurrere, fulgura, Iouisq; tela acrius stridere: flumina supra modum augeri, & crescere, quod vtique non tantum ad præsens damna inferre, verum etiam & aliqua significare futura B. Isidorus testatur. Quid multis? tanta Circio diuscule flante, facta est in Cathvvico, versus Leidas maris inundatio, vt ad Traiecti mœnia pisces marini caperentur. Sursum quoque Rhenus tum grandi pridem niue perauctus veterem secum Iordanis adducens tragœdiam, conuersus est retrorsum, qui dum (concertantibus inuicem aquis ventorum violentia) in mare decessum non haberet, omnes prope egressus ripas, inuadit continentem, mox pecora inuoluens & homines, tristem vbiq; sui excursus relinquebat imaginem, ità, vt etiam ipsa Ambiorum Batua, Deucalionis sæcula lugeret innouata. Tum arbores syluæque propter marini gurgitis salsedinem arefactæ, tandem effractis viribus, ventorum turbine sunt disiectæ, quas ad hanc quoq; diem vidimus, apud veteres aquas alibique è terræ visceribus erui, & in cunijs incisas, farciendis domorum tectis tegulatis coaptari. Hoc igitur malo afflicti, & animo consternati omnes, qui circum circa morabantur Bataui scilicet & Traiectini, Bataui quoq; Hollandi sibi posterisque suis de maiori periculo prouisuri, deliberato diu censuêre decreto, vt ab vrbe Dorestado, ab vtraque ripa modici amnis, à Rheno deorsum Viennam versus stillantes, (Lecam dicunt) aggeres construerent, & in eo effossis ruderibus manu facto meatu Rheni fluenta deflecterent, quod vnanimi studio, ardentique opera, & plurimis denique impensis pro communi vtilitate elaboratum est, & efficaciter absolutum. Hactenus ille. Hinc duo flumina celebria, Leca scilicet & Isala, qui se diuersis meatibus in Mosam exonerant, enata sunt. Itaque cùm non pateret deinceps libera nauigatio, & exitus per intermedium antiqui Rheni ostium (quod deinceps voluentibus annis obstructum fuit per maris æstum) ad mare per alueos & fossas flumina circumducta sunt, atque eo loci, vbi nunc Gouda, fossa incuruata & flexuosa, quæ etiamnum Gouda appellatur, & oppido nomen dedit, à Rheno Leidensi, ad vitandum mare, & remotiora loca deducta est. Obiecto tamẽ repagulo, quod vulgò Schlusam vocant, ne fluxu Isalæ campi inundarẽtur. Hac occasione, tuta nauium statio, eo loci orta, vbi telonium Comitis, & ad telonij defensionem arx habebatur, habitatores & diuersoria aliquot excitata in aggere, & noua coacta societas, tanta demùm incrementa sumpsit, vt palustrium locorum agrestes pertæsi, qui varijs locis sparsim habitabant, ad aggerem situ tutiorem & magis commodum conuenerint, & Ecclesiam suam parochialem, quàm in palustribus propinquam ligneam habebant, eo transtulerint. Extat eiusdem Ecclesiæ veteris monumentum, quod hodie antiquum cœmiterium appellant. Ad quod pridie ascensionis domini, in diebus Rogationum solẽnis processio, de more, celebrari solet. Quæ quidem consociata agrestium Batauorum multitudo, loci oportunitate, vsque adeò, breui tempore excreuit, vt iustam opidi formam, fossa, ac mœnia locus ipse desideraret, quæ sub Florentio Comite prædicto primùm sunt ædificari cœpta. Deinde verò Blessenses Comites, ex Hannoniensium Comitum stirpe nati (quorum ditionis postmodum Gouda est facta, per hæreditatis diuisionem, cœptam per Ioannem Hannoniensem Comitem, eiusq; fratrem Blessensem, qui Florentio filio Ioannis, masculo hærede deficiente successit) cùm animaduerterent propter opidanorum frequentiam ac quotidianas accessiones, plurimum augeri, Goudæ pomeria latiori spatio circumscripserunt, ea nimirum amplitudine, qua se modo visendam exhibet. Cæterùm, propter frequentes fluminis Isalæ inundationes, solutis subinde aquarum vi aggeribus, quæ vastissimo alueo Rheni fluenta excipiebat fluminis superior decursus, non procul à Vienna loco, qui hodie appellatur nouus Obex, vulgò der newer Dam/ In pago Fresem consensu Ioannis Nassouij, Episcopi Traiectensis, à prædicto Comite Florentio obstructus est. Hinc successu temporis factum, vt à Gouda, vsque ad fluminis superius ostium, circa veteres aquas, Montfortium Iselstadium latissimi campi modo conspiciantur, iniecta per inferius ostium maris æstu, paulatim gleba, vbi vastissimus olim alueus fuit, ibi nunc sata & armenta conspiciantur, exiguo relicto fluminis alueo. Hæc autem ciuitas medium quasi locum inter Batauorum munitiones obtinet, celeberrimis vndique, & florentissimis stipata vrbibus. Nam vno quodam modo intuitu, Veteres aquas, Bellum portum, Schonhouiam, Woudam, Roterodamum, Delfos, Leidam (quam Lugodunum Batauorum Ptolomæum dicere existimant) facilè intueretur. Pinguissimis vndiq; amœnissimisque cingitur pascuis, fossatis vndique distinctis aquis; herbas pecori noxias ager non alit, nocte dieq; vaccas lacte distentas, sine vllo grauioris incommodi metu, pasci in circuitu videt. Quarum admirabili fœcunditate, omni frumẽtorum penuria, vt & per vniuersam Batauiam, vberrimè compensatur. Quanquam & hic velut in omnib. Hollandiæ Vrbibus frumenta non desint, ostromatina nauigatione id commodi suppeditante. Quemadmodum

GOVDA, elegantiß. Hollandiæ Opp: ad Ysalam amnem, vbi Goudam flu. à quo Oppidum nomen habet, absorbet. 1585.
1. S. Jans Prochie.
2. Casteel afgebroken.
3. Die Craene.
4. Die Sluys.
5. t'Verlaet.
6. Tolhuys.
7. Die nieuwe Sluys buyten der Stadt.
8. t'Rabat.
9. Noot Gods Capelle afgebroken.
10. Ons lieue Vrouwen Cap. afgebrokē.
11. S. Barbel Capelle.
12. S. Jacobs Capelle.
13. S. Remigius Capelle afgebroken.
14. Ierusalems Capelle.
15. Minre Broeders Closter, afgeb.
16. Reguliers Closter afgebroken.
17. S. Margriten Closter afgebroken.
18. Die arme Fratres.
19. Celle broeders Closter Nu het School
20. S. Caterine Closter.
21. Agneten Closter.
22. S. Maª Magdalenen Closter.
23. S. Clara Clost.
24. Nonnen opd' Goude. Nu Leprosen.
25. Collatie Broeders. Nu H. Gheest.
26. Doel Portken
27. S Catharinen Gasthuys.
28. S. Lijsbetten Gasthuys.
29. Onser Vrouwen Gasthuys.
30. De Oude Mannen.
31. Het Verlaetken naer t'Veen.
32. Den Hanenpraey oft dē ouerdracht van Turf.
33. De Vischmarckt.
34. De Turfmarckt.
Stadthuys
S. Clara
flu
Die Yssel

dum neclinum Goudanus ager producit, & tamen præstantissima tela linea abundat. Prout etiam olim, cum Anglia non pannum, sed Lanam mitteret, pannos quoque Laneos, sicuti & in omnibus Hollandiæ primarijs ciuitatibus concinnabat, & Germanis ac Hispanis subministrabat. Coreum quoq; hircinum in vsum vestium præparabat, priusquam Colonienses illam artem à Batauis didicissent. Ædificia habet tam priuata quàm publica præcellenti apparatu constructa. Peraugustã inprimis & magnificam Ecclesiam, quæ vnica in vrbe Parochialis est, & media quasi vrbe tam ampla conspicitur, vt similem, (vnica Harlemensi excepta) non alibi exhibeat Hollandia. Magnitudine enim Metropolitanam Coloniensem Ecclesiam, aliquot pedũ mensura excedit, cunctis olim ante conflagrationem propter amplitudinem & ornatum admirationi erat, habebat altaria quinquaginta duo. Campanariam habet turrim altitudine, & pulchritudine præclaram; in qua campanarum harmonia pro temporum festorumq; mutatione, varia modulatione editur. Hanc autem tam conspicuam & amplam Ecclesiam, iam secundùm rabidus deformauit Vulcanus, Anno nimirum 1438. incendio, quod Opido cum Ecclesia erat commune. Et anno salutis 1552. fulmine tacta, sola perijt, locis circumquaque vicinis planè illæsis. Post hoc autem postremum incendium, solis Opidanorum impensis, & oblatione annua (quæ dedicationis die, dominica post decollationis S. Ioannis penditur), pristino nitori & magnitudini restituta, intus elegantissimis, præstantissimisque fenestris vitreis depictis excellens, quales vix alibi conspiciuntur similes, quas quidem fenestras Opidani, funesta etiam æstate, quæ in picturas & statuas immaniter sæuit, annua restauratione conseruant. In foro triangulari Ecclesiæ Parochiali vicino admodum amplo, vbi ter annuatim celebres habentur nundinæ, insularis & ciuica domus est, quadrato ad normam secto lapide eleganter cõstructa, cui amplius in circumferentia locus relinquitur, habetq; hæc prætoria sua, sic Iuridicendo & senatus consultis habendis, distincta ornata triclinia, vt pulchriori ordine constitui non possent. Sub ipsa ciuica domo (ascenditur enim ad eam per Gradus lapideos eleganti circũferentia ornatos, vbi edicta & plebiscita publicantur,) in posteriori parte macellum est publicum, elegantissimis fornicibus ornatum, in anteriori armamentarium. Inde concamerata planicies strata, quæ lapideis columnis sustentatur, prætorio annexa, in qua spectante plebe, supplicia de cõdemnatis sumuntur. Habuit preterea hæc vrbs ante motus hosce publicos & Caluinisticam rabiem, monasteria virorum quatuor, & sex Virginum: Xenodochium nunc etiam habet vnum amplissimum, hospitalia quatuor, & alias pietatis officinas, in quibus viris & fœminis ætate & senio confectis, pueris etiam exposititijs, charitatis & misericordiæ opera præstantur; Item, oratoria elegantia sex. Et Leprosorium cum Ecclesia extra mœnia. Hæc autem monasteria & oratoria, auorum pietate excitata & fundata, nunc partim solo adæquata, partim direpta in priuatos vsus conuersa, ruinosa sunt & deserta Caluinistica furia. Quemadmodum & arx Principis, quæ ad Isalæ ripam probe munita fuit, vnica tantum turri relicta, in qua Comitum Hollandiæ priuilegia conseruantur, quæ certo delectu singulis annis à deputato per Magistratum commissario, assignato in hoc annuo sexcentorum florenorum stipendio, discutiuntur, & reuidentur, ne situ intereant. Habebat præterea Gouda catechisticas scholas, in quibus iuuentus ad pietatem gratis erudiebatur. Sed & istę pietatis officinæ, simul cum omni pietate per Caluinisticam rabiem sunt euersæ. Tanta insuper aeris salubritate Goudani fruuntur, vt rarò pestis grauentur contagio, cui quidem rei, aquæ perpetuo fluxu, atque refluxu remeantes, non mediocriter cõducunt. Fluuijs etiam duobus decorantur, Isala nimirum, & eo, qui vrbi cognominis est Gouda. Quorum alter lunæ motibus & Oceani æstu agitatur; alter, vbi mœnia primum latis & peramplis fossis muniuit, ad mare vsque, placidissimo tractu expatiatur, ac variam negociatoribus commoditatẽ præbet. Magno etiam ciuium quæstu, cereuisia Goudæ conficitur, qua Hollandicum solum neq; colore, neque sapore alibi præstantiorem propinat. Ad bellorum deniq; violentiam propulsandam, & obsidionem auertendam situ & opere Gouda commendatur, cùm maioribus machinis nullas ad eam detur aeccessus, nisi temporibus hybernis, & ne tum quidem sine magno periculo, in duobus tantum aggeribus, quibus munitissima singulis propugnacula iamdudum obijciuntur. Quin & cataractarum solutione, viginti quatuor horarum tempore, vicinos agros latos inundare potest. Quo accedit, quod foueis maximæ profunditatis, & latitudinis cingatur, quæ ab expugnationis metu eam liberant. In his autem foueis, iustæ magnitudinis glebæ ex imo ascendere, atque in superficie natare videntur; De quarum conditione plura in indice.

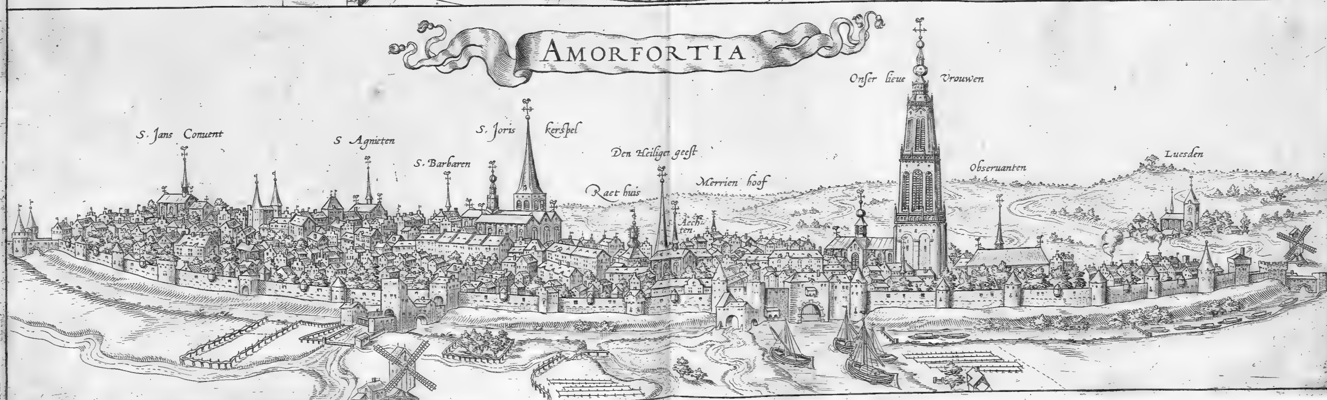
AMORFORTIA.

Morfortia nomen à ciuium amore forti vel vnanimitate sortita, Diœceseos Vltraiectensis vrbis inclyta, quo tempore & à quibus condita sit, Chronica non meminerunt, antiquam tamen esse ex eo constat, quod illius circa annum Domini 1006. sub Henrico II. Imperatore, & Ausfrido Comite Trysterbandorum Domino de Haltena 18. Vltraiectensium Episcopo in Annalibus fiat mentio. Paruum initio oppidulum fuisse, ex antiquis mœnibus & fossis liquet, postea verò rebus florentibus noua ciuitate veteri circundata, vehementer est amplificatum. Ferax solum & commodum, amœnumque situm habet. Nam ab Ortu & Meridie, agros, omni frumenti genere fertilissimos, ab Occasu montes, ericetum, syluas cæduas, ac saltus habet; A Septentrione verò vberrima pascua, quæ à maris Oceani brachio, vno ab vrbe miliari alluuntur. Ex hoc mari per Amisium fluuium nauigabilem omnigenæ merces in vrbem importantur. Vrbs ipsa firmo satis murorum ambitu, duplici fossa & vallo intermedio cingitur, arte tamen potius, quàm natura munita: Ciues aut suo censu viuunt, aut agriculturam, lanificium & mercaturam exercent: Ius municipale, quod vulò Statts Recht appellatur, Henricus Episcopus Vltraiectens. anno 1259. concessit, Guilielmus postea Episcopus anno 1298. instituit, vt idem ius vsurparent Amorfortii, quale erat Vltraiectinis. Nundinas habet toto Belgio celebres, quarum duas Guido Episcopus illis anno 1331. donauit. Laudantur Amorfortii in Historijs à temperantia, prudentia, religione, fidelitate erga suos Principes, fortitudine bellica, liberalitate in pauperes, & erga exules, cæterosque exteros hospitalitate. Et meritò: Omnis enim luxus tam in conuiuijs, quàm in vestibus, supellectilibusque, apud Amorfortios est exosus: didicerunt ab auis suis honestè ac parcè epulari, ac vestiri. Quanta verò sub ipsa simplicitate rerum agendarum lateat prudentia, cùm alijs temporibus, tum maximè in Geusiacis tumultibus claruit. Pietas & religio, hic semper maximo in pretio fuit, fidemq; quam semel à S. Willebrordo, Bonifacio, Frederico, alijsque huius diœceseos Apostolis acceperunt incolæ, hanc vsque in præsentem diem sartam tectam conseruarunt, & adhuc clam sub metu Tyrannidis conseruant. Auxit, promouitq; plurimum in hac ciuitate religionē M. Gerardus de Groot, qui circa annum 1379. sub Vrbano VI. Papa Dauentriæ, Suollis, Campis, Amorfortiae, Amstelrodami, & in vicinis circumquaq; locis concionabatur, & cœnobia multa erigebat. Huius & successoris eius Florentij Radevvyn opera circa idem tempus tria Monasteria, in hac ciuitate sunt ædificata, quibus subsequentibus temporibus & alia tria addita sunt. Est & in vrbis Ecclesia primaria S. Georgio sacra, Collegium Canonicorum, ab Episcopo Ioanne Diestensi anno 1337. fundatum. Sacellum quoq; S. Virginis in omnibus vicinis regionibus notissimum, quod nostris adhuc temporibus, ab innumeris peregrinis frequentatur, ob maxima quę Deus ibidem per statuam B. Mariæ, anno 1444. (vt scribit Ioannes Gallus Mommandiensis) in aqua inuentam, quotidie miracula operatur. Fidelitatem erga suos Principes Amorfortii diuersis temporibus & casibus exhibuerunt: Vltraiectenses enim sæpius suos Episcopos reiecerunt, quos Amorfortii semper benignè ac liberaliter exceperunt, & in suas sedes restituerūt: Sic Assuerum Culeburganum anno 1436. ab Vltraiectensibus repudiatum: sic Diepholdium anno 1448. ab ijsdem contra fœdus ante 12. annos initum (quo se Episcopum suum contra Concilium Basileense Vvalramum de Moers Archiepiscopum Coloniensem & Monasteriensem defensuros iurauerant) pulsum, vrbe capta vnà cum D. Iacobo de Gaesbeec, restituerūt. In captiuitate hac D. de Gaesbeec Episcopo coactus est cedere Wicoduro Fladio, & Abcouda, quàm fortunam Diœcesis Amorfortijs acceptam ferre debet. Sensit & horum fidelitatem Dauid Nothus Philippi Burgūdiæ Ducis; Sensit etiam eo magis Henricus Palatinus anno 1528. ab Amorfortijs in ciuitatē Vltraiectensem vnde eiectus erat, armata manu reductus. Maiorem etiam obedientiam & fidelitatem in Amorfortijs reperit Philippus Catholicus Hispan. Rex an. 1578. & 1579. quà tempestate nec Princeps Auriacus, nec Hollandi, nec Gelri, nec Vltraiectenses prius Amorfortios à fide Catholica, & obedientia suæ Maiestatis auertere potuerunt, quàm obsessam vrbem; machinis bellicis, & summis viribus porta solo æquata, superassent, vrbem vincere, animos autem nec sic quidem superare potuerunt. Egregiam quoq; laudem semper ex bello reportarunt. Dominam Iacobam Bauaram Hollandiæ Comitissam, proprijs expensis contra Dominum de Arckel, in capiendo Iselsteinio & Gorcomio iuuerunt, vnde à Bauara publicis literis gratiarum actionem meruerunt, Hollandorum vires sæpe represserunt, Gelrorum violentiam sępius fregerunt: Vltraiectum quater armis occupauerunt: Philippi Burgundiæ Ducis exercitum bis (teste Meiero lib. 16. Ann. Flan.) à suis mœnibus fugarunt: Hac fortitudine Amorfortij eam sibi famam conciliarunt, vt multi è vicinis Principibus illorum fœdera & amicitiam ambirent, ipsiq; in multis Prouincijs vectigaliū immunitatem obtinerent. Eam Wilhelmus Bauarus Holland. Comes inito fœdere Amorfortijs per omnes suas Prouincias donauit: D. Walramus Bredenrodius, D. Casparus Culenburganus, & D. Ioannes Egmondanus, Amorfortijs magna quoque priuilegia in suis ditionibus contulerunt. In pauperes etiam tanta est Amorfortiorum liberalitas, vt hac in re ne maximis quidem ciuitatibus pro qualitate diuitiarum cedant. Duo sunt in vrbe gerotrophea, in quorum altero plus quàm 60. senes tam viri quàm mulieres honestissimè aluntur, præterea anno 1447. institui cœpit dispensatio eleemosynarum in pauperes, qui priuatis in ædibus per vrbem habitant, ea paulatim ad tantam opulentiam peruenit, vt nunc plus quàm 60. homines inopes ex illa sustententur. Insigne quoq; & magnificum orphanotrophium circa annum 1551. erectum est, vbi pupilli pauperiores aluntur. Duo ad hæc vrbs habet Nosocomia, vnū pro peste laborantibus, alterum pro quibusuis ciuicis, quorum res domi est angustior, quàm vt se ipsos in morbo sustentare possint. Xenodochium quoque habet, quo peregrinis pauperibus ex itinere licitum est diuerti. Circa annum 1568. initium habuit seminarium S. Spiritus, in quo tenuioris fortunæ ciuium filij & filiæ vnà cum pietate legere & scribere gratis docentur: In hac Schola nonnunquam plus quàm 600. pueri reperiuntur. Ex eodem hoc seminario pauperiores quoque eliguntur, qui in publicam officinam mittuntur, masculi ad telarum quoddam linearum genus texendum, puellæ verò ad nendum: ex quo exercitio singuli singulis septimanis domum adferunt, vnde viuere possunt. Dominicis insuper diebus pane 4. librarum donantur, præter vestes, calopodia, & alia emolumenta, quę quotannis in illos distribuuntur; atque ita à mendicitate prohibentur, donec ad eam peruenerunt ætatem, quæ seruitio vel grauiori opificio est idonea. Administrantur hæc omnia gratis à Sacerdotibus, nuptis ac innuptis, viris ac fœminis ditioribus, & Catholicis, à quibus hæc omnia instituta sunt. Et vt nihil desit, seminarium meditantur, in quo certus studiosorum numerus alatur, quo vberior aliquando studiosorum hominum sit in hac Rep. prouentus: qui vel maximè ingenio excellant. Prodierunt enim ex hoc oppido non pauci Regum & Imperatorum Oratores, Medici, Iurisprudentes, alijque illustres viri in omni linguarum, artium, & scientiarum genere exercitatissimi. Ex hoc oppido prodijt Albertus Sapidus, tot annis Constantinopolitanus, sub inuictissimo Cæsare Maximiliano II. Legatus. Natus est hic Doctor Stephanus Lauræus, domus Austriacæ summus, sub eodem Maximiliano Medicus. Hæc patria est clarissimi atque ornatissimi viri Ioannis Fonckij, qui post multas legationes, arcanique Senatus Belgij Regis Hispaniarum Philippi II. præclarè peracta negotia, tandem à Rege in Hispanias vocatus est, vbi nunc Ditionum Belgicarum præsidem summa cum laude agit, Regi ac patriæ carus. Debet & huic oppido sua natalia Marcellus Lentius, totius Ordinis Canonicorum regularium per vtramque Germaniam generalis. Sunt & hoc tempore quam plures alij viri, iuuenes, & adolescentes in diuersis facultatibus atque artibus diuersis titulis insigniti, è quibus maximi in Rep. Christiana fructus expectantur. Quam prudentes verò in Rep. administranda viros produxerit, inter alios testis est tuus ille, cognate, parens Petrus Westrenus, qui paucis ab hinc annis moriens, maximum sui ciuibus desiderium reliquit. Iacobum quoque Hezium, & Theodorum Geinium peperit nulli pietate secundos. Denique quanta erga exules, & peregrinos Amorfortiorum semper fuerit hospitalitas, testantur veteres Annales. Hanc experti sunt Episcopi & ciues Vltraiectensiū diuersis temporibus à suis factiosis subditis, vel conciuibus eiecti. Hanc etiam experti sunt nostro tempore totius Hollandiæ Catholici à Geusijs exacti, qui & Amorfortiam tanquam ad tutissimum asylum confugientes, ibidem omni humanitate sunt excepti, donec vrbs à confœderatis rebellibus fide & obedientia exueretur. De rebus Amorfortijs scripserunt præter Annales publicos, & priuatos, Ioannes Veldeaner, Gerardus Neomagus, Meierus, Ocherus, Lystrius, Henricus Bommelius, Lambertus Hortensius, & alij.

AMORFORTIA

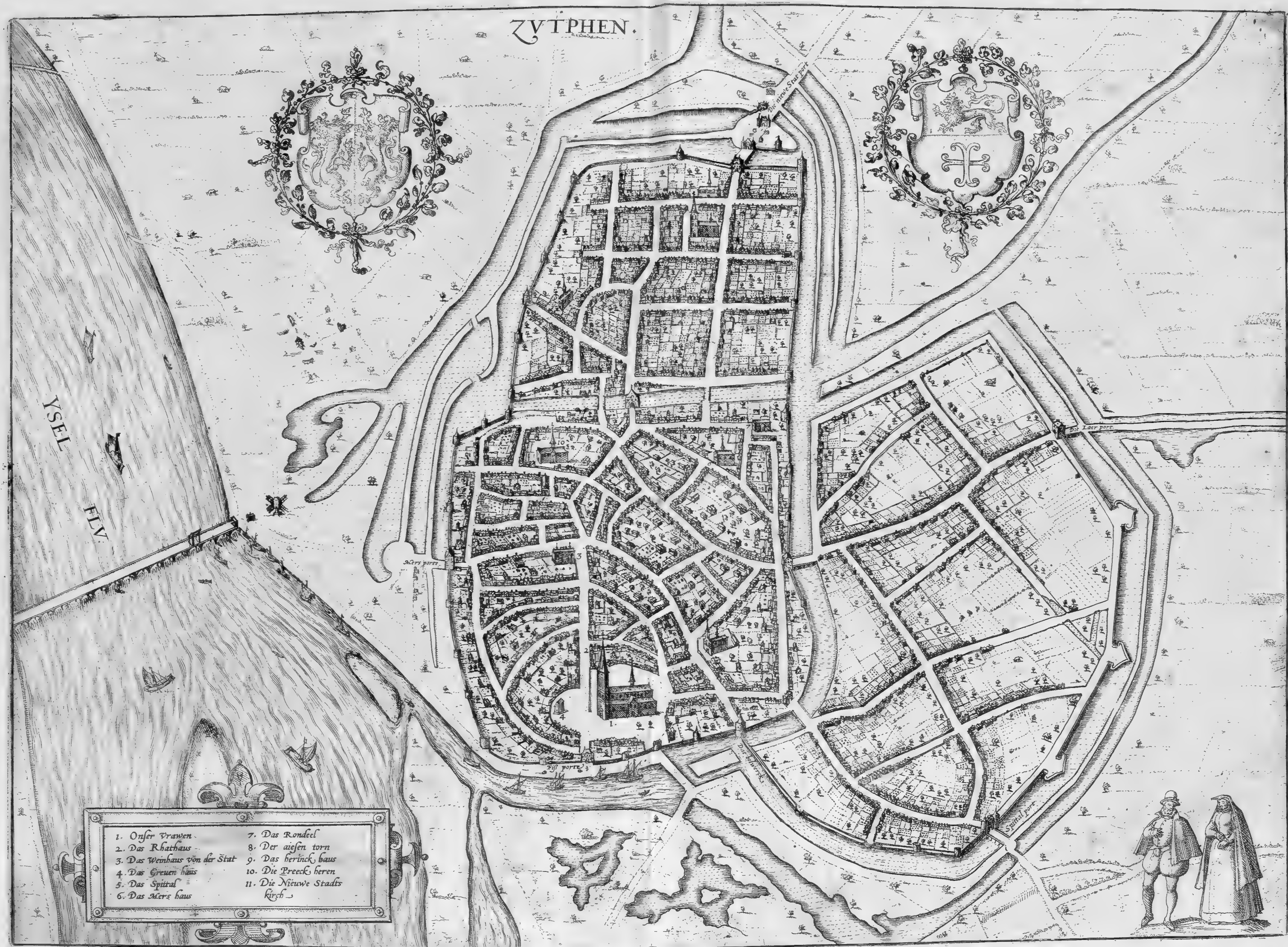
Dioecesis Vltraiectensis Oppidum amoenitate loci solique fertilitate admodum insigne.

ZVTPHANNIVM.

VTPHANNIVM, Geldriæ ducatus frequens,& aquis munitum oppidum ad dextram Iſſulæ,propagati à Rheno fluuij, qui Rheni etiam oſtium conſtituit , & à quibuſdam,Plinio,& Mela, Fleuo dici exiſtimatur.Quorum hic,Rhenum ad dextram & ſiniſtram ſpargi,atque ad dextram Fleuo, vocari ſcribit. Zutphannium autem , à paludibus nomen habet (quas Venen,inferiorum Germanorum vulgus appellant) vnum ex præcipuis Geldrici ducatus oppidis. Cum enim is , ad viginti duas habeat vrbes mœnibus circumdatas,earum quatuor primas obtinent. Nouiomagus nimirum, Ruremunda, Arnhem ſiue Arnhemium,Aquilina, Tacito Arenatum,& hæc, in qua modo verſamur,Zutphannium ciuitas, ſi quæpiam hoc territorio alia,populoſa ac diues,ſitu,& arte firma quam Berckel fluuius perfluit, & Iſſulæ ibidem miſcetur,ſeſqui milliario abeſt Dousburgo,Canonicorum Collegio inſignis.In quo & præpoſitus eſt, atque Decanus,quorum ille,quondam Abbatis,hic verò,Prioris,quando Canonici viuebant canonicè,vices obibat. Vbi inter cæteros quoque præſtantes dignitate viros Ioannes Vorthuſius vixit Præpoſitus, Dauentrienſis, vir egregie doctus,& mirus antiquitatis indagator,qui pulcherrimum illud opus, Phœnix inſcriptum , in lucem edidit.Prodiit hic itidem Gerhardus ille,celeberrimus Gymnaſij Agrippinenſis profeſſor,ſacrarum legum doctor,Orator & Poeta percelebris,qui eruditiſſimis lucubrationibus,poſteritati nomen ſibi illuſtre reddidit.Lombardi namque ſententiarum libros,commentariis illuſtrauit. De interiori animi virium reformatione,de aſcenſione ſpirituali,elegantiſſima commentaria. Sermones etiam coram populo habitos, literarum monumentis commiſit. Eccleſia ſumma,dedicata eſt D. Walburgi,elegans, ſumptuoſa ,peruetuſtæ ſtructuræ & artificii.Et quidem obſcura;vt ſolent prima fundatione,dum templa excitarentur,ac Religio Chriſtiana,pietaſque exordium ſumerent.Putarunt enim maiores noſtri,oratoria obſcura , deprecãtis feruorem promouere,eiuſdem Eccleſiarum forma in Italia ſe paſſim exhibet.Comitatus inſuper dignitatem,Zutphannium obtinet,à quo Rex Hiſpaniarum Philippus,cum cæteris quoque dignitatum elogiis, titulum obtinet.Is autem hac ratione, ad Geldriæ Comitatum,nunc verò Ducatum peruenit. Nam, anno Chriſti milleſimo,trecenteſimo, viceſimo ſexto,ob Reinaldi Comitis magnificè geſta, abs Ludouico Imperatore,Francofurti ad Mœnum, in Comitiis Romani Imperii,in Ducatum eſt euectus. Vichardus eius nominis tertius Geldriæ Comes,Anno Chriſti milleſimo, viceſimo quinto,filiam habuit vnicam, Alheidã, quæ à ſubditis poſt obitum patris recepta,Otthoni Naſſouico nupſit,quo ille matrimonio,in Comitum eſt ſeriem receptus,is ex Alheilda,filium habuit Gerhardum, qui ipſi in Comitatu ſucceſſit. Mortua Alheida, duxit alteram vxorem Sophiam,filiam Vichmanni Comitis Zutphannienſis,ex qua Gerlacum habuit,qui auo in Comitatu Zutphannienſi ſucceſſit. Et idem,cum maſculeam prolem non relinqueret, hinc inde vſque ad noſtra tẽpora, Comitatus Zutphannienſis penes Geldros remanſit,ratione matrimonij Otthonis I. & filiæ Gerlaci Comitis Zntphannienſis,circa annum Domini M.LXXXII.ſub hoc Otthone,Geldri inſignia ſortiuntur,Leonem flauum,in Scuto cœruleo,quæ etiamnum retinent. Mortuus eſt anno imperij quadrageſimo ſexto,& ſepultus Zutphãniæ in Eccleſia collegiata. Huius autem Comitatus fines, ad Weſtphalos vſque protendebãtur,& ſaltum Zutphannienſem, ac huius vicinos tractus veriſimile eſt Sicambros,tempore Iulij Cæſaris,occupaſſe.Nam,quia Comitum illorum fines etiam Weſtphaliam attingebant, plurimique ſcriptores Comitatum illum in Weſtphalia poſuerunt, credi poteſt,hinc errorem illum pullulaſſe: Quod quidam Sicambros(qui reuera Geldrii) Weſtphalos vocitent, fortè ignorantes , quod illa pars Sicambrorum ciſrhenanis hodie ſit coniuncta.Comitatui porro Zutphannico aſſignatæ ſunt vrbes & præfecturæ ordine ſequenti : Dusburgum,Durecum,Lochem,Groll,Bredeuorde,Brockhorſt, hæ quidem vrbes,præfecturæ autem eæ, quæ nomen ab his vrbibus ſortiuntur, atque his rurſum præeſt ſummus vnus præfectus,quem lingua vernacula Zutphãnienſis Comitatus Droſſarium appellitant,quin & huic parti adſcribitur vrbs Tsherembergenſis,& ipſa Comitatus nomine inſignis. Zutphannium in ſpiritualibus paruit Epiſcopo Vltraiectenſi,nunc verò,poſt nouorum Epiſcopatuum in Belgio conſtitutionem , ſubeſt Epiſcopo Dauentrienſi,qui Traiectenſem Archiepiſcopum recognoſcit.

ZVTPHEN.
YSEL FLV
Die niewe Stat port
Die Laer port
Spittal port
1. Onser Vrawen
2. Das Rhathaus
3. Das Weinhaus von der Stat
4. Das Greuen haus
5. Das Spittal
6. Das Mers haus
7. Das Rondeel
8. Der aiesen torn
9. Das herinck haus
10. Die Preeck heren
11. Die Nieuwe Stadts kirch

BOLSVARDIA.

OLSVARDIA vnico miliari à Sneca versus Septetrionalē distat, à Leouardia verò tribus, hanc esse vetustam, & à multis annis fuisse celebrē, satis præter alia argumenta & indicia attestatur hoc, quòd vnà cum egregiis maximeq; inclytis ciuitatibus emporialibus fœdere illo cōtineatur, quod Ansā Germanicam, vulgo indigetant. Quocirca in comitiorū consessibus & aliis conuentibus ciuitatū huius patriæ primo post Leouardiam censetur loco, & secundam obtinuit dignitatē. Ager circa eam planus, pascua habens læta, paulò censior Snecano. Ipsum oppidū vallo firmo fossisque profundis bene munitum est. Huius Ciues & incolæ à multis annis magnam exercuere mercaturā apud exteras & maxime orientales ciuitates, inque regnis Septētrionalibus, nauibus onerariis eò vecti, quas ipsi, suis impensis sumptibusque inter sese communicatis, absque aliorū ferè opidanorū adiumento instruunt & adornant, commoditatem illis ad hoc suppeditāte portu Maccumēsi, qui vnico distat miliari. Itaque pecuniosi sunt vt plurimum & locupletes. Ciuitatis status hactenus benè constitutus fuit. Nā præter Religionem mediocriter (vt hæc ferunt tempora) florentem, & iustitiam sit satis cultam administratamq; etiā pauperum ibidem cura habetur diligens, erectis & cōstitutis in eum finem tribus ædibus amplis, iisdemq; bene dotatis annuis prouentibus. Quapropter nemo in eo habitans, mendicato viuere, atq; ostiatim victū quærere facile permittitur. Non procul ab hac Vomelius pagus est ortu Cypriani Vomelii à Stapert clarus, qui V. Iur. D. & Poeta Laureatus carminibus quibusdā editis celebris, Spiræ ibidē adsessor Cameræ Imperialis, obijt non multis abhinc annis. Paulò longius vnius vix miliaris interuallo, à ciuitate abest pagus Hinnaerd, natalis locus Ioānis à Roerda, nobilitate, eruditioneq; clari. Hic V. I. D. etiā Cameræ Imperialis aliquot annos nomine Regis Hisp. adsessor fuit. Sed desiderio patriæ ductus, vt necessariis suis, adeoq; & toti patriæ consilio, & ope in hisce rerum motibus præsto esset, ante annos paucos isti officio valedicens, in Frisiam rediit, vbi nunc senatorio munere fungitur, in numerū consiliariorum Regiorum post varia discrimina, pro Regia maiestate & dulcissima patria tolerata, magno suo merito adscitus. Ortu hanc patriam illustrauit Suffridus Rodolphus Sterchiburgius, qui accuratam gentis Frisiæ historiam collegit. Petrus Iacobi Thaborita Mathematicus & Geometer insignis, qui historiam etiam Frisiæ patrio sermone collegit, Ab anno Domini 781. quo Christi fidem Prouincia recepit, vsque ad annum 1521. Et Franciscus Aduortensius Triumpho vir eruditus, & scriptis publicis clarus.

STAVRIA.

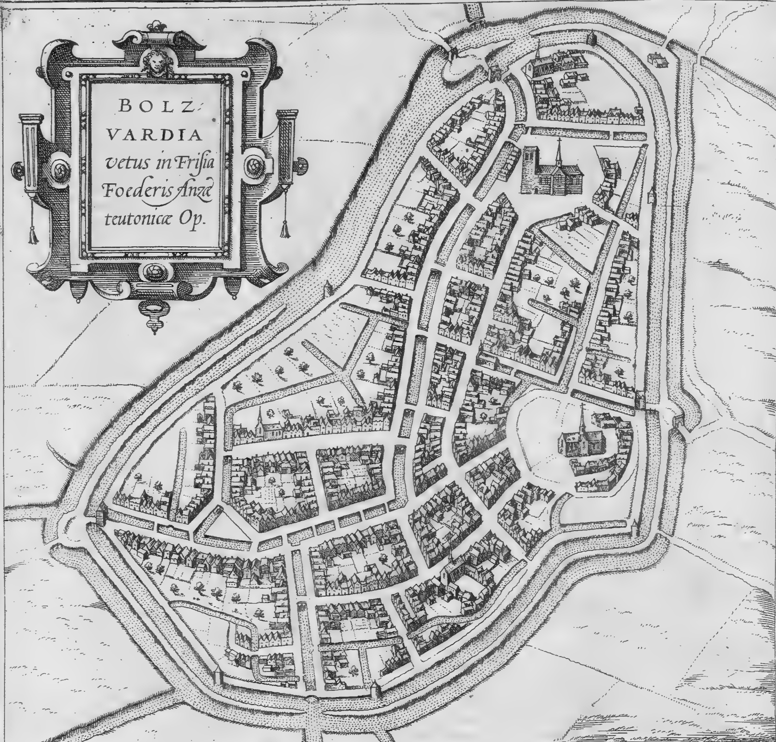
STAVRIA, duobus à Sloteno milliaribus in ipso littore maris Australis in longum prouecta iacet, ad orientalem partem à mari auersam, qua terram spectat agrosque, vallum habens & fossam, sed ea non magni momenti, nec ad auertēdos hostiles insultus satis firma. Ager finitimus planus est, minimè altus, fossis multis & paludibus intercisus. Emporiū olim fuit, opibus & auctoritate florens, Ansæ Germanicæ membrum. Et licet ante annos multos rerum commutatione facta, omnem amiserit splendorem antiquum, tamen fruitur adhuc apud exteros, præsertim in Gallia & maritimis Germaniæ orientalis ciuitatibus priuilegiis multis. Magnam fuisse eius vrbis amplitudinem, præter alia indicia & documenta euidenter ostendunt literarum instrumenta, quæ publicis etiamnum eius continentur archiuis. Pastorem habuit temporibus prisci S. Odolphum, cuius adhuc hodie venerabilis est apud Frisios & sacrosancta memoria, cùm ob singularem vitæ Sanctimoniam & Propheticum Spiritum, quo præditus fuit, tùm vel maximè, ob indefessum studium, ac labores eius in propaganda asserendaq; Christiana religione. Cum B. Fridericus Rudbodi Regis Frisiorum ex filio Adelgildo pronepos octauus Vltraiectinorum Episcopus circa annum Domini 827. visitatum in Frisiam profectus suæ diœcesi subiectam, comperisset Arianam hæresim sensim in ea pullulascere, Vltraiecto ad se accersitum Staurienfi præfecit Ecclesiæ ad extirpandam hæresim prædictā. Isthoc munere summa cum laude fungens, monasterium insigne extrui fecit iuxta Fleuum fluuium, cuius nunc nullæ extant reliquiæ, quæ quidem obtutibus humanis conspici possunt, salo nō tantum ipsum monasterii solum, sed & omnem latè circumiacentem agrum fluctibus suis furentibus iam multos annos operiente. Abbas eius loci interitum futurum conspicatus, cum suis religiosis Stauriam concessit, ædificato cœnobio in suburbio, & inde rursus, propter maris æstū, ad præpositurā Himlum, monialibus, quæ ibi erant aliò traductis. Hodie ciuitas nihil magnificum habet, præter arcem validam portui maris imminentē, cuius fundamenta iecit Georgius Schenckius à Tautenburg, gubernator Frisiæ nomine Caroli V. Imp. Anno 1522. flagrante adhuc bello Geldrico, vt Burgundi haberent oportunitatē traiiciendi eo militem, & cætera bello necessaria, ex vicinis Hollandiæ ciuitatibus. Staurienses fuerunt Petrus Pœtinus; Nanno Philosophus, præceptor Rudbodi Episcopi Vltraiectensis, editis libris famosi, & Andreas Cornelij, qui octo libris res gestas Frisiorum populari sermone complexus est.

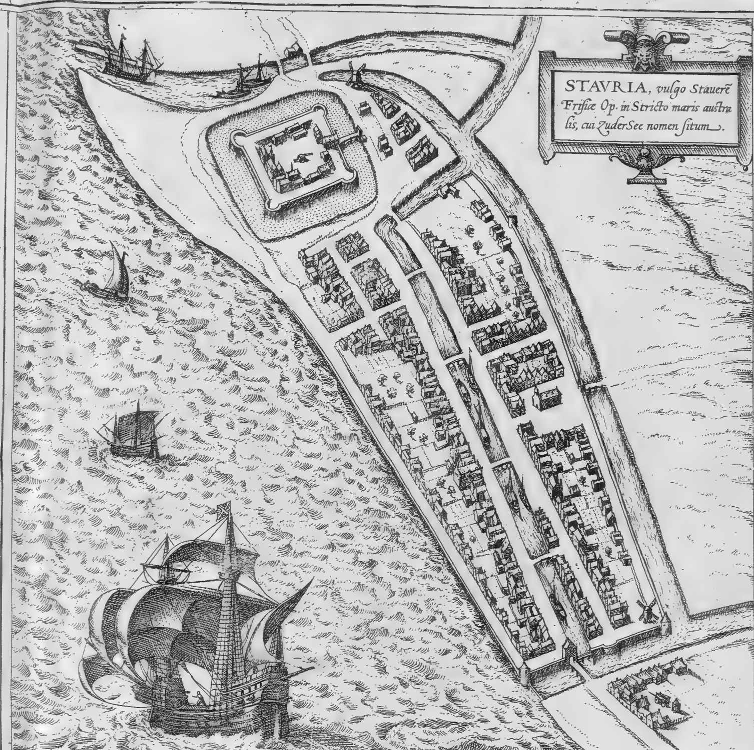
HARLINGA.

HARLINGA, longo à cæteris maritimis spacio, Septentrionem versus ad Fauces Australis maris sita est, non procul à Francheria, à qua vnico tantum miliari distat, in tractu fertili, habente agros insignes, non tantum alendis pecoribus saginandisque proper pascuorum vbertatem, verùm etiam segetibus ferendis aptos, tritici in primis hordeiq; & leguminum feraces. Sunt enim mediocriter alti, & plani quidam, sed ita tamen, vt sparsim multis in locis colliculi quidam amœni & fertiles quasi protuberantes se eleuent. Arcem habet insignem & validè contra hostiles insultus munitam, vnà cum portu egregio nauigantibus peropportuno, non tantum propter amplitudinem & capacitatem, verum etiam propter ipsum loci situm. Nam venientibus ex regnis septentrionalibus Frisia, & Germaniæ orientalis maritimis ciuitatibus postquam superarunt, & transgressi sunt, omnium primus se offert, & tranquillam stationem præstat nauibus longa iactatione fessis. Quapropter plurimi partim loci commoditate allecti, partim etiam aliis Belgii prouinciis, maximè Flandria frequentes confluxerunt. Quorū cum alij opificia exercerent, alij nauigationibus & mercaturæ vnà cum indigenis diligenter incumberent, oppidum vehementer auctum est hominum frequentia, opibus & ædificiorum splendore, ita, vt de pomœrijs eius extendendis proceres inciperent cogitare & agere. Fuit templum parochiale extra valli fossæque ambitum, vnà cum Sacerdotum & multis aliorum domibus, quæ nocturnis temporibus occlusione portæ arcebantur ab ingressu opidi. Nunc verò termini ita sunt promoti & extensi, vt illis omnibus, vnà cum multis agris adiacentibus adsumptis, intraque vallum conclusis, opidum duplo maius sit factum.

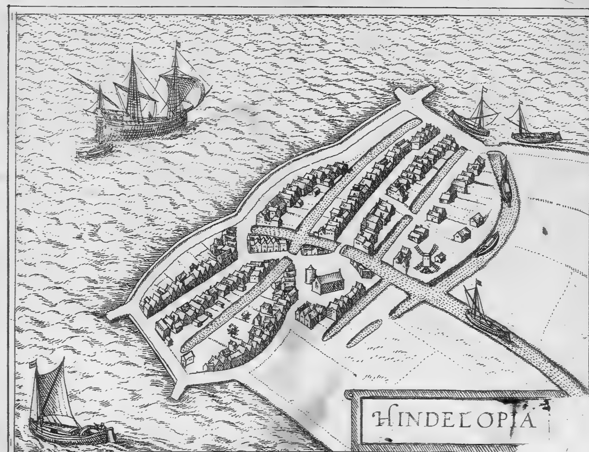
HINDELOPIA.

HINDELOPIA, non longè à Stauria, promontorij instar, in mare protenditur, non fronte tantum, sed lateribus etiam marinis fluctibus obiecta, earumdemque infestationi exposita. Quocirca vix ægrè ab interitu defenditur, aggeribus firmis, latis ac altis, ad arcendam aquarum rabiem, opidulumque cum adiacente agro contra earum impetus.

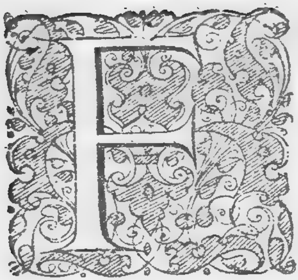

BOLZ
VARDIA
vetus in Frisia
Foederis Anzæ
teutonicæ Op.

STAVRIA, vulgo Stauerē
Frisiæ Op. in Stricto maris austra
lis, cui ZuderSee nomen situm.

HARLINGA.

HINDELOPIA

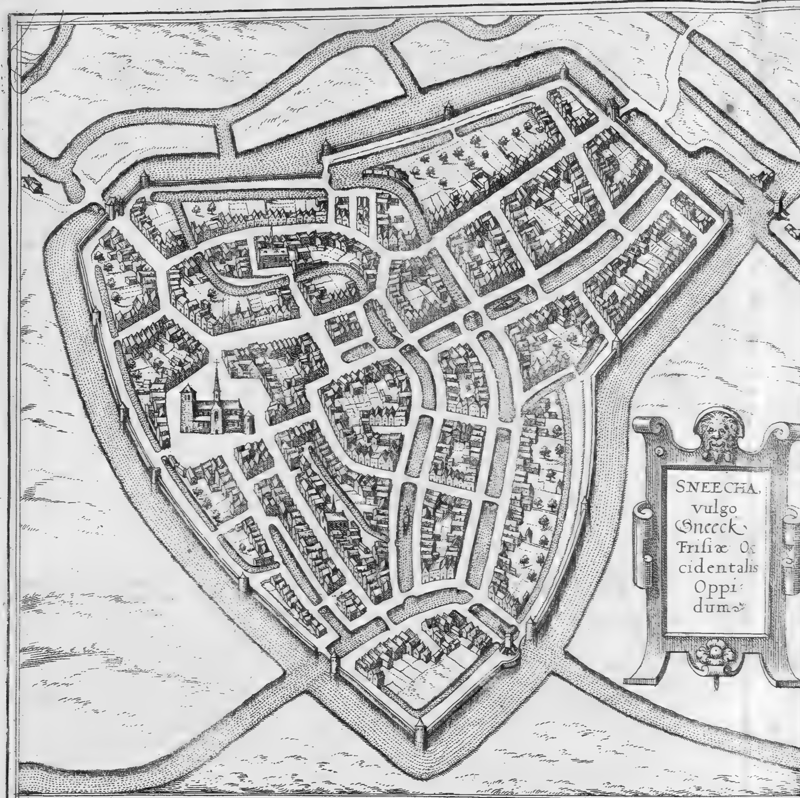
SNECA.

RISIA Occidentalis, quæ & Westfrisia, quæ eadem & vera, ac antiqua Frisia est, & sola, vt Historicorum turba affirmat, iisdem sedibus nomen suum tuetur, in quatuor status vulgo diuiditur, quorum eminentior Gruningensis, reliqui sunt Comitatus de Ostergoy, Comitatus de Westergoy, & Comitatus septem Saltuum, vulgò, Seuenwolden. Westergoyensis ditio cultissima est, nullos in se saltus continés, aut loca arenosa, sterilia, vel inculta, vbique oppidis, pagis, & villis frequetibus, cōtiguisque eleganter ornata, nisi quod in Australiore sui parte multos, & amplos lacus habeat, qui tamen infrugiferi non sunt, sed ob insignem piscium omnis generis multitudinem, accolis vehementer vtiles. In hac ditione, duobus à Leouardia milliaribus germanicis magnis, occidentem versus, dissita est SNECA, loco humili, & tractu planè aquoso. Nam ager totus circumiacens, humilis est & depressus, nisi, quòd à Septentrionali parte, vbi ædes fuere Ioannitarum, paulum adsurgit, ideoque nec segetibus ferendis, nec vlli alicui rei, quàm pecoribus alendis, idoneus: Oppidum non tam aggeribus, quàm natura, & ipso loci situ munitum nouū est, sicut & alia pleraq; huius patriæ, vtpote nondum ducentis annis ciuitatis donatum iure, & priuilegiis. Cæterum, progressu temporis, tanta incrementa sumpsit, vt in præsentiarum, nulli opidorum Frisiæ cedat, præter solam Leouardiā omnium reliquorum caput, siue amplitudinem spectare velis, & ædium multitudinem splendoremque vnà cum ciuium numero, siue platearum dispositionem aptam, vnà cum aquarum commoditate & abundantia, siue alia istiusmodi ornamenta. Illud, præ omnibus singulare habet, quod præter fossam, & vallum, mediocri etiam muro lateritio cinctum sit: bonorum ingeniorum ferax: Nam, vt cæteros, omni literarum genere excultos omittamus, qui ex hac ciuitate oriundi, diuersis locis etiamnum degunt. In hac natus est, & educatus Ioachimus Hopperus, non patriæ tantum ciuitatis, sed Frisiæ etiam, adeoque & totius Belgii lumē & ornamentum pene imcomparabile, qui ante annos non multos in Hispania, primus cum esset à consiliis Regiæ Maiestati, viam ingressus est vniuersæ carnis, non sine magno optimorum hominum dolore ac gemitu. Ex hac item prodiit Petrus à Fritema Iureconsultus, qui præter nobilitatem generis, auitosque splendores, summam habuit eruditionem, cum singulari animi probitate candoreque coniunctam. Hinc etiam oriundi Folcherus Simonis, Rembertus Dodoneus celeberrimus Medicus, scriptis in professione sua clarus, Dominicus Benedixius, Albertus Hero Philosophus & Theologus, variorum auctor operum, & Gellius Snecanus, quos hic obiter commemorasse sufficiat, cum Suffritus Petri, vir omni scientiarum nitore perpolitus, elegans & absolutum opus de claris Frisiæ scriptoribus meditetur, & iam ediderit.

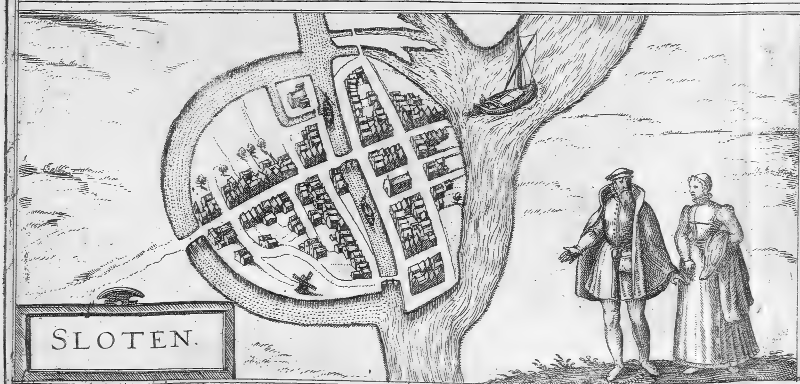
DOCCVM.

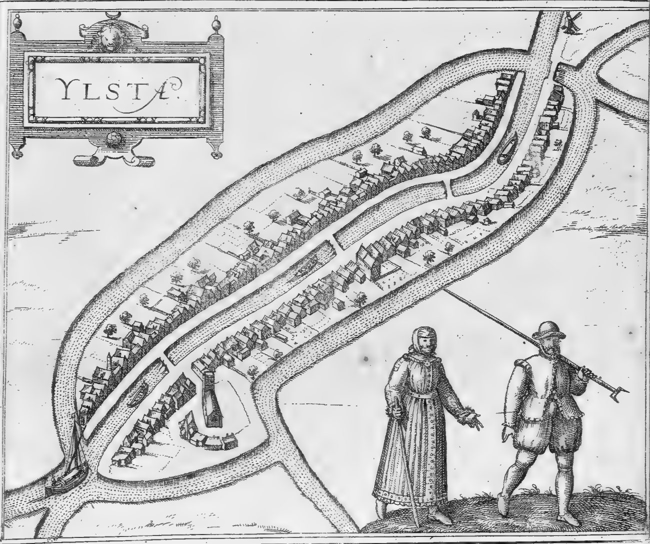
DOCCVM, latinè Doccetum à multis dicitur, Est in Oestergensi ditione, duobus à Leouardia milliaribus distans orientem versus, non procul à sinu maris, qui inter Ostergoiam, terramque Gruningensem procurrens, Lauicam exiguum amnem eo decurrentem, seque exonerantem excipit. Ager circumiacens fertilis est, non pascua tantum leta habens, sed & segetes ferens præsertim ab Australi parte, vbi & arenosior videtur esse. Paulo longius ab opido, cespites effodiuntur ad alendum ignem, id, quod opidanis, & vicinorum pagorum habitatoribus magnam præstat commoditatem. Abest à sinu præscripto, exigui miliaris interuallo, ex quo alueus per ipsum opidum fluit. Hinc mercatura illic floret. Tempore belli inter Geldros & Burgundos, Geldris paruit, vallo, fossaque, vt tum exigebant tempora, næ firmum. Cæterum illis victis atq; expulsis per Cæsareos, vallum fosse iniectum, & complanatum est. Ab eo itaque tempore, immunitum iacuit ad annum Domini M.D.LXXXI. quo inquieti patriæ ordines illud denuò munierunt, ad auertendos Regis milites. Antiquum esse inter omnes constat, estque martyrio & reliquiis quibusdam Sancti Bonifacii sociorumque eius decoratum. Hic enim, post decessum B. Willibrordi primi Vltraiectinorum Episcopi, relicto Archiepiscopatu Moguntinensi, Vltraiectum petiit, & Episcopus ibidem constitutus est, miro semper flagrans desiderio, conuertendi Frisios, qui tunc magna ex parte Christum non agnoscebant; licet Villibrordus ad eos conuertendos, & ante, & post Episcopatum adeptum, magnam nauasset operam, & præter eum, alii etiam ab Episcopo Cantuariensi ex Anglia missi, verbum Dei prædicassent. Itaque adsumptis secū sociis aliquot, ad eos contendit, & posteaquam tota prouincia peragrata, vbique sementem verbi diuini satis fœliciter iecisset, tandem prope Doccum cum sociis, ab infidelibus cæsus, martyrii coronam adeptus est. Constructum est, non multis post mortem eius annis in ciuitate monasterium Canonicorum Regularium, quod progressu temporis, occuparunt Abbas & religiosi ordinis Præmonstratensium. In eo adhuc vsque turbulenta tempora adseruatum fuit cranium martyris, inter trucidandum ab impiis gladio resectum, vnà cum baculo eius pastorali, calice, codice Euangelico, totoque diuini officii habitu, & argenteo scypho. Huius etiam ciuitatis pastoratum septem annos administrauit S. Ludgerus, nobili genere natus in propinquo pago; Vir eruditus, & multarum linguarum peritus, qui postea primus Monasteriensium Episcopus, ad celestem patriam, circa annum 809. migrauit, in Wuerda, Imperiali Abbatia ad Ruram flu. sepultus. In hac posteris temporibus natus est Gemma Frisius, Medicus & Mathematicus insignis, editis libris magnæ eruditionis celebris. Quam etiam eruditionis laudem hinc oriundi merentur, Basilius, siue Wesselus, dictus Groninganus, Ioannes Doccomiensis Iureconsultus, Vniuersitatis Coloniensis ornamentum singulare. Et Cornelius Kempius, qui tribus libris res Frisiorum latino sermone conscripsit.

SLOTENVM.

SNEECHA,
vulgo
Sneeck
Frisiæ Oc
cidentalis
Oppi-
dum.

DOCCVM.

SLOTEN.

YLSTA.

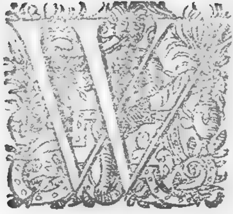
SLOTENVM.

SLOTENVM, Opidulum, pertinet ad septem syluas, loco demisso & palustri situm ad mare australe, à quo vix quarta miliaris parte distat, à Sneca verò duobus milliaribus. Ager tamen, ab occidentali parte, qua Geesterlandiam spectat, paulum eleuari incipit, arenosus ibidem existens. Lacus illi adiacet magnus, in quo est piscium omnis generis copia. Secatur in duas partes, aqua perfluente, quæ duobus pontibus coniungitur. Templum parochiale non habet, sed tantum Sacellum, lacerum penè hac temporum tempestate, & ruinam minitans, nisi in tempore fulciatur, repareturque. Paret autem Parochialibus Ecclesiis duorum vicinorum pagorum. Id quod mirum plærisque videbitur, cum ciuitatis ius habens, à proprio regatur magistratu, & non tantum natura, sed & operibus egregie fuerit munitum quondam. Cunerus tamen Episcopus Leouardiensis, paucis ab hinc annis, pastorem illic constituerat, sacello in parochiale templum commutato. Tempore nouennalis belli, quo Geldri ante annos sexaginta cum Burgundis, de Frisiæ Principatu cōflictati sunt, perpetuò fuit in Geldrorum potestate, qui illud quasi ὁρμητήριον cōstituerant, ex quo excursiones fecerunt, & bella deriuarunt in alias ciuitates, munitaque loca. Nam id primo aduentu occuparunt, indeque digressi, plura tentarunt, & assecuti sunt. Quin etiam nouissimè, cum vi & virtute Burgundionum, cæteris castris, pagisque exuti, pulsi atque fugati essent, id tanquam asylum validum & firmum ad vltimum vsque seruarunt, natura loci potissimum freti. Itaque in eo factionis istius coryphæi, antesignanique præcipui, obsessi sunt, obsidionemque forti animo tolerarunt ad septimanas non paucas, nullam passi deditionis mentionem fieri, nisi prius egestate, fameque compulsi. Nec fuit victoria ista Burgundionis incruenta. Siquidem duo eorum duces præcipui Georgius Schenck à Iautenburch, Frisiæ Gubernator, & Ioannes, Dominus Vassenarius copiarum Præfectus, durante obsidione sub noctis crepusculum, speculatum egressi, simul eodem tempore vulnerati sunt, quorum posterior, paulo post deditum opidulum, Leouardiæ ex vulnere mortuus est, non sine Frisiorum mœrore. Inciderunt illa in annum Domini 1523. Vallo deinde disiecto, æquatoq; solo, absque munimentis fuit, vsque ad annum 1582. quo illi, qui se titulo Ordinum venditant, illud rursus validè, contra naturalem Principem, munierunt.

ILSTA.

ILSTA, quæ ab aliis Ilostum, & in literis quibusdam antiquis manuscriptis Iliacum dicitur, vnius tantum horæ spacio à Sneca distans, in longum porrigitur ab Austro in Septentrionem, duabus constans plateis, quas aqua, mediocris profunditatis, intercurrit, Nulla re insignis, nisi antiquitate, qua & vicinam Snecam, & alias quasdam ciuitates Frisiæ superare dicitur. Nam nec vallum habet, nec munitiones, nec sepimenta vlla: Fruitur tamen iure ciuitatis, regiturque à proprio Senatu, habens ciuicam domum, opidorum instar. Quocirca etiam optimo iure, inter ciuitates numeratur. Multi excellenti doctrina viri hāc patriam origine decorarunt. Quorum omnium accuratam enarrationem Suffridus Petri, peculiari opere, de illustribus Frisiæ scriptoribus, dedit.

VVESALIA INFERIOR.

ESALIA, Ducatus Cliuensis ad Lippiæ vbi Rhenum ingreditur, vrbs elegans, munita & populosa, aquis, propugnaculis, & valido murorum ambitu adeò instructa, magnos vt spiritus incolis gignat, situ ad negotiationem opportuno, excellit, vnde magnis, & operosis ædificiis, opum affluentia, mercatura celebri, cæterisque fortunæ bonis, nostra memoria, mirandum in modum excreuit, fœlicior, si non tam Variis peregrinarum religionum opinionibus dissecta foret. Ad alterius superioris differentiam, quæ in sinistro Rheni latere, cum vicina Bopardia Treuirensi Archipræsuli paret, Wesalia est dicta inferior. Ex præterfluente Lippia fluuio, commoditates haud pœnitendas percipit, qui sinistrum eius latus alluens, statim Rheno consociatur. Non longè hinc Teutoburgum, vbi Cæsar cum Germanis conflixit, hodie Deusburch vocari putamus, multum vetustatis præseferens; habet etiamnum syluam ingentem, quæ à ciuitate nomen seruat, quemadmodum olim Teutoburgensis saltus non longè à Rheno fuisse describitur, vbi Arminius Germanorum Dux Lentulum Varum cum duabus legionibus interfecit, signaque Romana sub terram defodit, quam rem Tacitus longè prosequitur. Sed Cliuicam hanc Wesaliam, Cliuorum Comites, nunc Duces, vt puto, ditionis suæ vrbem, variis, diuerso tempore, ornamentis, animis heroicis exornarunt. Eberhardus Comes Cliuiæ, & Teisterbantiæ nonus, (hic etiam Teisterbantiæ Comitatus ad Cliuenses pertinebat, cuius termini erant totum id, quicquid inter Mosam, VVahalim, atq; Rhenum situm est, vbi hodie insignia sunt Dominia) Comes Prouinciæ, pius & iustus princeps, vxorem habuit Beatricem Bauariæ Regis filiam, Collegia fundauit in Wissel & Nouesij, vbi hoc monumenti loco habetur: Anno Incarnationis Dominicæ D. CCXXV. Eberhardus Comes, & Berta vxor sua, nobilis matrona de stirpe Caroli Magni, & Luthardus Comes, Berengarius Episcopus Tullensis, filij eorundem, constituerunt duas congregationes Ecclesiarum; vnum in VVissel, ordinis Canonicorum, & aliam in Nussia, ordinis Canonicarum, sub Gonthero Episcopo Coloniensi, &c. Sub Arnoldo Secundo, decimoseptimo Comite Cliuiæ, Godefridus & Otto Comites de Kappenberch, ædificarunt Monasterium VVesaliense virginum extra muros, vbi se Lippia in Rhenum exonerat.

Theodoricus octauus, Cliuiæ Comes vigesimus quartus, Rodolpho Habspurgensi Imperatori militauit contra Imperij hostes, cui Cæsar cum vxore dotem dedit Wesaliam vrbem, & castrum cum præfectura Ringenberg, & villis adiacentibus.

Theodoricus nonus, Comes Cliuiæ vigesimus quintus, à Rudulpho Habspurgensi Cæsare Imperij Vicarius constitutus super Dauentriam & Nouiomagum, à quo etiam Duisburgum & Craneburgum impetrauit. Vxorem habuit Margaretham, filiam Alberti Imperatoris, & Austriæ Ducis, cum qua dynastiam in Wesaliam, & Ringelbergam accepit. Is conuentum Patrum Prædicatorum Wesaliæ fundauit.

Adolphus Dux Cliuiæ I. inuestitus à Sigismundo Imperatore in Concilio Constantiensi, Monasterium Carthausianorū fundauit iuxta Wesaliam, de Graue, Anno 1417. concedens illis plurima priuilegia, præsertim immunitatem in teloniis. Addit chronicon manuscriptum: Idem Adolphus ædificauit den Hoff zu Wesel.

Nobilitarunt Wesaliensem hanc patriam, viri excellenter docti hinc orti, inter quos Arnoldus ille VVesaliensis, vt in minori, Græca, poetica, & historica literatura (cuius præclara monumenta extant) ita in sublimi Theologica facultate æquè fœliciter versatus. Quod Exegesis in Decalogum typis cōmissa, accuratè demonstrat. Et alia multa eligantissima opera, quæ nondum sunt edita, quorum plena scrinia plerique se vidisse commemorant. Itaque dum Cornelius Chrysopolitanus illustres Germaniæ scriptores commemorat, fabulam refert de Homero vulgarem, qua Grammaticus quidam Deos infernales exorasse dicitur Homeri vt anima tantisper rediret ab superos, donec quædā ab ea percunctaretur, sed tandem ab ea euocata hoc tantùm eum quæsiuisse, Quonam loco esset natus? certant si quidem septem Græciæ vrbes de illius poetæ patria. Tandem, iustiore, inquit, venia optari posse arbitrarer, vt Arnoldi VVesaliensis viri incomparabilis anima muminis indulgentia, tantisper nobis redderetur, vt de libris, quos moriens reliquit, certiores nos faceret.

Porro intra pauces annos variam sortem experta est hæc Ciuitas. Defuncto enim Ioanne Guilelmo Duce Cliuiæ tam Elector Brandeburgicus, quam Palatinus Neoburgicus (quorum vterque, ille maiorem, hic natu proximam defuncti Principis sororem in matrimonio habebat) possessionem pro se quisque arripuit. Exorto postea inter eos dissidia, quum Neoburgicus Hispani auxilium implorasset, summus belli dux Spinola validum exercitum Ciuitati ex inprouiso admouit: vnde ciues attoniti, post triduum ferè Spinola cum præsidio intra muros admisso, deditionem fecerunt: qua Hispanorum res ijs in locis non parum adiutæ fuerunt, sic vt in Hispania, Italia, & alibi mirifici de hac velut hostili hactenus vrbe subacta triumphi sint editi. Factum id 7. Septembris Anno 1614. sub Hispanorum imperio mansit prædicta ciuitas vsque ad 19. Augusti Anni 1629. quo memorabili Strategemate ab vnitarum Belgij prouinciarum militibus intercepta fuit, hac occasione. Defenderant Hispanicæ copiæ cum Cæsarianis auxiliaribus coniunctæ magno numero in Velauiā, & Monfortio in Vltraiectina ditione accupato, ad Amsterdamum vsque grassaturæ videbantur. Fridericus Henricus Nassauus, qui Mauritio Fratri defuncto successerat, Buscumducis tunc obsidebat: quare ne obsidionē soluere cogeretur, cum quibus tam de struendis VVesaliæ, vnde commeatus fere omnis Hispanis petendus erat, insidijs egit. Opportunitas tum magna se offerebat, quod deiectis veteribus, noua munitionum apera cæpta, & ciuitas magna parte præsidij, deducendis tam comeatibus quam militibus in Velauiam destinata, nudata esset. Quare per loca fere aperta enixi Hollandici milites intra vnam & alteram horam vrbe potiti sunt: quam etiamnum magnis præsidijs communitam seruant.

WESEL
Rhenus fluuius
HERMANNVS HAMMELMAN
WESALIA in Ducatu Cliuensi vrbs clara opibus, dignitate, ædificijs, et mercatura, quam nauigio in flumine Rheno exercet.

ORIGINES VRBIS ET COMITATVS TREMONIENSIS.

Ic Sacri Rom. Imperij Comitatus, atq; in meditullio ipsius posita vrbs Tremoniensis earum ditionum albo recensentur, quæ sint intermedio, Romanorum Imperatorem agnoscunt Dominum. Hæc quondam à Tortmannis, Sueuorum populis Tortmannia, posteris temporibus Tremonia, vulgari autẽ dialecto Dortmundt *appellata est. Ex Iulio autem Cæsare constat Sueuos, potentissimam gentem hasce olim, quæ nunc VVestphalia vetusue Saxonia dicuntur prouincias, longè lateq; habitasse: Vbijs enim & Teuchteris trans Rhenanis populis proximè vicinos statuit, qui etiam quod ab hisce Sueuis complures annos exagitati, bello premebantur, Rhenum transire locoq; illo cedere coacti sunt. Iuxta Teucteros porrò Bructeri olim (vt auctor est Tacitus) occurrebant, quibus pulsis, Chamanni & Angriuarij sedes eorum occupauerunt. Bructeri igitur primùm (vtpote Sueuorum pars) inde Chammanni Bructeris vltra Lippiam pulsit, hanc VVestphaliæ partem olim tenuerunt, cuius appellationis vestigia, quæ locis quibusdam impresserunt etiamnum supersunt: quæ singula alibi demonstrare in procliui est.*

Cæterum ex Cæsare perspicuum euadit, Sueuorum eam gentem pagis distributam fuisse, vnde facile colligere est, nullas hic eo tempore vrbes habitatus, sed promiscuam nationem per tribus distinctam, pagos suos (hoc est) Territoria & Iurisdictiones passim incoluisse: non enim pagi dominatione Cæsar paruam aliquam hominum manum, sed vniuersitatem quandã designauit: Vt alibi quoq; Heluetiam in quatuor distinctam Pagos memorat, quorum hodie tredecim, ijdemq; amplissimi connumerantur. Pagus igitur Territorium fuit & præfectura, quam florentem Cicero Coloniam nominat, quiq; posteris temporibus Comitatus Dominorumq; titulo fuerunt insigniti. Horum autem per VVestphaliam quamplurimas reliquias, tot adhuc passim extantes præfecturæ, Castraq; & Dominia Iurisdictionibus separata, liquido contestantur: neq; ambiguum Tortmannorum familiam eorum quoq; numero recensitam. Annales enim veterumq; quæ extant, monumenta declarant, eo loci vbi postea vrbs Tremoniensis extructa est, duos olim pagos, Veterem scilicet & Nouum extitisse, qui imperium antiquissimi castri Tortmannorum intermedij sequerentur. Sub id verò tempus quando Carolus Magnus hasce omnes Saxonicas prouincias subegisset, Ius Municipij accipere, paulatimq; in oppidum coalescere cœpisse. Is enim perspecta soli vbertate situsq; non vulgari præstantia, Colonias huc deduxit, sedem hic sibi Aulaq; Regiæ domicilium firmauit. Ex qua vetustatis memoria in agro suburbano fertilissimo quidem loco posita lati fundi, (quorum possessio per Comites olim in Senatu translata est) Königshoffs Landt / *& curtes seu villæ istæ amplissimæ per vicinos agros ditionesq; circumiectæ* Reichshofen *nuncupantur, quæ census suos frumentorum annuos ad Aulam ibi Regiam conferre tenebantur. Porrò vt religionem Carolus in nuper à se constitutam Remp. introduceret, Collegium hic Canonicorum erexerit, Diuoq; Panthaleoni consecrauit, quod tamen à filio inde & nepote Ludouico absolutum est. Quibus insuper decretum fuerat, magnificum quoq; D. Benedicto Monasterium iuxta noui oppidi pomœria construere, nisi factionibus ille intestinis impeditus, hunc verò mors è viuis maturius rapuisset. Aedes tamen sacra eo loci diu post permansit, quæ posteris temporibus ad portam orientalem vrbis translata est. Sed locus vbi olim constitit, campus seu cœmiterium D. Benedicti in hodiernum vsq; diem appellatur. Similiter & Collegium ipsum etsi beneficia à Carolo, successoribusq; accepta, vltra ducentos annos sarta tecta vtcunq; conseruasset, attamen ob frequentes Hunorum, atq; effrenæ gentis Normannicæ incursiones, (quibus rudimenta noua vrbis atterebãtur) a ieo quoq; eius possessiones fractæ diminutaq; sunt, vt stationem suam pristinam tueri vlterius non potuerit. Quocirca D. Anno Archipræsul Coloniensis (quem tempore Henricorum Tertij & Quarti Imp. ab anno salutis M.LV. præfuisse constat) sortem labascentis Collegij commiseratus, C[olon]iam Agrippinam, vtpotè ad tutiorem locum transtulit. Diuaq; Virgini ad Gradus inposterum deuouit: quod etiam præter annales Coloniensium, membrana quadam, per quam veteres, ex Archiuo Reip. deprompta, liquidò contestantur. Sic enim autor scripti eius antiquissimi, (qui se vrbis Amanuensem fuisse profitetur) iussu Magistratus in publicas quondam tabulas redegit.* Postquam *(inquit)* per venerabilem virum S. Annonem Archiepiscopum Coloniensem Canonici S. Reinoldi, qui ibidem per magnificum Carolum Pipini filium fuerant instituti & dotati, ad Ecclesiam S. Mariæ ad Gradus Coloniam sunt translati, ea videlicet de causa, quia dicti Canonici tunc temporis, in præsenti loco non poterant pacem vel quietem habere propter prædonum & raptorum insidias & continuum strepitum bellorum, nondum enim tunc temporis locus iste per fossam satis munitus extiterat, &c. *Quæ documento sunt, quod ipse D. Carolus, non autem alter quispiam ex successoribus Regibus, vrbis Collegijq; huius primordia iecerit, atq; Annonem Episcopum grauari iniuria, quem indignè succedentibus temporibus, citra legitimam causam, ille transtulisse, ciuiumq; liberos eo præsidio non leui posterorum cum iactura nudasse, causabantur. Cæterum translatis simul & agrorum decimis (quarum nomine certæ etiamnum denariorum præstantiores à Tremoniensibus quodannis Collegio persoluuntur) ne fraudem religioni intulisse Archiepiscopis diceretur, quosdam è Collegis vita morumq; innocentia maximè præcellentes ibidem constituit, ademq; hactenus Diuo Pantaleoni sacram, reliquijs D. Reinoldi Martyris Colonia huc (ciuium deuotè petitioni acquiescens) integrè translatis, eiusdemq; patrocinio inposterum insigniuit. Equidem & successores sui memorantur priscis temporibus frequenter huc commeasse, cumq; Decano loci rem Ecclesiasticam sedulò procurasse. Extat iuxta ædem Reinoldinam prope Sacellum D. Margarithæ (quod Archiepiscoporum religioni peculiariter inseruisse asseritur) locus, qui* Frithoff *a vetusti, forsan asyli memoria, etiamnum appellatur, propè hunc sedem fixisse, eundemq; antiquitus, hac de causa, sæpenumero frequentasse proditum. Sed, cùm vnica demum & primaria D. Reinoldi ædes tantæ hominum multitudini intra & extra vrbis consepta huc confluenti non sufficeret, effectum est, sumptibus piorum hominum, (inter quos præter Imp. & Comites nonnullorum è nobilibus Borchmannorum familijs præsertim de Randenradt, Svvansbolle, Dobbe, Suderman, à Bersvvord, Svvarte, de VVickede, alijsq; prognatorum conspicua adhuc passim liberalitas plurimum eluxit,) vt breui temporis spatio, plures erigerentur, populique, vndiq; concurrentis deuotioni satisfieret. Denique Henricus de Virneburch Archiepiscopus Coloniensis, consensu quoq; Lubberti Decani, & Conuentus S. Mariæ de Gradibus, nec non Hermanni Decani Tremoniensis (vt verba literarum anno salutis M.CCXXXII. consignatarum perhibent) quo Paratiarum partitio intra & extra mœnia fieret, eademq; firma rataq; in posterum permaneret, authoritatem suam interposuit. Ergò ternæ mox priori adiectæ sunt, nam ædes seu Sacellum D. Martini Imp. hic commorantium, seu his succedentium Comitum peculiare, longè ante temporibus præcessit: quod singularibus etiam Seruorum & Cerocensualium (vos vocant) alijsq; Cæsarum olim beneficijs locupletatum, primas, tum ab antiquitate, tum à veteri structura genere, imo & Regij palatij vicinitate, facile merebitur. Nõ autem instituta nobis breuitas patitur, augustissimum nobilium Virginum, D. Francisco atque Dominico erecta olim maximis sumptibus Monasteria, aliasq; sacras per vrbem visendas ædes, & Nosocomia, Xenodochiaq; ob oculos ponere, cum amplitudine sua, maiorum summam liberalitatem cum singulari deuotione pietateq; coniunctam, satis superq; contestentur: imò etiam incitamento quoq; meritò esse debeant, non modò, vt salua & incolumen conseruentur, verumetiam, vt feruorem illum fidei, inque semel suscepta religione summam ipsorum constantiam æmulari perpetuò, & remotis omnibus nouarum opinionum illecebris, conseruare in animis nostris atque amplificare studeamus. Sed de rudimentis & progressu ab initio susceptæ religionis (ne longior sim) hæc sint satis. Nunc breuiter quoque demonstrandum est, quæ rerum Politicarum ratio, quisque adeò Reipubl. status per Carolum, & posteros reges introductus sit. Non ambiguum verò est vicinas hasce per VVestphaliam ditiones, quæ ab initio Episcopatibus subiectæ non fuerunt, ex hostica terra in prouinciæ formam redactas, nec non VVidekindo, alijsq; qui antea eas tenuerant Dominis, beneficij iterum nomine, à Carolo ferè attributas, plerasq; tamen etiam sibi, posterisq; à se Regibus reseruasse. Id enim præter alia, Curtes, seu villæ istæ amplissimæ (quas supra memorauimus) atq; agri, Aulæ quondam regiæ, cum siluis propinquis, passimq; per vicinas ditiones circumiectis, satis superq; demonstrant. Argumento quoq; fuit, Comes seu Vicarius hic olim Regius, qui iunctas sibi habens priscæ nobilitatis quasdam familias, veteri appellatione, Borchmannos, id est, Castellanos dictos, vniuersam Rempubl. administrabat. Has autem Reges singularibus beneficijs perornarant, è Patrimonio suo fundos Siluæq; seu foresti suburbani amplissimi Ius, possessionemq; liberaliter contribuentes, quæ à tam longa temporum serie, ad earum familiarum posteros huc vsque transmiserunt: qui Regio fundiq; nomine, etiamnum ea iuxta priscæ consuetudinis præscriptum possidẽtes, Vasalli inde Imperij, seu rectius patrio idiomate,* Reichsherrn *antiquius appellatur. Cùm verò hæreditaria VVestphalicarum ditionum possessio, in posteritate Caroli, ad Arnulphum vsq; Cæsarem permansisset, ab eius morte, Otto Saxonum Dux, gener ipsius, vsurpare illud Ius cœpit, ab eoq; deinceps ad Henricum Aucupem, eiusq; posteros translatum est. Horum ætate Huni, gens barbara, Germaniam grauiter populati sunt, sacra & prophana impiè temerantes, quos deniq; Henricus, postquã anno salutis Iↄ.CCCCXX. ad Imperij gubernacula adscitus esset, fortiter repressit, viresq; eorum, ne se iterum lacessere per Imperium auderent, prorsus fregit atq; contudit. Sub Ottone verò primo huius filio & successore, cum Imp. bello fraterno implicitus esset, Huni iterum nouis per Germaniam excursionibus grassantes, VVestphaliam quoque grauiter attexarunt: quos Imperatoris exercitus* Tortmanniam *vsque (vbi tentoria fixerant) subitò consecutus, ad internetionem concidit, trepitationeq; vel maxima oppidanos liberauit. Hæc strages anno Iↄ.CCCCXXXVI. edita est, eoq; loci, vbi exercitus consederant, telorum cuspides aliaque veteris armaturæ genera, quandoque eruta sunt. Et extat ad latus Septentrionale vrbis secundum mœnia fons quidam limpidus, D. Iohannis dictus, cuius lacuna siue colluuies* Hunorum aquatio, *hoc est, vulgari idiomate* die Hueinen Drencke *hactenus appellatur. Anno etiam sequente, cùm Henricus Imperatoris frater ex fœdere Eberhardo Palatino & Gisberto Lotharingiæ Duce initio, contra Ottonem Imperatorem germanum suum fratrem susciperet, is, vt rebus suis cõsuleret, mox obsedit Tremoniam (*Tortmanni VVitichindus vocat*) quæ tunc præsidio fratris occupabatur, Ciues autem subita inopinataq; obsidione consternati, & fortunæ Tancmari non immemores, persuasi sunt à militia sua quodam præfecto ab Hagen dicto (forsan quod pagi illius nominis non longè ad* Ruram *inde siti, incola vel dominus fuerit) vt sese dederent, neque incertam belli obsidionisq; aleam experirentur. Itaque portis effusi, in gratiam Cæsaris concesserunt, præsidiaq; illius exceperunt. Hinc ille vlterius Dorstenium VVesaliamq; prauectus, exercitum in fratrem mouit, ac per paucos, qui Rhenum (ignari hostem tam propinquum) temerè traiecerant, miro illum Stratagemate circumuenere, victoriamq; planè insperatam, erepti ipsi periculis, reportarunt. Ab eo tempore, Tremonia in fide Cæsaris constans permansit. Nam & idem hic Otto cùm Francofurti ad Mœnum, Natalitia Christi festa celebrasset, ibiq; intelligeret fœdus à filio generoq; contra se ictum, licet igitur Pascha Aquisgrani celebraturus erat, tamen mutata sententia, Coloniam nauigio descendit, indeq; Tortmanniam (quod Droomanni apud Rigionem deprauatè scriptum est) vtpote ad tutiorem ab hostilibus insidijs locum profectus est. Cumq; Paschales ibi ferias, cum Aula sua proceribus ritè perigisset, militem ibi contra Ludolphum & Conradum Sueuorum Duces conscripsit, expeditionemq; inde suscepit. Nihil postea memorabile de rebus Tremonensium extat, ad Henricum vsque secundum, qui cum vxore sua Cunigunda, celebres hic Imperij conuentus, atque Comitia peregit: in quibus Padibornensis Ecclesiæ Antistes Meinvvercus suam ipsius matrem, capitis apud Cæsarem Imperiiq; ordines ream peregisse legitur, quod filio suo Theodoro (quem charum admodum fratri Meinvverco sciuerat) atroci quadam crudelitate, necem procurarat. Hanc tamen, cùm preces omnium procerum (indignante etiam vel summè ipso Episcopo) tandem & vix agrè capitali supplicio liberassent, Imperator mitiorem pœnam secutus, bonis omnibus exuit, eaq; possessioni Ecclesiæ Padibornensis adiecit, perpetuoq; deuouit. Quod auctum memorant Annales Tortmundæ anno salutis M.XVI. die decima Ianuarij, indictione tertia. Hic idem Imperator quoniam frequenter huc commeare solebat post quinquennium in æde D. Martini (quam Regibus peculiarem diximus) Aram quandam Diuoque Iohanni sacram erexit, id, quod vetus inscriptio, maiorum tempore nondum obliterata, liquidò contestatur. Quemadmodum verò regnante hoc Cæsare & succedentibus duobus non parum effloruit Tremoniensis Respubl. Sic ab Henrico IV. cladem non exiguam perpessa est, potissimum cum anno M.LXXIII. Saxonum plerique proceres, ob summam eius tyrannidem res nouas moliri, ab eoq; deficere cogerentur. Annonis tamen Archiepiscopi Coloniensis authoritate apud Cæsarem denique effectum est, vt æquior subditus fieret, eiusque in gratiam tandem iterum redierint. Ab eo tempore quieta ferè VVestphalia, donec Fridericus Barbarossa, Henricum Leonem eius Dominum, ab Imp. Romano proscriptum, VVestphaliæ & Angariæ Ducatu exueret, earumque possessionem Archiepiscopo Coloniensi traderet. Quæ res licet vniuersam VVestphaliam plurimum turbaret, bellisq; cruentis inuolueret, tamen vrbs Tremoniensis Friderici Regis (qui frequenter ibi versari & prouinciis Saxonicis Ius inde dicere solitus erat, patrocinio beneficiisque communita, pace interea tranquillitateque perfruebatur. Monstratur adhuc in vrbe locus, vbi subinde Imp. pro tribunali præsedisse, deque Iure interrogantibus respondisse dicitur. Quod & Chronicon Episcoporum Monasteriensiũ disertis verbis attestatur. Cœpere aũt tum Comites de Altena) posteris temporibus, de Marca cognominati, ex Ascaniorũ Principũ vetustissima stirpe, genus ducentos, illustriores bello fieri. Dum quibus vrbs Tremoniensis, vicinitatis ergò, alterna pace diffidiisq; sæpenumerò volutabatur. Engelbertus enim de Marca agros primùm ipsorum populari, commeatum excludere, itineraq; cœpit reddere infesta: vel ob id quoque ferocior quod in affinitatem Engelberti de Valckenberch Archiepiscopi Coloniensis (quem & ipsum ciuitas infensum habuit) nuper concesserat. Eiusdem autẽ temporibus memoranda illa strages in loco VVolffs Kamp, seu VVuluerich, hodie dicto, ad primum ad vrbem lapidem, edita est, ex qua Comes Engelbertus contra Saxoniæ Ducem & Episcopos Osnaburgensem, & Padibornensem, non intruentam tamen victoriam reportauit. Cecidere in eo conflictu multi ex primaria VVestphaliæ nobilitate, quin & è Regum Scotiæ familia quendam hac pugna inceremptum, annales commemorant. Cuius funebrium, memoriæque ergo, Templum istud pariciale in pago Berchten, ditionis Tremoniensis postea sit exstructum, vtpote ad cuius cœmeterium ipsius, aliorumque cæsorum corpora sint delata. Anno deinde salutis 1297. die festo S. Marci, maiorem, quàm vnquam alias, ciuitas Tremoniensis passa est cladem, cũ vnius hominis incuria ignis temere custoditus, & in stramina prolapsus, vniuersam ferè fatali incendio consumpsit: Stantibus enim in foro, per quatuor vrbis portas patuit prospectus.*

Sed huic

LIPPE

LIPPIA Opp. licet Comitib. de Lippia subsit, tamen eius dimidia pars est olim Comitib. de Marca concessa, vt eam nunc in totum possideant æquo iure cum Comitib. de Lippia, agricultura se sustentat et oblectationem vtilitatemque ex Lippia flumine capit.

Hęc Hermannus Hammelmannus.

DORTMVND

Sed huic mox ciuium calamitati Imp. clementer prospexere, Consistorium dirimendis per Impeirum litibus huc transferentes, annuos quoque mercatus indicentes, imo & laceram vrbem (subleuando ciuium inopiam) nouis ipse ædificiis exornantes, vnde breui temporis curriculo absumpta flammis Diuorum templa, nec non publica priuataque ædificia pristino nitori reddita, ornatius etiam, quam ante incendium fuerant, paulatim restituta sunt. Quo etiam eò tutiores ab hostilibus incursionibus operis incumberent, fœdera cum principibus stabiliuere, præsertim cum Marcanis Comitibus, qui propterea ad annum vsque 1344. ab omni iniuria cessauerunt. Tum verò nouas controuersiarum caussas resuscitando, Engelbertus Adolphi filius bello iterum incursionibusque eos infestare occœpit, cui vt resisterent, hostilesque ipsius conatus, eò facilius frangerent, ad fœdera Godfridi Comitis Arnspurgensis transière, iunctisque sic viribus, imperium eius, tentatasque sæpius inuasiones elusere. Quare intellecta, Comes vltionis percupidus, insidiis rem gerere tentauit, hac ratione, vt chortes aliquot in fossa iuxta promurale vrbis noctu abderet, qui cancellos ad Septentrionem, quà eluuies discernitur, clanculum perforarent, reliquisque qui in procinctu erant militibus aditum patefacerent. Sed proditio hæc mirificè, atque ad annales referunt, diuinitus detecta, perque excubitorem æris sonitu patefacta est, cuius nomine anniuersaria olim preces à senatu instituta, atque hactenus cum summa omnium deuotione quotannis liberatæ Reipublicæ ergo, obseruatæ atque celebratæ sunt. Simultatibus verò his denique sublatis, arctissimo deinceps fœdere Engelbertus Tremoniensibus iungitur, Reipublicæ eorum defensionem recipiens, cuius etiam fœderis in Saxonia meminit Cranzius, euidentiusque testantur literæ maiori Comitis sigillo Anno salutis 1364. consignatæ, Senatuiq; traditæ. Idipsum fœdus anno 1376. renouatum est: quando post aliquot menses VVilhelmus Comes de Monte, Dux item Iuliacensis, & Comes Cleuensis Tremoniam absessuri, cum non parua suorum manu in castris ante vrbē conspicerentur. Sed obsidio hæc interuentu principum nonnullorum soluta est, Comite tamen montis pecunia, cui inhiabat, quamque metu obsidionis à ciuibus extorquere sperauerat, planè frustrato. Post biennium verò, Tidericus Dominus de Dinxlachen, è Comitum Markensium familia, vir irrequieto animo, coniunctis sibi nonnullis aliis Comitibus & Barronibus, per fœciales, hostilitatem oppidanis denunciat, qua illi contempta, cumque aperto marte rem ille gerere potis non esset ad proditionem confugit, occulatis nimirum in fœno, quod plaustris in vrbem aduectum est nonnullis militibus, qui diurnis ad portam Excubiis improuiso iugulatis, aditum reliquæ extra muros cohorti clam abditæ, patefacerent. Sed iidem quoque in facinere per Excubitores deprehensi, mox pœnas (cum aliis in vrbe proditionis consciis) in foro amputatis ceruicibus, luerunt. Cuius etiam anniuersaria Deo vindici gratiarum actiones olim publica instituta, in hodiernum vsq; tēpus concelebrantur. At grauiore postea anno salutis M.CCC.LXXXVIII. multorum potentissimorum Principum obsidione vrbs Tremoniensis iterum premitur, cuius primarius autor & Dux Fridericus de Saluerde Archiepiscopus Coloniensis extitit. Electores enim reliquique alicuius nominis Principes, tum ob VVenceslai Imp. ignauiam, quodcunque sibi libitum fuit, licere quoque in animum induxerant. Is igitur, ne non negotium rectè succederet in societatem belli, secum traxerat quoque Archiepiscopum Moguntinum & Treuerensem, Episcopos item Ratisponensem, Bambergensem, Padibornensem, atque Osnaburgensem Bauariæ item Ducem, nec non Fridericum Comitem Palatinum Rheni: Duces quoque Iuliæ & Montis cum non parua aliorum Comitum & Baronum manu, quibus se etiam contra fœdera iam pridem constituta socianerat Engelbertus Comes Markensis, quem & comitabantur Henricus Episcopus Monasteriensis, Otto Dux Bronsvvicensis, Otto Comes de Tecklenborg, Otto Comes de Retberge, Otto Comes Holsatiæ & de Schauvvenborg, Domini item de Stenuorde, Solmis, & Burchgrauius in Stronberg, cum nonnullis aliis Baronibus, rati pro certo, tam amplis vndique contractis copiis à nemine resisti posse, neque difficile nunc futurum, infestam vtrique, & nunc ab Imperatore neglectam desertamque vrbem, funditus excindere, tantaque potentia facile posse edomari. Castra igitur in conspectu vrbis vndique figere, vias obsidere, Ciues sine intermissione, conflictibus lacessere, tormentisq; ignitis diuexare occœperunt. Sed illi stipendiario militiæ præter suorum præsidia satis antea instructi, hostium impressiones parui facere, imò etiam eruptionibus quotidianis in hostica terra, castrisque prædas agere, hostemque muris abcedere coëgerunt. Nihilominus in obsidione pertinaces Principes, per annum integrum, & nouem menses, erectis hinc inde, quæ commeatus importari poterant, prætenturis & munitionibus, penuria tandem Ciues ad deditionem cogere nitebantur. Quam in rem cùm antea quoque abundè prospectum esset, & hi conatus in causam ierunt. Ad pacis igitur mentionem deuentum est, quæ cùm frustra sæpius, interuentu nonnullorum Principum tentata esset, tandem à quarundam vicinarum vrbium Legatis, persuaderi sibi ciues passi sunt, vt conditiones nonnullas exciperent, & tranquillitatis publicæ ergò, partem aliquam bellicorum sumptuum, videlicet quatuordecim milliū florenorum persoluerent. Qua de re literæ publicæ erectæ, documentaque consignata sunt, atque ita ab obsidione diuturna tandem discessum. Sed quæ tot frustra admotis machinis euerti non potuit Respubl. hæc posteris inde temporibus cum colligere sese debuisset. Ciuili discordia, atque intestinis odiis penè tota concidisset. Nam seditione excitata, ciues Magistratum officiis deturbant, in carceres coniiciunt, ex vinculis causas dicere compellunt. Sua enim incuria peculium Reipubl. diminutum, ærarium exhaustum, telonia vrbis vectigaliaq; oppignorata & distracta dicere, imò ad redhibitionem compellere. Senatus verò licet culpam hanc in bella retroacta, obsidionemq; nuper perpessam, sumptusq; immenses propterea erogatos reiiceret, atq; Tribunal Cæsaris prouocaret, tamē excusatio hæc neutiquā audita est, adeò vt virium singule de suis facultatibus denique conferre, omnesque æs alienum soluere coacti sint. Quin & eo deuentum est, vt in Magistratum (qui hactenus ab ipsis Reipubl. incunabilis è Nobilibus tantum familiis legi consueuerat, in eum deinceps ex sex quoque Tribubus singulos cooptari oporteret: quod anno primum salutis M.CCCC. permissum, denique atque vsu receptum annales testantur hac ratione discordia motusque ciuiles tandem sopiti, pacisq; publicæ ergo pactum conuentum est, vt acceptæ illatæque iniuriæ perpetua obliuione delerentur. Vulnus tamen hoc Reipubl. inflictum, lentam multorum annorum medelam vix suscepit, donec perspecto ciues periculo paribus cum Senatu optimatibusq; votis aduigilandum esse decreuerunt, ne Respublica detrimentum caperet. Itaque vt ab externa quoque violentia tutiores fierēt, fœdera iterum cū vicinis Principibus sancita, simultatesque anteriores vndique sublatæ sunt: quod testantur publica monumenta, tam cum Archiepiscopis Coloniensibus, quàm Comitibus de Marca diuersis temporibus erecta. Mox enim à motu isto Ciuili cum Adolpho Comite Cliuensi, eiusq; fratre Gerhardo Comite Marcico antiqua fœdera renouantur, ipsique Comites patrocinium vrbis in rebus difficilioribus acceptis eo nomine mutuo tribus millibus florenis) suscipiunt. Quibus se quoque filius eius Adolphus in Conc. Constantiensi: Ducatus titulo insignitus, Anno videlicet M. CCCC. XIX. maiore etiam quam parens beneuolentia sponte obstringit, Post quinquennium verò perdurantibus in longum fraternis inter Adolphum Ducem Cleuensem, & Gerhardum Comitem de Marca iisdemque capitalibus dissidiis, ne ciuitas ob vicinitatem hisce quoque motibus inuolueretur, apud Cæsarem prospectum est, vt Teodorus de Moerse Archiepiscopus Coloniēsis temporalem quandam sui tutelam defensionemq; si res postularet, susciperet, quod tabulæ eius anno M.CCCCXXIV. consignatæ & subscriptæ luculenter contestantur. Hisce quoque Gerhardus de Marca anno subsequente semet obstrinxit, vt tanto validis eorum præsidio contra fratrem Adolphum communiretur, eiusq; potentiæ resisteret. Sed longum nimis fore persequi fœdera ista omnia atque amicitias toties renouatas, quæ deinceps inter Adolphum, item Iohannem Adolphi filium Ducem Cleuensem, & Comitem de Marca, eiusque successorem & filium quoque Iohannem, denique cum illustrissimo Principe & Domino D. VVilhelmo eiusque parente Iohanne Ducibus Iuliæ, Cleuorum, Montis, Comitibusq; de Marca, ad hæc nostra vsque tempora intercesserunt, quibus omnibus prospectum est, vt firma pax Reipubl. conciliaretur, simultatum materies sustollatur, commercia vltro citroq; essent libera, deniq; Ius ipsum æquitasq; inter subditos, iam à multa annorum serie, nullis dissidiis interrupta viguerint. Sed de origine atque incrementis veteris Reipublicæ Tortmannorum hæc breuiter sint satis.

Nunc tribus quoque verbis demonstrandum est, quantis olim hanc Rom. Imp. priuilegiis communiuerint, & quomodo integrum totius vrbis & Comitatus Ius maiorum temporibus ad Senatum populumque Tremoniensem fœliciter deuolutum sit. Inter verò beneficia à Regibus quondam accepta, hoc non in minimis ponendum. Quod omnes sententiæ rerum controuersarum, de quibus dubitabatur, apud Senatum eius vrbis requirendæ essent inter Rhenum & VVeseram, de omnibus (vt habent statuti verba) ciuitatibus Teutoniæ quæ sunt in Romano Imperio ex ista parte Alpium, &c. Similiter quod à D. Imperatore hanc libertatem impetrauerant, ne vel ad mandatum ipsius vel alterius cuiusquam Principis, externum militem recipere, aut foras ad præliandum euocari, aut sequi vllius militiam cogerentur, sed munitionum suarum defensioni incumbere tantum relinquerentur. Quod item ab omnibus vectigalibus, teloniis, exactionibus terra mariq; liberi vndecunque per Romanum Imperium essent, neve à quoquam ad externa iudicia inuiti extra territorium suum compellerentur, tam ab antiquitus recepta consuetudine, quam Friderici quoque Secundi Ludovvici, item & Caroli IV. authoritate & diplomate abundè prospectum est. Hæc autem aliaq; multa, quæ longum esset enumerare concessa illis priuilegia, quæque alias salubriter apud ipsos constituta fuerunt, tantam apud exteros conciliarunt illis dignitatem, vt noua sua oppida municipiaque ad Reipubl. eorum normam componere exoptauerint. Vti constat Annonem quendam ordinis Teutonici, olim per Liuoniam Magistrum, in recens à se armis domita subactaque Curonia, oppidum construxisse, nouamque Tremoniam, vulgari idiomate Dorpte, hodie etiamnum appellatam, vocasse. Quod cum ad consuetudines & plebiscita vrbis Tremoniensis conformare cuperet, missa Legatione, earum exemplar à Senatu facilè impetrauit, vt in ipsis literis & statutorum quæ extant, formula, anno salutis M.CCLXXV. ad eum transmissis, videre est. Porrò etsi comitatus vrbis & ditionis Tremoniensis à sola Regum beneficentia antiquitus penderet, tamen paulatim cùm à domo Saxonica Imperii dignitas translata esset, Cæsaresq; rarò in VVestphalia versarentur, hæreditarius esse cœpit, ea ratione, vt Comitum successores feudi eum nomine ab Imp. liberum acciperent. Hi igitur medietatem Iuris sui demum in Senatum transtulère, quod luculenter demonstrant literæ à Conrado Comite anno M.CCCXLIII. Senatui traditæ, quibus alienationem à maioribus suis quondam factam, sub certis legibus ratam habet, atque confirmat. Partito igitur & æquabili iure Comes & Senatus Iurisdictionem deinceps longa annorum serie, exercuerunt, donec Ioannes Steckius, ad quem totali Iure ex familia Lindēhorstana Comitatus demum deuolutus erat, alteram quoq; medietatem cum gladii nunc omnimoda potestate, nec non Iure possessionibusq; suis vniuersis, exempto in Senatum liberè transferret. Quam translationem Maximilianus Imperator anno salutis M.IↃIV. Regio suo diplomate ratam habet atque confirmat, integrum deinceps Comitatum Proconsulibus & Senatui cum BVRGGRAVIATV eius, nec non Iure vniuerso permittens, liberiq; Feudi nomine, contribuens. Et cum ab antiquitus recepta consuetudine, bini consules, complicatis manibus, osculum genæ Imperatoris præbentes (vt veteres Membranæ testantur) comitatus Iura solerent accipere, tamen hic mos deinceps in desuetudinem abiit. Quemadmodum & anno M.IↃXX. Carolus V. Rom. Imp. Hilbrando de Nigris cognomento S. Narzen, solita iuramenta præstanti, de manu Comitatum hunc tradidit. Et Caroli successores DD. Imper. hic Lamberto illo Detmaro à Bersvvordt, parēti nimirum filioque vetusta appellatione de Apri area cognominatis, eundem quoque sub concepta verborum formula, tradidère.

Senatus igitur, hac ratione per vrbem & Comitatem vniuersum absoluta potestate vtitur, fruitur, qui dirimentis quotidianis & tam ciuilibus quam criminalibus controuersiis, Prætorem Vrbanum ab antiquitus recepta consuetudine, præficere solet. Cuius tamen decreta, si in dubium vocentur, finalibus ipsius Senatus sententiis terminari oporteat.

SVSATVM

SVSATVM vrbs Weſtphaliæ poſt Monaſterium opulentiſſima, ampliſſimaque, vt quæ decem populoſis ſit diſtincta Parœcijs. Primæua fundatione caſtrum, & vnam earum munitionum fuiſſe perhibent, quas Widekindus contra Carolum magnum triginta annis bellum gerens, aliquoties deiectas & conuulſas repararit, quales etiam Eresburg & Siburg erant. Verum alij ex Cronicis Colonienſibus & ſimul ex annalibus ciuitatis Lippiæ referunt, etiam tum Soiſt, fortiſſimum propugnaculum fuiſſe, ſub Dominio Colonienſis Epiſcopi: Dagobertum enim hoc caſtrum expugnaſſe, debellatiſque Saxonibus, idem dediſſe S. Epiſcopo Cuniberto, qui eius filium Sigebertum inſtituerat. Verum de iſta donatione nihil referunt annales vel Ecberti vel Corbienſis Monachi, vel Crantzij, vel Roleuingij. Hinc communi aliorum ſententia perhibetur Suſatum ad ius Colonienſis Epiſcopi veniſſe, quum Henricus Leo priuaretur Saxonia. De quo paulò poſt latiùs.

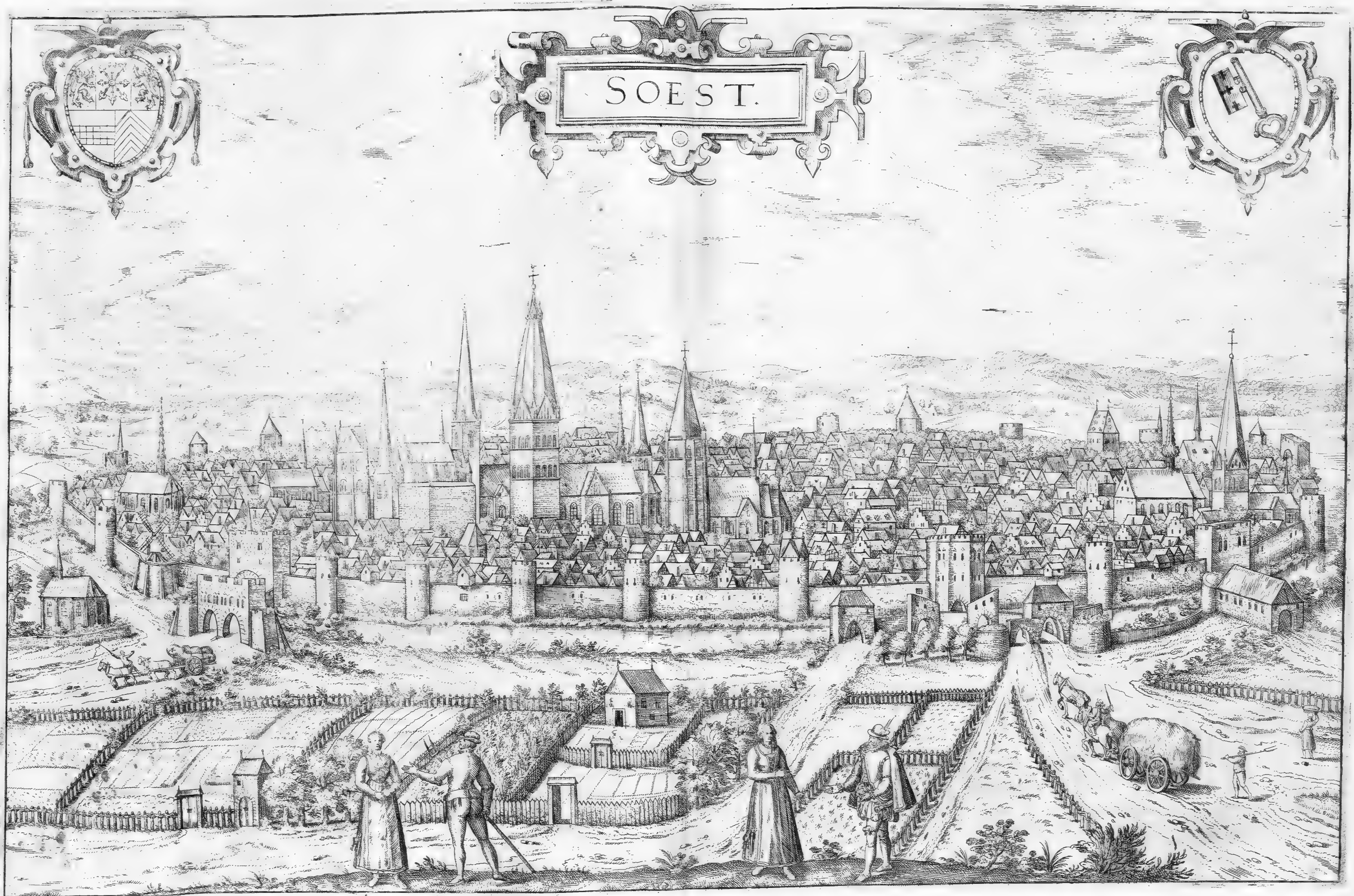
Colonienſes & vrbis Lippiæ annales perhibent, Suſatum, caput eſſe Ducatus Angariæ, cum tamen hæc vrbs vltra Lippiam flumen ſit ſita; & alij, ad ripam Lippiæ Ducatum Angariæ ſe extendere ſcribant. Verum vt olim Angariæ regnum (quia interdum etiam regnum dictum eſt, vt teſtatur Crantzius in ſua Saxonia lib. 2. cap. 26. Atque ipſe Widekindus, nonnunquam Rex Angrorum, vel Saxonum dictus eſt, eodem in Metropoli ſua teſte lib. 1. cap. 9.) non ad ripam Viſurgi, verum etiam vltra Viſurgim ſe extendit. Ita fieri etiam poteſt, vt vltra Lippiam ſe extenderit Angriuariæ Ducatus, cuius caput fuerit in ea parte Suſatum.

Conſtanti autem hiſtoricorum conſenſu perhibetur, Suſatum præfecturam quondam fuiſſe, quæ quotidiana acceſſione, in tantam paulatim vrbem excreuerit. Indeque Suſati appellationem natam, quod ob loci ſituſque opportunitatem, ædificiorum aliquid in caſtrum ipſum ſemper acceſſerit, vt à quotidiano incremento, Suſatum, quaſi ein zuſatz/ ſit cognominatum. Complures pagos vicinos ſibi ſubditos occupat, olim præfecturas minores, quos populari nunc lingua, Die Burden/ indigetant, quod grauamina & onera, à quibus ciues immunes ſunt ac liberi, ſuſtineant. Ager, etſi totius paſſim Weſtphaliæ ſyluis, & pecorum paſcuis, quam aruis ſit lætior, circa Suſatum tamen atque Hammonem, frumentaria gleba fœlicior. Salinarum etiam fœcunditate commendatur. Vicinus namque vrbi Paſſendorff, pagus Salinis celebris, maximam præſtantiſſimi ſalis copiam, quotidiano cenſu ſuppeditat, vnde non Suſatenſium modò, ſed & vicinorum, remotioribus paſſim locis neceſſitati ſubuenitur. Earum vero ſalinarum domini, patritijs, vt plurimum orti familijs, vrbis ſunt ciues. Vrbs ipſa molas ſex, ad communem ciuium vſum habet, quibus aqua, qua circumagitantur, detrahendæ facultas, exteris eſt omnis præciſa, cum aquæ in ipſa vrbe ſcaturiant. Eſt in ea magnificum Canonicorum Collegium, D. Patroclo, qui & vrbis patronus eſt tutelaris, ſacrum. In eo hoc tempore Præpoſitus eſt vir celeberrimi nominis Godefridus Gropperus Agrippinas, Iureconſultus, Metropolitanæ Colonienſis Eccleſiæ Presbyter Canonicus, eloquentia & eruditione, magniſque legationibus percelebris. Martis etiam ſtudijs animo, manuque fortis.

Multis ac varijs priuilegijs & immunitatibus Suſatienſes gaudent: inter quæ id comprimis memorabile, quod præ ceteris Weſtphaliæ oppidis, non ſolum in proprio: verum etiam vicini Principis fundo, cuiuſcũque generis feras venandi ius obtineant. Vtitur præterea vrbs ipſa mero ac mixto imperio, & ſub Illuſtriſſimi Cliuorum, Iuliacenſium, ac Montenſium, Ducis clientela nunc degit: cum ante ſub Archiepiſcopo Colonienſi fuiſſet per annos ducentos octoginta, à tempore Friderici primi Imperatoris, quo ille Henricum Leonem Saxoniæ ducem prouincijs pulſum, omni exuerat feudi dignitate. Tum & Suſatum cœpit parere Eccleſiæ Colonienſi, vſque ad tempora, anni M. CCCC. XL. quando Suſatienſes amicitiam Adolphi Cliuenſis Ducis affectarunt, quod ſe dicerent ab Archiepiſcopo in antiquis libertatibus arctari. Itaque ad Ducem Cliuenſem defecerunt, cui ſaluis immunitatibus antiquis, ſacramentum fidelitatis præſtiterunt: multis interim nuncijs ac literis hinc, atque inde miſſis ad Ducem, vt abſtineret aliena ditione: ad vrbem, vt ad cor rediret, agnoſcens (quem debebat) Colonienſem Archiepiſcopum dominum in temporalibus & ſpiritualibus: ſed cum toto triennio, his atque alijs vijs nihil proficeretur, ad arma peruentum eſt. Ioannes Cliuenſis Adolphi filius, tum filiusfamilias, cum valido præſidio vrbem tuendam ingreditur, ſalutatuſque à ciuibus Princeps atque defenſor ſolenni iureiurando inauguratus eſt. Tum validas colligens copias ditionem Cliuenſem ingreditur, vrbem Xanctẽſem obſidione cingens, quæ media ex parte, Colonienſis erat dominij, quam cum vi cœpiſſet, inde redijt Suſatum, paſſus eſt, ſe ibi obſideri. Theodoricus autem Archiepiſcopus comparatis copijs ad obſidionem ſe parans, multos ſibi confœderatos conciliat. Monaſterienſem, Hildesheimenſem, Mundenſem Epiſcopos, Ludouicum Bauariæ Electorem, Gulielmum Brunſuicenſem Ducem, Ioannem Naſſouiæ, Gerhardum Socenum, & alios Comites. Venerat etiam illi auxilio Wilhelmus Landgrauius Turingiæ, Dux Saxoniæ inter agmina ſua ducens duo millia quingentos ex Bohemis, homines armis iam diu innatos, & qui ſine exemplo crudeliter deſæuirent. Hi in ipſo itinere, Ioannem de Hoya Comitem Osnaburgi, à ciuibus vinctum, ſolis comminationibus, à ſeptennali & tam arcta captiuitate, in qua ſe vir procerus erigere non poſſet, in ſublime relaxarunt. Solus Rodolphus Traiectenſis Epiſcopus, & Bernardus Lippiæ Comes, partes Ioannis tutati ſunt. Adolphus pater, propter ſenium & imbecillitatem, expeditioni non interfuit. Obſedit ergo Archiepiſcopus Suſatum, multis millibus armatorũ, (ſcribit Colonienſis Chronographus octuaginta milla in Epiſcopi caſtris fuiſſe.) Oppugnauit autem toto menſe, raro intermittens bombardarum tonitrua. Sed cum ea non terrerent ciues, apparatis magna multitudine ſcalis, ſtatuit varijs ſimul locis inuadere murum. Erat ea ſcalarum multitudo & id roboris, vt in vna tres, aut quatuor in quaque ſtarent, & aſcenderent. Oppidani aduerſus ea miſerunt lapides & trabes: ſed omnium erat validiſſimum defenſionis genus. Sartagines in muris diſponebant per interualla, ſubiecto igne, pultes in aquis bulliente feruore miſcebant: hunc liquorem capacibus vaſis, feruefcentem fudere in armatos, ſcalis incumbentes. Exuperabat ea vis omne genus tormentorum, in ipſis ſuis armis ardore excruciati ſuffocabantur. Tormenti genus incomparabile. Tali tum modo defenſi muri, periere ex ſcandentibus plurimi, qui pro ſuo debito primi venerant ad arma. Nam Bohemi facilè ceſſere indigenis honorem, vt militia prælati, primĩ eſſent in periculis. Archiepiſcopus eo accepto incommodo, oppugnationem deſeruit. Ex hoc tempore, Suſatum in iure Ducis Cliuenſis permanet.

Hæc partim ex Saxonia Crantzij, partim ex Colonienſi Chronographo, partim ex manuſcriptis, excerpſimus. Ea autem quæ ſequuntur, ex codice manuſcripto in Bibliotheca Dominicanorum Suſaten, annotauimus, cui titulus, Mappa Mundi Magiſtri Iacobi de Suſato, &c.

In Weſtphalia etiam inquit, eſt Suſatum, nobilis illa ciuitas; antiqua & præclara, pulcherrima & ditiſſima inter cæteras Weſtphaliæ ciuitates, abundans, opulenta, & populoſa, in campo plano, inter agros vberrimos ſita, muro duplici, profundiſque foſſis circumdata, turres triginta, ſex principales, altas, firmas, ac pro defenſione dictæ ciuitatis, ſi opus eſſet, interiori muro annexas per gyrum habet, & bene munitas, habet, inquam, & decem portas ad diuerſas regiones exitum præbentes. Sunt ibi plures Eccleſiæ, pulchæ Sanctorum laudibus, ſumptibus glorioſis conſummatæ, inter quas magna eſt famoſa Eccleſia, miræ magnitudinis, turri maximæ altitudinis, glorioſi martyris S. Patrocli, dictæ ciuitatis glorioſi patroni. Ibi collegium Clericorum die noctuque Domino famulantium. Ibi religioſorum ſanctimonialium pulchra monaſteria, quæ circa Dei cultum diurnis nocturniſque horis, diuinis obſequijs, deuotiſſimè in ſanctitate occupantur. Erat enim hæc ciuitas oppidum olim inclytum regni Angarorum, & poſtea caput Ducatus Weſtphaliæ, ad Duces Brunſuicenſes deuolutum, ſed ab Henrico Leonis, Duce Brunſuicenſi deperditum propter crimen læſæ Maieſtatis, impoſitum eidem per Fridericum I. Imperatorem. Anno XIV. ſui Imperij ab ipſo patienter in pœnam receptum, & ab Archiepiſcopo Colonienſi Reinoldo cum toto Ducatu Weſtphaliæ vſque ad ſagittæ iactum in Rhenum gratioſè datum, & ſic infeudatur, quia prædictus Archiepiſcopus, prædicto Friderico in obſidionem ciuitatis Mediolanenſis, in qua fraudulenter dictus Henricus Leo receſſerit, fidele præbuit auxilium, & conſtanter. Inſuper & Philippus ſucceſſor Reinoldi à Friderico Imperatore iam dicto, pretio quinquaginta marcarum puri argenti & ſeruitio corporali fortiſſimo & multiplici comparauit, ſibi ſuiſque ſucceſſoribus à Pontificali dignitate perpetualiter incorporauit, voluitque ſibi de conſilio Ducatum hunc emere pretio tantillo potius, quàm in beneficia accipere propter maiorem ſibi firmitatem. Hactenus ille.

SOEST.

ARNSBERGVM.

ESTPHALIA, regio formosa ac nobilis, inter Visurgim & Rhenum fluuios sita, in Hassiam ferè excurrit, & ad Septentrionem Frisijs se sociat, multis & varijs Comitatibus, & illustrium, nobiliumque dynastijs, dominijsque distinguitur, quæ multa Roleuingius, & post eum Hammelmannus, diuersis de Westphalia tractatibus commemorant. Inter ea quoq; Comitatus est antiquitate, auctoritate, multisq; commoditatibus cæteris præstãs, Arenspurgicus, cuius possessores & Comites, maximè Fridericus, teste Gobelino & Crantzio Westphaliæ seComites scribebant. Sunt, qui Angersperg, haud secus, quàm Arnsperg legunt atque pronuntiant, quasi ibi Angariæ Ducatus inceperit. Quod tamen cum historiarum veritate minus conuenire videtur, cùm Ducatus iste, ab hoc Comitatu, separatũ dominium semper fuerit. Coloniense enim Chronicon, Angariæ Ducatum prope Heruordiam, ibiq; primariam totius Saxoniæ Arcem & munitissimũ propugnaculũ constituit.

Crantzius lib. V. Saxoniæ cap. 25. commemorat, quomodo Luderus Comes de Stoppelberch, & Arnsperg filiam Comitis de Northem duxerit, cum qua est istum non solum Comitatũ consecutus, sed etiam Brunsuicensem & Luneburgensem Comitatus, quos mater prædictæ filiæ adduxerat in dotem Comiti de Northẽ. Fuit enim Luderi vxoris mater Gertrudis Ecberti Marchionis Saxonis filia, quæ consensu imperatoris Henrici IIII. ista dominia viro dotis loco, attulerat. Itaque in Westphalia habuit sine dubio partem Comitatus de Arnsperg, cuius sibi vendicauit titulũ, & multa iam etiam cõsecutus erat in Saxonia dominia Luderus, quibus hoc accessit, quod Henricus V. ei attribuerit magni Ducis sine masculo hærede morientis, Ducatum, ad Visurgim, propterea, quòd ei nauauerat operam contra patrem Henricum IIII. Et quia tunc omnium Saxoniæ Principũ hæreditatẽ consequebatur, sine dubio etiam hoc consecutus est deinceps, ꝙ adhuc reliquum erat Saxonibus Heroibus in Westphalia ex istis dominijs, quæ paruerant olim Wedekindo & eius filijs.

Et non est dubium, quòd non paruas possessiones vel dominia habuerit in Westphalia, quia præter id, quòd ex Saxonum Principum hæreditate habuit, fuit ei quædam pars Comitatus, de Arnsperg cuius titulum gessit: quem Comitatũ amplissimum fuisse vel ex eo constat, quòd Fredericus Comes de Arnsperg, qui se Westphaliæ Comitem scripsit, & tunc viuente Ludero partem Comitatus tenuit ibidem, potuerit suo tempore omnes fere reliquos Westphalos subigere, Coloniensem, Monasteriensem, & Paderbornensem Episcopos, atque alios: Et quemadmodum cum Ludero aliquãdo oppugnauit, & vicit Henricum V. ita rursum idem Imperator eius opera vsus est, contra Saxones: Historiæ tamen non referunt, an aliquid amplius præter istum Comitatum vel potius eius partem ab Arnsperg habuerit, postquam auderet se scribere Comitem Westphaliæ, quia Ottonis Bauariæ Ducis & Saxoniæ filia fuit Friderici mater.

Luderus factus Imperator, non habuit masculam prolem, sed Gertrudem filiam collocauit Henrico Superbio Bauariæ Duci, huius auus maternus erat Magnus Dux Saxoniæ, cuius Ducatũ acceperat Luderus, beneficio Henrici V. quem tamen postea oppugnauit. Et ita Henricus Bauarus cognomento superbus, redit ad maternam hæreditatem, quia Luderus imperator, ei in dotem attribuit totam Saxoniam, sub qua etiam erat pars illa Westphaliæ comprehensa. Ex hoc natus est Henricus Leo, parens omnium Ducum Brunsuicensium & Luneburgensium, qui cum diu omnia præclarè tam in Saxonia, quàm Westphalia gessisset, excidit tandem gratia Cæsaris Friderici Barbarossæ; à quo ex sententia Principum per publicum decretum Goslariæ omni honore, ducatu, & beneficijs ab Imperio habitis, exutus est, atque deinde dominia, vrbes, ditionesque suæ, ad diuersos Imperij Principes peruenêre.

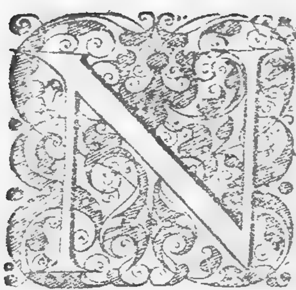
Arnspurgicus autem Comitatus, quando ad Episcopatum Coloniensem deuenerit, non vna est historicorum sententia. Crantius in Metropoli scribit. lib. 6. Quod cum multis de causis, Anno 1164. Henricum Comitẽ ibidem obsedissent Episcopi Coloniensis, Paderbornensis & Monasteriensis, atque Henricus Saxoniæ Dux, qui fuit Leo, eiectusque Comes tandem sit Castro, verum ita receptus in gratiam, vt post obitum suum, cõsignaret Ecclesiæ Coloniensi Comitatum, atque ab eo tempore putat Crantzius Colonienses Archipræsules, totam illam ditionem, antiquissimæ istius nobilitatis tenuisse.

Coloniense Chronicon, aliter Comitatus ad Episcopatum accessionem refert, ex historijs Episcoporũ Coloniensium, quæ manuscriptæ hanc ita commemorant: Conone Archiepiscopo Treuirensi, Coloniensem Ecclesiam gubernante, accessit eidem Coloniensi Ecclesiæ nobilis possessio, videlicet Comitatus de Arnsperg, cum vniuersis castris, terris, dominijs, iuribus & pertinentijs suis, hoc modo: Godefridus siquidem vltimus Comes de Arnsperg, habens vxorem nobilem de domo Comitum Cliuensium, cum ambo ipsi ad senilem peruenissent ætatẽ, & liberos non haberent, idem quoq; Comes statum Coloniensis Ecclesiæ, in partibus Ducatus Westphaliæ, concussione guerrarum, ac atroci bellorum & iniuriarum incursu, tempore vitæ suæ multoties perturbasset, tandem, sanæ mentis consilio, suæ conditionis tempora recensens, & improuidè gesta, meliore commutatione satagens reformare, idem ipse, præfata sua coniuge Comitissa similiter annuente, contulit donatione perpetua inter viuos, dictum Comitatum de Arnsperg Ecclesiæ Coloniensi, cum castris, fortalitijs, terris & dominiis, hominibus ministerialibus & vasallis, & cum omni patrimonio & attinentiis dicti Comitatus: Quorum quidem nonnulla de castris, opidis, atq; iurisdictionibus eiusdem Comitatus, antea ad ius Coloniensis Ecclesiæ iure dicti videlicet dominij pertinentia, ab eadem Ecclesia in feudo possidebat. Et vt huiusmodi donatio præfati Comitatus pro firmiori subsisteret stabilitate, ipseComes cessit personaliter dicto Comitatui adhuc viuẽs, dimittens realiter possessionem castrorum, terrarum & omnium bonorum ipsi Comitatui pertinentium Coloniensi Ecclesiæ supra dictæ; Recipiens pro commutatione cessionis huiusmodi, certa alia bona Ecclesiæ ad æstimationem redituũ atq; prouentuũ ipsius Comitatus, videlicet, nobile castrũ Brule, cum suis pertinentiis, & nonnullis aliis prouentibus atq; redditibus certis, ad vitæ ductum eidem Comitatui assignatis, retentis duntaxat præfatæ Comitissæ quibusdam castellis & bonis, pro suo dotalitio, in dicto Comitatu pro ipsius vitæ ductu. Idem quoq; Comes, paucis postea superstes annis vita discessit, donatione quidem præfati Comitatus, ipsius obitu confirmata. Hæc, ex manu scripta Episcoporum Coloniensi historia excerpsimus.

A tempore istius donationis, Comitatus Arnspergicus, penes Ecclesiam Coloniensem permansit, cuius præcipuum opidum Arnspergum, ad Ruram situm, arcem editiore monte adiunctam habet, gratam & commodam Episcoporum residentiam, vt quæ iucunda simul & vtilia venationis exercitia, piscium item copiam, ex præterlabente Rura præbeat.

ARNSBERG.
Der wech na Soest
Die alte Stadt
Die niehe Stadt
Das kloster Wedinckhu-
sen.
RVRÆ
FLV.

NOVESIVM.

N OVESIVM, alij NOVBSVM; Marlianus, & vrbis annales, NVSSIAM appellāt, Νουαίσιον Ptolemæo Germaniæ vrbs, item Tacito, Ammiano, Marcellino, Antonino Pio, alijsque memorata. Et NIVISIVM Gregorio Turonensi; Sed Abrahamus Ortelius, ex nummorum notulis Ptolomæi, omnino aliam colligit. Vrbs est Vbiorum Rhenana, quatuor miliaribus sub Agrippina Colonia distans, quam Marlianus in Ducatu Iuliacensi, sed Ptolemæi enarrato, melius, in Coloniensi diœcesi collocat. Tacitus Legnorum gentem Vbijs proximam constituit, & in ea, NOVESIVM. Eam tamen gentem, propter Vbiorum & Menapiorum potentiam, nihil propriæ ditionis habuisse, compertum est. Hæc Vrbs, a primordio, secundis Rheni fluctibus irrigata, sinistrum situ latus illustrauit, donec fortuna minus propitia, alueum Rhenus immutans, vrbemque non longo spatio adspiciens, brachium eius vsibus reliquit. Qui Nouesiensem obsidionem Caroli Burgundionis accuratè disposuit, Monachus Cœnobij suburbani Noui montis: Ciuitatis, inquit, Nusiensis descriptio magis in longum protruditur, quam in latum: Per cuius longitudinem ad orientalem plagam, amnis præterfluit Erpia, ibidem à Rheni fluuio absorbetur, vnde etiam ciuitas ab hac firmatur parte, nec habet fossata: Distat tamen riuus iste itinere quasi mediæ horæ à Rheni fluuio, & per plures gradus ab isto riuo fit ascensus ad ciuitatem, quæ in alto posita est. Sed ex Rheno brachium procedit, in quod intrat Erpia iuxta ciuitatem; & istud brachium pariter cum Erpia, constituunt fluuium, ita vt maiores naues ex Rheno ad ciuitatem cum mercibus deferat. Et brachium hoc, Erppa adauctum, etiam duas vrbi vicinas ambit insulas, vna maior, altera, minor dicitur. Deinde, à tota Septentrionali plaga in latum, & pro media parte occidentalis plagæ in longum, ipsa ciuitas duplici cingitur muro, & in vtroque complures turres firmæ, & foris repletus est extimus murus terra, quasi vsque ad summum, vbi ambulacrum habet, vt tutam stationem defensoribus præbeat. Alia deinde media pars occidentalis in longum, & meridionalis plaga in latum, simplici cingitur muro, extra quem, lato & alto munitur aggere, vtrimque foueis benè defenso. Atque hæc quidem obsidionis Carolinæ enarrator. Templum est Nouesij Collegiatorum Canonicorum, & Canonissarum, D Quirini reliquijs, tūbo operoso, & frequenti peregrinatione memorabile; De cuius prima fundatione, hæc loci archiuum suppeditat,

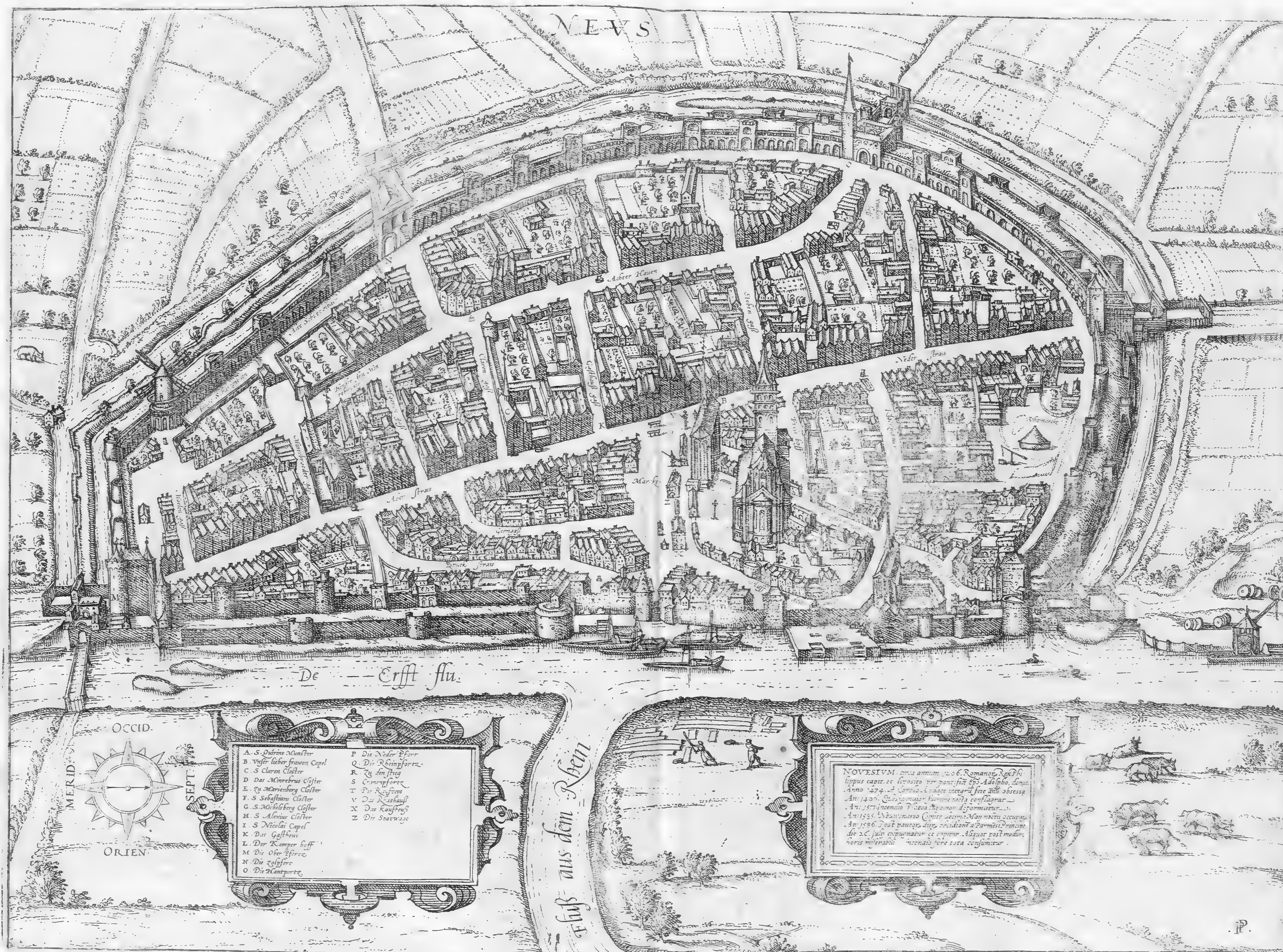
Euerhardus Comes, & Matrona nobilis Berta Comitissa, vxor sua, diuino Spiritu ducti, sua allodia contulerunt ad construendam Ecclesiam Nussiæ, in honorem Dei, & Beati Quirini martyris, se, & alia bona sua eidem Ecclesiæ postmodum conferentes, excepto oppido Nussiensi & duabus Curtibus, quarum vna Hukelhem, & altera Herda nuncupatur. Quas Curtes cum iam dicto opido Nussiensi, Berengero, tunc Tullensi Episcopo suo filio contulerunt, hoc pacto; Quod ipse in eisdem Curtibus, & oppido Nussiensi vsumfructum, quoad viueret, obtineret, & post mortem suam ipsum oppidum cum Curtibus supradictis communiter possiderent, Maior Coloniensis, & B. Quirini Nussiensis Ecclesia. Postea ergo mortuo prædicto Tullensi Episcopo, Reuerendiss. D. Anno secundus sanctæ Coloniensis Ecclesiæ Archiepiscopus, Anno Domini 1074. Quinto Kalend. Octob. in die Dedicationis Maioris Ecclesiæ Coloniensis, paci & vtilitati prædictarum Ecclesiarum paterna sollicitudine prouidere, altercationumque causas, quæ frequenter eueniunt, occasione possessionum indiuisarum, ab ijsdem Ecclesijs penitus remouere cūpiens, de ipsarum voluntate & assensu communi, diuisionem possessionum Nussiensis oppidi, & Curtium prædictarum inter ipsas communium; fecit, hunc in modum; Quod Maior Ecclesia Coloniens. Hukelen. cum molendinis, pratis & alijs pertinentijs suis, Ecclesia vero Nussiensis, Curtem de Herda, cum suis similiter pertinentijs, sine aliqua calumnia diuisi perpetuo possidere debent. Et quod vniuersa iudicia oppidi Nussiensis, nomine Coloniensis Ecclesiæ (excepto tamen iudicio, Abbatissæ Ecclesiæ Nussiensis, quæ de bonis eiusdem Ecclesiæ, in suà Camera exercere consueuit;) ad ipsum Archiepiscopum, Coloniensem, tanquam tutorem, & defensorem earundem Ecclesiarum, cum alijs nonnullis Iuribus dicti oppidi pertinere debeant. Et ne ex tali diuisione, Ecclesia Nussiensis læsa videretur, idem dictus Archiepiscopus eidem Ecclesiæ Nussiensi insuper dedit duas Curtes, cum pertinenrijs earum. quarum vna sita est apud Uoesheim/ & alia apud Langenfelch/ prope Rhenum, quas Curtes, ipse Anno Archiepiscopus, de suis bonis iacentibus apud Helmesteden in Saxonia, ab Ecclesia S. Ludgeri in VVerdena emerat. Dedit præterea eidem Ecclesiæ Nussiensi, tertiam partem agriculturæ, quæ vulgariter dicitur Artlandt/ quæ sita est circa dictum oppidum Nussiense. Dedit etiam præter alia iura sæpè dictæ Ecclesiæ Nussiensi, omne, quod de fermento cereuisiæ (quod fermentum vulgariter dicitur, grut) debet, vel possit accipi in oppido Nussiensi; Ita quod sine eius licentia, nullus possit ibidem ceruisiam fermentare.

Anno salutis ML. Reuerenda Domina Abbatissa Ecclesiæ Nussiensis, Romam deuotionis ergò profecta, à fratre suo LEONE nono, tunc temporis Romano Pontifice, reliquias D. Quirini Ducis Romani, & Martyris, impetrauit, & Nouesium transuexit. Qui sanguinem pro confessione CHRISTI profudit, Anno 274.

Quemadmodum autem multorum annorum decursu, Nouesium opibus, mercatura, & potentia floruit, ita etiam (vt fit, dum vrbes & oppida fatalia sua puncta contingunt;) grauissimis calamitatibus pressa est. Nam circa annum Christi 881. vt ex Sigeberti, & Reginonis Chronico lib. 2. constat, Nortmannorum Reges, Godefridus & Sigefridus, Agrippinam, Bonnam, Tulpiacum, Nouesiumque igne depopulantes, in fauillas redegerunt.

Sub Philippo Romanorum Rege, ob diuersa Adolphi Archiepiscopi Coloniensis studia, (qui deserto, quem prius Aquisgrani coronarat, Ottone, Philippi Regis æmulo, huius sequebatur partes, & eidem etiam Regulo diadema Aquisgrani imposuit; vt hinc Clemens Tertius Romanus Pontifex eum à sede Episcopali amoueri, Brunone de Seyna in eius locum surrogato) Philippus Rex cæso Ottone, hostiles in Episcopatum Coloniensem copias introduxit, & expugnatam vrbem Nouesiensem Adolpho Archiepiscopo tradidit. Quam historiam Crantzius in sua Saxonia libro septimo, Sigebertus, & alij describnnt.

Deinde Anno M. CCCCLXXIIII. vnius fere anni obsidionem à Carolo Burgundiaco sustinuit, qui tandem, aduentante cum copijs Friderico Imperatore, solutis castris, Nouesio non expugnato, discessit; Imperator autem Nouesienses prærogatiuis & priuilegijs donauit. Nam immunitatem vectigalium, quæ telonarij Rhenani è mercibus præternauigantium mercatorum exigunt, ipsis donauit, libertatem etiam cudendæ pecuniæ. Edixit insuper ciuibus, vt auream aquilam in clypeo nigro in signis militaribus vsurparent, & quaslibet Senatus literas rubra cera obsignarent.

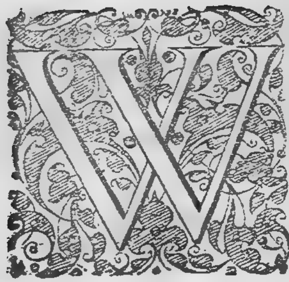

NEVS
De Erfft flu
Fluss aus den Rhein
OCCID.
SEPT.
ORIEN
MERID.
A. S. Quirins Munster
B. Vnser lieber frawen Capel
C. S Claren Closter
D Das Minrebrus Closter
E. Zu Marienberg Closter
F. S Sebastians Closter
G. S. Michelsberg Closter
H. S Alexius Closter
I. S Nicolai Capel
K. Das Gastheus
L. Der Kamper hoff
M Die Ober Pfortz
N. Die zolpfort
O. Die Hantportz
P Die Neder Pfort
Q. Die Rheinpfortz
R. Zu den stieg
S Cranenpfortz
X Das kaufheuß
Z Die Statwage
NOVESIVM
Anno 1474.
Ann: 1586.
die 26. july expugnatur et capitur.
horis miserabili incendio fere tota consumitur.
Acheer Hauen
Neder straus
Markt
Brück straus
P.

Sed in omnium grauissimam calamitatem infœlix Nouesium Anno 1581. mense Maio incidit, tum ob religionis dissidium, tum ob libertatis studium, quo priuilegia, opes, dulcemque libertatem, cum summa vicinorum omnium miseria, turpiter amisit. quando cum Episcopo suo Coloniensi solitas disputationes fouit, quando oblatum præsidium in oppidum admittere recusauit, & in propinqua hostium vicinitate, etiam monita, nocturnas excubias negligenter habuit. Quam vrbis vastitatem, ab elegantissimo superioris temporis Historico, Michaele ab Isselt, in adaucta Surij Historia, graphiceè descriptam, hic adtexere operæ pretium duximus.

Neuvvenarius Comes, qui Truchesij profligati Episcopi partes defendebat, aliquot signa peditum equitumque turmas è Geldriæ oppidis & Berka sub id tempus euocauit, ad Nouesium per insidias occupandum. Archiepiscopus Bauariæ Dux, quia hostes plurimum huic oppido insidiabantur, iam pridem præsidium Magistratui obtulerat, sed is suis viribus, oppidique fortitudine fretus, illud repudiabat. Præterea partem muri iuxta Rhenensem portam ciues, Senatus imperio erant demoliti, vt vallum nouum ædificarent, sed & ciuium excubiæ minus erant frequentes, negligentioresque quam esse solent. Non latuit hoc Neuvvenarium, quare copias suas Nouesium ducens 10. Maij, intempesta nocte partem illarum per riuulum quo mola voluitur, tranare, & sub ipsis mœnibus tacitè ad Monasterium vsque, cui Mons Mariæ nomen est, adrepere iussit. Quibus hoc mandatum erat, admota scala, quendam (vt aiunt) muros ascendere, & quid in vrbe ageretur, explorare præcipiunt. Is, tractum illum obambulans, neminem inuenit, eratque altum in oppido silentium; dato igitur signo, socios vocat, qui plurimis admotis scalis muros superant, & in oppidum præcipites sese demittunt, portam confestim martulis, malleolisque, seris disiectis aperientes. Neuvvenarius cum equitatu in suburbio portam obseruabat. Audito verò signo. & viam videns sibi patefactā, celerrimo cursu in vrbem aduolauit. Ciues equorum hinnitu atque strepitu hostiumque clamore excitati, arma quæque obuia rapientes, seminudos hostibus sese obijciebant. Equites ad portam Honoris properantes, à collectis ciuibus, qui ex curribus vallum obiecerant, impediti, forum occuparunt. Ciues diuersis locis extra ordinem pugnabant, quorum quatuordecim circiter occiduntur, inter quos præcipui fuerunt, Consul Stalius, Arnoldus Fratius, Henricus Schirmer, scholæ moderator, Melchior in Millendonck, & Hospes in Dulcken; alij multi è mœnibus sese demiitentes, perque fossas natantes euadunt. hostes vrbe potiuntur. Res verò proditionis suspicione minimè carebat. Dispositis excubiis, mane iam facto, in ciuium ædes ruunt, ciues capiunt, pretiosa quæque diripiunt, & in vtriusque sexus homines, nullo discrimine, inaudita truculentia desæuiunt; Prępter aurum & argentum signatum & nō signatum, factum atque infectum, præter omnem supellectilem, annonam, & mercimonia quæ hostis rapuit, insuper ciues sua, vxorum, & liberorum suorum corpora, intolerabili lytro redimere, armaque penes hostes ipsos deponere debuerunt. Nec id satis erat, sed singulis penè septimanis pręsidia mutarunt, vt prioribus præda iam onustis abeuntibus, noua succederent, quę magis magisque ciues depilarent. Opulentissima & penè incredibilis erat præda, quam in hac vrbe Neuvvenarii milites inuenere, omnes enim rusticorum opes, omnium nobilium & monasteriorum thesauri, cimelia atque ornamenta, immo quorundam ciuium Coloniensium diuitię hìc erant apud amicos deposita, quod nulli tutiori loco, quam Nouesio hęc concredebant. Ex solo Monasterio Regularium, pręter annonæ magnam copiam, præter ornamenta pretiosissima, pręter argentea vasa plurima, etiam xx. calices argenteos atque deauratos rapuère. Erat hoc Monasterium à primis fundatoribus in agro suburbano quondam ædificatum, & anno 1585 initio tumultus Truchsesiani ab ipsis Nouesianis, ne quid ex eo ciuitas caperet detrimenti, dirutum, vt etiam campos suburbanos defenderent, miseri, qui nec pomœria, ne mœnia, immo nec forum quidem ipsum defenderunt.

Sed omnium calamitosissimam fortunam experta est anno 1586. quum ab Alexandro FARNESIO Parmæ Principe 15. Iulij obsideri cœpta, Clutio Præfecto cum præsidiarijs strenuè se defendente, post aliquot dies, nempe 27. dicti mensis vi expugnata, multis cum cædibus direpta, incensa, ac fœdum in modum vastata fuit: cuius quidem exitiabilis cladis vestigia etiamnum nimis multa apparent.

VVESALIA.

VVESALIAM superiorem, Pircheimerus, & Althaimerus, *commentarijs in Cornelium Tacitum* Vosauiam, & Ficeliam, antiquitus appellatam, perhibent. Ibique Mammeam Alexandri Imperatoris Matrem cæsam, atque sepultam, Quam Christianissimam mulierem scribit Abbas Spanheimensis, *lib. de scriptoribus Ecclesiasticis*, ex Alexandria Antiochiam concessisse, & Christianam Origenis doctrinam, cum ingenti admiratione, audiuisse. Quod etiam in vita Alexandri, Georgius Cedrenus Græcus historicus, refert. Sed nos VVesaliam ingredimur. Oppidum est, ad sinistrum Rheni latus inter Bacchi aram & S. Goari vicum medium quasi occupans: & suo quondam iure, sub Romano Imperio floruit, cùm ante, sub Schonenbergicorum aduocatijs, ac Burggrauiatus, alieni iuris fuerit, donec sub Friderico secundo Imperatore circa annum M. CC. XXIII. oppidanorum impensa, ad imperium Romanum peruenit. A quo tempore, nullus vnquam Aduocati, siue Burggrauij magistratum agnouit. Et, ne in posterum vnquam agnosceret, certis est ab Imperatore Gulielmo, Anno Christi M. CC. LII. priuilegiis, & libertatibus donatum. Deinde Henricus, eius nominis septimus, filius Henrici Comitis de Lutzelburch, Imperator electus, VVesaliam, & Bopardiam, Balduino Archiepiscopo Treuirensi, fratri suo, pro certa pecuniæ summa impignorauit, pro auxilio, & copijs conquirendis (vt attestatur in vitis Cæsarum Cuspinianus) ad componendas discordias, & mutua vulnera Guelforum & Gibellinorum in Italia. De qua impignoratione, in Bopardiæ descriptione, plura. VVesalia nunc, Archiepiscopali Treuirensi paret, situ est peramœno, ædificijs priuatis, ac publicis decoratur. Inter quæ, pietati dicata, maximè commemoranda veniunt. Hic igitur initio, visendam se præbet D. Virginis Ecclesia, in superiore oppidi parte, inchoata anno salutis M. CCC. VIII. (qui annus in altis ac pulcherrimis fenestris chori, eiusdem Templi, perantiquis literis annotatus est) Sed anno M. CCC. XXXI. ipsa Assumptionis die, in honorem B. Virginis & Annæ Matris eius, est consecrata, A Balduino autem, Archiepiscopo Treuirensi, ex Parochiali in collegiatam commutata. Fundata autem primitus, & ædificata ex eleemosynis, Reip. VVesaliensis. Offert dehinc sese Vestalium virginum, ordinis D. Bernadi Abbatia, quæ in Diœcesi Treuirensi, omnium antiquissima dicitur. Prope mœnia deinde Rhenum versus, Xenodochium conspicitur, in cuius Ecclesia, supra summum altare, columna lignea est, ad quam alligatus à Iudæis & flagellis S. puerulus VVernerus martyrium passus est, Vbi germanicè scriptum legitur. M. CC. LXXXVII. Hat Wernerus de Wammenraidt / den todt gelitten XII. Kal Maij. Crypta etiam nunc extat, in qua perfidissimi, hoc facinus perpetrarunt, Corpus eius, metu pœnarum, extulerunt, & abiecerunt in locum, non procul à Bauaraco, vepribus & spinis obductum, quod postmodum ab incolis inuentum, translatum est Bauaracum, vbi Deo in eius memoriam ædificatum est Templum, quod hodiernò adhuc tempore, ab eius nomine, appellationem habet, Quamuis martyris reliquias, Lutherani profundè in terram merserint, Generosus dominus, Eques & nobilis Holsatus, Henricus Ranzouius, lib. quem de annis enneaticis scripsit, hunc puerum à Iudæis anno ætatis septimo in die parasceues suspensum, flagellatum, membris omnibus concisum, crudelique morte interemptum, commemorat. Est & Ecclesia, præpotenti Deo, S. Martini nomine, sacra, cui vnicus Rector præesse consueuit, sed cùm eadem benè dotata, diues esset, sub Diethero Archiepiscopo Treuirensi, Anno salutis M. CCC. III facta est collegiata, & perpetua fundatione ordinatum, vt esset Prępositus ibi, Decanus, & quinque Canonici. De hoc oppido versus sequentes exstant.

Mille quater passus. simul ac Traiana recedunt,
Culmina, Bachracum gurgite laua ferit,
Dicitur hæc Bacchi sedes, fert montibus arcem,
Insidet oppiduli mœnibus ipsa sui.
Proxima contiguo diffunditur insula tractu;
Quam media Rhenus parte fatigat aquis.
Altera cornuto maior consurgit ab æstu
Insula spumarum molibus acta fremit.
Illa Palatina generosum sustinet arcus
Nomen: & excelso mœnia colle leuat.
Pagus, & arx dextro Coueanum margine surgit
Verticis hac apicem possidet: ille pedem.
Obuiat arx: celsi spectatur acumine montis
Arx latus ad læuum condita propter aquas.
Altior ex templo VVesalia subiacet arci:
Solis ad occasum flumine Rhenus abit.

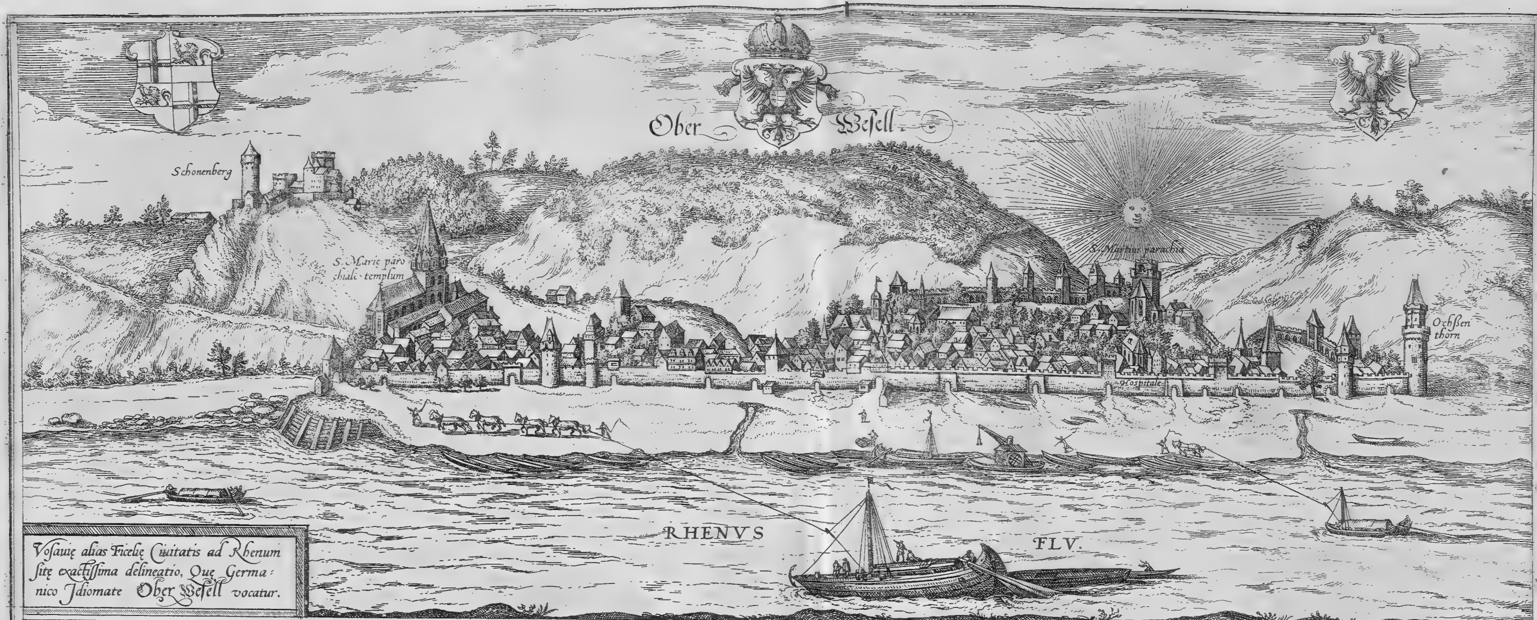

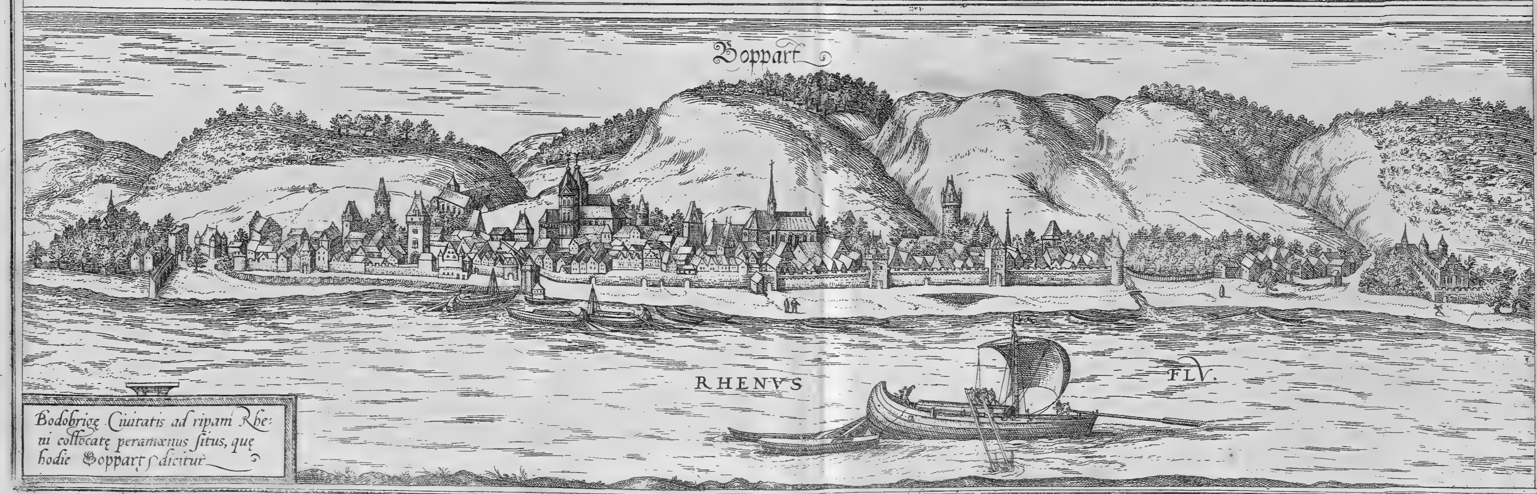
Ioannes Herold libello de antiquissimis primæ Germaniæ locis, Antonini, inquit, Aliso, inter Bopardum & Bingen situm est oppidum, quod (ni fallor) Oberwesel / dicitur. Vnde hanc opinionem suam iam dictus Herold, desumpserit, diuinare non possum.

BOPARDIA.

BODOBRIGA, Germaniæ opp. sinistrum Rheni latus, situ iucundo exornat. Bopardia, Boparten est, vt Pirckhelmerus censet. Telonio innotescit. De primis eius initijs, pauca apud probatos Auctores leguntur, nisi, quòd Munsterus, & B. Rhenanus, Rerum Germanicarum lib. primo, & tertio, & Andreas Althaimerus in Tacitum referant, quòd consularis Dux, qui eo tempore, quo nondum Germania tota paruit Romanis, sedem habuerit Moguncìaci, & sub se Præfectos militares vndecim, quorum vnus Bodobrigæ, hunc Bopardiæ, consederit. Illud quoque constat, quod Drusus, quinquaginta & plura castella, per ripam Rheni erexerit, inter quæ, Bopardiam, vnum fuisse, multi viri docti existimant; Cuius rei, magnum etiam argumentum esse possunt, vetustissimæ & quadrangularis structuræ, rotunda illa in muris munimenta, murorum altitudinem non excedentia, sine turribus supernè plana, æqualibus interuallis distantia. Est & peruetustus, manuscriptus liber, sed anonymus, qui Oppenheim, Ingelheim, & Bodobrigam, vno eodemque tempore constructa perhibet. Vnde autem Bodobrigæ nuncupatio, dubium est, Apud Antoninum, Boudobrica, In instrumento & perantiqua Ecclesiastica donatione, Bochbarda legitur. Nam Otto tertius Imperator, qui est fundator Ecclesiæ collegiatæ S. Martini apud VVormatiam, donationem fecit ipsius Ecclesiæ, in cuius literis, sic legitur. Ad Ecclesiam S. Martini, intra muros VVormatienses constructam, dedimus quandam, nostræ proprietatis Ecclesiam, in villa Bocharda nuncupata, infra nostram regiam Curtim sitam, &c. Data idib. Septembris, Anno dominicæ incarnationis D. CCC. XCI. Indictione sexta, Anno autem III. Ottonis regnantis, Imperij autem

Ober Wesell
Schonenberg
S. Marię paro
chiali templum
Ochßen
thorn
Hospitale
RHENVS
FLV.
Vosauię alias Ficelię Ciuitatis ad Rhenum
sitę exactissima delineatio, Quę Germa:
nico Idiomate Ober Wesell vocatur.

Boppart
RHENVS
FLV.
Bodobrigę Ciuitatis ad ripam Rhe:
ni collocatę peramœnus situs, quę
hodie Boppart dicitur

autem sui primo. Actum Romæ feliciter. Bopardiense autem oppidum, eadem ratione, qua & VVesalia, ad Archiepiscopatum Treuirensem deuenit. Ab Henrico enim septimo, eius nominis Imperatore, Balduino Archiepiscopo Treuirensi, ipsius fratri, impignorata fuerunt. Nam, Anno M. CCC. XI Balduinus suæ Ecclesiæ, quod Bopardienses & VVesalienses in Sturis & alijs Treuirorum Archiepiscopo obediant, & intendant, impignore ab Imperatore beneuolè obtinuit, quod vtiliter impetrauit. Sic enim legitur in literis, super hac in pignoratione erectis, & datis, apud S. Cassianum in castris, ante Florentiam, Anno Domini M.CCC. XII. Regni Henrici quarto, Imperij primo, VI. Idus Decemb Quare non sub Conone Archiepiscopo; sicuti malè narrat Cratapolius, in suis Episcoporum Treuirensium Rhapsodijs, hanc impignorationem factam, constat. Cono tamen, summam pecuniæ impignorationis adauxit, vt eo difficilior esset redemptio.

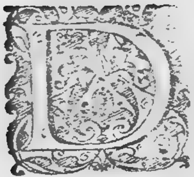
Legitur quoque in gestis Treuirorum, &c. Mortuo Henrico septimo, successit Ludouicus Dux Boiariæ. Ab illo rursus libertates suæ Ecclesiæ & priuilegia fecit innouari Balduinus.

Item, Anno, M CCC. XV. Ludouico Cæsari aduersus Fridericum Austriacum, Balduinus in prælio fortem nauauit operam apud Spiram, tam auxilijs militaribus, quàm re frumentaria, quo loco, multa Ecclesiæ suæ priuilegia impetrans, Bopardiam, & VVesallam, & additionem Golgenscheidt, in pignore suæ Ecclesiæ, cum Hulda acquisiuit,

Item; Anno, M.CCC. XIX. Balduinus auxilio venit Ludouico Cæsari, aduersus Fridericum Austriacum apud VVisbaden, vbi, cedente Friderico, vti Bopardienses, si nollent ipsi obedire, authoritate Regia diffidare posset, impetrauit. Quam obedientiam, cùm negarent, Balduinus, auxilio Episcopi Moguntini, magna vi Bopardienses inuasit, perruptis portis. & incensa oppidi parte, cum suburbio (quod tamen præter voluntatem accidit Episcopi) ipsos in ordinem redegit, vt gratiam ab eo postularent, & illi, eiusque Ecclesiæ subiectionem, & fidelitatem iurarent. Hinc videre licet, quod non sub Conone prima impignoratio facta sit.

Prope Telonium, quod ædificatum est, castrum dicitur Balduinus, vt Bopardienses in officio contineret, er exisse. Iuxta Bopardiam Arx vetus est, quam Vulcani rabies deformauit, Domus Regia vulgò nuncupata, quæ in potestate Baronum est, vulgus. Die Bayrherrn von Boppart appellitat, qui multa castra in Lotharingia possident, vbi, vt plurimum morari consueuerunt. Hæc autem Regia Domus An. M.CCCC. XCVII. à Bopardiensibus, in obsidione secunda Brandenburgici Ducis, ne hostis esset munitio, incensa est. Torrens hanc præterlabitur domum, inde nomen habens, Die Königs Bach/ originem habet ex proximis syluis ad oppidum pertinentibus, Reipub. eò commodus, quòd septem per illum molæ agitentur. Primaria oppidi Ecclesia S. Seuerum Episcopum quondam Rauennæ Patronum agnoscit, qui indicio columbę, ex laico, subitò factus est Episcopus, quemadmodum eius memorat historia. De fundatoribus summi Monasterij, hoc est, B. Mariæ virginis in monte, Cratapolius in Annalibus Episcoporum Treuirensium refert, sub temporibus Arnoldi octuagesimi sexti Archiepiscopi his verbis, Monasterium B Mariæ extra muros Popardienses, Benedictinæ professionis Monialium, temporibus Henrici quarti Imperatoris, ac huius præsulis, ex bonorum hominum eleemosinis fundatum, hic Arnoldus Archiepiscopus Treuirorum promouit, & illi benè prospexit. Est & hic Carmelitarum instituti Monasterium, cuius sacra ædes, multa nobilium & Magnatum sepulchra habet.

DANIA.

ANIA, terra continentis extrema in Arctos extensa,quas habet solidi & continui tractus partes, eas, magna vndarum interruptio, pro varia freti reflexioris obliquitate discriminat,Ducatum Holsatensem , Thietmarsensem , Slesuicensem, Scaniam, Hollandiam, Bleckingiam,& Iutiam prouincias habet, & insulas mira amoenitate præstantes non paucas.Regio titulo decoratur.

SCANIA, magnitudine & opibus,facilè superat reliquas regni prouincias. Alij nuncuparunt hanc Daniæ partem Scandinauiam,-pro Schondania,id est, amoena Dania,Alij Scaniam,atque alij Sconingiam. Multis igitur à scriptoribus compellatur nominibus , Scondia,Scondermarchia, Scondania,id est,amæna Dania. Plinius aliquo loco Scandiam & alio Scandinauiam nominauit : sed mansit illi vsitatius Scondiæ nomen, quod pulchritudinem significat,quoniam cœli beneficio,telluris obsequio, portuum & emporiorum commoditate,maritimis opibus,lacuum & fluminum piscatione,venatione nobilium ferarum, inexhaustis diuersi generis metalli venis , oppidorum frequentia,ciuilibus institutis,nulli cedit beatæ regioni.Atque ita quidem de Scania scribit Daniel Cellarius,auctor speculi Germaniæ, qui vnico eloquio, sub hac Daniæ parte,etiam Bleechingiam cum Hollandia comprahendit,sed nos de Scania separatim.Ea regno Suetiæ continens est. Et nequaquam vt Crantzius , aliorum relatu deceptus refert , vndique aquis cincta,latitudo duodecim , longitudo octodecim est milliarium. Media est inter Bleeckingam prouinciam & Hallandiam, quarum illa, ad Austrum,hæc ad Boream clauditur:est autem regio Daniæ pulcherrima, armata viris,opulenta frugibus,diues mercibus, Ecclesijs plena,passim arcibus nobilium , curijs,prædijs,& monasterijs ornata.Metropolis in ea est Londa, siue Lundia ab Ellebogen tribus milliaribus distans, agrorum circumquaque iacentium fœcunditate fortunata. Vbi traiectus ex Cronenburgo in Scaniam, Arx est regia,excelso in monte,Helsingborch , & iuxta oppidum eiusdem nominis,inde tribus milliaribus in meridiem,alia est ad mare Arx,Landeskroon, ex qua ad Malmogiam; quæ & Ellebogen dicitur,duo sunt milliaria. Est ea insigne emporium , & præcipua totius Scaniæ ciuitas propter nundinas & frequentes negotiationes. Hinc, duobus ad Austrum milliaribus , est Falsterby,vicus,ob Halecum capturam celeberrimus , ad quem certo anni tempore , ex diuersis Germaniæ Daniæque ciuitatibus mercatores conuenire solent.Fuit hæc Halecum captura,olim circa Rugiam,& in littore Pomeranico, sed peccatis populi crescentibus , inde in littus aquilonare migrauit ad iam dictum vicum Falsterby. Verùm paucos ante annos,captura etiam illa rarior est facta,& sensim in Mastrandiam,quæ in primo aditu Noruegiæ ciuitas est,declinauit, vbi hodie,& in locis occidentalibus,maximo emolumento capiuntur.Est Scania ferax omnis generis frumenti,gens bellicosa. Nam ea,vbi bellum cum Suecis gerendum prima ceu limitanea,ad arma vocatur,vnde ferocior cæteris.Inter præfecturas,quas Heret, vocant , maiores Suetiæque finitimæ sunt. Gedingheret,& Frosten.Ex quibus Daniæ præfecturis,duobus itineribus,sed admodum difficilibus in Suetiam perueniri potest.

HALLANDIA,à parte aquilonari,Scaniæ est proxima , quæ Noruegiam versus Boream,ab ortu,Suetiam attingit.Initium , vbi Scaniæ continua ab immenso promontorio sumens,quod Hallandt Aass,nautæ verò Kollen nuncupant,& secundũ littoralē tractum vsq; ad Elseburgum, Sueticam arcem extenditur. Ad ortum, eam Suetiæ partem attingit,quæ VVestergotia dicitur magna agrorum fertilitate prædita. Hinc vrbibus, arcibus, templis,nobilium habitationibus, prædijs, & pagis passim exculta. Sed,quibusdam in locis proximo bello Suetico nonnihil deformata. Ciuitates maritimæ sunt, Hollandt Aas , Lahelm,Helmstede,Falckenburgum,VValburgum,sexto inde milliari Elseburgum,regni Suetiæ Arx.In littore Hollandiæ, innumeræ sunt insulæ atque scopuli, sine nomine, quorum series se latè circa Noruegiæ littora, & promontoria extendit,Frumentis & piscibus abundat,cigni,grues,anseres anatesque syluestres, quæ magnis agminibus æstiuò tempore eo commigrant,ad maris littus,& in lacubus,ingenioso & subtili aucupio capiuntur. Et, cum in hac regione passim nemora sunt,ac syluæ,in quibus lupi,cerui,caprioli,vulpes ac lepores abundant,hinc multum operæ venationibus passim impenditur. Quin & boum , & equorum numerosa agmina in Germaniam quotannis emittit.

BLEKINGIA , tertia Scaniæ prouincia, ad Austrum porrigitur , non procul ab ea Suetiæ parte,vbi Colmariana ciuitas,cum arce sita est. Germaniam respicit,& has habet ciuitates,vel ad mare,vel ad sinum aliquem maris sitas.Trelleborgam,Istediam,Santhamer,Ahusium,Selsburgum,Elleholmiam,& Rottenby:quæ ad fines Suetiæ sita est.Incolæ,vt plurimum cum Germanis maximè verò cum Lubecensibus & Rostochiensibus , frequentes negotiationes exercent,agros colunt,sed potissimum pascuis gaudent.De his iam commemoratis tribus Daniæ prouincijs, benè scribit Crantzius, quod simul iunctæ, spacium conficiant duplo amplius,quam vicina,quam statim ingrediemur,zelandia.

NOBILISSIMVS totius Europæ sinus,vulgò Or Sundt Scaniam à Zelandia dispescit.Ita per excellentiam hoc Danicum fretum vocatur , alioqui generatim Sundt,quoduis fretum designat. In hoc autem sinu pro mercibus vltro citroque exportandis,rursumque inuehendis,aliòue transmittendis, reddent est ratio.Qui secus faxit,capitale esto,& bona,quantulacunque subtracta,regio fisco cedant.Hac ergo velificantes,dorsum maris secantes,quocunq; soluerint, has fauces intrare, debitumq; portorium,velis deductis,regio quæstori pendere tenentur,quibus transmissis,mox alij onustiores, rationē reddituri catteruatim appellant. In hoc igitur fretu Daniæ Rex,omnes quasi Europeos negotiatores domare potest. Vidimus nostris temporibus.Anno 1587. quando nobilem & áureum hunc sinum Rex claudens, Hollandos atque Zelandos mirificè anxios reddidit, quorum sexcentæ naues ibidem detentæ sunt , ob illatam iniuriam Regio legato Caio Ranzonio viro nobili,quem Rex cum literis & mandato Bruxellam ad Ducem Parmensem eiusdem anni Ianuario Mense ablegarat : Vbi in reditu reb. fœliciter actis,& catena aurea cum effigie Ducis Parmensis donatus,à Statuum militibus , tertio à Bruxella milliari captus , Bergam ad Zoomam,inde Regijs reseratis literis,& erepta catena aurea; 17. Ianuarij Hagam Comitis in Hollandiam deducitur. Et ita tandem grauioris periculi metu , dimittitur.Ad tantam vindicandam iniuriam,Daniæ Rex sinum hunc claudit , & sexcentas Statuum naues in eo retinet, donec mulctam persoluerent triginta millium imperialium dalerorum.Ex quibus Caio Ranzouio,ob captiuitatis perpessas iniurias,decem millia Rex gratiosè donauit.

PORRO, etsi omnes naues intet Scaniam, & zelandiam, per nobilissimum hoc fretum nauigare soleant,tamen frequenter accidit , vt minora nauigia , quibus ab insulis & locis vadosis minus est periculi,ex Holsatia & Lubeco,vicinisque regionibus soluentes,per Balticum mare nauigationes suas instituant ita tamen,vt in oppido Niburg consueta vectigalia Regi Daniæ persoluant.

ZELANDIA, inter reliquas regni Daniæ Insulas,maxima sequitur,cuius longitudo xvj. latitudo xiij. est milliarium. Habet ciuitates xiij. Arces Regias septem. Parrochias propemodum septingentas. Traiectus in hanc Insulam multi,breuissimus ex Helsinburgo Scaniæ,cui ex opposito Zelandia exhibet Arcem verè Regiam CORONEBVRGVM munitissimam & inexpugnabilem,Friderici Regis opus.Cuius peculiarem descriptionem damus. Insula hæc, rura habet pinguia & fertilissima,absque stercoratione segetes omnis generis proferens. Saxonis historici patria. Vrbium in mediterrâeis præcipua,ROSTCHILDIA est,sic à Roe,id est,Reye,& fonte admirando appellata,qui editiore loco situs , perennes vndarum scatebras euomit. Huius etiam vrbis accuratam descriptionem dabimus, à nobilissimo viro Regio Cancellario D. Nicolao Kaas nobis præsentatam, peculiari volumine,quod de sola Dania meditamur. HAFNIA,Regni Metropolis,à portu mercatorio,& nautico consessu commodissimo nomen trahens, Academia inclyta , Regiam hanc insulam exornat : Versus aquilonem HELSINGORA est,vrbs littoralis. Sequitur deinde Arx omnium magnificentissima,quam rex Fridericus secundus villa diruta, loco omnium amœnissimo singulari apparatu condidit,eamque de suo nomine FRIDERICEBVRGVM nuncupauit.

FIONIA proxima est,Insula aliquanto minor Zelandia, sed fertilitate fœlicior. Copioso enim frumentorum prouentu ita abundat, vt ad remotissimas regiones ea quotannis passim emittat,præsertim siliginem & hordium.Quemadmodum etiam annuatim numerosos boum & equorum greges Germanis suppeditat.Qui littora inhabitant,præter agriculturam , piscationibus etiam incumbunt , vnde haud contemnenda rei domesticæ compendia sibi comparant. Nec desunt, ob multas per totam Insulam syluas,ceruorum,capreolorum, leporum atque vulpium venationes. In eius quasi meditullio, Metropolis est OTTONIA vulgò Ottensehe/ Vrbs Episcopalis ab Ottone primo,multorum testimonijs ædificata, circa ea tempora , quando Heraldum Regem ad fidem Christianam suscipiendam impulisset, eiusque filium Suetonem è sacro fonte suscepisset. Hæc vrbs,emperium est Insulæ præstans, in quo circa festum Epiphaniæ insulanorum,ac præcipuè nobilium frequens conuentus,sic vt Chilonij in Holsatia celebrari solet. Circum Ottoniam veluti centrum, æquali prope distantia, reliquæ ciuitates in maris littore,ita sunt conditæ,vt portuum situsque oportunitate, negotiationes suas non solum in mari Baltico,verum etiam per Suetiam, Noruegiam,Russiam, Belgium,atque Germaniam latè exercere soleant.Nomina earum hæc sunt;Niburg, Sieinburch, Faborch, Assens, Bogens, Middelfart, Kettemynde.Regias Arces Fionia quatuor habet Neuburgum, Hagenschouvv, Hinsgagel,Escheburg,Et curiam Rugardt.Pagos complures, & Nobilium prædia non pauca.Est enim hæc insula ob cœli amœnitatē,& iugera fructuosa;Nobilibus viris gratissima. Sunt etiam quædā in hac insula loca, bellicis prælijs nostra memoria nobilitata.Est enim mons quidam Oschenberg non procul ab arce Hagenschouvv,in quo Regis Christiani tertij auspicio Ioannes Ranzouius Eques Auratus dux belli, ingenti prælio deuicit Christophorum Comitem Oldenburgensem, Anno Christi 1535.die xj.Iunij,quo in conflictu duo Comites, alter Hagensis,alter Tecklenburgensis interempti sunt,quorum cadauera postea loco pugnæ effossa, Ottonium delata, & in templo S. Canuti sunt sepulta. Circa idem etiam tempus in monte Fauscheburg,qui milliario distat ab oppido Ascens,aliquot rusticorum millia cæsa sunt atque profligata.Plures Fioniæ adiacent Insolæ minores numero 35.omnes ferè habitatæ & cultæ,quarum Langelandia maxima. Has autem omnes ob huius loci angustiam , in Indice breui narratione oeescribimus.

IVTIA occidua pars Daniæ,quam Ptolomæus Chersonesum Cimbricam appellitat,inter duo maria longè in Boream, quemadmodum Italia in austrũ porrigitur.Ab Albi flumine ad Aquilonem,octuaginta prope milliaribus Germanicis ad oppidũ Schagenn porrecta,multas amplas,& insignes regiones conpræhendit,latitudo eius,vbi maxima,nempe circa Aleburgum xx.milliaria habet. Ea autem duplicem constituunt Meridionalem & Septentrionalem,in Me-

SEPTENTRIO.
HENRICVS RANZOVIVS, FRIDERICI II. Daniæ Regis intimus consiliarius, tam vtriusque Ducatus Slesuicensis et Holsatiæ, quam Dithmarsorum Gubernator &c. Fruditor, singulare præsidiũ, Sic patriam opusq; nostrũ exornabat.
Traiectus ex Schagen in Norwagiam est miliarium 8.
A. Christofferberch, A. Christophoro Rege, sic dictus, vbi tumultuantium rusticor. copias superauit.
B. Ottesunt, Eo, quod Otto I. Imp. hinc in Insulam Tirholm fidei propa gandæ caussa, traiecerit.
OCEANUS
Wensussel
Wesita peninsula
Ex hoc littore traiectus in Hallandiam est miliarium prope triginta.
Ad Alborch Opp. loco, cui .C. assignatum, seditiosa rusticor. multitudo quae ad XXV. millia excreuerat contra Christianum, Regem insurgens a Strenuo, ac nobilissimo belli duce, IOANNE RANZOVIO, caesa est, ac dissipata, capto eorum ductore Clemente, nauclero, qui plumbea diademate coronat, iustas sceleris poenas, luit.
Norder Iud lant
CIMBRICA CHERSONESUS
DUCAT SLES WIGEN
Suder Iud land
Lagnus sinus, quę continũ Cimbris Ptolemeus tradit.
ZELANDIA
SCHANIA
BLEKINGIA
WESTERGOTIA
SMALANDIA PARS
MARE ORIENTALE
Mare Balticum
Bornholm
Samsoe
Anholt
Femern
Langelant
FALSTER
LALAND
Halland
OCCIDENS.
ORIENS.
RANZOVIANAE DOMUI NUNCUPATUM.
MARE OCCIDENTALE
HOLSATIA
WAGRIA
KEDINGER LAND.
SAXONIA INFERIOR
MERIDIES.
Sylua Carminum Ranzouij. et Horoscopographia.
PALLAS.
CLEMENS.
MARS.
Danorum Marca, uel Cimbricum, aut Daniae Regnum, multis sui partib. marinis interseptum fluctib, ab ortu, Suedia; à meridie, Saxonia & Westphalia; ab Occidente, Oceano Germanico; à Septentrione, Nordwegia terminatur. Vbi Suediae uicina, Schaniam, Hallandiam, Bleckingiam prouincias habet, amoenas, fertiles, populosas. Vnde breuis ex Hellenburgo in Sealandiam, locupletissimam insulam, traiectus, In qua teolonium illud famosum ad Gronenburgum arcem, Et Hafnia, Siue Copenhafnia, sedes regia. Sealandiae ad meridiem Lalandia, Falstria, et minores aliquot insulae subsunt, Et alia, sed occidentalior, Langelandia. Inde, Fionia, quae & ipsa vna ex praecipuis Daniae insulis, sed, Sealandia minor, cui septem et triginta insulae minores adiacent. Ex Fionia, facilis est in ducatum Slesuicensem traiectus, cui Cimbrica Chersonesus, quae Iutia borealis, proxima. Dehine Wenslia, regio peninsularis, Norwegiam uersus in cunei formam, ad Scagam Opp. Cimbrici promontorij caput, se extendit. In Cimbricam ex Saxonia, aditu est Holsatia, cum Wagria, Stormaria, et Dithmarsia. Ducatus sunt, qui Generosi ac Nobilis uiri HENRICI RANZOVII, bonis artib. et Marte Illustris gubernatione, Regi Daniae foeliciter parent.

ridionalis Iutiæ ex Saxonia aditu, sita est Holsatia quæ veteribus, quod à reliqua Germania, per Albim fluuium ad Boream diuulsa sit atque interclusa, Nordalbingia est dicta, ac Romani Imperij Boream versus extrema ditio, ac limes semper fuit. Eamque ob causam, Imperator Henricus Anceps, limitaneam præfecturam, in vrbe Slesuicensi nonnihil imperij limites prætergressus, constituit. Habet autem Iutia pro termino Australi Eidoram fluuium, qui ad occiduum decurrit, exitque in mare Britannicum, Frisios dirimens à Thietmarsis, limes proinde Daniæ atque Holsatiæ. Sequens autem Regio, Slesuicensis Ducatus est, quæ & Iutia australis dicitur. Ab Eidora decem & octo milliaribus, ad Koldingam vsque protenditur. A metropoli Slesuicensi, & peruetusto emporio nomen habet, Olim Iutiæ Ducatus appellabatur. Quem VValdemarus Abelis Regis Daniæ pronepos, primus in feudum accepit abs Erico Rege, circa annum M.CC. LXXX. Extincta autem Regum ac Ducum stirpe mascula, & Ducatu Slesuicensi cum regno in vnum corpus redintegrato; Margareta trium regnorum regina, ducatum Slesuicensem permisit Gerhardo Comiti Holsatiæ, hac conditione, vt à Rege Daniæ collatum beneficium recognosceret. Reliqua autem terra à Koldinga Iutia borealis vel Cimbrica septentrionalis dicta, Noruegiam versus se extendens, ad promontorium Cimbricum, iuxta Schagen, ob syrtes, & vadosum ijs in locis mare, nautis celebre, ac metuendum oppidum, in cuneum coarctata desinit, & ad decem Germanorum milliarium spacium in mare excurrit. Sed Iutia, quæ austrum respicit, angustissima est prope Slesuicum, vbi Irca fluuius ab occasu, & Silia ab ortu Istmum faciunt. Quē primo Godofridus Rex Daniæ contra Carolum Magnum, tanquam limitem regni sui excitauit. Postmodum Thira Regina Daniæ, Heraldi regis mater reparauit. Deinde Margaretha Regina Daniæ, cui nomen inditum Nigræ, mater Canuti Regis, tertiò muris ac fossis amplissimis firmari fecit. Et Dennevverck etiamnum vocatur. Verum de mirabili hoc Danorum vallo, consule peculiarem de Slesuico, tabulam.

ANGLISAXONES sedes suas olim habuerunt inter Iutiam & Saxoniam, quæ terra inter Iutlandiam & Holsatiam, Saxonum in angulo sita est, & Slia flumine ac oppido, ab vna parte clauditur, ab altera verò sinu freti atque vrbis Flensburgensis terminatur. Hi autem Angli, à Britannis inuitati tribus longis nauibus, cum copijs auxiliaribus, quas ipsis adiunxerunt Iutæ & Saxones, sunt delati. Quod illis factu facile fuit, cum sint portus optimi in Oceano occidentali, ex quibus in Britanniam, paucis diebus, traijcere potuerunt. Cum autem Britannia ab illis defensa esset, non solutis stipendijs, perpetuum domicilium & sedes in ea fixerunt. Et Britannia à nouis incolis nomen accepit, quod hodie retinet, quemadmodum & lingua eius gentis, multum habet affinitatis cum Danica. Quod plurima vocabula vtriqui genti communia ostendunt. Hac igitur occasione Britannia ab Anglosaxonibus occupata, in duo regna Anglorum, & Scotorum est diuisa, vt Beda, Crantzius, & Cimbrorum annales testantur. Errant igitur cæteri, qui Anglos ab Engers in VVestphalia, aut ab oppido, Ancklen Pomeraniæ, ortum habuisse scribunt. Constat enim ex Ptolimæo, & Cornelio Tacito, Anglos, antiquissimos esse terrarum septentrionis ad Oceanum incolas. Tacitus enim Anglos coniungit Arios, Elisios, Maximos, qui eam etiamnum appellationem retinent, nimirum Ar, Alsen, & Mone. Quæ sunt vicinæ insulæ subiectæ Regi Daniæ, & Ducatibus Slesuicensibus. Beda enim recenset diuisionem Britanniæ inter Saxones, Anglos, & Iutas. Hæc illustris & Nobilis vir D. Henricus Ranzouius, tractatu de periodis imperiorum accuratè obseruauit.

IVTIA porrò ab Isthmo, ad Danicum opus paulatim fit latior, vt ferè manus, si à brachio inceperis, formam repræsentare videatur. Est tritici, filiginis, hordei, & panici ferax, præsertim qua ad ortum vergit. Nam occidua pars, aquiloni propior, frumenti minus fertilis est, sed pascuis vbique abundat pinguibus. Hinc aliquot boum & equorum millia, quotannis in Germaniam emittit. Vrbes habet 28. Episcopatus quatuor, Ripensem, Arhusiensem, Aalburgensem, (vrbes sunt celebres maritimæ) & VViburgensē, vrbs mediterranea, ob comitia regia maximè celebris. Habet & Iutia Arces Regias 20. Monasteria 14. præter ea, quæ passim in ciuitatibus existunt. ARHVSIA, emporium est celebre, ob portum, quem ingens illud promontorium Hellenis efficit, quod ab arce regia Kolloe, per ditionem Mols, vsque ad altissimum montem Ellemansberch, ad duo milliaria se extendit, & tam suo, quam insularum aliquot obiectu, placidum nautis æquor efficit. Ab Arhusia aquilonem versus, quinque milliaribus ingens sinus ad oppidum Hobro, Iutiam ingreditur. Ab hoc sinu, quinque sunt milliaria ad ALBORGVM emporium ijs locis, & frequens & celebre. Nam Lunfurdt, maximæ profunditatis sinus, grandiores etiam naues, ad ipsos Alburgi muros deducit. Et totam VVensliam à reliqua Iutia, præter exiguam continentis portionem diuellit, & paulatim ab Alburgo ad occasum vergens, adeo se dilatat, vt aliquot insignes insulas contineat: sunt & aliquot oppida, vt Lemvvick, Tisted, Nicoping, præterea aliquot insignia monasteria, ad istius sinus ripas, condita. Hinc non multum distat angustum illud spacium, quod est inter Oceanum & sinum Lunford, Harbooer vocitant, adeo exiguum & humile, vt spirante vehementius Circio, intumescenteque Oceano, fluctus exæstuantes, se in sinum aliquando effuderint, & pisces ex salsugine aquarum, sint mortui. Ab hoc Isthmo duobus milliaribus ad ortum, est insula, olim Ottonia, nunc vero Thirholm, à Regina Thira nuncupata. Sinus, quo in insulam hanc aditus patet Ottosunt vulgò dicitur, cuius in sua Dania Crantzius lib. 4. cap. 19. meminit. Hinc Boream versus, traijcitur in Insulam Morsoe quatuor milliaria longam, inde in prouinciam Salling à littore aquilonari, vbi ex Morsoe in VVensliam traiectus est vnius milliaris.

VVENSLIA, peninsula, triquetra est quasi, cuius latus breuissimum ab Alburgo in Schagen, quatuordecim est milliarium, vbi in conum desinens, paulatim se ad solis ortum æstiuum inflectit. Hic est ille Iutiæ angulus, ob pericula, nautis adeo infamis & formidabilis. Nā ingens dorsum & Syrtis longissimè se in mare protendit, vt, qui tutò, & citra periculi metum esse volunt, non propius, duobus milliaribus, ad littus accedant. Tale est omne Iutiæ littus occidentale, vt, qui in Noruegiam, vel ex Oceano in Orientem nauigare intendunt, longo circuitu Iutiam euitare cogantur. Sunt tamen quatuor omninò montes in hoc longissimo littore, ex quibus nautæ suas habent obseruationes, & indicia. Incolæ piscaturam exercent. Cum autē portum, & fidam nauibus stationem nō habeant, naues suas ex alto venientes, conuocatis in subsidium socijs & vicinis, ex mari in littus pertrahunt, vsque eo, quo fluctus maris transcendere easque leuando tundendoque lædere minimè possint. In ligneis domibus ex tabulis & asseribus constructis, habitant. Cum vero solum quod incolunt, vndique sit arenosum, quod ventus in quamcunque partem, ceu niuem impellere soleat, sæpè accidit, vt arena eorum domunculas inuoluat, vt manè surgentibus, nisi per summa tecta, nullus pateat exitus, quare studio, sic leui structura sunt compactæ, vt non magno dispendio, ab vno in alium locum transferri possint.

Hæc Iutiæ regio passim compascua, quo fit, vt singulis annis, multa pecorum millia longinquas in terras emittat. Nam constat, quod ex ista & alijs Daniæ prouincijs, quibusdam annis, vltra quinquaginta millia boum in Germaniam sint abacta, de quibus Gottorpiæ vectigal est depensum.

Quod Crantzius historicus ex Mela refert, Iutiam incultam frugibus esse; sit sanè ita, si Melæ ætatem respexerimus, si verò qualis nunc est, æstimabitur, valdè exculta, & pagis, oppidis, Nobilium prædijs, arcibus, monasterijs atque Ecclesijs ita exornata, vt in VVenslia ex monte prope Hiering oppidum, quadraginta duæ turrigeræ Ecclesiæ conspici possint.

CORONEBVRGVM.

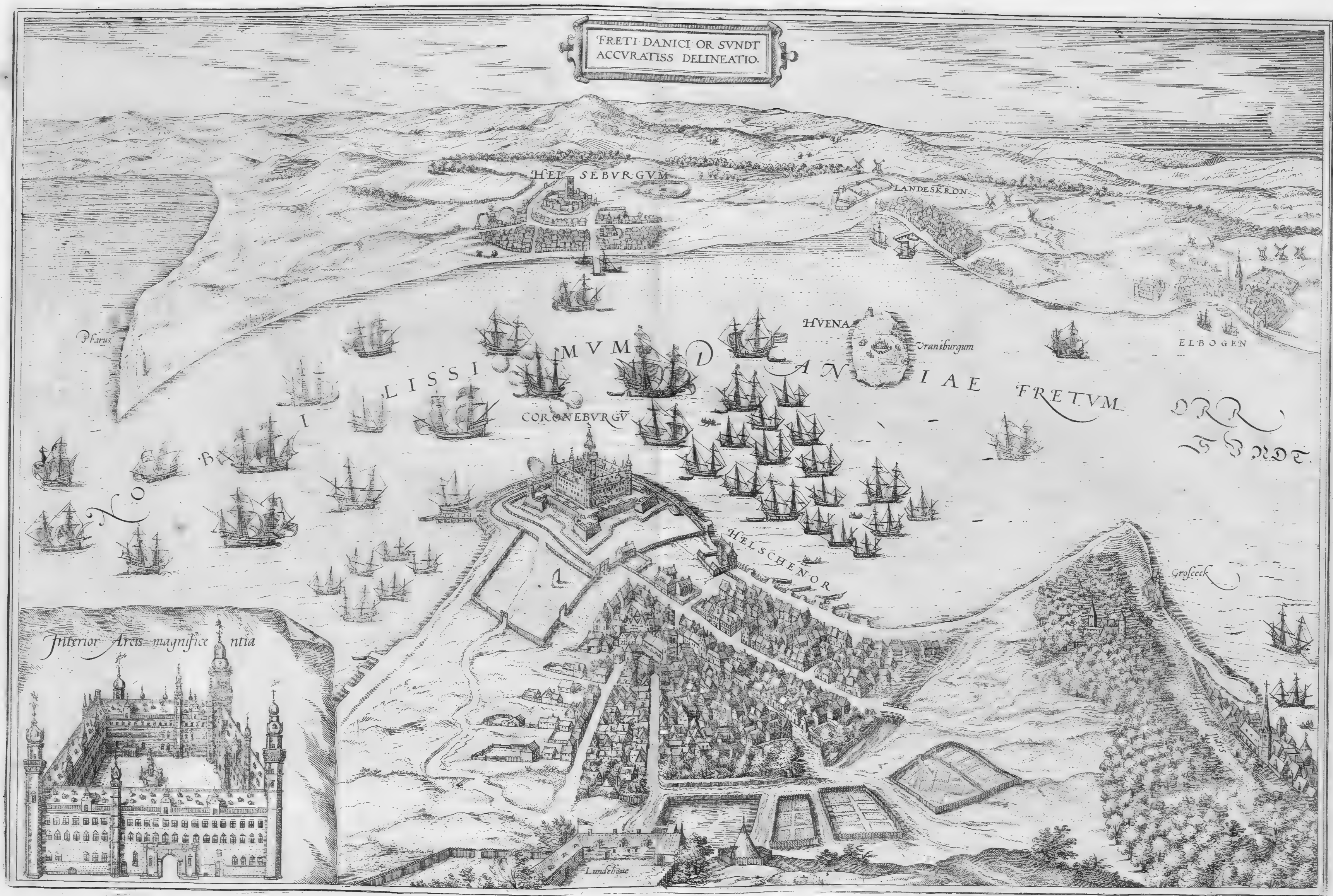
ZELANDIAM, regiam, & præstantissimam Daniæ, inter alia peregregia castra & oppida, vnica præ cæteris inuicta, & planè inexpugnabilis arx decenter exornat. CORONEBVRGVM hæc dicitur, situ & mirabili opere adeò munita, vt nisi ab his quos vitæ tædeat propriæ, tentari, nedū expugnari queat. Ita vt nō immeritò regionis vniuersæ, arcium oppidorumque teneat principatum, atque è præeminentia, regio sit condecorata cognomine. Hæc serenifs. Daniæ Rege Friderico secundo ita ordinante, & idea vniuersa disponente, vetere arce hoc loci funditus diruta, excitata est, extremæ Insulæ Zelandicæ oræ præsidio, ac tractus marini, quem Sunt indigetant, defensioni, maximis & innumerabilibus vndique conquisitis saxis, interque compacta, & fistucata ingentium arborum robora, compactis atque conclusis, ac loco fundamenti demersis, tam valida est ex ipso maris fundo educta, vt immanes pelagi fluctus, magnis prouolutos procellis, atque ad vallum, murosque horrisono boatu acfremitu illisos, citra vllius periculi metum, sustinere queat. Mirantur exteri symmetricam & harmoniam structuræ Italicam, mirantur quotquot hoc castrum intuentur, qui Danica rura vel maria lustrant. Nam foueis, vallis, propugnaculis, machinisque grandioribus, colubris, serpentinariis, pluteis, mortariis muralibus, variis & admirandi generis munitionibus, sulphureo nitratoque puluere, & omnis generis commeatu vsque adeo instructa, vt vix alia, quod constanter dixero, totius Europæ, huic arci comparari debeat. Hoc fatentur ingenue quotquot in remotissimis orbis regionibus, rerum visu dignarum, curiosi obseruatores fuere, tam exteri, quàm Regiæ maiestatis subditi Quales inter primos Henricus Ramel, Gerardus Ranzouius, Benedictus & Nicolaus Alefeldii, omnes remotissimis peregrinationibus culti.

Intus magnificis ac planè regiis conclauibus, cubiculis, porticibus, menianis, ad stuporem, magnificè exornata, quæ picturis tapetisque vestita, in quibus omnes Daniæ reges acu venustè depicti videntur, supernè, sculpturis polita & auro obducta resplendent. Tecta cupreis obducta laminis, pauimenta diuersi generis coloribus variata nitent. Muri cæsis ad normam lapidibus constant; foueæ aquis instructæ, eodem lapidum genere à fundo ad summum vsque vtrimque munitæ. Regia in hac Arce culina, prout etiam balnearum hypocaustum, in quo vtensilia omnia diuesque supellex tota argentea. Media. Arce, area est ampla, & visu iucundissima. Nam quoquo versum oculorum aciem pandas, vel turres præcelsas, vel tectum, sole splendente ad instar auri nitens, vel muros magno ingenio elegantique structuræ artificio, & fenestris conspicuis ornatos porticus, & regiam familiam, delectamque nobilitatem passim inambulantem, & aream tam spaciosam ac latam occupantem videbis. In qua, institutis theatris & scenis, comœdiæ exhiberi, ignes volatiles proiici, spectacula, ludi, triumphi, decursiones equestres, solennia hastarum ludicra institui possunt. Tornecumata vocant, in quibus cataphracti, hastas vibrare, simulato & ludicro conflictu ad exercitia equestria informari solent. Quin & fons largus ex cupro conflatus nitentibus aquis abundans, areæ medium occupat, tātis ornamentis illustris planè, vt intuentibus sit admirationi, cuius structura, incredibili sumptu facta. Videntur illic statuæ æreæ fusili opere, iusta hominis magnitudine, raro ac nobili artificio factæ, varias orbis nationes accuratè repræsentantes, quæ bombardas, clypeos, arcus, gladios, & diuersorum generum arma, pro nationum diuersitate gestant, ex quibus dulcem Arcis necessitatibus aquam, copiosa vbertate emittunt. Ad arcis mœnia, qua mare & Huenam insulam respiciunt, videre est admirandæ nobis, & prorsus stupendæ magnitudinis saxum, quod planè nullis viribus humanis loco moueri posse videbatur, huc iussu Regis pertractum, cum hac inscriptione:

ANNO M. D. LXXX. FRIDERICVS II. DANIÆ REX, CVRAVIT HOC SAXVM A PRIMO SVO LOCO, VBI VICISSIM ALIVS SVBROGATVS EST LAPIS, AD HVNC DEVOLVI LOCVM.

Hic Zelandia Schania prominentibus vtrinque promontoriis, ita propè coeunt, vt vix parui milliaris inter se relinquant maris spacium, quod vocatur, *Der Orsunt*. Per has angustias tot ingentia Germaniæ, Liuoniæ, Suetiæ & Russiæ flumina, in Orientale mare se exonerantia, ceu per cataractas, præcipiti cursu, in latum illud inter Iutiam, Daniam & Noruegiam pelagus exeunt. Ad hunc locum omnes naues orientem versus, & vice versa in OceanumOccidentalem cursum instituentes, veluti ad centrum coire, arcemque ipsam, vti sedem & residentiam Regiam, velorum depositione decēter cohōnestare, & vectigal Regio collectori pendere necesse est. Et cum in vtroque littore arx posita sit, hic quidem Coroneburgum, illic Helsinburgū, Rex, si quando id ita necessitas postulat, suis in medio collocatis nauibus, ita has fauces occupare & occludere potest, vt qualemcunque etiam numerosissimam classem, ab ingressu vel egressu cohibere possit. In hūc locum sæpissimè vno die ducentas, sæpe etiam quadringentas, interdum etiam sexcentas, atque adeò plures & onerarias naues, ex diuersis Europæ partibus conuenire contingit. Rex in hac Arce gubernatorem habet, Gerardum Ranzouium, Henrici Ranzouii in Ducatibus Sclesvvici, Holsatiæ & Thietmarsiæ vicarii filium, magnis peregrinationibus cultum, qui Germaniam, Græciam, Pontumque Euxinum peragrauit, & ex Cōstantinopolitana vrbe Hierosolymam se contulit, tum, per Italiam & Galliam in Hispaniam Madritum, & in Lusitaniam Olisiponam profectus, iter suum Lutetiam Parisiorum, & in Angliam conuertit. Inde rursus in patrium solum Holsatiam, ac tum in Daniam se recepit. Helsingora oppidum arci Coroneburgicæ subiacet, mari tam propinqua vicinitate iunctum, vt eius procellosi fluctus impetu suo ciuium hortos frustulatim exedant atque elidant. Nundinis frequentissimis, & peregrinarum mercium aduectione clarum, in quod multi conuenæ & magnarij, diuersis ex locis confluunt. Quo etiam conquisitissimæ quæque res, incolarum vsui inseruientes, apportantur.

INCISVM

FRETI DANICI OR SUNDT
ACCURATISS DELINEATIO.
HEL SEBURGUM
LANDESKRON
HUENA
Uraniburgum
ELBOGEN
Pharus
NOBILISSIMUM DANIAE FRETUM ORESUNDT.
CORONEBURGU
HELSCHENOR
Groseeck
Interior Arcis magnificentia
Lundehoue

INCISVM FRONTISPICIO ARCIS CORONEBVRGENSIS CARMEN.

INclytus hanc celſam Fridericus condidit Arcem,
Nomine qui ſimul & ſorte Secundus erat.
Rex pius & iuſtus, mitis, robuſtus in armis,
Qui tamen inuitus prætulit arma togæ.
Cui Regina thoro vidit ſociata iugali,
Mechelburgiaca nata Sophia domo.
Quæ pariter virtutis amans, ſtudioſa mariti,
Pignora coniugij plena decore dedit.
Ergo vbi pacatos ageret Rex impiger annos,
Structuræ tanta mole peregit opus.
Muniuitq; Arcem, velut aſpicis, haud quod in iſta
Spem ſibi tutelæ præſidijq; locet:
Nec velut antiquæ ſtructor Babylonis, ouando
Iactet vt humana robora facta manu
Iſte luit pœnas faſtus, dum ſeptimus annus
Cerneret amentem perſimilemq; feris.
Rex nihil oſtentat Danus, ſe credit & optat
Præſidio tutum ſolius eſſe Dei.
Scit bene, ni faueat Numen, quod robora nulla
Vel chalybe, aut duro facta Adamante iuuent.
Ergo dat Aſtrorum, terræq; mariſq; creator,
In quo ſpem ſolo Rex Fridericus habet.
Proſper vt ille diu, & ſoboles ſeriq; Nepotes,
Has habitent, firma pace vigente, domos.

SIC DE EADEM HAC ARCE RANZOVIANÆ MVSÆ.

EST, vbi, quæ regno ſunt conſociata ſub vno,
Rura procelloſi diuidit vnda maris.
Scanica rura vocant, necnon Zelandica, quæ nunc
Sub iuſto ſceptro, Rex Fridericus habet.
Hic in vtroq; ſita eſt inſani littore ponti,
Arx, Regi qua nil gratius eſſe poteſt.
Nomina ſi quæras, hæc Helles, illa Coronæ
Nomen habens, Domino eſt vtraq; fida ſuo,
Nauis enim non vlla mari ſe credit Eoo
Hac penetrans, quæ non ponere vela ſolet.
Omnibus hic opus eſt merces vt fateantur, & illas
Subducta redimant pro ratione ſibi.
Prouenit hinc auri & argenti tantus aceruus,
Hunc regni vt neruum dicere iure queas.
Mirentur reges auri, argentiq; fodinas,
Quas ipſis tribuit dextera larga Dei.
Non minor eſt, quem de multorum mercibus amplis
Prouentum Daniæ Rex Fredericus habet.

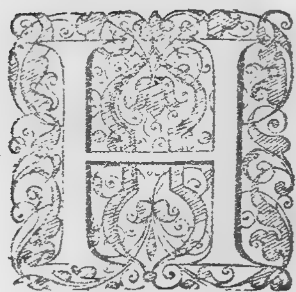
ALIVD.

FAma eſt Iuſtinum ſtruxiſſe in rupibus Arcem,
Rara qui fuerat Cæſar virtute Secundus:
Ex hac Europam atque Aſiam telluris & æquor
Rauciſonum medio ſpectabat lumine Cæſar
Inuectas pelago puppes, terraſq; repoſtas:
Condidit hanc Arcem regni Fridericus in ora.
Virtuti hic nulli Rex & pietate Secundus.
Rex amat hanc Arcem, Regni & per ſecla Coronam,
Eſſe dedit nomen, ſed virtus inclyta Regis
Xerxis ſplendorem, Crœſi quoq; vicerat aurum.
Deſpicit hac velut, ex ſpecula Rex altus vtrinq;
Arctoum, occiduumq; fretum, hinc & Scania longè
Nec non fertilibus, Zelandia cernitur aruis.
Ius Regis cogit puppes hic ſiſtere curſum,
AEra dare, inde ratis felici nauigat aura.

TOPOGRAPHIA

INSULÆ HUAENAE IN CELEBRI PORTHMO REGNI DANIAE, QUEM VULGO OERSUNT VOCANT, SITAE, IN QUA ARX URANIBURGUM DICTA, QUAMPLURIMIS, VARIA EXACTAQUE RATIONE ELABORATIS

Machinis Astronomicis referta, in summæ illius scientiæ honorem & instaurationem à TYCHONE BRAHE, nobili Dano, Domino de Knudsdrup, circa Annum M.D. LXXX. exædificata est.

HUIUS insulæ medium vbi Arx ipsa consistit, eleuationem Poli quinquaginta quinq;, vel quinquaginta quatuor cũ dimidio graduũ obtinet, & ab occasu remouetur partibus 37. ferè. Habet autem in circuitu 8160. passus maiores, quorum quilibet 5. pedum assumitur, vnde duo quasi miliaria germanica mediocria in ambitu adæquat. Quæ, cum in celeberrimo totius regni freto, per quod quam plurimæ naues ab Orientali in Occidentali mare, & vice versa iucundo prospectu transeunt, constituatur, quædam etiam præcipua huius regni oppida in propinquo circuitu conspicit: In Selandia, Hafniam Regni Metropolim Academia Regia mercaturaque celebrem, versus Libanotum distantem tribus miliaribus. Helsingora, vbi naues prætereuntes soluunt vectigalia, & Arx Croneburgum dicta, magnificè à Rege Friderico Secundo nouiter extructa est, versus circium duobus miliaribus remouetur. Totidem etiam Helsinburgum in ipsum septentrionem, idque in Scaniæ littore distat, in quo etiam Landskronia, vnico saltem miliari dissita versus Eurum patet. Lunda, quæ licet maritima non sit, tamen huic spectatur versus Messeurum in distantia 4. miliarium. Malmogia verò Vpophænicem respicit, remota miliaribus quinis. Has ciuitates insula in circuitu videt, & vicissim ab his, cum sit admodum alta, prospectatur. Licet verò non admodum magna sit, nulla tamen eius pars ociosa & sterilis existit, estque ferax frugum, & iumentis abundat, alit damas, lepores, cuniculos & perdices in magna copia, & piscaturæ circumundique apprimè opportuna est. Syluulam habet ex corylis, vbi nulla nucum vermiculis vnquam infecta visa est, vt neque glires hæc tempora patitur. Olim quatuor Arcibus insignis erat, cum Huenellæ gigantissæ (ex qua hæc Insula nomen accepisse creditur) posteri, inter quos Hugo & Grunhilda apud Germanos in Athletarum historia celebres, memorantur, illam inhabitarent. Nomina arcium adhuc recẽsentur: Syndeburga, quæ versus meridionale littus sita erat, quemadmodum Nordburga opposita partes, circa Boream obtinebat. Karhecidia verò ortũ hyemalem, veluti Hamera æstiuum respiciebat. Harum quatuor Arcium fundamenta adhuc conspiciuntur, sed rudera nulla sunt residua. Licet verò Insula hæc admodum altè inter marinam salsedinem exurgat, tamen riuulos & fontes aquæ dulcis, non paucos habet. Estque inter alios fons, qui nulla vnquam hyberni frigoris vehementia congelatur, quod alias in his Regionibus est clarissimum.

ORTHOGRAPHIA

ARCIS URANIENBURG; IN INSULA PORTHMI DANICI HUÆNA, OPT. ET POTENTISS. REGIS FRIDERICI SECUNDI DECRETO, ASTRONOMIAE INSTAURANDAE GRATIA A TYCHONE

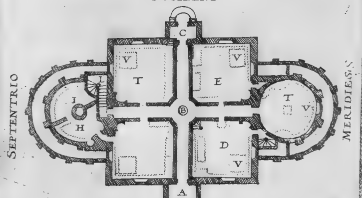
Brahe D. de Knudsdrup exædificatæ.

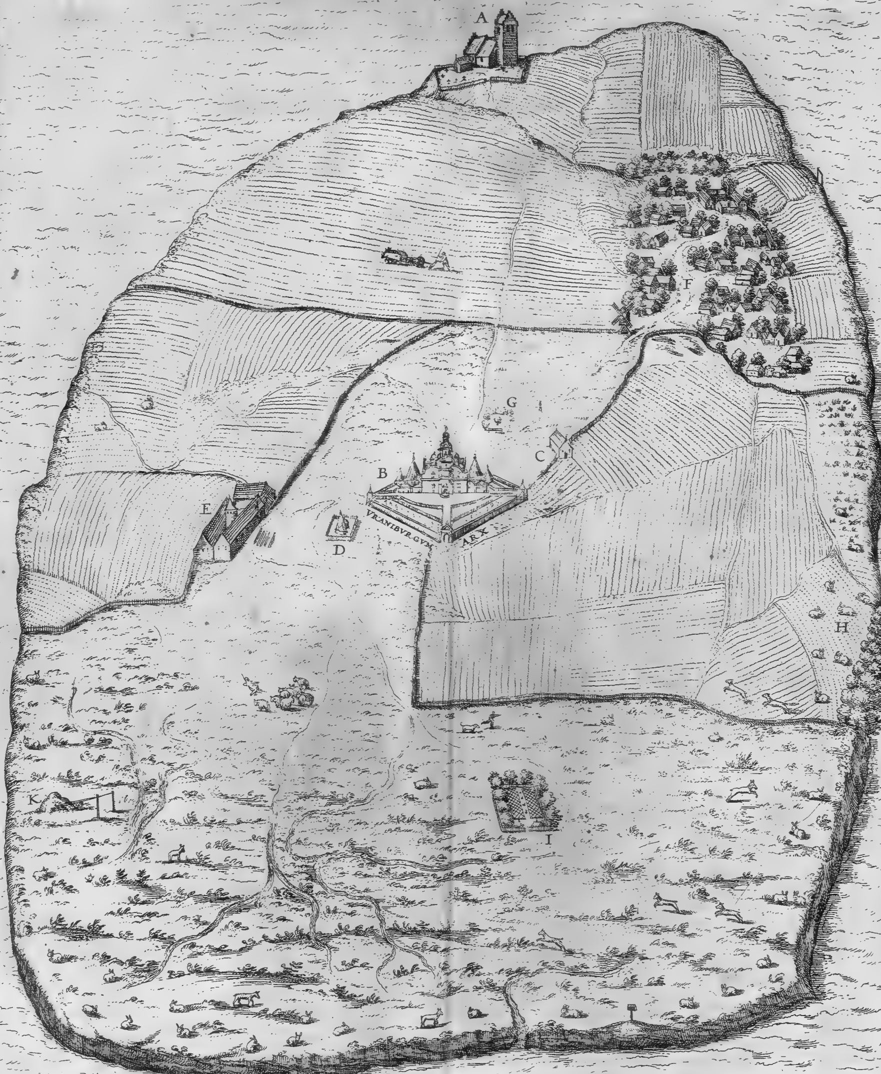
Explicatio partium exteriorum præcipuæ domus.

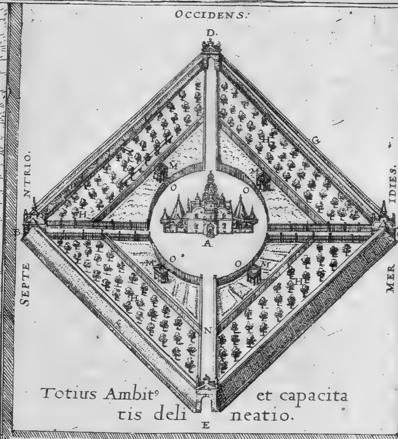
A. Ianua Orientalis ex Ionico & Dorico opere composita. B. Cœnaculum hibernum F. Lapis fundamentalis quem posuit Magnificus Dn. Carolus Danzæus Legatus Gallicus. G. & H. Fenestræ cellæ subterraneæ. C. Camera pro hospitibus. Suntque versus occasum duæ similes. M. Musæum rotundum cum Bibliotheca & globo magno aurichalcico, cuius diamiter 6. pedum est. K. Cauea auiaria cui similis respondet versus occasum. L. Laboratorium chymicum subterraneum & rotundum continens 16. varias fornaces arti Spagyricæ destinatas. I. Foramen per quod dimittuntur Carbones pro laboribus Pyronomicis. Z. Cella subterranea pro reponendis lignis ad comburendum hyberno tempore. X. Coquina. D. Camera Regis Rubea. α. Camera flaua octogonalis. E. Camera Reginæ cærulea. His tribus respondet versus occasum Cœnaculum maius æstiuum viridi colore exornatum, vnde naues omnes ex vtroque mari occidentali & orientali per fretum illud vltro citroque frequentissimè cõmeantes iucundo prospectu videri possunt. X. Fenestræ superioris contignationis. O. Obseruatorium maius meridionale, sex insignes & maiores machinas Astronomicas continens. P. Globus volubilis cui imponitur instrumentum inter obseruandum distantias stellarum, cui similis versus occasum respondet. Q. Ambitus octogonalis in quo situs est globus prædictus. N. Obseruatoriũ minus meridionale armillas æquatorias magnas continens. VV. Descensus in Laboratorium & ascensus in Obseruatorium. R. Obseruatorium maius Septentrionale quatuor magnis instrumentis Astronomicis refertum. S. Obseruatorium minus Septentrionale alias Armillas Æquatorias magnas capiens. T. Alius globus versatilis imponendis instrumentis inseruiens,

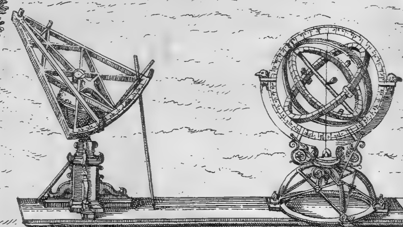
VRANIBVRGVM *Arx, quamplurimis, uaria exactaq; ratione, elaboratis machinis Astronomicis referta, in summæ illius scientiæ honorē, et instaurationem, á. TYCHONE BRAHE Nobili Dano, Domino de Knudsdrup, circa Annum* M.. D. LXXX, *exedificata.*

A. Templum. B. Arx ipsa Vraniburgū C. Officina et habitatio artificū, astronomica instrumēta conficientiū D. Subterranea quędā structura, terna organa astronomica continēs E Predium oeconominę destinatū. F. Pagus 40. rusticor. habitationes continens. G. Forum iudiciale. H. Syluula corilorum. I. Auicolarū aucupium. K. Aucupiū falconum.

Topographia Insulæ Huenæ in celebri porthmo Regni Daniæ, quem Vulgo Oersunt uocant. Effigiata Coloniæ 1586.

iens,cui etiam verſus Occaſum ſimilis reſpondet. V. Locus in quo ſitus eſt globus ille magnus. ε. Suprema Camera octogonalis proximè infra cuſpidem domus, ex qua vndiq; patet proſpectus habens in circuitu ambitũ quem Galeriam vocant ſupra tectum. γγ. Structuræ octogonales in quibus imagines exciſæ 4. Anni partes referentes conſpiciuntur, & per artificium Hydaticum, quando lubet, gyrantur, aquaſque ſingulæ ternas ſurſum attollunt. ββ. Sex camini in vnum deſinentes verſus Auſtrum, & alii ſex verſus Boream, in quibus omnes camini totius domus diſtinctim concurrunt. N. Locus in Horologio ſonante horas per campanam quæ ſuperius pendet in ς. λ. Pegaſus oſtendens vnde ſpirent venti, qui dum circumuoluitur infra tabulatum ſupremæ Octogonicæ cameræ per indicem volubilem, omnes ventos, prout quotidie flant, indicat; vnaque horæ ſub eodem tabulato patent per alium indicem ex eodem centro reuolutum. Atque hæc eſt exterior domus delineatio qualis patet ab Oriente aſpicientibus, quibus omnia eodem modo reſpondēt ab occidentali parte, quemadmodum Meridionalis & Septentrionalis facies etiam ſibi ipſis in omnibus aſſimilantur.

Ichnographiæ explicatio.

A Ianua Orientalis. C. Occidentalis Ianua. θ. Tranſitus quatuor ad angulum rectum concurrentes. B. Fons aquarium volubilem rotans qui aquas hinc inde eiaculatur. D. Cœnaculum hybernum. E. F. G. cameræ pro hoſpitibus. L. Gradus maiores per quos aſcenditur in ſuperiorem contignationem. H. Coquina. I. Pœnu. K. Puteus profundus 40. vlnarum artificio Hydatico ſeruiens, & aquas per Syſiphones in omnes Cameras totius domus diſtribuens. M. Ambitus pro lignis reponendis. O. Gradus in pœnu ſubterraneum ducentes. S Circuitus ſupra Laboratorium, vbi in quaſdam fornaces carbones deiiciuntur. P. Gradus minores ducentes in Laboratorio in Obſeruatorium. R. Cauea auiaria verſus occidentem. Q. Alia cauea auiaria verſus ortum, in quibus aues liberè in paruis arboribus hinc inde volantes cantitant. T. Bibliotheca. VV. Globus ille magnus aurichalcius, 4. Camini. V. Menſæ. Y. lecti. N. loci ſecreti. Sunt autem omnia in hac tota diſtributione, ſe inuicem reſpicientia & æqualia, ita vt quatuor Cameræ, eiuſdem ſint magnitudinis, itidem & turres vtrinque adhærentes cum ſuis ambitibus, Porticus etiam & atria decuſſatim conclauia æquabiliter dirimentia, eandem inuicem magnitudinem ſeruant. Omnia vero quæ tum in Ichnographia, tum in Ortographia conſpiciuntur proportionem magnitudinis eam habent, cuius Baſis quadrata intelligitur in quolibet latere eſſe pedum 50.

Delineationis totius capacitatis explicatio.

A Domus præcipua in ipſo meditullio totius capacitatis extructa, & per quatuor latera æquale quadratum efficientia in 4. mundi plagas exactiſſimè vergens, ita vt duæ turriculæ Meridiem & Septentrionem, ambæ vero valuæ Ortum & Occaſum exquiſitè reſpiciant. E. Porta Orientalis opere ruſtico & Tuſcano compoſita. D. Porta Occidentalis eodem opere elaborata. Habent autem hæ duæ portæ ſuperius duos canes maiores Anglicos excubatores cum ſua domuncula, vt vndique aduenientes latratu indicent. B. Officina Typographica maioris domus Idæam in parua forma referens. C. Domuncula pro ſeruis, etiam maiorem domum, quò ad frõtiſpicia repræſentans & ſubterraneum habẽs carcerem. F. Exterior valli facies. G. Interior valli forma cũ ſua planitie, vbi duo coniunctim ſpaciari poſſunt. N. Quatuor viæ verſus ambas portas & vtramque domunculam ducentes, in 4. mundi plagas adamuſſim excurrentes. O. Quatuor ianuæ hortorum. M. Vmbracula amœnitatis gratia in hortis conſtructa. L. Horti herbarum & florum. H. Horti arborum varii generis numero trecentarũ. I. Ludus quem Pilkentafel vocant. K. Ludus globorum quem Rolltafel vocant. Atque hæc eſt totius capacitatis generalis deſcriptio. Habet autem valli ambitus figuram quadratam, cuius ſingula latera continent pedes 300. Altitudo verò ipſius valli ab imo fundamento eſt pedum 18. Craſſitudo eiuſdem infima eſt pedum 14. ſuprema vero vbi ambulatur, pedum 9. Domus ipſa in medio ſita, quæ etiam exactè quadrata eſt, habet in ſingulis lateribus pedes 50. Altitudo muri 40. Turres vero rotundi à Meridie & Septentrione annexi habent 20. in diametro, quibus ambitus exterius adhærentes addunt pedes 9. Porticus ab Oriente & Occidẽte inferius quadrati habent 14. pedes in quolibet latere. Tota altitudo domus à terræ ſuperficie vſque ad Pegaſum ſupremum eſt pedum 70. Domus etiam tota, quaquauerſum patet, hypogæa habet ædificia, quorum profunditas eſt pedum duodecim, hæc vero ſubterranea cum ſint, non hic repræſentantur.

HAFNIA.

AFNIA, Daniæ Metropolis, vrbs in Zelandia maritima, in planitie sita, ab ortu brumali ad meridiem vsque ad occasum brumalem vbique mari alluitur, adiacente ad meridiem insula, Amagger, quæ portum incredibili commoditate celebrem præbet. Excurrit enim ad orientem in Balthicum mare ad stadia quatuor, vadosis & perpetuis arenis impetum maris sæpe vehementissimum retundens; quo fit, vt inter dictam Insulam Amagger, & agrum Hafniensem orientalem ad quingentos passus tuta concedatur statio nauibus. Admirabilis & hic conspicitur naturæ prouidentia, quæ particulares quasdam stationes ab initio regiis nauibus, regnique custodibus fidissimas designauit ad ipsum littus, ne longius in mare excurrendum toties esset nautis; Estque spectaculum hoc plane insolens, turribus & ædificiis contiguas videre naues, vastissimis molibus, maximis cum domibus decertantes. Raræ sunt tales stationes, & in omnibus totius Europæ portubus non facile numerabiles. Longitudo insulæ est miliarii vnius & dimidii versus meridiem, latitudo sex, interdum quatuor stadiorum. Fertilissima est (vt omnes maris Balthici) perenne promptuarium Hafniensibus datum; ab Hollandis frequenter colitur, quos mediocri proposita libertate, euocauit Christianus secundus: Hi strenuissimè agriculturæ operam nauantes documento fuerunt Danis, maiores vsuras ex solo ipsorum peti posse, improbus si accedat labor. Latus, qua proximè ciuitatem respicit, quadraginta quinque passibus, insula paruula intercedente, in qua arx penè regia, & antiqua visitur, iungiturque insula hæc ciuitati duobus pontibus ita constructis, vt nauibus ingressum egressumq; concedere possint. Visuntur in hac quoque insula Armamētarium Regium, & Quæsturæ domus. Inter has insulas alternante fluxu, refluxuque maris, quamuis incerto à tempestatibus (præsertim ab occasu brumali flantibus) excitato, custoditur portus, & expurgatur insigni naturæ artificio. A Septentrione ad occasum brumalem, paludibus & stagnis vndique cingitur, præterquam quod fossis & vallo latissimo & altissimo etiam locus natura, & hominum industria vndique videatur munitissimus. Estque circuitus vrbis ab hac parte plane circularis, recta linea terminatus à mari, qui circuitus, quatuor ad summum stadiis describitur.

Huius autem vrbis tenuia fuere initia, Nam Absalon Huide, Archiepiscopus Lundensis & Episcopus Roeschildensis, vir nobilitate generis, sapientia, animi magnitudine, patriæ amore, atque in rebus gerendis fœlicitate & successu præstans, munitionem quandam in ea insula, in qua nunc est Arx magnis sumptibus extructa, fieri curauit, cui appellationem de suo nomine, Axelhues, indidit, vt eo melius aduersus pyratas, locus ille defendi posset. Iussit etiam iis in locis, vbi hoc tempore splendida ædificia sunt, casulas quasdam piscatorum poni: Estq; locus postea Kiobmans Haffen, id est, portus Mercatorum vocatus. Quod negationes, cum à pyratis vrgerentur, receptum haberent. Historiæ hæc accidisse perhibent circa annum Christi M.C.LXV.

Priuilegia vrbi prima à Iacobo Episcopo Roshildensi data sunt, anno M. CC.LIV. Idibus Martii, & postmodum à Inguaro Episcopo confirmata, Anno M.CC. LXXXII. Quæ aucta Regum diplomate Erici, Anno M.CCC.XIX. Voldamari M.CCC.XLI. & Erici Pomerani, anno M.CCCC.XXII. confirmata sunt.

Ius municipale, quo pleræque Regni Danici Vrbes vtuntur, à Christophoro Bauaro, anno Christi M.CCCC. XLIII obtinuit.

Atque eadem hæc priuilgia, quibus alia accesserunt, diuersi deinde Reges confirmarunt. Vt Christiernus, eius nominis primus, anno 1455. Ioannes, anno 1492. Christianus tertius, anno 1536. & Fridericus secundus, anno salutis 1559.

Inter præcipua regni ornamenta, merito censenda est Academia, cuius instituendæ facultatem Rex Ericus Pomeranus à Martino V. Pontifice primus impetrauit. Quam cum ille ob diuturna bella, quibus magno Regni incommodo implicabatur, perficere non posset, Christiernus Oldenburgicus, qui primus in nobilissimam familiam suam Regium axioma inuexit, tandem anno Christi 1478. permissu Sixti Romani Pontificis, Impetratisque ab eo Academiæ Bononiensis priuilegiis, ad optatum finem deduxit.

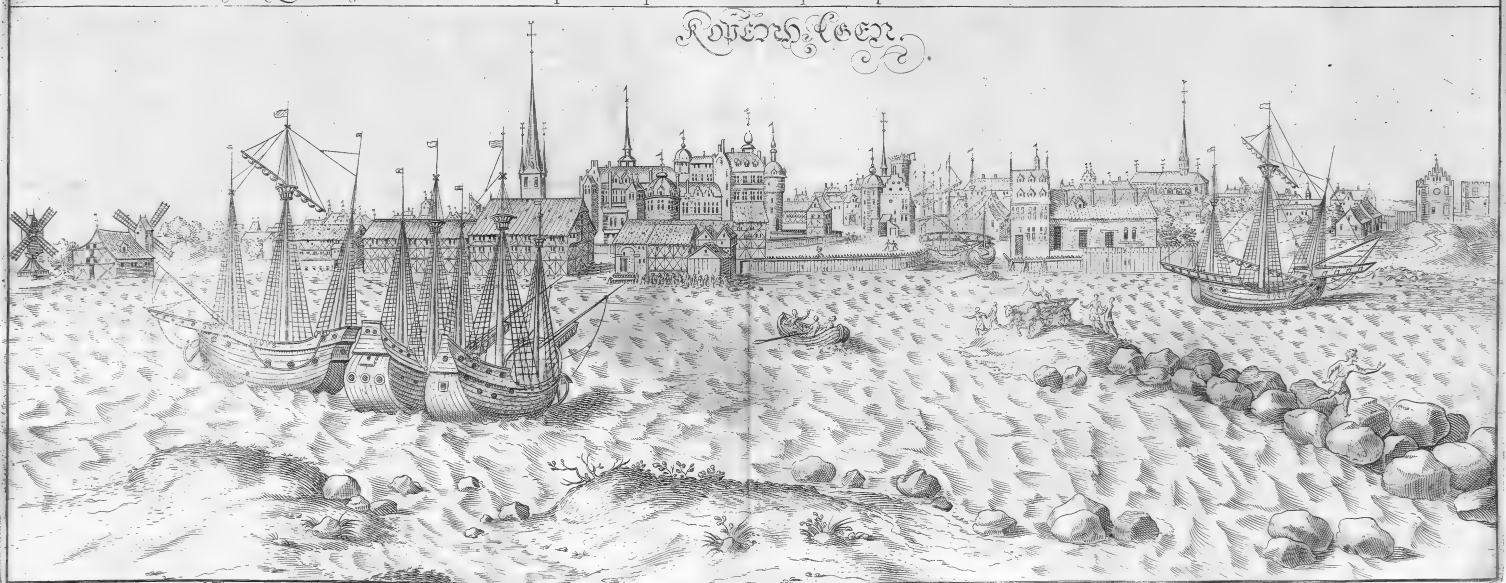
Atque hinc quidem Iacobi Middendorpii error apparet, qui secundo de Academiis Orbis Christiani libro, Hafniensem hanc Academiam, primo per Fridericum tertium Daniæ Regem, circa annum Domini 1539. erectam, & à Christiano Rege instauratam scribit. Cum Fridericus aliquis tertius Daniæ Rex nunquam in rerum natura fuerit, & Fridericus primus ante annum Christi 1593. in fata concesserit.

Primam autem Academiæ erectionem, fundatoris filius Ioannes Rex cōfirmauit, & Scholam, noua fundatione stabiliuit, anno 1498. Christianus vero tertius anno 1539. eam Professorum & lectionum numero adauxit, addidit quoque redditibus certis, quibus viginti studiosi alerentur. Tandem autem Fridericus secundus, anno Christi 1569. Iulii 22. maximo tum feruente bello, cum vicino Sueciæ Rege, & Professorum Salaria munificentissime auxit, & superioribus redditibus, quibus viginti illi studiosi aliti sunt, annuas obuentiones, anno 1569. addidit, vnde octuaginta alii liberaliter sustentari queant. Ita vt centum studiosi illic, Regia munificentia, nunc viuant.

Primarium Vrbis templum S. Mariæ sacrum est. In eo sacrantur & coronantur Daniæ Reges, Canonicorum Collegium olim fuit. Aliud est Spiritus sancti. Tertium S. Nicolai mari vicinius. Quartum in Arce, Quintum, S. Petri, quod hoc anno 1586. magnis impensarum sumptibus à Friderico secundo restauratur, vt in eo Germanicæ nationis homines sacros conuentus habeant.

HAFNIA

HAFNIA vulgo KOPENHAGEN vrbs Daniæ primaria qua ſe terra marique conſpiciendam exhibet Anno Salutis M. D. LXXXVII.

HELSINGOBVRGVM

ELSINGOBVRGVM, Scaniæ Danicæ ciuitas est Maritima, arce editissima insignis, quam vrbem Helsingorum nominat Saxo Grammaticus lib.14. & Helsingum oppidum, lib.15. Sita est in ipsis pene faucibus, & ad fretum, (vix vnum mil are in latitudinem patens.) per quod in eum quem Codanum sinum appellat Plinius, *naturalis historia lib.4.cap.*13. illabitur Oceanns, vbi traiectus est ex Scania in Selandiam Insulam breuissimus, Germani vulgo nominant *den Sund*. Orientalem maris ripam tenet Helsingoburgum, quemadmodum Helsingora ; vna cum Croneburgo Arce Regia, & longe magnificentissima, occiduam. A Septentrione in austrum porrigitur ciuitas, longior quam latior, monte nimirum per quam edito, qui huic imminet ad Orientem, obstante, quo minus in latum etiam extendi posit. In huius medio Templum est Virgini olim Deiparæ dedicatum, non magnificum quidem illud (ex cocto enim tantum lapide extructum visitur) amplum tamen inprimis, & excelsum, cui turris adiecta est altior aliquanto, vniuersum autem ædificium eiusmodi planè, vt & gratiam quandam habeat, quod decenti simplicitate commendetur, & copiosa luce in eo perfundantur omnia. Nusquam plura, quam hic antiquæ nobilitatis Danicæ ad parietem Templi Septentrionalem, depicta visuntur Insignia, sepultis in eodem templo præstantibus nobilitate viris. Non procul à templo Prætorium est ad Austrũ, vnàque forum, in quod merces suas quotidie ferè conuehit frequens vicinia. Præter mercatum hunc quotidianum, in quo ciuium potissimum, ac vicinorum seruitur commodis, alij duo anniuersarij, alter in medio quadragesimæ, alter sub Dominicam palmarum dictam, sic celebrantur, vt non ex Dania tantum, verumetiam ex peregrinis, & procul dissitis regionibus huc commeet maxima hominum multitudo, comportatis eodem exoticis etiam mercibus haud paucis, vt vix in vlla Panegyri Daniæ, vel hominum sit, vel mercium frequentia maior. Ex mercibus tamen in hisce mundinis frequentiores sunt equi, ac boues venales, quorum distrahendorum causa hæ primitus sunt institutæ. Oppido toti, qua in longum patet. Mons imminet, vt ante dictum, ante orientem, præruptas admodum, ac editus, cuius fastigio, super solidissima caute, arx imposita est longè munitissima. Hæc ab Helsingis (hi Sueciæ populi sunt, quorum patria Helsingia) sub ipsam olim Natiuitatem Seruatoris Christi in carnem Frothone III. Daniæ Rege, vel circiter, extructa memoratur, à quibus quidem Helsingis & nomen inditum, tum arci tum ciuitati, adde & ei, quæ trans fretum est Helsingoram. Id aut nomen sonat, non tam oram, seu extremitatem, quod videri alicubi posit, quam arenam Helsingoram. Est quidem illa extrema Selandiæ versus ortum æstiuum vel Boream pars, vbi sita Helsingora est: cum arce Croneburgo, verùm veteri Danorum lingua Or, arenam sonat propriè, cuius magna est etiamnum circa Helsingoram copia, longiori tractu in mare currens, idque non admodum profundum, à qua verisimile est nomen factum & ciuitati & freto vicino, quod à Danis appellari dixi *Orsund, &c.* quasi dicas arenæ fretum vel sinus. Et flexus vbi nunc arx est Croneburgum, olim dictus est, OREKROG, quasi flexus, ab eadem nimirum arenæ copia De tempore extructæ Arcis Helsinburgensis circumferuntur Barbari quidam versiculi duo, qui sic habent:

Tempore Natalis Christi turris captalis
Helsinborg struitur, veluti in scriptis reperitur.

Ea sane perampla est, vt per se ciuitatula videri posit, in cuius meditullio turris quadrata, & ipsa ampla admodum, atque inprimis edita, contignationum seu interstitiorum, sursum versus (quæ tabulata vocantur,) complurium ad miliaria aliquot, procul sese spectandam exhibet. Hanc turrim duplex ambit murus, alter proxime cingit eandem: qui autem remotior est, arcem totam, vnaque ædificia complectitur quamplurima, quotidianis eorum, qui arcem tenent, vsibus accommodata. Murus exterior, qua parte plagam respicit Orientalem, & Aquilonarem, fossa cingitur sic satis profunda, quo is locus minus videatur natura munitus, quam latus occidentale. Id enim magis est præruptum, seu arduum, & natura inaccessum. Fuit hæc arx multorum Regum olim sedes, vbi comitia quædam Regni celebrata sunt, vt cui initio gubernationis Erici VI. cui Kleppingo postea cognomen fuit, sub Annum Domini 1260. ad diem 9. Martij mensis, & conuentus inibi habiti, maximè quando negotium erat Danis cum Suecis vicinis, aut inter Suecos ipsos pax per Danos constituenda, quod factum est & anno Domini 1310. quando conuenientibus Helsinburgi Rege Daniæ Erico VII. *Menvved* dicto, & fratre huius Christophoro Birgero, item Sueciæ Rege, & huius fratribus Erico & Valdemaro, cum Gerhardo Holsatiæ Comite, & Henrico Duce Megapolensi, composita est omnis inter Birgerum & fratres eiusdem controuersia. Meminit huius Iohan. Gothus historiæ Sueonum & Gothorum *lib.20.cap.19*. Quod ad antiquitatem attinet oppidi Helsingoburgensis, certo sciri non potest, priusne Arx extiterit, an oppidum, vel simul vtrumque, illud certum inter vetustiores Scaniæ, imo & Daniæ totius ciuitates, vulgo numerari quatuor hasce: Treleoburgum Scaniæ, quod à tribus leonibus insigni Regni Daniæ nomen inuenit, Scanorum, item Lundiam, & de quo nunc agitur Helsingoburgum, quo longè recentiorem esse Helsingoram, vel ex Saxone constare videtur, qui *historia sua lib.xv.* de Valdemaro primo loquens, & loci eius mentionem faciens, vbi nunc est Helsingora, littus tantum Sialandiæ nominat, quod ab Helsingo oppido vocablum tenet.

CORONIA, vulgo Landiscroon.

AB Helsingoburgo distat Coronia, & ipsa maritima (quam vulgo Landiscoronam dicunt. Id sonat terræ, seu prouinciæ, vel regionis coronam) miliaribus Germanicis plus minus duobus, & dimidio versus austrum. Hæc ab Erico VIII. Daniæ Rege primum condita est, sub annum à Christo nato 1413, cum prius eo loco pagus fuerit, *Saebye sondre*, id est, Australis dictus, cuius adhuc appellationem platea quædam in hac regione retinet, Incolis dicta *Saebye gade*, id est, platea *Saebyæ*. Quam Landoram appellat Saxo lib.14, de Erico IV. & VValdemaro I. horumque gestis verba faciens ea non ciuitas fuit, sed longior quidam, vt Saxo ipse loquitur, arenæ tractus, à continenti littoris in mare procurrens. His enim penè verbis vtitur Saxo: Nec facile est dicere, sub quonam Scaniæ litore is fuerit tractus, hicne, vbi Coronia nunc est. an alibi. Vicinus est vrbi ad orientem fluuius, dimidio tantum miliari ab vrbe distans: hic in Meridiem fluens, ac in mare sese exonerans, cursum nonnihil flectit ad Aquilonem, marique mixtus Coroniam præterlabitur, ac portum efficit vastissimarum etiam nauium capacem, quo non est alius per Daniam magis commodus, aut opportunus ea res occasionem præhibuisse videtur, condendæ hoc loco ciuitatis. Vallo ac fossis cingitur, Arcemque adiunctam habet, cuius fundamenta à Christiano III. Daniæ Rege iacta primum sunt anno Domini 1543. vel circiter paucis post annis peracta eiusdem ædificatione. Haud parum momenti ad victoriam attulit Christiano portus Coronensis, cum patre defuncto, de regno is dimicaret aduersus seditiosos, & Comitem Oldenburgicum. Hic enim vrbe occupata, tutam admodum, reliquo belli tempore, stationem habuere huius naues. Quæ res videtur & portum & ciuitatem sic Regi victori commendasse, vt postea arcem quoque hic locandam duxerit. Quo loco nunc arx sita est, olim cœnobium erat Carmelitarum, quibus sub ipsa huius ciuitatis quasi crepundia, in Daniam introductis, domicilium hic primum statuit Ericus VIII. vrbis conditor. Portæ ciuitatis versus Meridiem & mare tres sunt: Totidem etiam, qua vrbs continentem spectat. Orientalis vna, altera septentrionalis, tertia occasum æstiuum respicit, & Corum seu Argesten, quæ à vicinis platea *Saebye* nomen obtinet. Per has multum quotidie rerum venalium inuenitur, earum potissimum quas Regio, seu Prouincia vicina producit, quemadmodum per portas maritimas, quæ nauigiis in portum apportantur, ex variis Europæ regionibus, Liuonia, Russia, Pomerania, & ciuitatibus Germaniæ maritimis; Hollandia, item Anglia ac Scotia, tandemque ab extrema Noruegia, & aliis locis infinitis. Nunquam autem vel mercium, vel hominum in hac ciuitate frequentia maior, quam circa Solstitium æstiuum, quando mercatus in ea exercetur longe maximus.

Non procul à porta maritima orientali, forum est peramplum, iuxtaque prætorium magnificè extructum. Et circa forum, quemadmodum passim in vrbe tota, maximè versus portas, Septentrionalem & orientalem priuatorũ ædificia sic satis splendida. A foro versus septentrionem, non longo spatio templum est vastæ magnitudinis, & Templo iuncta turris præalta, ex lapide cocta instructa. Neque nunc alius est in hac vrbe sacrorum locus, præter Nosocomium, in ea platea quæ ad portam ducit orientalem. In hoc Nosocomio permulti alũtur ægroti, ac pauperes, ciuium potissimum liberalitate & beneficentia. Neque enim certos annos prouentus hi habent, qualibus gaudent alia quædam passim per Daniam Nosocomia, & Pochodochia, maiorum liberalitate donata.

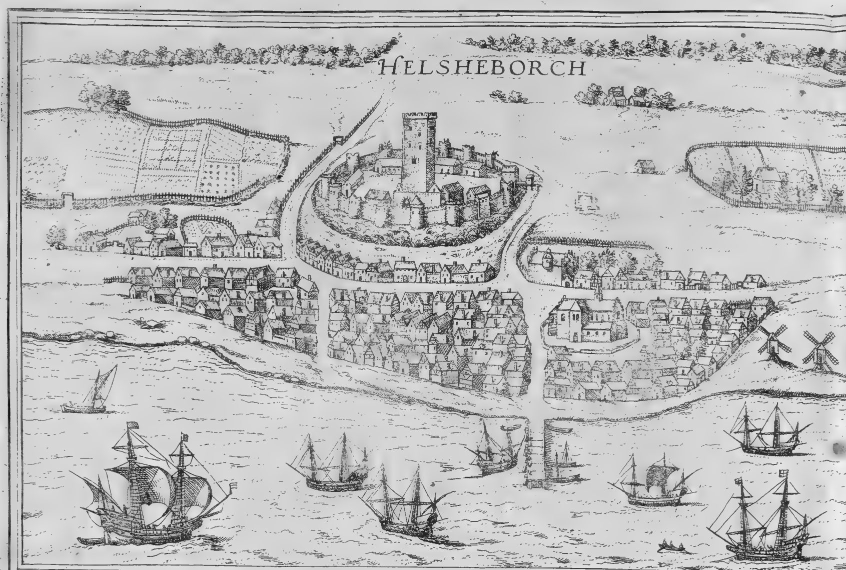
LVNDIA.

HAEC à Coronia versus ortum, siue subsolanum tribus distat miliaribus germanicis, estque mediterranea, quæ vbi mari proxima est, miliari tantum vnico ab ea distat. Sedes hæc olim erat Archiepiscopalis, inde vsque ab Anno Domini 1104. & temporibus Asceri I. Archiepiscopi ad tempora Christiani III. Quando fuerit, & à quo, vel à quibus condita, nusquam in historiis legitur. Nam qui Anglos conditores agnoscunt, appellatione sola moti videntur, quæ communis est huic cum Angliæ Metropoli: Germani enim vtranque ciuitatem *Lunden* nominant. Dani hanc suam sua lingua *Lund*, quod nomen saltum Danicè significat, vel syluam. Qui latinè volunt id quicquid est appellationis exprimere, nunc Lundam reddunt, nunc Lundiam, nonnulli etiam Lundas numero multitudinis, vt Athenas, Lundinum, vel Lundium pro Lundia, nouæ sunt appellationis, & Danis inusitatæ. Fama quidem est Anglos olim in hanc oram Scaniæ, & quidem Lundiam, mercimoniorum causa, confluxisse frequentes, vbi emporium tum fuisse dicitur longè celeberrimum, multo ante conditas Malmogiam, & Haffniam, verum id ad ea potissimum tempora referendum censeo, quibus Angliæ etiam imperarunt Daniæ Reges. Itaque commercia quidem cum Danis habuisse Anglos certum est, verum ex eo mox non sequitur, ab his Lundiam conditam, vel ab Angliæ Metropoli denominatam, vt peruetus sit Londinum Angliæ, cuius etiam in Frothone I. qui nonus erat Danorum Rex, apud Saxonem fit mentio. Illud extra controuersiam est, inter vetustissimas Daniæ ciuitates censeri Lundiam. Ac sciendum circumferri inter Danos de Lundiæ antiquitate rhythmos quosdam peruetustos in hunc modum.

Den thid Christus lod sig fode.
Stod Lunder Schauor, segerste guode.

Quorum

HELSHEBORCH

LVNDEN

ELBOGEN

LANDESKRON

Quorum verborum sententia est: Christo nasente, floruisse Londiam & Schanoram. Est autem Schanora Schaniæ ciuitas vetustissima, nunc pene vicus trib. tantum à Malmogia miliaribus distans, versus ortum Brumalem. Vallo ac fossis olim cingebatur Lundia, cuius erant tres tantum portæ Septentrionalis quæ hodie appellatur potra S. Olai, propter Templum D. Olai, quòd olim ad hanc portã erat: & latæ plateæ porta à platea, quę ad hanc rectà ducit. Altera orientalis, porta S. Martini dicta, ab eo, quod in vicinia illa erat Templum à quo plateæ quoque nomen inditum. Tertia Meridionalis quæ rubra dicitur, ad Malmogiam ducit, Harum portarum etiamnum extant vestigia, ijs enim adhuc locis rudera relicta sunt, Vallo autem diruto (quod quando, vel ex qua occasione sit factum, haud facile est dicere) non per tres tantummodo, sed per plures etiam, puta sex vel septem nunc vias, cuiuis patet in vrbem introitus. Plurima olim erant in hac vrbe templa, & quidem parochialia non pauciora viginti duobus, inter quæ primas semper tenuit ædes Laurentiana Cathedralis in Meditullio fermè ciuitatis sita, vasta & in primis magnifica. Ex secto enim lapide constructa est, & plumbeis laminis tecta tota, cuius ædificatio Suenone I. Rege (qui sub annum Domini 1017. mortuus putatur) cœpta, ab Egino tandem huius loci primo omnium Episcopo, & proximo huius successore Richualdo, accedente operâ & studio S. Canuti Regis perficitur, dedicatione peracta, Anno Domini 1085. 12. Kalend. Iunias, hoc est ante Canuti Regis cædem, anno proximo. Quo tempore Collegium etiam Canonicorum primum institutum est, Ecclesia & Ecclesiasticis ab Rege Canuto dotatis quàm liberalissimè. De qua re Saxo lib. 11. Initio Canonici non vltra nouem fuere, quibus præpositus erat additus, reliquorum velut Antesignatus: Sequentibus autem temporibus hic numerus sic auctus est, crescentibus etiam per maiorum liberalitatem redditibus annuis, vt præter prælatos quatuor, Præpositum, Decanum, Archidiaconum & Cantorem, Canonici extiterint numero ad 24. Vicarii longe plures.

Sed de reliqua ædis Laurentianæ, de Horologii, de Hypogæi siue Cryptæ, de Altarium magnificentia vide plura in Indice

Eecclesiæ adiacet ad occidentem Schola Triuialis illa quidem, verum celebrior multò, quam in alijs Schaniæ ciuitatibus. In hac Scholarcha semper esse consueuit Magister Artium promotus, cui iunguntur Hypodidascali quatuor, ex quibus, qui supremus est, Capituli Lundensis constitutione, Artium Baccalaureus esse tenetur.

Versus Meridiem ab altera templi Laurentiani parte forum est, & id peramplum, vnà cum prætorio. Frequens huc confluit quotidie ferè, vendentium ac ementium turba, præterquam quod bis annis singulis, tota penè vrbe Mercatus celebratur longè frequentissimus, idque sub ascensionem dominicam, & circa festum Laurentij. Peregregia collegiata Ecclesia Lundiam mirificè exornat, habet illa sub choro, quam latè is patet, Hypogæum quemadmodum Saxo id nominat, Cryptam hodie vocant, vbi olim non minus quam in ipso templo sacra fiebant. In hoc (vt Saxo ait) Hypogæo Bernardus ille Anglus, de quo superius diximus, quiescit, incertum tamen hodie, qua Hypogæi parte Birgerus, qui erat ex Archiepiscopis Lundinensibus per Pontificem Rom. consecratis & confirmatis postremus, idemque inter Archiepiscopos numero, XXVI. anno altero ante mortē (obijt autem is anno Domini 1519.) horas B. Virginis in hac Crypta à se reperata, singulari diligentia instituit quotidie decantandas, additis ad sustentationem eorum, qui sacris illis operarentur, redditibus haud pœnitendis. Templo versus Austrum adhærent Sacella duo, alterum orientalius B. Dionysio dicatum, & à Carolo Archiepiscopo XIV. extructum, anno Domini 1327. vel paulò ante: alterum magis ad Occidentem D. Georgij vulgò dictum, quod à Petro Lyckio Archiepiscopo XXII. conditum. Erico VIII. Rege non minus celebre est, quam Carolinum illud, seu Dionysianum. Eidem templo ad occasum iunguntur turres excelsæ duæ, similiter ex secto lapide, quemadmodum ad templum ipsum constructæ. In harum altera campana olim erat Marialaura dicta, à Maria nimirum & Laurentio, diuis præcipuis, quorum patrocinio commendata erat Lundia. Hæc magnitudine sua longè excelluit Nolam eam, quæ Erfordiæ est; ob capacitatem celebris, quod testari possunt, qui vtranque viderunt & mensi sunt. Verum hæc Lundensis, incautius aliquando pulsata, cum sui quadam parte finderetur, ac rimam duceret, vt sonum reddiderit & inconuenientiorem, nec vsui amplius esse hic posset: Comminui eam Rex Fridericus II. curauit, atque Croneburgum transferri, anno Domini 1577. Ex qua postea duæ aliæ non contemnendæ magnitudinis campanæ fusæ sunt, quæ nunc Croneburgi visuntur suspensæ. Ad horologium venio Laurentianum, in quo est quod obseruare fortè conueniat. Non distinguit quidem illud sono peculiari edito, horas singulas per tetradas, siue quadrantes, quod faciunt alia quædam per Daniam horologia, & idem hic fieri non magno negotio posset. Nec etiam (quod in Belgio passim vsitatum) præludia ostē tat musica, quoties horæ seu mediæ, seu peractum dandum est indicium, quibus rebus affici solent, quasque mirantur plebei, ac vulgus hominum, aliud aut m quiddam est in automate eo, quod magis mirentur, ac ament docti. Situm est horologium in inferiori templi parte, qua in turrim ascenditur Australem, vbi tabula parieti affixa visitur quadrata, oblonga, vtcumque magna, circulis al quot variorum colorum distincta, quorum qui maximus est, diametrum habet pedum circiter 8. In qua quidem tabula per certos eius rei indices, & annus currens, & mensis ac septimana, dies quoque singuli, ac horæ singulæ, in quibus agunt homines, monstrantur liquidissimè eo etiam indicato si festum celebretur, seu fixum, seu mobile. Docetur item, quis luminarium solis ac lunæ motus, quæque horum in Zodiaco, loca diebus singulis, & ad se inuicem habitudines. Et foris quidem in dicta tabula hæc spectantur: intus autem machinis quibusdam ad id fabrefactis res agitur. Quibus illud additum est, velut πάρεργον sed & id arte factum, vt quoties publicè signum datur horæ elapsæ, supra tabulam ipsam, qua templum spectat, duo concurrant simulachra (equites dixeris cataphractos) quæ tot sese ictibus petunt, quod signa dat Nola maior, in turri suspensa, quæ horam indicat. In hac ipsa tabula est id quoque magis fortè mirandum, in medio velut in throno collocatum est simulachrum Virginis Deiparæ sinu tenentis infantem. Ad latera huic ostia duo, ante pedes velut Theatrum semicirculi forma, arcu huius spectatoribus obuerso. Intus Machina cum simulachris trium Magorum, quorum singulis singuli sunt famuli additi. Machina mota, ad eius cui hoc negotium datum est, arbitrium, prodeunt simulacra. Ante alios quidem veluti Caduceator minitabundus, gladio vibrato pulsat ostium, quod sinistrum est virgini, eo aperto, ordine proceditur Buccinis simul duabus sonantibus, quas inflare videntur, quæ iuxta vtrimque collocata sunt, totidem buccinatorum simulachra. Qui primus est Magorum, magnifico & planè Regio prodit per theatrum incessu. Ad virginis simulachrum ventum est, reuerenter ad hanc versus inclinat sese Magus, velut adorabundus moxque conuersus progreditur, sequentibus aliis. Faciunt idem Reliqui Magi, secundus & tebirtius. Famuli, quorum singuli singulos sequuntur dominos, immoti procedunt, nulla edita erga virginem reuerentiæ significatione. Horum postremus iterum intro receptus ad suos, ostium quod virgini dextrum est, post se claudit, ita quidem, vt & clarior quidam sonus, eo occluso ad aures spectantium perueniat, quibus id iucundum spectaculum est.

Quod ad horologium attinet, cùm in eo ars eluceat præcipua, facilè arguit, maiores rerum Mathematicarum fuisse haud inexpertos. Est enim id opus minimè nouum, quamuis certè non constat, quando, vel à quo, aut quibus auctoribus id fuerit confectum.

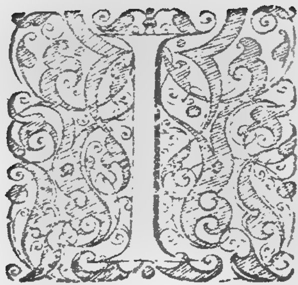
Præter horologium, de quo iam dictum, altare quoque in æde Laurentiana media spectatur, perquam magnificum, recens tamen sub annum Domini 1577. extructum, haud exiguis Ecclesiæ sumptibus procurante id nobilissimo viro Domino Hilario Grubbe, tutore, & Ecclesiæ præposito, eodem Regni Danici Cancellario ac Senatore prudentissimo, non ita pridem anno, &c. 58. ad 19. Nouemb. diem Haffniæ extincto. Est autem altare marmoreum totum peramplum & altum, ex marmore partim candido, partim nigro, versicolore etiam nonnullo, artificiose admodum ordinato atque polito expressis in eodem, præter alias quasdam effigies imaginibus quoque Regis Friderici II. & Sophiæ coniugis, horumque insignibus. Mediam tabulam occupant simulachra Saluatoris, & discipulorum 12. mensæ velut assidentium, eo ritu quo in prima sacrosanctæ cœnæ celebratione consedisse leguntur illi; subscriptis verbis institutionis cœnæ illius, prout apud Euangelistas leguntur, quorum omnium & Pauli similiter ac Petri, Mariæ quoque Matris Domini, & Laurentij Martyris effigies iuxta collocatæ visuntur.

MALMOGIA Germanis.

ELBOGEN.

MALMOGIA inter recentiores est Schaniæ ciuitates, vtpotè, anno primum à nato in carnem Seruatore 1320. vel circiter, condita sub ipsa initia gubernationis Christophori II. Daniæ Regis. Eadem tamen nunc penè Metropolis est Schaniæ, idque per mercemonia, quibus inclaruit, ex quo piscatio circa hanc vrbem cœpit esse frequens, Lundia nonnihil remittente de pristina celebritate, & claritudine. Maritima hæc est, à Lundia vix duobus distans miliaribus Germanicis versus Meridiem, à Coronia quatuor totis. Incolæ hanc nominant, Malmoe, quod latinè redditur Malmogia, vel secundum quosdam, Malmogium. Olim inferiorem Malmogiam hanc dictam legimus ad differentiam fortè pagi cuiusdam vicini, qui à mari remotiore & loco aliquantum editiore situs, eandem obtinuit appellationem, ita tamen vt superior diceretur Malmogia, quemadmodum hæc inferior Daniæ *Offre Malmoe os Nacdre Malmoe.* Sublato pago à cognomine, cuius nunc extant vestigia, hæc sine additamento nominatur Malmogia, quam Germani sua lingua constanter appellant *Elbogen*, quod cubiti formam referat. Ancoram posses dicere. Est einim ad hanc ciuitatem maris flexus quidam, quem frequentasse Germanos est verisimile, piscationis olim causa in Schaniam profectos, etiam ante Malmogiam conditam. Multis olim immunitatibus donata fuit hæc vrbs, quibus etiamnum gaudet. Illud autem præter cætera peculiare hic concessit VValdemarus Margarethæ Pater, Daniæ Rex, quo tempore Schania primum tota potitus est, sub annum Domini 1360. vel circiter, vt à telonii, quod vocant, solutione immunes essent Malmogenses omnes, in quamcumque Daniæ oram cum mercibus his venire contingeret. Id priuilegium renouauit, & confirmauit Ericus VIII. recentioribus illis Scaniæ ciuitatibus Malmogiæ atque Coroniæ, quam posteriorem ipse condidit. Arce munitissima insignis est Malmogia, & ædificiorum magnificentia, quæ nusquã sunt per Schaniã quàm in hac vrbe magis splendida. Quo loco nunc arx est ad Occidentē nimirum ciuitati olim ædificia quædam erant paulò, quam in reliqua vrbe magnificentiora, curiam dixere seu habitationem monetarii; Danicè *Mymbergaerden.* Hæc ab Erico. VIII. Daniæ Rege primum extructa, Anno Domini 1434. adiectis ei bonis quibusdam ruralibus, cùm in bello Comitiano ea & diruissent ciues seditiosi, iterum à Christiano III. restaurata est, & ad eam, qua nunc spectatur, magnificentiam perducta. Hæc restauratio inchoata est anno Domini 1537. Qua parte mare & circium respicit Malmogia, muro tota cingitur, portis etiam quibusdam peruio, ex quibus duæ sunt celebratissimæ. Altera qua in arcem itur: altera qua ad pontem, quo mare insternitur, ad quem appellunt minora tantum nauigia, & si quæ cymbæ aut naues actuariæ, cum hominibus, vel mercibus, seu Haffnia adueniunt, seu Malmogia soluunt Ha ffniam nauigaturæ, vt est loco ex Schania in Sialandiam traiectus frequens miliarium circiter quatuor. Naues autem maiores, seu onerariæ, Holcades dictæ, tum Græcis, tum Germanis, procul à ponte, vel ciuitate consistunt velut in portu, tolerabili quidem illo, verum non admodum tuto præsertim flante circio. Reliqua vrbis pars, versus Continentem & Austrum, vallo ac fossis probè munita est, paludibus etiam quibusdam tutam eam præstantibus nisi vbi & horti sunt (sunt autē circa hanc vrbem frequentes) vel viuaria, siue piscinæ. Portæ hic sunt præcipuæ: Orientalis vna: Altera Meridionalis, quibus & turres impositæ visuntur, cum tormentis maioribus haud paucis, quæ ex turribus prominent: Tertia porta Occidentalis non æquè frequentatur, vt superiores duæ, nisi cum subl ttus Schaniæ exercetur halecum piscatio, quod fit quotannis ferè, inde vsque à festo Bartholomæi, ad Dionysij, per septimanas circiter sex continuas. Est enim hæc porta mari vicinior, eoque per eam, sicut & per maritimas illas, magna passim importatur per id tempus halecum seu harengarum copia: celeberrimus enim tunc, & quotidianus est vrbe tota mercatus, exoticis etiam mercibus quã plurimis in vrbem importatis nauigiorũ beneficio, per portas maritimas. Quin & per Orientalē portã, ac Meridionalem, non hoc tantum tēpore, sed per totũ alioqui annũ, plurimum inuehitur frumenti, & aliarum rerum venaliũ, vt boum, agnorum, equorum, & si quid est generis eiusdem, fœnũ quoque & ligna, atque carbones, quamuis ligna suppeditent & nauigia. A saltibus enim, seu syluis aliquanto remotior est hæc ciuitas. Media penè vrbe forum est spatiosum admodum, & in eo versus ortum domus ciuica, siue prætorium, amplum inprimis atque magnificum sub annum à nato Christo 1546. impensis ciuitatis haud mediocribus exstructum, diruto prius quod in ea vicinia est, Monasterio Franciscanorum. Est in medio nunc foro cisterna longè capacissima, quæ per canales & cuniculos quosdam subterraneos eo ex quodam extra vrbem riuulo deducta, ad vsus quotidianos, & necessarios omnibus in vicinia habitantibus, aquam fundit copiosissimam. Non procul à foro Orientem versus, templum est D. Petro Apostolo olim dicatum, spatiosum id inprimis & magnificum, latericium tamen, fundamento excepto, cui ad Occidentem adhæret turris, imposita ei pyramide perquam edita, laminis partim cupreis, partim plumbeis tecta tota. Quin & supra chorum eminet pyramis, verum priore & angustior multo & humilior. Hoc templum parochiale est toti ciuitati, quamuis frequentissimæ. Templo ad Orientem iunctum est Sacellum non magnum quidem illud, celebre tamen, in quo sacra olim fiebant, nunc pro Bibliotheca vsurpatur. Templo adiacet versus ortum brumalem Schola, eaque percelebris in qua Rector siue Scholarcha vnus est, Hypodidascoli autem quatuor.

ITZOHOA.

ITzohoa nobile,& augustum Holsatiæ oppidũ, situ,lociq; natura, nauigatione,ac proinde negotiatione,quæ per Storam & Albim flumina exercetur, præstans. Nam Stora, piscoso ac nauigabli flumine vndiq, cingitur, quod flumen in intima Holsatia ortum, aliquot oppida, & nobilem illam Rantzouianam domum Bredenbergam alluens, ad occidentem Albi permixtum,à fluminum tandem parente recipitur. Oppidum autem Itzohoa primum à Ludero Biling Saxoniæ Duce, totiusq; Holsatiæ domino,sub Ottone III. circa annum Christi millesimum, contra Wandalos muniri cœptum, suppeditante flumine,& loci opportunitate munitiones.Cumq; Wandali, tempore Imperatoris Henrici II. totam Holsatiam, Ditemarsiam ac Nordalbingam crebris incursionibus depopularentur,incensis omnibus villis ac pagis, vnicum propugnaculum in Itzohoa, & Borcklenburch,ab ipsis expugnari non potuit.Waldemarus autem,secundus eius nominis Daniæ Rex,deuicto Adolpho,tertio eius nominis Holsatiæ Comite,Hamburgum fugiente, oppidum istud diripuit ac deuastauit Anno Christi M. CC.I. Postmodum verò anno salutis M.CC.VI. Holsatiæ Proceres, oportuna situs commoditate incitati, denuo hoc oppidum munire cœperunt, ibidemque contra Regem se fortiter defenderunt, aquarum firmati præsidio, quæ mirum in modum eo die bis in eandem altitudinem exæstuarunt,vt ponte deiecto,ciues tueretur,Danis exclusis.Stora siquidem, quemadmodũ & pleraque alia Holsatiæ flumina, ad aliquot miliaria,æstu marino, exagitatur.itaque hunc diem oppidani,celebri memoria,annuatim obseruant, eundemque,ob partam tam illustrem victoriam,ciuium diem,nuncupant.

Anno M.CC.XXXIII. Itzohoenses, ab Adolpho IIII. syluis ac pratis,nec non insignibus,ac iure municipali donati sunt.

Gerhardus Comes Holsatiæ, & filius Adolphi IV. anno reparatæ salutis M.CC.V. transtulit cœnobium virginum nobilium de Iuenflete,& id rursus extrui iussit ante oppidũ Itzohoam, idq; multis,ac amplis prædiis ac fundis locupletauit,sepultusq; est in ipsa cœnobii Ecclesia,cum omnibus suis posteris. Deinde etiam anno M.CCC. XL.Gerardus Magnus in Iutia cæsus,ibidem humatus est. Et Anno Christi M. CCC. LXXXI. Comes Henricus ferreus,sic dictus,quod stipendia meruerat in Dania,Suecia,Anglia,& Italia. Nec non Elisabetha Comitis Nicolai coniunx,Anno M. CCC. LXXXVIII. item, Comes Nicolaus, anno salutis M. CCCC. Annoque Domini M. CCCC.III.Albertus Comes,qui in Dietmarsiam irruptionem faciens, equo lapsus est, ex quo casu postmodum XXIX. Septembris obiit. Post hos etiam Gerhardus Slesvvicensis & Holsatiæ Dux anno orbis redempti M. CCCC. IV. à Dietmarsis cæsus, Anno deinde Christi M.CD. XXI. Henricus Holsatiæ Comes electus Antistes Osnaburgensis.Similiter Dux Henricus,filius Gerhardi in obsidione Flensburgensi lancea interemptus. Postremo sepultus est in eiusdem cœnobij Basilica, Anno M.CC.LIX.Dux Adolphus,Lubecæ mortuus.Extant ibidem & alia quædam monumenta,tumbæ,Epitaphia Holsatiæ Procerum, & illustrium, nobiliumque familiarum, inprimis verò ex heroica,& percelebri Ranzouiorum gente,Bredonis, Caij,qui Dominus & Heres fuit Curui aggeris:Ioannis,Henrici,Pauli,Nicolai,& Mauritij, quorum pleræque sepulturæ,ex candido marmore,præcellenti opere factæ conspiciuntur,eruditorum epitaphiis,& carminibus illustratæ.Ex multis,quod Ioannis Ranzouii tumulo,marmori insculptum est,excerpere placuit.

Ioanni Ranzouio,nobili Holsato,qui post susceptum balthei militaris decus, & perlustratas remotissimarum gentium prouincias,quantum pacis,bellique artibus, omnibusque corporis,atque animi eximijs bonis, eniti potuit,id omne secundum pietatem in Deum, vni patriæ,eiusque laudatissimis Principibus,Friderico primo, Christiano III. & Friderico II. Danorum ex ordine Regibus, huiusque patruis, Iohanni & Adolpho Holsatiæ Ducibus impendit, felicissimo euentu, vtpote summus cum iusto Imperio Dux, exortis subinde bellis destinatus,semper victor, qui præter copias, deditasq; vrbes atque arces, profligatos eiectosque pro Cimbricis & Holsatis finibus, hostes rebellium Dietmarsorum contusam ac fractam armis contumaciam, octies, patentibus in campis, diuersis prælijs superatas hostiles acies, vel ab ipsius indulgentia, vel à fœda fuga, vitam coëgerit impetrare,illustri & fidei erga patriam,eiusque principes, & clementiæ erga victos gloria, quam ad fatalem maturæ senectutis horam,sine fortunæ ludibrio, perduxit,sicque domi suæ ætatis veniam nactus,omnibus animi sensibus integris,in charissimæ coniugis, filiorum & nepotum complexu, æterno numini spiritum,à quo acceperat,firma in Christum fide,& certa resurrectionis spe, confirmatus reddidit. Henricus & Paulus filij, parenti chariss.mœrentes posuêre.Obiit Anno Domini M.D.LXV.die XII.mensis Decemb.cum vixisset annos LXXIII. & mens.I.

Sed de elogiis & Epitaphiis, quæ in aliorum Ranzouiorum monumentis,tam in ista Ecclesia, quàm alibi passim leguntur.Item de generosis,claris,& fortibus, Nobilis Ranzouianæ familiæ viris,qui quadringentis huc vsq; annis,pace & bello floruerunt,liber extat, Antvverpiæ,Plantinianis,ac proinde elegantissimis typis excusus,cum Historico Epigrammatum libro,continente encomia Heroum,Imperatorum & Ducum, superioribus,& nostro sæculo,virtute bellica maximè illustrium,quos Henricus Ranzouius,in Ducatibus Regis Daniæ Vicarius, in Arce sua Bredenberga depingi, & versibus, partim à seipso compositis,partim hinc inde collectis, ornari curauit.

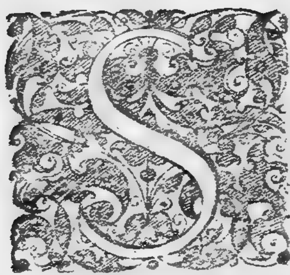
Porro,in iam commemorato Itzohoensi Cœnobio,monastico habitu,etiamnum degunt,XXI.diuinis officijs nuncupatæ nobiles virgines. Haud ita procul ab isto virgineo, misericordiæ,pietatisque officina est sita, Xenodochium equestri S. Georgio sacrum. Oppidani, Fredericum II. Daniæ Regem,hæreditarium Dominum agnoscunt.

FLENSBVRGVM

ITZOHOA.

ITZOHOA Floren-
tissimae Holsatiae Op.

FLENSBVRGVM.

SLESWICENSIS Ducatus olim Saxoniæ Marchionatus, vnum ex tribus Iutiæ episcopatibus continet, Cimbricæ Chersonesi pars, post præcipuam Slesvvicensem vrbem FLENSBVRGVM oppidum, ad maris orientem respicientis littus cum portu multarũ nauium capace, ostentat. Originem, nomenque à Flenone, Viro nobili, fortique milite habere, annales perhibent, qui prope littus maris Balthici habitans, eo ipso in loco, vbi nunc situm est Flensburgum, casas quasdam piscatorias, sibi tributarias habuit. Ad has postea tam vicini, quàm exteri, loci commoditate adducti, nõ solum confluxerunt ibiq; suam sedem collocârunt, verum etiam ex piscationis quæstu, & paulò post, nauigationis commodis, aduenarum congressu & frequentia adaucti, formam & titulum oppidi acquisiuerunt, vt sic Flensburgum, quasi Flenonisburgum, nomen obtinuerit, circa annum Christi 1200. Paulò post huic nouo oppido, Waldemarus Dux Iutiæ, ius municipale cum quibusdam priuilegiis concessit, & singulari diplomate cõfirmauit, post natalem Domini 1284. Quod ius, & quæ priuilegia, progressu temporis partim à Daniæ, partim à Iutiæ & Holsatiæ Ducibus adaucta & confirmata sunt. Oppidum hoc inter montes excelsos, littori maris orientalis adiacet, in quod eius portus se extendit, tanta commoditate, profunditate, & securitate, vt singuli ferè ciues ex domibus suis naues mercibus implere, & easdem rursus exonerare possint, vt non immeritò Crantzius id oppidum terra mariq; rebus gerendis opportunum scribat. Amœnissimo, & saluberrimo in loco ædificatum est, nec non purissimis scatet fontibus, abundantiaq; omnium rerum affluit, quæ ad omnes necessitates pertinent. Ædes habet magnificas & splendidè exstructas. Ad hæc Parochias aliquot magnificè ædificatas, quarum omnium S. Ioannis parochia est vetustissima, estq; longitudo eius passuum 2341. sita sub eleuatione polari 55. grad. 30. min. Arcem habet satis pulchram in monte collocatam, eiusdem nominis, vrbi imminentem, & omnium oculis expositam. Versus meridiem habet Gymnasium, à Ludolpho Naaman Minorita fundatum. Sepulta est in hoc opido Waldemari II. Regis Daniæ filia, cuius sepulchrali lapidi hæc etiam hodie inscripta legũtur: Sophia, Marchionissa de Brandenburch, filia quondam Regis Waldemari II. hic sepulta est cum prole sua. Vamari hæc ciuitas experta est fortunam in bellis, quæ gesta sunt inter Reges Daniæ, & comites Holsatiæ; propter Ducatum Slesvvicensem, aliquoties tam à Regibus Daniæ quàm comitibus Holsatiæ obsessa, nonnunquam expugnata & spoliata est. Scribit in sua Saxonia Crantzius lib. 10. ca. 25. Ericus Rex Daniæ Flensburg opidũ ab Henrico Comite, ob damna illata Danis, pignoris loco accepit, donec certa pecuniaria summa persolueretur. Rex accepto oppido, iussit profundissimo cingi fossato, quod hodie quoque cernitur: murum sustolli, & vicinum montem fossatis ambiri, vt facile appareret, quid in animo gestaret. Comes dictam pecuniarum summam circa finem anni depromere paratus, restitutionem opidi poposcere; sed Rex auersatus, nullas aures præbuit, semper causas texens ex causis, cur nõ oporteret. Facile enim tergiuersatur, qui potentia antecellit.

Idem lib. 10. cap. 30. Adolphus, comes de Schouvvenburgh Henrico Holsato mortuo, cum in præsidium impuberum ducum cum alijs strenuis viris vocaretur ex Ducatu Lunenburgensi, è Diœcesi Bremensi ex Westphalia, octingentis collectis militibus, aperto Marte fusis, fugatisque Danis, noctu Flensburgh opidum à mari ingressus, peruenit in conuentum fratrum, & inde reliquum oppidum facile sui iuris effecit, & tum in Holsatiæ minorum Ducum potestatem redijt. Deinde in obsidione quadam, vt Crantzius lib. 10. cap. 40. refert, Henricus Dux Slesvvicensis, & comes Holsatiæ, lancea cuiusdam interemptus est, post cuius mortem ab Adolpho fratre Henrici, vnà cum arce deinceps superata est. Et hoc modo cum postea Adolphus bello inter Regem Daniæ, ac proceres regni & ipsum composito, Ducatum Slesvvicensem ritu solenni in feudum accepisset, verus Dominus Ciuitatis ac Arcis factus, quo sine hærede mortuo, ad Christianum I. Oldenburgensem Regem Daniæ deuoluta est, qui erat natus ex sorore Adolphi. Et iam anno Christi 1584. oppidum, vnà cum arce, sub dominio Serenissimi Regis Daniæ Friderici II. Christiani abnepotis floret. Sed ortu nobilitauit Flensburgum præstãtissimi nominis cælator, sculptor, & pictor, Melchior Lorichius, qui magnis remotissimarum nationum peregrinationibus cultus, Græciam, Italiam, Galliam, Belgium peragrauit, vt eius artis peritos excellentesque imitaretur, & videret artifices, ad quorum imitationem tam accurato iudicio se contulit, vt publica ipsius opera, & elegantissima ectypa, magistris suis, Italis, exterisq; nationibus nunc sint admirationi. In primis autem, Solimanni Turcarum Imperatoris, Selymi filij, & Ismaëlis Persarum Regis Legati effigies, quas in æs Constantinopoli sculpsit. Quin & Flensburgensi huic patriæ ornamento etiam exstitit Thomas ille Finchius, Geometricis artibus & scriptis clarus.

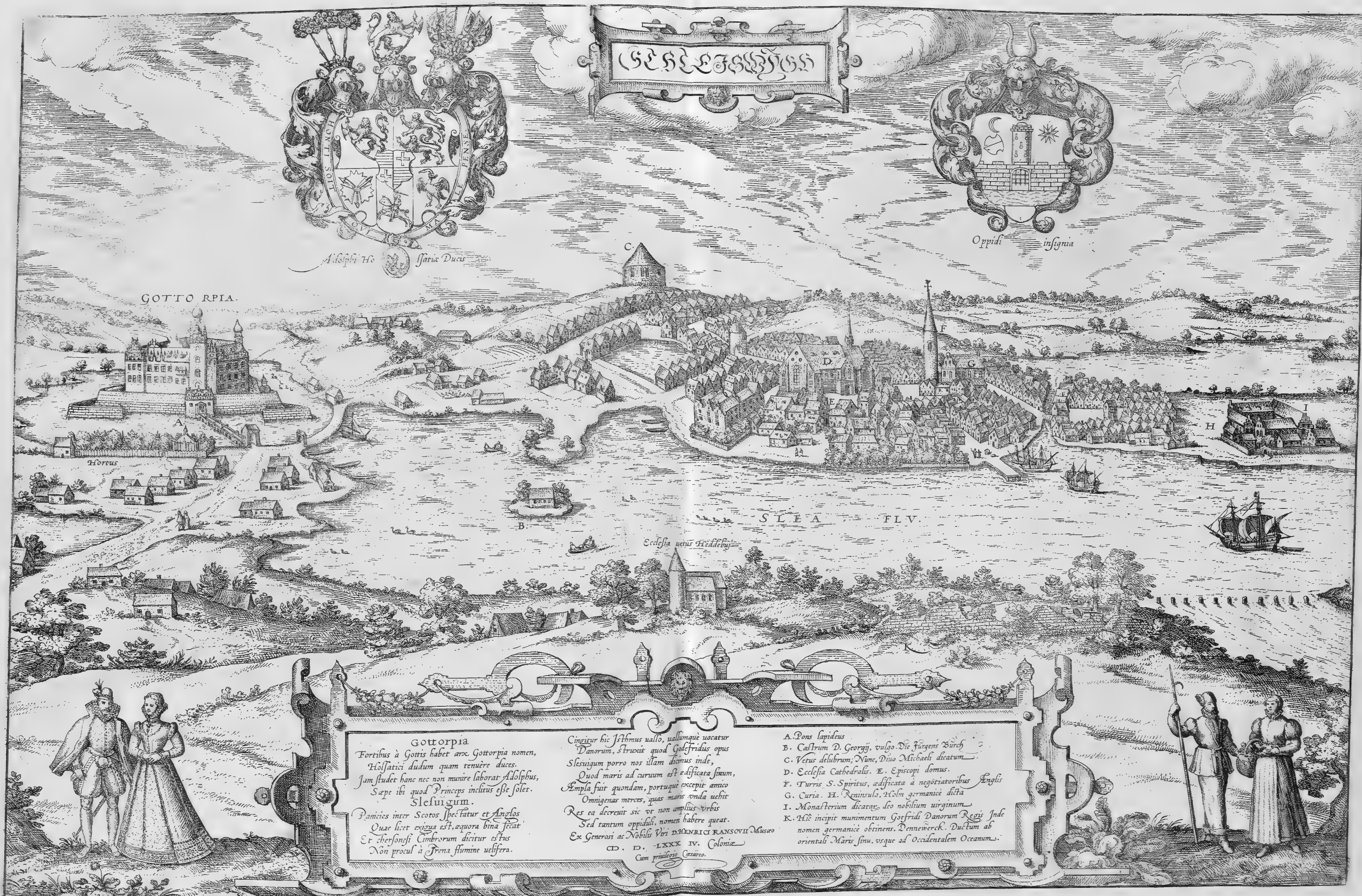
SCLESVICVM.

LESVICVM, Cimbricæ quondam totius Metropolis, amplissimum, & ex commerciorum frequentia oppulentissimum oppidum: sed nunc pro fatali eius casu, non ea magnificentia conspiciendum: situm in ipso Istmo Cimbricæ Chersonesi, vbi inter duo maria, Oceanum scilicet Germanicum & mare Eoum, siue Balthicum, minima est terræ intercapedo, quæ etiam iusti milliarij germanici longitudinem non excedit. Nam flumen Threna, æstu Oceani, vsque ad Hallingstede pagum, refluit, à quo Slesvvicum oppidum, ad Silam, sinum Maris Balthici, haud plus vnico miliari distat. Crantzius, & qui Saxonum conscripsêre historias, aliam Slesvvico appellationem attribuunt, quam etiamnum apud Danos & Frisios vsus retinere videtur. Hi enim sua lingua hoc oppidum Hedebui vel vt alij, Heideba nuncupant, eò quòd à quadam Daniæ Regina, cui Hethæ nomen, dicant primitus esse conditum. Appellationis Hedebui vestigium, in occidentali littore ad Sliam, etiamnum superest. Ecclesia nimirum, quæ vetus Hedebui nomen retinet. Quod si etiam Danum, vel Phrysicum Colonum, germanicæ linguæ ignarum, iturum Slesvvicum, aut inde redeuntem interroges, quónam se conferat, aut vnde veniat, non Slesvvicum, sed Hedebui, respondebit. Inuenio etiam in annalibus Caroli Magni, à quodam anonymo Monacho conscriptis, Slesvvicum priscis temporibus, Sliestorff nuncupatum fuisse. Moderna autem oppidi nuncupatio, ex Saxonici idiomatis proprietate originem habet. Saxonibus enim & Cimbris, Wic oppidum dicitur, positum ad sinum aliquem vel maris, vel fluuij (vt latius deducetur in indice.) Cum autem hoc oppidum in sinu maris Balthici positum sit, isque antiquus Sliæ tractus fuerit, quod alueus è regione oppidi, se sinistrorsum flectendo, sinum effecerit: Qui etiamnum (Die Wick) ab incolis nominatur. Hinc Sleßwick/ & Slesvvici, est orta nuncupatio. Est autem peropportuno ad negotiationem situ, portum habens ad exercenda commercia, commodissimum. Olim enim ex Belgio, Britannia, Gallijs, & Hispanijs, ad ostia Egdoræ fluuij nauibus merces transportabantur, quæ, per Threanam fluuium, Hollingstadium subuectæ, facili negotio Sclesvvicum, ac inde, per mare Eoum, in Daniæ, Noruegiæ, Sueciæque regna, necnon Liuoniam, Russiam, Borussiam, aliasque Germaniæ Prouincias, quas mare Balthicum alluit, importari poterant. Ambitus Slesvvici, dum Vrbs amplior fuit, idque hodie adhuc, intercisa & interrupta vallorum & aggerum rudera monstrant, si principium ab occidentali latere Sliæ sumatur, apud superstitem Ecclesiam, cui Heddebui nomen manet, vbi Slia sinum, occidentalem plagam versus, efficit, quem vulgò (die Wick) vocant. Videntur ibi vallum, fossæque vrbis superstites, atque adhuc satis integræ. Quædam pilæ etiam lignei pontis, per quem transitus supra sinum fuit, compendiosa via, qua Ecklenfordiam, Chiloniumque itur, ante paucos annos apparebant. Huic loco mons altus imminet, Oldenburgi nomen habens, arboribus, fruticibus, & spinis vndequaque consitus, vt propter densitatem, ascensus sit difficilis, in cuius summitate Arx posita fuit munitissima, clauis Isthmi Cimbrici. Ea etsi omninò nunc diruta sit, vt nihil reliquiarum supersit, manent tamen tres fossæ profundæ, quibus olim fortalicium illud circundatum fuit. Eam arcem, cum vrbe subiecta, cum Henricus primus Imperator Marchioni Saxoniæ sedem constituisset, illo mortuo, Dani obsederunt, expugnaueruntque. Visuntur etiam adhuc loca, & castrorum vestigia. Ingressum quoque sinus istius obstruxerunt Dani, vt nulla iustæ magnitudinis nauis ingredi queat, sed armentis, equis, curribusque vadum sit. Ac ea Vrbis parte, quæ Aquilonem respicit, agger fuit, in orientale littus Sliæ, vbi nunc Slesvvicum oppidum est. Tum temporis enim Slia tam altè, vt nunc Gottorpium, Arcem versus, non ascendit. Neque Gottorpium adhuc ijs temporibus conditum erat. Neque etiam hij, qui nunc Gottorpium ducunt, aggeres erant. Sed erat pars illa Aquilonaris tota palustris & saltuosa, vti adhuc lacus Bustorpianus, &, qui Castellum alluit, der Borchsehe dictus, nemusque & saltus (Polen) nuncupati demonstrant, ita, vt transitus Slesvvicum, per illum aggerem saltem pateret, Essetque natura loci is tractus munitissimus. In eius aggeris medio loco editiore, propugnaculum erat, castrum D. Georgij. Quo in loco, Dux Adolphus denuò, nostro tempore domum ædificauit, cuius fundamenta, superiori anno, sub terris inuenta, fuerunt, satis operosè muris exstructa. Aggeris etiam vna pars sub aquis manet, quæ Fauonio Zephiroque ventis, aquas abigentibus, adhuc cernitur, & ab eis loci gnaris, tamen non sine periculo ceu vadum aliquando transitur. Cinxit deinde aliud vallum, vrbem Slesvvicum à Sliæ orientali ripa incipiens. Vallum illud continuatum fuit septentrionem versus, atque colli munimentum impositum, quod adhuc extat, & in delubrum versum S. Michaëli dicatum est, prope forum vrbis equinum. Videtur & valli aliqua pars, quæ intercisa, in orientem porrigebatur versus fontem, è quo canalibus aquæ in oppidum deriuantur, vulgo, (der Pipenborn) Indeque haud longe, in lacum Sliæ, qui Noer dicitur, vallum illud desijt.

Antiquus hic Slesvvici ambitus fuit partim arte, partim natura loci munitus. Sed vt & præsenti eius oppidi situ & conditione agamus, Danicis docemur historiis, primum Templum Deo vero & æterno conditum & dedicatum fuisse Slesvvici, ab Erico Rege Daniæ fratre Heraldi, quem S. Anscarius ad Christi fidem verbi diuini sedula, & fideli prædicatione conuertit, anno Christi D. CCC. XLVIII. Quo numero annorum, ab hoc nostro tempore, anni M. D. LXXXIII. subducto relinquuntur D. CC. XXXV. anni, ante quos hæc patria Christo Saluatori nostro nomen dedit. Verùm sequentes reges non diu in ea fide perseuerarunt, vt in Indice latius deducemus.

Circa annum, à nato Christo M. LXIV. Slaui, ciuitatem Slesvvick capiunt, expugnant, depopulantur, funditùs extinguunt, & Religionem Christianam pessundant. Cessante autem iam Slauica persecutione, auctus est Slesvvici cultus diuinus, pleraque monasteria & templa ædificata. Restaurata est imprimis Cathedralis Ecclesia, atque opibus & redditibus aucta. Exstructum est etiam ab Anglis, prope forum Ecclesia S. Spiritus, quod adiun-

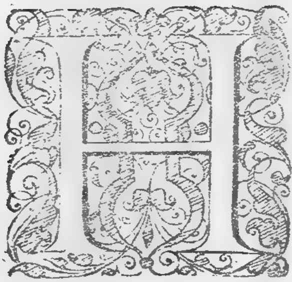
SCHLESWIGH
Oppidi insignia
GOTTO RPIA.
Hortus
SLEA FLV.
Gottorpia
Fortibus à Gottis habet arx Gottorpia nomen,
Holſatici dudum quam tenuère duces.
Jam ſtudet hanc nec non munire laborat Adolphus,
Sæpe ibi quod Princeps inclitus eſse ſolet.
Sleſuigum.
Panicies inter Scotos ſpectatur et Anglos
Quae licet exigua est, æquora bina ſecat
Et cherſoneſi Cimbrorum dicitur eſtus
Non procul à Frena flumine uelifera.
Cingitur hic Jsthmus uallo, uallumquè uocatur
Danorum, ſtruxit quod Godefridus opus
Sleſuigum porro nos illam dicimus inde,
Quod maris ad curuum est ædificata ſinum,
Æmpla fuit quondam, portuquè excepit amico
Omnigenas merces, quas maris vnda uehit
Res ea decreuit sic vt non amplius vrbis
Sed tantum oppiduli, nomen habere queat.
Ex Generosi ac Nobilis Viri D. HENRICI RANSOVII Musæo
CIↃ. IↃ. LXXX IV. Coloniæ
Cum priuilegio Cæsareo.
A. Pons lapideus
B. Caſtrum D. Georgij, vulgo Die Jürgens Burch
C. Vetus delubrum; Nunc, Diuo Michaeli dicatum.
D. Eccleſia Cathedralis. E. Episcopi domus.
F. Turris S. Spiritus, ædificata à negotiatoribus Ænglis
G. Curia. H. Peninsula, Holm germanicè dicta
I. Monasterium dicatar deo nobilium uirginum
K. Hîc incipit munimentum Gotfridi Danorum Regis Inde nomen germanicè obtinens, Dennewerck. Ductum ab orientali Maris ſinu, vsque ad Occidentalem Oceanum.

ctum habuit eiusdem nominis Xenodochium. Erat etiam Ecclesia D. Nicolai, ex australi Cathedralis Ecclesię latere, quæ adiunctum habuit monasterium ordinis D. Augustini, orientem versus. Ea ædificia funditùs diruta, & solo æquata sunt, vt nulla eorum vestigia supersint. Extat & Xenodochium & Sacellum S. Georgij ad pagum eius nominis supra montem, Aquilonem versus, sed & illud totum in nihilum est redactum, vno cum sacello, extantibus paucissimis ruderibus. Supra eundem montem penes viam qua Flensburgum itur, Sacellum est D. Michaëlis Archangeli, forma rotunda, vbi plerisque in locis, antiqua infidelium delubra cernuntur. Superest autem integrum monasterium nobilium virginum monialium in peninsula Slesvvici (Holm) dicta. Templum in eadem peninsula, primum pro mercatoria domo ab Anglis exstructum, & sequenti tempore in Ecclesiam sacratum, planè dirutum iacet.

Ea, nunc est olim opulentissimæ & amplissimæ Vrbis deploranda facies, si ad illam pristinam magnificentiam diuini cultus, & opulentissimorum commerciorum referatur. Sed nihil mirum. Vt enim hominibus vitæ suæ, sic imperiis, regnis, atque Rebuspub. sui sunt fatales termini. Durat tamen adhuc, & mediocri statu conseruatur Cathedralis Ecclesia Slesvvicensis. Fundatus est Episcopatus Slesvvici ab Ottone primo, anno Domini D. CCCC. XLVI. Ac postea à Daniæ Regibus variis redditibus auctus. Episcopos habuit vsque ad hunc annum Christi M. D. LXXXIV. quadraginta quatuor, qui ibidem magna ex parte humati quiescunt.

Non procul à Slesvvicensi oppido, GOTTORPIA Arx sita est, nomen à Gothis obtinens, qui hic olim castra habuerunt, veterum Ducum Slesvvicensium sedes; nunc Adolphi, ex Oldenburgensi familia primi eius nominis dominio, vnà cum oppidulo subiecta est, qui arcem firmissimis propugnaculis ac muris munire, ædificiisque nouis ac ponte lapideo ornare cœpit. Telonium hîc celebre, vbi compertum, fertilibus annis ex Dania 50000. boum, in Germaniam abacta, vectigal soluisse.

SEGEBERGA.

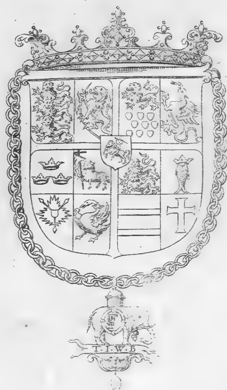

OLSATIÆ Ducatum à nemoribus syluisque appellationem sortitum, & nuncupatum, quasi in lignis nemoribusque satum; loci conditionem, & admirabilem lignorũ abundantiam consideranti, nouum non erit. Regio est plana, quæ raris extollitur mõtibus, & quem inter duos, præcipuum exhibet, is minimè rarus, situ est periucundo, & belli togæque ornamentis, quibus à nobilissimo viro, Henrico Ranzouio decoratur, admodum celebris, inter Lubecam & Hamburgum, famosas Hanseatici fœderis vrbes, ita vt Hamburgo septem, Lubeca verò quatuor miliaribus distet. Arcem tam antiquitate, quam primo fundatore illustrem, sibi impositam, & ad eius radices opidum adiunctum habet. Quod quidem castrum, priscis temporibus Aelberch, nunc verò Segeburgum nuncupatum, Lotharii eius nominis secundi, Augusti opera, inclarescere cœpit. Is enim Wagriam, Sclauorum Cymbricæ Chersonesi regionem, Canuto, Slesuicensium Duci in Feudum concessit, eumque Wandalorũ, & Obotritorum Regem creauit, qui paulo post à Magno, Nicolai Regis Daniæ patrui sui filio, interemptus est, extimulante impiissima matre, ambitioni inflammata, ad parricidium filium. Hic Canutus, in Regia Lotharii imperatoris aula, enutritus, & iam Obotritorũ Rex appellatus, peropportuna situs commoditate illectus, tumultuario opere, montem Aelberch, in quo postmodum Arx Segeberga collocata est, munire cœpit. Cuius quidẽ instituti munitionisq; præfectus, nocturno tẽpore à Latrone captus est: Adolpho I. Holsatiæ Comite, vt multorum suspicio est, conniuente, eo, quod crescentem Canuti potentiam, inuisam suspectamque haberet. Canuto autem, paulo post trucidato, Wandalorum, Obotritorum, & Wagrinensium dominium, Pribislaus, cum fratre Nicloto, ex Regum Obotritorum familia hæreditatis titulo, per vim obtinuerunt. Lotharius interim Imperator, Canuti mortem grauiter ferens, à S. Vicelino presbytero, & in Bardvvich, celebri olim Saxoniæ vrbe, verbi diuini præcone, religionis ergo, admonitus, traiecto flumine Albi, & conscriptis, eo loci, Nordalbingis (Holsati & Dietmarsi sunt, qui Nordalbingi dicuntur, quia ad Albis fluuii ripam, in Borea siti sunt) montem Aelberch, iam secundo occupatum, Anno salutis M.C.XXXIV. præsidio firmauit, qui vt securam huic loco tutelam, magisque certam defensionem præberet, Religionis etiam studium, firmissimum politiarum vinculum instituto suo coniunxit. Hinc monasterium ad montis radicem excitari curauit. Quemadmodum ex priuilegio, eidem Monasterio à Lothario Imperatore concesso, perspici potest, cuius quidem verba sic habent:

In nomine Domini Dei & Saluatoris nostri Iesu Christi, Lotharius, diuinæ ordinationis clementia, Romanorum Imperator Augustus, notum esse volumus omnibus fidelibus, tam præsentibus quàm futuris, quòd nos pro persecutione paganorum in Christianos, Castrum in Slauia construximus, quod à modernis vocatur Segeburg, ab antiquis Aelberch, & ante castrum fecimus Ecclesiam ad honorem Dei & virginis Mariæ & B. Ioannis Euangelistæ pro fide Catholica ibi propaganda, ordinationem verò supradictæ Ecclesiæ commisimus fideli nostro fratri Vicelino viro religioso & bonæ conuersationis, cuius vitam in bonis operibus probatam cognouimus, suisque successoribus, quos sanior pars elegerit fratrum. Ad promotionem verò ipsius Ecclesiæ & ad sustentationem fratrum Deo ibi seruientium concedimus, pro remedio animæ nostræ, & dilectæ coniugis nostræ Righzem, omnem terram quæ est in occidentali parte castri, videlicet, à Castro vsque ad fluuium Trauenæ, ex vtraque parte viæ, cum sylua in meridiolani plaga adiacente cum sex pagis, &c. Et, vt hæc omnia rata & inconuulsa permaneant, impressione Sigilli nostri signari præcepimus. Data anno incarnationis Dominicæ 1137. 16. Kal. April. Anno verò regni nostri 12. Imperii V. Actum Bardevvich in Christi nomine feliciter. Amen.

Pribislaus autem, qui post Canuti mortem in Obotritarum dominium sese ingesserat, acerrimus Christianæ religionis hostis, mortuo Cæsare & Henrico Bauariæ Duce, Imperatoris genero, cum Alberto Marchione Brandeburgẽsi, de Saxoniæ Ducatu contendente, principibusque Germaniæ aliis bellis occupatis, hac tali occasione vtens, Castrum Segebergense in potestatem suam redigere tentauit. Sed cum esset validè munitum, & militari præsidio, rebusque necessariis instructum, expugnare non potuit, quare, re infecta, discedere coactus fuit; Monasterium autem cum suburbio, & cæteris proximè adiacentibus pagis, incendio vastauit, & Holsatiam depopulatus est. Tandem hoc Pribislao etiam defuncto, Adolphus secundus Holsatiæ Comes, Wagriam ob damnum, cladem que perpessam; sibi subiecit, Holsatiæque Comitatui, quem Lotharius, Bilingorum extincta familia, Schavvenburgensibus concesserat, coniunxit, monasteriumque alio in loco restaurari curauit. Sub quorum iurisdictione, arx vnà cum opido tantisper permansit, donec Adolphus V. ex hac familia vltimus, sine hærede discederet, & Schavvenburgenses, ius suum, Comitatum Holsatiæ Christiano primo Daniæ Regi, ex sorore Adolphi V. & vltimi nato venderent, & proceres ac status huius Comitatus illum in suum Pncipẽ eligerent, cuius posteri adhuc Holsatiam, Stormariam, & Wagriam possident. Eaque ratione, hoc castrum, vnà cum opido ex hæreditate abaui, aui, & patris, deuolutum est ad Fridericum II. Daniæ Regem, qui eius hoc tempore possessor est, & dominus. Postquam autem Arx Segeberga iam munita, monasteriumque ædificatum esset, opidum Segebergense crescere quidem cœpit, aliquoties tamen, cum Arx obsideretur, concrematum & penitus euersum fuit. Quemadmodum etiam anno M.D.XXXIV. à Lubecẽsibus Christiano III. bellum inferentibus, ac arcem hanc obsidione cingentibus, cum re infecta discedere cogerentur hoc opidum incendio deformatum est. Donatum autem primum fuit iure muncipali ac ciuitatis, nec non titulo & insignibus, Anno Domini D.CC.LX. à Ioanne & Gerhardo fratribus Comitibus Holsatiæ, Stormariæ, Wagriæ, & Schavvenburgensium, qui incolis quoque agros, pascua, & piscationes concesserunt. Quæ donatio non solum ad hunc vsque diem inuiolata permansit, sed à successoribus etiam ipsorum est cõfirmata. Monasterium ipsum, ordinis est D. Augustini, in quo Monachi

ARX SEGEBERGA, *quondam Aelberga, Wagriam, nobilem Holsatiæ Regionem, exornat. Cuius icone, Sicuti et aliarũ, totius Cymbricj Chersonesi vrbium, quæ nunq̃ ante, sunt editæ, Nobiliß. Vir. D.* HENRICVS RANZOVIVS, *Regis Daniæ in Ducatib. Slesui, Holsatiæ, et Dietmarsiae Vicarius, Huiusq; Arcis Prefectus, Unicum Musarũ Decus, opus hoc nostrũ, adauxit.*

Domus Hinrici Ranzouij.

Curia

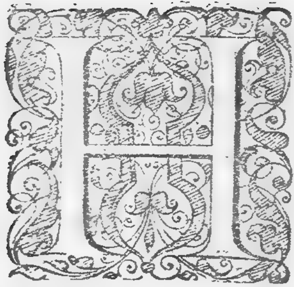
Monasterium

Stagnum Segebergense

monachi non indocti, illi familiæ ornamento fuere. Nam, anno M.C.LXXXIV. Theodoricus ex hoc Monaste-
rio electus est Episcopus Lubecensis. In Ecclesia Monasterii humatus iacet Adolphus, Comes Ioannis II. filius,
qui in hac arce ab Hartuico Reuerentlauio nobili Holsato, præfecto suo, cuius filiam stuprauerat, interfectus
est. Qui quidem, quali astu ad arcem peruenerit, & hanc Comitis cædem patrarit, hunc in modum historiæ per-
hibent:

Hartuicus Reuentlauius, nobilis Holsatus, reliquos suos fratres in Segebergense opidum conuocauit, vt cum
illis deliberaret, quonam pacto stuprum filiæ & consanguineæ ab Adolpho Comite illatum, vindicarent, & cum
vnus illorum minas ac verba atrocia, aliquantò liberius in Comitem eructasset, Comes hoc resciscens, illum in
arcem abripi, & decollari, caputque fratri Hartuico per cubicularium exhiberi iussit. Hartuicus cum cæteris fra-
tribus, vt par erat, casum hunc ægrè ferens, conscenso equo caput fratris apprehendit, sanguinisque guttas in
manum stillans; absorpsit, & dixit: Refer Comiti; per sanguinem fratris mei, quem hausi, me mortem eius &
ignominiam, quam mihi & familiæ inutilit, hac mea manu, vt nobilem Cimbrum & Holsatum decet, vlturum,
& post, incitato æquo festinanter se subduxit. Elapsò autem aliquot annorum spacio, Hartuicus tandem tem-
pus oportunum se nactum sperans, quo iniuriam hanc vindicaret; cum sciret Comitem venatione delectari,
eumque venatorem cum cane venatorio in syluam, indagandorum ceruorum causa, emittere solere, ipse ve-
natorem obseruat, eique in nemore vestes detrahens, nudum arbori alligauit, & sumptis vestibns, equo & cane
venatorio comitatus, solus ad Arcem se conferens, à ianitoribus, manè hora tertia in æstate intromittitur, exi-
stimantibus eum esse venatorem. Ille rectà ad cubiculum Comitis tendens, cum pulsasset ianuam, ac à puero in-
tromissus esset; Comitem his verbis alloquitur; Vides ac nosti qui sim? Commenda te Deo, morte enim piabis
facinora, ipsumque statim cum puero trucidauit, eodemque venatorio habitu discedens, citra impedimentum,
ad suos reuersus est. Ita qui iustus est Deus atrocibus pœnis, etiã in hac vita punire solet. Cum autem Hartuicus
Holsatiæ finibus cogeretur discedere, Romam profectus, absolutionem à Pontifice Ioanne XXII. impetrauit,
hac tamen illi pœnitentia iniuncta, vt bona sua in vsum pauperum distribueret. Ex quibus refectorium Cœno-
bij Itzohoiensis nobilium virginum extrui curauit, Comitis autem puer filius ipsius fuisse dicitur ex Hartuici fi-
lia natus; Id ex Epitaphio, in æde Sacra Segebergensi constare putatur, quod habet, Anno Domini M.CCC.XV.
Occisus est Comes Adolphus cum filio suo & hic sepultus. In eadem ista Ecclesia multi etiam nobiles humati
quiescunt, præsertim Walstorpii, quorum insignia ibidem appensa conspiciuntur, inter hos Gerhardus Walstor-
pius, cui Henricus Ranzouius in columna templi monumentum ex marmore Godlandico fieri curauit, in quo
ipsius effigies, habitu armati equitis, ac ante signum crucis decumbentis cernitur, cum hac inscriptione: Hen-
ricus Ranzouius Domini Ioannis Ranzouij equiti aurati filius, huius arci præfectus, auo suo materno Gerhardo
Walstorpio ex pia matris suæ postulatione, posuit, Anno Christi 1562. Sita est hæc arx & opidulum
Segebergense inter Hamburgum, Lubecam & Chilonium, ita tamen, vt Hamburgo
per septem, Lubeca per quatuor, Chilonio per sex miliaria distet,
sub eleuatione poli, gradus 54.
min. 30.

HVXENVM.

VSEM Oppidum eſt Sleſvvicenſe, ſitum in ditione Adolphi, tanquā Ducis Sleſvvicē-ſis, portum habens mercatorum negociationibus celebrem. Hunc portum maris Oceani tractus, Heuer, nūcupatus efficit, qui Huſem opp. alluit, vnde facile nauigatio in Hollandiam, Selandiam, Angliam & Scotiam inſtitui poteſt, quibus ex locis varii generis merces reportantur, quæ deinde Flensburgum (quinque tantum miliaribus inde diſſitum) auehuntur, & ſic ex Oceano occidentali, in orientalem transferuntur. Hoc autem oppidum, etſi domibus, plateis, longitudine, amplitudine, ac vbertate ſoli Flensburgo vix cedat, hactenus tamen nullum ciuitatis ius habuit, nec muro, valloue, aut foſſis, cinctum fuit. eò quòd Dietmarſi nondum eſſent ſubacti, atque a b Holſatiæ ac Sleſvvici Ducibus, & ipſorum conſiliariis metueretur, ne incolæ, arrepta occaſione, deficerent, ſeque Dietmarſis coniungerent, vicinoſque populos ac inſulas, quemadmodum Eiderſtedenſes ac Strandenſes, ad rebellionem commouerent, atque in hoc oppido, ob ſitum loci, refugium ac munitionem haberent. Nunc aūt Dietmarſis quinque & viginti annis ferè ſubactis, ius ciuitatis, certis conditionibus ac legibus, anno M.D.LXXXII. Februarii, die XIX. à Duce Adolpho obtinuit, qui pulcherrima Arce oppidum etiam ipſum decenter ornauit.

HVſenum illuſtris pars eſt quotacunque ducatûs,
Qui nomeen Sleſvvich traxit ab vrbe ſuum.
Holſatieq; Duci iam dudum paret Adolpho,
A quo iuris habet principe, quicquid habet.
Nam licet egregio ſit fœlix incola portu
Huſenſis, tutò ſoluere vt inde queat:
Mercibus atq; ſuis Hollandos poſsit & Anglos
Viſere, & exoticas inde referre domum:
Et licet haud cedat Flensburgo, quò ſua crebrò
Tranſportare ſolet, vendere quæ ſtatuit:
Ritè per Heſperium queat vt mare currere, nec non
Longius amotos viſere poſsit agros:
Non hucuſq; tamen ius municipale valebat,
Quamuis optaret ſæpe parare ſibi.
Non ædes muro, foſsis, valloue licebat
Cingere, ne contra ſumeret arma ducem:
Nec ſe Dithmarſis adiungeret, effera quorum
Vita eheu belli fax furioſa fuit.
His vero victis eſt exoratus Adolphus,
Et ius Huſeno municipale dedit.
Illic & magnis extruxit ſumptibus arcem,
Qua non vlla quidem pulchrior eſſe poteſt.

Ex nobili, & perauguſto D. Hen. Ranzouij Muſæo.

HADERSLEBIA.

ADERSLEBIA opp. Sleſvvicenſis Ducatus, à Waldemaro Duce Iutiæ, anno Chriſti M.CC.XCII. ius & priuilegia ciuica conſequitur. Arce quondam in colle munita fuit, quam Ioānes Holſatiæ Dux ſolo æquauit, & rurſus, non procul ab oppido, ferè in peninſula nouam ædificare cœpit, nomine ipſius Hansburgam nuncupatam, vnà cum Eccleſia marmore auroque ornata. Sed eo morte præuento anno ſalutis M. D. LXXX. Fredericus ſecundus Rex Daniæ eam, iure ſucceſſionis adeptus, perfecit, cuius imperio etiamnum gaudet. Eſt & hic cathedralis, in qua Rumpoldus Dux Sleſiæ, eò à Cæſare Sigiſmundo miſſus, ad certas componendas lites inter Daniæ Regē Ericum & Holſatiæ Comites, Sleſvvicenſis Ducatus cauſa exortas, peſte in hac legatione extinctus, honorifico ab Erico Daniæ Rege ſepultus eſt. habet etiam Xenodochium in ipſo opidi ingreſſu, & Scholam ab ipſo Duce Ioanne ædificatam, & copioſis dotatam redditibus. Inſuper & portum tutiſſimum Fioniam in oceanum orientalem vergentem, quē fertiles in vicinia agri condecorant.

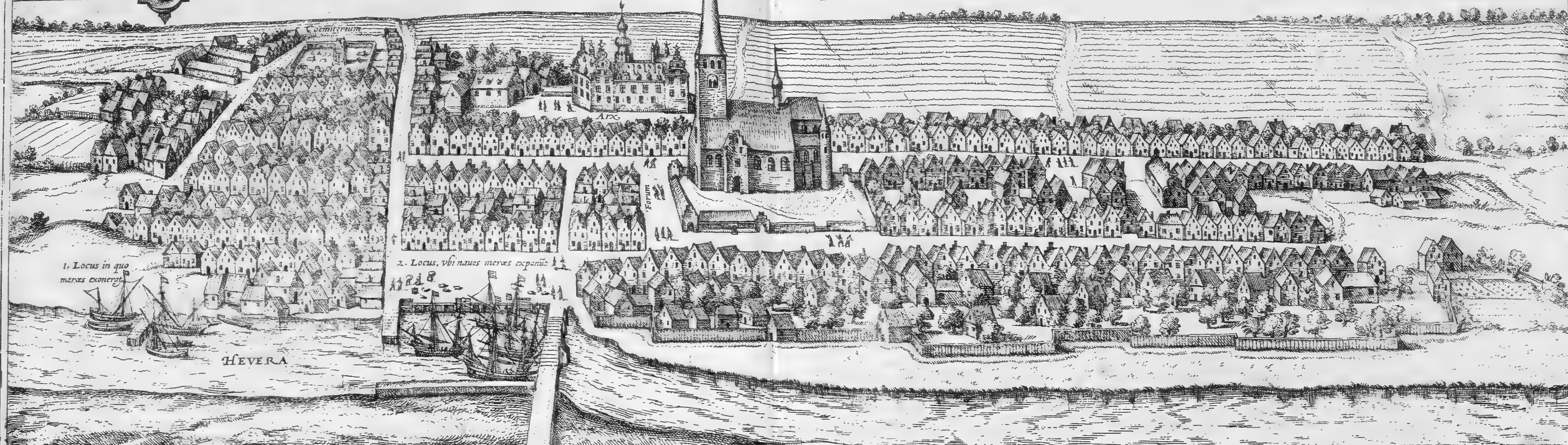
A Duce VValdemaro primum Haderſlebia nomen,
Iutia cui quondam paruit, vrbis habet.
Arx hic ſtructa fuit vicino in colle, Ioannes
Quam dux illuſtris diruit Holſatiæ.
Diruit, ac arcem vicino in littore cœpit
Sumptibus haud paruis ædificare nouam.
Hansburgum dicunt: ſimul vt cum nomine notum,
Arcis quis fuerit conditor, eſſe queat.
Struxit in hoc templum ſpecioſum marmore & auro,
Sincero verbi motus amore Dei.
At nunc iure tenet Fridericus id omne ſecundus
Rex Daniæ, cuius fama perennis erit.
Et, quia Dux moriens multa imperfecta reliquit,
Rex hæres opibus perficit iſta ſuis.
ÆEdes præterea Cathedralis in vrbe videtur,
In qua Rumpoldi ſunt monumenta ducis.
Gymnaſium quoq; dux magna cum laude Ioannes
Extruxit, curam relligionis habens.
Attribuit reditus opulento principe dignos,
Nam ſtudia in precio duxit habenda ſibi.
Inſuper & tutum maris Haderſlebia portum
Fœcundos agros, paſcua læta tenet.

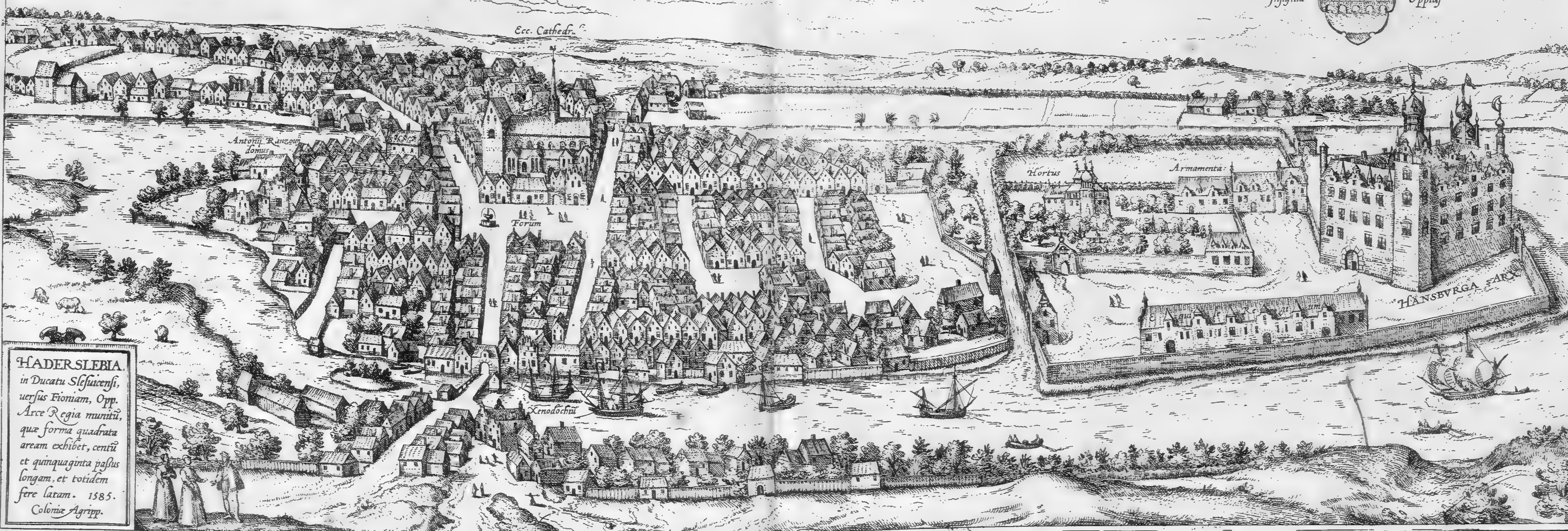
Ranzouianis Muſis ſuppeditantibus.

HVSEMVM DVCATVS SLESVICENSIS AD SINVM HEVERAM OPP.

Ilustris viri HENRICI RANZOVII Regii gubernatoris etc. conatib'

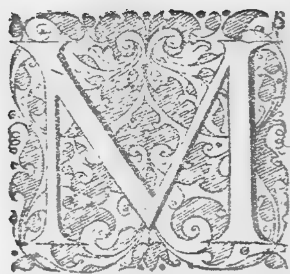

HADERSLEBIA, *in Ducatu Slesuicensi, uersus Fioniam, Opp. Arce Regia munitũ, quæ forma quadrata aream exhibet, centũ et quinquaginta paßus longam, et totidem fere latam. 1585.*

Coloniæ Agripp.

CHILONIVM.

MARE Balthicum, qua parte Holsatiam & Slesvvicum ducatus alluit, certos habet & iucundos sinus, Isthmos Græci nuncupant, in quos magno accolarum commodo erũpit, & tritos negotiatoribus nauibusque marinis fluctibus defatigatis præbet recessus. Hac etiam commoditate Chilonium, nobile Holsatiæ oppidum, situs & naturæ benignitate fruitur, vt portum habeat capacem & peropportunum, in quem ex Germania, Liuonia, Dania ac Suetia, magno oppidanorum quæstu, merces deferuntur. Quibus eadem maris vicinitas piscatum etiam vberem & maxime Salmonum præbet, ex quo incolarum non pauci commode victitant. Vetus est oppidum, aquis probe instructum, & fere vndique cinctum, appellationem à cuneo, vt Germanicè sonat, obtinens. Arce decoratur conspicua ab Adolpho Duce, nouis ædificijs venustè exornata. Sed præcipua Chilonium celebritate pollet, perauguſtis nobilium comitijs, quæ quotannis ibi celebri habentur frequentia, circa D. Anthonii festa, vbi publica priuataque negotia, & præsertim res pecuniarias, quas opulentas habent, expediunt. Est & Minoritarum Monasterium, iam in Xenodochium conuersum, in cuius Ecclesia Adolphus quartus Holsatiæ ac VVagriæ comes, qui VValdemarum secundum Daniæ Regem in Bornhouede deuicit, sepultus est anno salutis M.CC.LXI. cum antea eiusdem instituti Monachatum fuisset professus, idemque monasterium, anno post natum Christum M. CC. XLIV. ædificasset.

Gerardus primus Holsatiæ ac Schouvvenburgi Comes Chilonenses præcellẽtibus decorauit priuilegiis, quibus oppidanorum fines ac termini describuntur, anno restitutæ salutis M.CC.LXXI.

Anno deinde, post salutarem Christi aduentum M.CCC.XV. Gerardus secundus HosatiæComes, in Quendesburg Comitis Henrici filius, nec non Ioannes Comes Holsatiæ in Ploen. Gerardi Comitis filius, ius municipale Chilonicolis concessit, omnino tale, quali Lubecenses vtuntur.

Nicolaus Holsatiæ, Stormariæ, ac Scovvenburgicus Comes, concessa iam antea à maioribus priuilegia & præcipuè nonnulla super immunitatibus in certo Iutiæ portu, præsente Waldemaro de Ranrovv, anno gratiæ M.CCC XC. confirmauit.

Hæc autem omnia priuilegia, iura, & immunitates serenissimi Daniæ Reges ac Holsatiæ, ex Oldenburgensium familia Duces, sigillatis deinde litteris corroborarunt.

Est in hoc oppido parochialis Ecclesia, cui illustris, ac nobilis Ranzouiorum familiæ est adiunctum sacellũ, in quo multi Ranzouii perhonorificè conditi sunt, & præcipue Otto Ranzouius eques auratus, cum filiis, filiabus, atque nepotibus, in cuius monumento insignia Gentilitia ære infusa videntur.

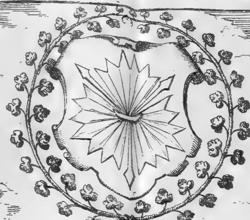
Cuius gratam posteritati memoriam, Henricus Ranzouius Regis Daniæ Friderici secundi vices in Ducatibus Slesf. Holsat & Ditm. gerens, vnicum familiæ suæ decus, ornamentum, ac lumen, hoc pacto lucubrationibus suis inseruit.

OTTO RANZOVIVS, EQ. AVR. DOMINVS IN BVLCK ET CHOP, OBIIT CHILONII ANNO M.D.XI. CONSILIARIVS Ioannis Regis Daniæ, Sueciæ, & Noruegiæ.

Inclita Ranzouium virtus quoq; tollit Othonem,
Et viget Holsato posthuma fata solo.
Baltheus ob meritum, gladius cui fulgidus auro
Cesserat, auratus nomine fertur eques.
Cui nec Vlissææ deerat prudentia mentis,
Et, quæ Nestoreæ gratia vocis erat.
Consilijs prudens Ioannis rexerat aulam,
Danorum senior qui data sceptra tulit.
Duxit ab hinc vitam Chilonidos vrbe quietam,
Auersans strepitus, aula molesta, tuos;
Tum fieri sacra curauit in æde sepulchrum,
Semotum populo clausa quod æra tegunt:
Nempe memor vitæ fragilis, mortisq; futuræ,
Hic voluit membris esse cubile suis.
Hic decies senos clypeos, galeasq; comantes,
Magnorum videas signa vetusta virûm.
Qui de Ranzouio florentes stemmate, clara
Temporis vnius laude, fuere decus.
Hæc iuuenes vobis addant calcaria pulchra
Virtutis, quas nunc Cimbria diues alit.

CHILONIVM, Vulgo Kyell, lautum atque ve-
tustum Hollatiae, ad Isthmum Maris Balthici Opp
Situ, negotiationi peroportuno, et annuis, nobilitatis Cim-
bricæ Comitijs, comendatum.

A. Ecclesia Christo, D. Nicolai nomine dicata. B. Forum
C. Curia D. Xenodochium. E. Domus HENRICI
RANZOVII Nobilis Hollsati Regis Daniæ vicarij.
F. Arx DVCIS ADOLPHI.
G Locus, vbi merces exonerantur

D

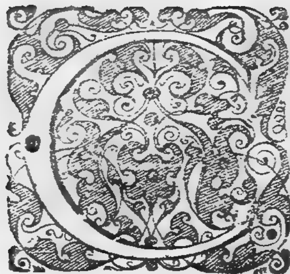
E F

A

B

G

CREMPA.

CREMPA, Holsatiæ oppidum, nomen habet à flumine nauigabili Crempa, quod per medium istius labitur in Storam & Albim. Ius municipale & insignia accepit, anno Domini 1271. à Gerhardo primo Holsatiæ, Schovvenburgensi ac Stormariæ Comite Adolphi IIII. filio. Sub Christiano tertio anno Domini 1535. flagrante bello Lubecensi, vallo fossisque & propugnaculis à Ioanne Ranzouio, equite aurato, est ita munita, vt inter Holsatiæ munitiones, non minima exstet. Incolæ mercaturam exercent, nec minus agriculturæ operam dant, cũ in palustribus ac frugiferis locis, non procul ab Albi & Stora sita sit. Nunc autem anno 1584. Friderico secundo Regi Daniæ, tanquam Duci Holsatiæ, ad quam à patre Christiano tertio deuoluta, subiecta est.

Anno 1628. eo bello quod inter inuictissimum Imperatorem Ferdinandum II. & Christianum V. Daniæ Regem gestum est, occupata à Cæsarianis tota ferè Holsatiâ, oppidum hoc quoque oppugnari cœptum, generosè admodum se defendit, sed annonæ inopia coacti milites, post multa egregia facinora, 8. Nouembris sese dediderunt; sicque in potestate Cæsarianorum vsque ad generalem illam transactionem, qua Daniæ Regi omnis sua ditio restituta est, mansit.

Vrbs ego Cymbraicæ non infima gloria terræ,
Velifero Crempæ flumine, Crempa vocor,
Quod simul in Storam resonans se iactat in Albim,
Me media cursu præpete parte secans,
An. Dom. 1271. *Municipale meis ius ac insignia cessit*
Ciuibus Holsatiæ, Stormariæq; Comes,
A quarto celebris genitore Gerhardus Adolpho,
Alter & istius, nominis ipse Comes.
Anno Domini 1535. sub Christiano III. *Cum vallo fossas, & propugnacula struxit*
Auratus summa laude vehendus eques,
Ianus Ranzouius, bello flagrante Lubecæ;
Munitam satis vt dicere iure queas,
Rure mei viuunt ciues, ac merce, palustris
Quod sum fœcundis & bene structa locis.
Porro Friderico iam sum subiecta secundo,
Qui Daniæ Rex, & Dux simul Holsatiæ est.

REINHOLDSBVRGA.

REINHOLDSBVRGA, elegans Holsatiæ oppidum, arce regia conspicuum, abs Reinoldo quodam fundatum, qui nomen oppido & Castro indidit Reinholdsburch, qui fundator, num princeps vel nobilis aliquis fuerit, ignoratur. Vrbs est opportuno loco sita; Eidora enim totam eam circumfluit, & aliquoties cursu suo diuidit, ita, vt inde nauigatio in Hispaniam, Galliam, Angliam ac inferiorem Germaniam institui queat. Turris, quæ hodierna die in arce conspicitur, à Gerhardo magno Comite Holsatiæ & Schovvenburgensi ędificata est, circa annum 1230. Deinceps, alter Gerhardus, Henricus & Nicolaus fratres, dederunt ciuitati aliquot pagos ac ius municipale vnà cùm insignibus quibus hodierno die vtitur, anno Domini 1339. Quorum successoribus mortuis, ad Reges Daniæ, ex Oldenburgens. Comitum familia natos, venditione, cum cæteris Holsatiæ locis, peruenit. Christianus tertius Rex Daniæ, eam munitionem, quæ iam videtur, fieri curauit. Ioannnes eius frater, cui in diuisione obtigerat, arcem ibidem, vetustate collapsam, ædificijs splendidis rursus exornauit. Quo mortuo absque hæredibus, cum eius ditiones inter fratrem Adolphum & Fridericum II. fratris filium, iure feudali diuiderentur, Friderico II. Regi Daniæ cessit, cuius dominio anno 1584. subiecta fuit; Anno vero 1628. supradicto bello, vehementer quoque afflicta fuit, donec tandem generali transactione ad dominium Regis Daniæ redijt.

Vrbem quam spectas, hæc Reinholdsburga vocatur,
Eidora est fluuius, qui prope voluit aquas.
Indidit huic vrbi nomen Reinholdus & arci,
Danorum nunc Rex, hanc Fridericus habet.

CREMPA HOLSATIAE OPP.
IOANNIS RANZOVII EQVITIS
AVRATI INDVSTRIA MVNITISS.

CRE MPA

Curia

Armamentaria

Crempa flu.

REINH OLDSBVRGA.

Curia

Arx Regia

Campen

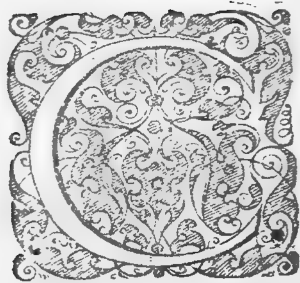
S. Spiritus

Eidora

EIDO RA FLV.

Rendesburga, uenustum Holsa:
tiae Oppidum Eidora fluuio
circundatum.

HAMBVRGVM.

IMBRICA Cherſoneſus, extima Germaniæ pars, verſus Septentrionē, Iutiam, cum adiacentibus inſulis, Holſatiam, Stormariam, VVagariam, Diethmarſiam, Sleſuicenſem Ducatum, vna eademque appellatione, quondam cōprehendit. Sed tempore Caroli magni, Septentrionalior portio, Iutiæ; Anterior verò, quæ nunc Holſatia, Nordalbingiæ nomē induit, quę & ipſa, quatuor partibus & appellationibus eſt diſtincta, Holſatia, Diethmarſia, VVagaria, & Stormaria. Quarum poſtrema inter Albim, Storam, & Schvvalam flumina, ad Trauenam vſque, ſeſe extēdit, atque hanc, Hamburgum, vrbs, opere, ſitu, mercatura, & opibus potens, decenter exornat. Quo tempore ea primum conſtructa ſit, hiſtoriæ non perhibent, quæ primam eius originem, ad VVendos, gentem infidelem, referunt. Nominis etiam ratio, à ſcriptoribus, in diuerſū trahitur. Alii, abs Ioue Hāmone, cuius idola Carolus magnus ſuſtulerit, Hammonis Burgum, nuncupatam aſſerunt. Verum hāc ſententiam Crantzius lib. 1. in ſua metropoli emendicatam ex Romana hiſtoria fabulam, nuncupat, aliam nominis cauſam, æquè veram commemorans, ab Hama, inſigni Saxonum pugile. cum enim Saxones, crebris colluctationibus congreſſi cum Danis; varia pugnarent fortuna, contentio tandem ad duellum peruenit. Fidebant Dani Starcatero, monſtroſæ magnitudinis, & roboris homini, & Saxones, pugilem præferebant Hamam, æquè inter ſuos illuſtrem, cui, vt duellum non recuſaret, tantum ſe auri congeſturos pollicentur, vt molem corporis ſui ſuperaret. Hama; fiducia virium aggreſſus hoſtem, pugno petitum, ita impulit, vt terræ adegerit nutabundum. Sed vbi deiectus, vires collegit, ſeſe erigens, ad gladiū decurrit, non iam luctamine, ſed ferro; rem peracturus. Nam toto adniſus corpore, gladium diſtrinxit in aduerſarium, nec illum fefellit impetus: medium enim Hamæ caput diffidit. Atq; is inſignis exitus tribuiſſe putatur loco nomen, in quo peracta fuit pugna, vt, ab eo victo, Hama diceretur, vnde poſtea de propinquo erecta vrbs, Hamburgum nuncuparetur. Alii, qui Gambriuios, Taciti Holſatenſes conſtituunt, vt Althamerus & Peucerus in Tacitum, ij, ex Gambriuio, Hamburgum, exigua mutatione, faciunt. Sed Becanus noſter, aliud commentum, ſubtili coniectura, de nominis origine nobis obtrudit in ſua Saxonica, quod à nobis refertur in indice. Verior igitur ratio nominis hæc erit; Inter flumina Alſter & Billen, ſylua olim extitit, cui Ham nomen (quam poſſedit olim nobilis familia de Ham) ad quam veteres Saxones; ante Caroli Magni tempora, arcem ædificantes, à vicina ſylua, eam Hammeburgum nuncuparunt. Vnde, non Hamburgum; ſed Hammeburgum, prima & vera vrbis appellatio. Quod etiamnum, maius vrbis ſigillum, antiqua inſtrumenta, litteræ, & priuilegia, apertè confirmant. Ita ſiquidem, literæ, Ludouici primi Aquiſgrani datæ, habent. Statuimus vnanimi conſenſu Eccleſiaſtico, vltima in Regione Saxonica trans Albiam, in loco nuncupato; Gammaburgk, cum vniuerſa Nordalbingorum Eccleſia, proprii vigoris cōſtituere ſedem. Bulla etiam Nicolai Pontificis; tempore Ludouici ſecundi, meminit caſtelli Hammaburgi, & Nordalbingorum ſedem nuncupat.

Cum autem Carolus Magnus Saxones ad fidem Chriſti conuertiſſet, in Nordalbingiam deſcendens, Hammomisburgū, cum adiacentibus regionibus occupauit, delubra, & vana gentilium ſimulachra euertit, huiuſque vrbis pomeria extendit. Quin & primariam in ea conſtruxerat Eccleſiā, in qua, totius Septentrionalis, & trans Albinæ Germaniæ, metropolitanam ſedem collocaret. Nam prima fundatione, non fuit, qua nunc eſt, Hamburgum, amplitudine, quando vnicus tantum collis, in quo S. Petri Parochialis, & altera collegiata Eccleſia, ædificiis, occupatus fuit. Is locus autem, in quo aliæ ſunt modo parochiæ, quæ S. Catharinæ, & quæ D. Nicolai nomine innoteſcunt, aquarum æſtum ſentiit. Et S. Iacobi Eccleſiā, cū vallo, quod vocant Gentiliū, extra mœniorū ſepta fuit, nūc, vt ex iis, quæ ſuperſunt, indiciis cōſtat, vrbis ambitu continetur. Vrbs, nunc potens eſt, ſitu & opere valde munita; ciues ampliſſimas negotiationes, terra marique remotè exercent. Poſtquam fidem Chriſto primum hæc vrbs dediſſet, Carolus magnus, excitata in ea arce, præfectum cum præſidio conſtituit Vthonem. Et tamen Sigardi, Angariæ & VVeſtphaliæ Ducis ſucceſſores, & præſertim, Albion, Sigardi abnepos, & VVidikindi ſucceſſor, qui cum Carolo magno, Saxonica iſta bella geſſit, Holſatiam, & vicina Hamburgo loca tenuit, donec Caroli magni ſucceſſores, mutuis contentionibus & diſſidiis ſepararentur, tunc rurſus Ducum proſapia ad vrbis poſſeſſionem rediit; tum & Epiſcopus, & Duces, ſeparatas in ea domos habuerunt. Donec Otto Cæſar, Hermannum Billing, ad ducalem honorem eueheret, eumque ducatu Luneburgenſi, cum vltima Saxonia ad Albis confinia donaret. Deinde Lotharius Cæſar; cuius coniux fuit Magni vltimi Saxoniæ Ducis filia ex Billingorum familia Adolpho Schauvvenburgico Comiti, Holſatiæ comitatum permiſit. Et ab eo tempore, Holſatiæ Comites Hamburgum tenuerunt, nouis ædificijs mirificè exornarunt, & in Cathedrali vrbis ſuæ Eccleſia, ſepulturas ſibi delegerunt. Prout in maiori Eccleſia, ſubſequentium Holſatiæ Comitum, ibidem ſepultorum nomina, certa tabula deſcripta, videntur; Nempe Ioannis, mortui anno 1266. 23. Februarij. Gerardi, 1281. 21. Decemb. VValdemari, 1306. 29. Iunii. Gebhardi ſecundi, 1312. 25. Octo. Ioannis ſecundi, 1359. Adolphi, 1380. 26. Ianuarii. Quin & Holſatiæ Duces & Schauvvenburgici Comites, domicilia & telonia adhuc quædam Hamburgi poſſident. Quo nam modo autem ad libertatem, qua modo fruitur, deuenerit, hiſtoriarum monumenta, paſſim declarant.

Holſatorum annales tradunt, quòd, cum VValdemarus II. Rex Daniæ, Hamburgenſium vrbem ad deditionē coegiſſet, illam dederit Adelberto Comiti de Orlamunt, Adolphi Holſatiæ Comitis fratri vterino, qui cum illam nec vi, nec iure obtinere ac defendere poſſet, Hamburgenſibus priuilegia ac iura vendidit, in præiudicium hæredum Comitum Holſatiæ, &c. Dictus autem Holſatiæ Comes Adolphus, poſtea Vicarium Regis VValdemari, Albertum, aperto Marte cepit, ac Dannebergam, vbi Rex VValdemarus captiuus detinebatur; in vincula traduxit. Poſtea; inter Hamburgenſes & Comites, vt plerique teſtantur, aliæ tranſactiones ſunt factæ. Sed totum hiſtoriæ ſucceſſum Dauid Chytræus, in ſua VVādaliæ, & Saxoniæ Alberti Crantzii continuatione, ita refert: Adolphus, inquit, tertius pulſus ab Henrico Leone, reſtitutus poſt proſcriptum Leonem anno 1182. Hic Adolphus anno 1189. comitatur Fridericum Barbaroſſam in Palæſtinam, dedit Priuilegia Hamburgenſibus, ne quis arcem intra ſeptē milliaria ad vrbem ædificet; vt immunes à vectigalibus, & belli oneribus ſint in Holſatia; &c. Eodem anno Henricus Leo ex Anglia redit, & Bardeuicum euertit: Stadam & Hamburgum recepit. Adolphus ex Palæſtina reuerſus Hamburgum & Lubecam denuò cepit; auxilio Bernardi Vrſi Ducis Saxoniæ. Sed paucis poſt, VVoldemarus Dux Sleſuicenſis, Hamburgum & Lubecam, auſpiciis Daniæ Regis, Canuti ſexti occupat; & poſtea cepit Adolphum, qui renuncians ſuo iuri, in patria Schavvenburgk obijt. Hamburgæ Albertus Comes ab Orlamunt à Rege præfectus erat, qui deficientibus à Dano Holſatis; & VVoldemaro Rege, Henrico comite Suerinenſi capto, ius ſuum in vrbe 1500. marcis argēti Senatui vendidit. Hoc libertatis Hamburgenſium ſolidæ fundamentum fuit. Poſtea enim nullum iuramentum fidelitatis Ducibus Holſatiæ præſtiterunt. Hucuſque Chytræus.

Porro, varios vrbis Hamburgenſis caſus, & perpeſſas, diuerſo tempore, calamitates, hiſtoriæ commemorant. Nam, anno 810. VVandali, ſiue VVilſi, qui VVandaliæ pars ſunt, erecto præſidio, Hamburgum ceperunt. Sed Imperator Carolus, anno ſequenti, iuſſit vaſtatam vrbem reſtaurari, conſtituens ibi Metropolim omnium aquilonarium erigere, quod filius poſt eum compleuit Ludouicus, quando his limitibus eius ditio diſtincta fuit. Ab occidua quidem parte mari Britannico, vbi Bremenſis tunc illi incorporata Eccleſia; A meridie, Albi flumine; Ab oriente, Pani riuo; & ab aquilone, mari Danico, & Egdora flumine.

Grauem deinde afflictionem, à Normannis, à Mare per Albim aſcendentibus in morte Ludouici Imperatoris, vrbs Hamburgenſis pertulit.

Idem poſtea rurſus perpeſſa à VVandalis, Duce Godſchalo eorum principe. Idem, à Critone Lubecæ vrbis fundatore. Hoc à Danis ſæuientibus in morte Magni Ottonis, legimus contigiſſe, vt magnus ſemper numerus catholicæ plebis in Hamburgo trucidaretur. Hoc nouiſſima & penè omnium grauiſſima VVandalorum irruptione patitur, ſub imperio Henrici IV. Præſule Alberto primo, Anno Chriſti M. L X V I.

Factum etiam eſt temporum ſucceſſu, vt Archiepiſcopatus honor, qui prima fundatione Hamburgi ſemper fuit, Bremā transferretur, vnde nata eſt crebra inter Eccleſias Hamburgenſem & Bremenſem concertatio, de dignitatis primatu, de emittendis ad alienas prouincias Suffraganeis, & cōmprouincialibus Epiſcopis. Vltima Archiepiſcopi Hamburgenſis, quando ſolus adhuc Metropolita erat, legatio XX. Epiſcoporum fuit, ad remotas aquilonares prouincias, ad vniuerſum Daniæ, Suediæ, & Noruegiæ regnum. Ad Orcades, Iſlandiam, & Groenlādiam inſulas. Et hinc tam frequens in vrbem Hamburgenſem ab iis tentata ſæuitia, qui à pietate Chriſtiana defecerant, cum ſcirent, illinc, primos ad ſe verbi diuini myſtas, prodire. Quoties enim furor impius inflammatus Chriſtianitatis odio ſæuiebat in Chriſticolas, primi erant Hamburgenſes ad ſupplicia, ſiue à Danis, ſiue à VVandalis, ſæuitia intentaretur.

In Hanſeatico fœdere, primo ordine ſub Lubeca, ſocietatis capite continetur Hāburgū cū Roſtochio, VViſmaria, Stralſūda, Luneburgo. Ex quarum ſex vrbium arbitratu, conuentus vel totius Hanſæ, vel aliquarū, prout res exigit, ciuitatum præcipuarum indicantur, conſcribunturq;.

Non eſt hic demùm Hamburgenſis negligenda cereuiſia, quæ, quia ſapida & præſtans, in Saxonia & alibi paſſim commendatur.

HAMBVRGVM.

1 Anascharij Templum
2 Anascharij Porta
3 Ellern Porta
4 Aggeris Porta
5 Ælster Porta
6 Hospital Porta
7 Saxn Porta
8 Winserens Porta
9 Edilis Porta
10 Arica Edilis armientarium
11 Schip bauwer broeck
12 Prati Porta
13 Der niew Kraen
14 Portas Inferior
15 Templum S. Spiritus
16 S Maria Mag: Ecc: et Monast.
17 Ecclesia et cenobi: S. Johan
18 S. Petri. 25. S. Nicolai
19 Equile Senatus. 26 Borsa

20. S. Gertrudis
21. S. Jacobi Eccle:
22. Nosocomia
23. Ecclesia Cathadralis
24 S. Catherina
27 Der olde Kraen

A
Wandesburgũ Arx Nobiliss: viri Henrici Ranzouij Gubernatoris Regij Danici.

Alster

Die Perde marck

Die Marck

Vissch marck

Hoppe marck

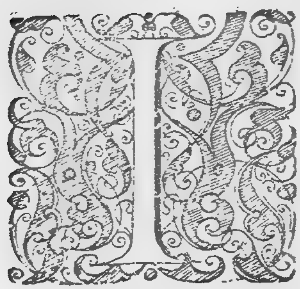
Albis

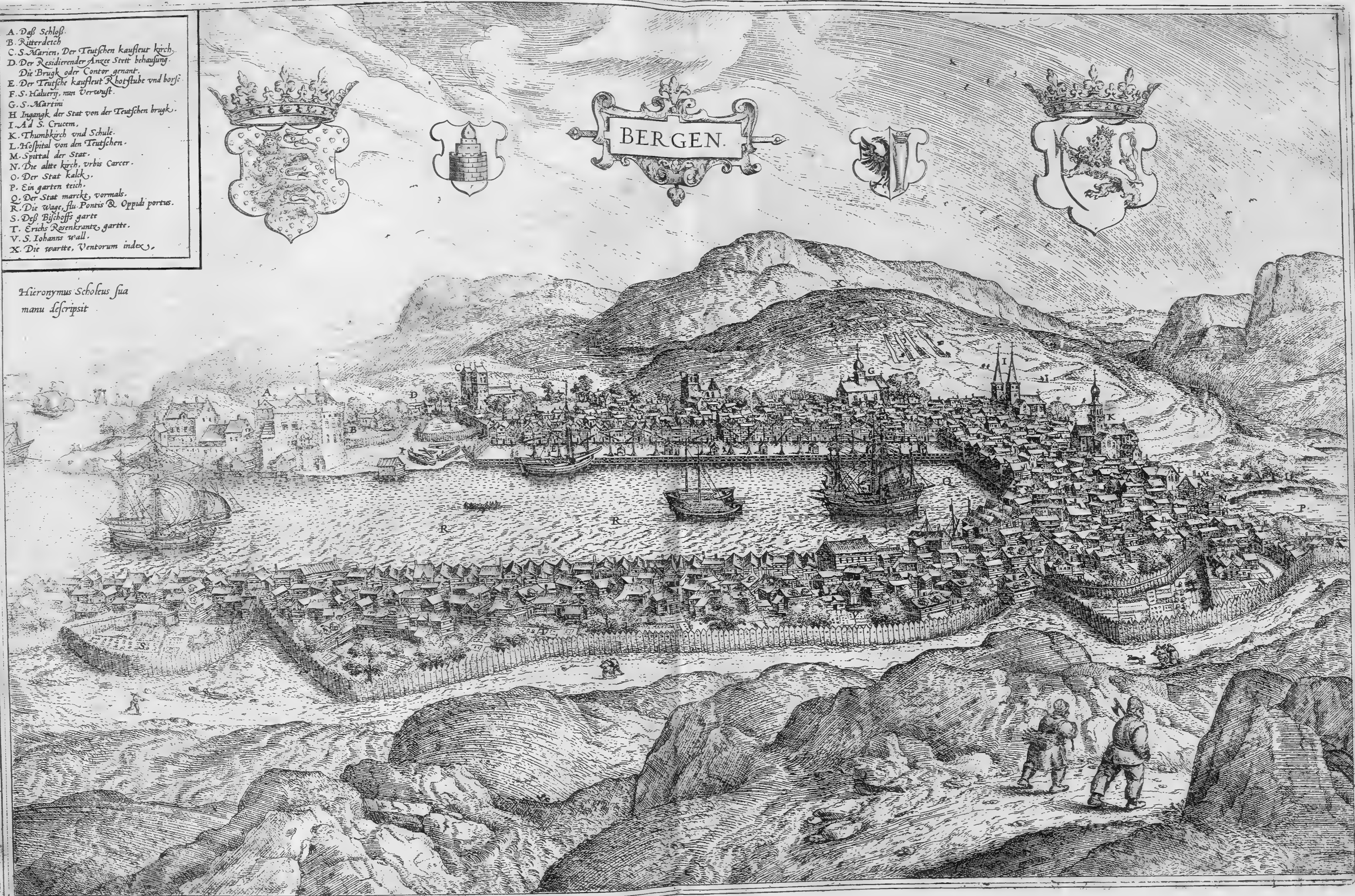
Albis flu.

Albis

BERGA NORVVEGIÆ.

N Noruagia inter cætera opida vel vrbes, quas multas habet, Berga est ob mercatorum frequentiam, variarumq; mercium copiosam conuecturam, Emporium celeberrimum, nomen habens à germanica dictione, *Bergen*, quod vel abscondere, vel conseruare significat, nam is locus nautis, tempestates in procelso mari perpessis, sæpè tutum portum optatamque salutem præbuit. Fit autem ad hunc portum frequentior aditus per Sinum Carmesunt, qui per tortuosas fauces, rupibus vtrinque incumbentibus, inæquali latitudinis spacio, ad loca interiora per aliquot miliaria ingrediens, in extremitate ob singularem sui profunditatem, occasionem dedit, vt eo, quo nunc est loco, hoc oppidum ædificaretur. Nam 200. lastarum naues, vel etiam grandiores, sine periculo per sinum prouectæ, ad Bergam penetrare, ac proximè ad ipsas propè casas mercatorum vel anchoras iacere, aut saxis funes alligare possunt. Distat autem Berga à Schagen (quod opidum est in extrema versus Boream ora, Iutiæ nautis longè notissimum) miliaribus propemodum 80. habet diem longissimam 20. breuissimam 4. horarum, ciues & incolæ partim germani sunt, partim Noruagici, quibus variæ nationes sunt admixtæ. à parte occidua regia est arx, cuius præfectus regijs negocijs ac iurisdictioni latissimè præest; est ibi sedes Episcopalis subdita Nidrosianæ metropoli, cuius Episcopus inter reliquos eius regni præsules, summam obtinet authoritatem. Ædificia vrbis elegantiora vel diuino cultui, vel priuatis incolarum vsibus destinata ab Osterlingis, vt vocant, siue Hanseaticis mercatoribus potissimum constructa sunt, reliquæ habitationes leui structura consistunt, parietes ex ligno compacti, tecta virenti cespite constrata. Germanorum ac Hanseaticæ societatis mercatores (quæ 72. complectitur vrbes) residentia amplissima est, & ad mercaturam maximè accommodata. nam ea vniuersum latus ac marginem prorsus (quem vulgo *die VVage* vocant) longissimo tractu amplexa est: domicilia sua, quæ *gärten* vocant, coniunctim habent. Pro diuersitate vrbium & regionum, vnde profecti sunt, diuersa habent hypocausta, ità, vt Lubecenses, Dantiscani, Colonienses, Brunsuicenses, Hamburgenses, suas quisque proprias habeant & separatas ad portum stubas, germanicè *boden*, ad quas vrbium suarum, vnde oriundi naues aduectis mercibus exonerant, aut auehendis replent, atque in Germaniam remittunt. Causa instituendi hoc in loco Emporium & mercatorum societatem, hæc fuit, quòd cùm regnum Noruagiæ amplissimum (quòd nempè ad 250. miliaria in boream extenditur) hominibus, vrbibus, pagis atq; arcibus progressu temporis, mirum in modum augesceret & excoleretur, essetq; permultarum rerum quæ humanis vsibus inseruire solent, nisi aliunde importarentur, magna inopia pertimescenda, præsertim in frumento ac terræ frugibus, quæ ob raritatem radiorum solarium, obliquissimè ibi in terram cadentium, ad suam maturitatem peruenire nequeunt, reges huic malo succurrere volentes salubri consilio, vicinos ex vrbibus Germaniæ mercatores, securitatibus, priuilegijsque ad hoc liberaliter propositis & concessis, euocandos in regnum atque inuitandos esse censuerunt; & hanc vrbem tanquam oportunitate portus commodissimam, mercatorum communē sedem & residentiam esse voluerunt. Vtque tranquillitas iustitia in hac societate eo esset durabilior, Curiam, quam Cunctor vocant, certis statutis atque legibus ordinauerunt, quales Cunctor vel curiæ in hac Europæ parte quatuor existunt. Brugis in Flandria antiquissima, secunda Londini in Anglia, tertia Neogardiæ in Moscouia, quarta verò in hac vrbe Berga, de qua hæc instituta est narratio, frequentantur. Ex hoc regum Noruagicorum instituto, hoc commodi consecutum est, vt omnium rerum, præcipuè frumentorum omnis generis copia, annuatim ad hanc vrbem ex varijs regionibus & vrbibus deportaretur, quæ deinceps per mercatores ibidem residentes, in diuersa regni loca vel venditione, vel permutatione incolis aduehitur atque distribuitur. His rationibus nō solùm per totam Noruagiam annona plurimùm subleuatur, verùm etiam vrbibus maritimis, imò toti Germaniæ multis modis commodatur, dum ex Noruagia multis ijsque grandibus nauibus pisces aridi singulis annis, maxima copia inuehuntur, vnde plurimi in Hanseaticis vrbibus ciues suas augere opes & fortunas solent. Vt autē residentiū numerus aliqua ratione coarctaretur, neq; hæc societas omnibus, sine discrimine æquè pateret, certos ludos ad deterrendos delicatiores instituerunt; quos *Gantenspil* vocant, in quibus aut virgis cæduntur, aut in cœnū conijciuntur, vel subter nauis aquis immersi, per funē trahuntur, vel fœtido fomite incenso, aut fumo tetro excitato in corbe suspenduntur. Hi ludi quāuis non parū inciuilitatis præ seferant, tamen inuentos esse ad lautioris fortunæ homines deterrendos, nullū est dubium. Quod ad Bergense attinet Emporium, sanè nullū eo in tota Noruagia celebrius est vel antiquius. Ex omnibus eius regni prouincijs ac ciuitatibus, quicquid est preciosarū pellium, præcipuè verò induratorū piscium, eò aut per mare maioribus ratibus, aut per lacus ac fluuios scaphis & paruis nauigijs defertur, aut per equos eò vehitur. Pisces frequentiores, alii salpas, alii strumulos vocant, Germani *Rotscher* vel *Stockfisch* dicunt, quorum laudatissima captura est in Ianuario, dum frigus superest quo indurentur. Nam qui clementioribus mensibus capiuntur, marcescūt, neq; idonei sunt, vt exportentur. Est & genus piscium, quod *Helleflunder* vocant, Rocharum speciem præ se ferens, longitudine 6. vel 5. pedum. Hos pisces ob magnitudinem dissecant, ac crassiores partes *Reckeling*, reliquis teuniores & pinguiores *Raff* appellant, quæ ob dulcem saporem in delicijs habentur. Est & pellium ibi preciosissimarum mercatura celebris. Captura piscium exercetur, non solùm in mari aperto, sed etiam in finibus ac lacubus, quorum aqua maxima ex parte dulcis est. Indigenæ Nidrosiam, inhabitantes, pisces ijs locis coemptos nauigijs Bergam deuehunt. Nauigant & Bergenses Nidrosiam, ac certis anni temporibus cum ciuibus suas exercent negotiationes. Paucos ante annos Angli fretum illud, quod inter Noruagiam est, & Gronlandiam, nauigando tentarunt, & vltra Castrū Warthus, quod in extremis Noruagiæ finibus ad Septentrionem est, ad centū miliaria progressi, alij ad Colmigraff Emporium, alij ad Kilke versus Orientem circa promonto-

BERGEN.
A. Daß Schloß.
B. Ritterdeich
C. S. Marien, Der Teutschen kaufleut kirch.
D. Der Residierender Anzee Stett behausung.
Die Brugk oder Contor genant.
E. Der Teutsche kaufleut Rhotstube vnd borse.
F. S. Haluerij, nun Verwust.
G. S. Martini
H Ingangk der Stat von der Teutschen brugk.
I. Ad S. Crucem.
K. Thumbkirch vnd Schule.
L. Hospital von den Teutschen.
M. Spittal der Stat.
N. Die altte kirch, vrbis Carcer.
O. Der Stat kalck.
P. Ein garten teich.
Q. Der Stat marckt, vormals.
R. Die Wage, flu. Pontis & Oppidi portus.
S. Deß Bischoffs garte
T. Erichs Rosenkrantz gartte.
V. S. Iohanns wall.
X. Die wartte, Ventorum index.
Hieronymus Scholeus sua
manu descripsit

montorium S. Nicolai situm nauigant, vbi cum Russis per ducenta miliaria eo venientibus, negotiantur. Merces, ijs in locis sunt pelles varij generis, sæuum, cera, linum, &c. Horum sagacitatem imitati Bergenses, suas quasdam naues singulis annis eo mittunt ad Castrum Warthus, vbi & piscantur, & ab incolis eius regionis exiguo precio pisces coemunt, quos Bergam deuehunt: sed non cessant etiam hodie aliæ nationes huc nauigãdo penetrare. Nam & Galli & Scoti extrema Noruagiæ littora niuosis scopulis subiecta, circumnauigando, sinum Warthusiensem ingressi, partim ipsi hamis piscantur, partim ab incolis pisces emunt, quibus suas implent naues. Nonnulli per eandem sinum qui paulatim se latissimè extendit, ad Euronotum deflectentes, à Warthus Kildinum versus 28. miliaribus inde distans, & inde ad Malmos, quòd à Warthus 40. abest miliaribus. Est autem Malmos Emporium, ad quod Russi & aliæ nationes certis anni temporibus ad cõmutandas merces conuenire solent. in hoc autem sinu, insula est super quam Warthus est extructa vt circumnauigari possit. Hanc arcem Serenissimus Rex Daniæ Fridericus II. imposito præsidio ac tormentis bellicis aduectis ita firmauit, vt nauibus aliquot eo missis totum illud Septentrionale pelagus à prædonum incursu, ac vi facilè defendere tutarique possit, ob id nautæ arcis præfecto, nomine regis, vectigal numerant. Hæc obiter propter recentes ad illa loca nauigationes Bergensium, inserenda duxi. Supradictum est, Bergam commune veluti horreum esse totius Noruagiæ, cuius præcipua opulentia in piscationibus & pecoribus consistit. Nam frugum illa tellus non adeò ferax est quæ cibis & potibus sufficiant, sed tostas ante fruges mercatores inuehunt miscendis potibus, & mixtum iam potum & excoctum permutant piscibus aridis, quos ingenti copia emittit Noruagia. Cùm circa annum 1280. orta fuisset inter Regem & mercatores controuersia, ob quædam non seruata priuilegia, & portus passim obsiderentur à mercatoribus ne quid inueheretur, tanta repẽte extitit annonæ caritas, vt rex statim ad pacẽ respexerit, ac perpessa damna mercatoribus restituerit. Sunt enim mercatores suorum priuilegiorũ veterũq; consuetudinũ tenacissimi. Cũ anno 1450. plus minus, quidam Olauus miles germanos mercatores Bergæ nouis grauaminibus molestaret, neq; modũ, post factas ad Regem querelas, huic rei adhiberet, cum vnà cum Episcopo Bergensi, sua authoritate tumultum sedaturo, occiderunt. Sæpè hoc opidum quòd ædificia lignea sint, incendijs deformatum, sæpè à prædonibus direptum fuit. Nam circa annum Christi 1348. piratæ; quos Vitalianos vocabant, Bergam occupantes, & Anglorum Germanorumque & ciuium bona sine discrimine diripuerunt, & eiectis ex opido omnibus incolis in Germaniam auxeerũt, qua violentia in posterũ moti Mercatores, aliquot grandia tormenta ænea sibi compararunt, quibus ad auertenda eiusmodi pericula vti consueuerunt.

STOCHOLMIA.

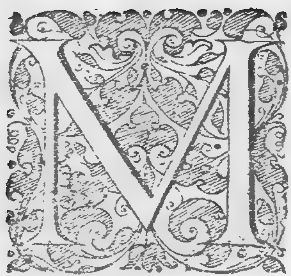

STOCHOLMIA, quam complures Holmiam, Rutheni Stecolnam, Germani Stockholm nūcupant, (ſic dicta quod extructa ſit in peninſula quam Holm vulgo vocant) in ſinu Meller ſita eſt, qui eius eſt amplitudinis, vt aliquot inſulas complectatur, quarum præcipuæ altera Timolſœ altera Suarteſœ dicitur, vtraque caſtro & ædificijs ornata. Eſt autem Stockholm totius regni Suetiæ ob celebre Emporium & frequentem mercatum, ſedemque regiam opidum præcipuum ac loci natura munitiſſimum, quod in hoc ſinu alioquin profundiſſimo ita locatū ſit, vt excepto exiguo ſpatiolo, maximis nauibus circumnauigari poſſit. Ad hunc ſinum fit aditus ex mari orientali, quod Mela ſinum Codanum vocat, per quaſdam anguſtias, ſcopulis vndique è mari extantibus, quos illi ſcheren vocant. In primis huius aditus faucibus caſtrum eſt, ab altera parte tignis in fundum feſtuca adactis ac ſublicis firmatis ita ingreſſus arctatur, vt in, vel extra nauigaturi, tormētis ad eam rem diſpoſitis, facilè cohiberi poſſint. Totus autem ille tractus anguſtioris ſinus ad Stockholm vſque 3. miliaribus in longum extenditur, poſtea ſinus paulatim ita ſe dilatat, vt nonnullis in locis ad 10. miliaria extendatur. Huic Emporio permagnam ad negotiationes exercendas oportunitatem ſuppeditat dictus ſinus, qui cum longè lateq; veluti per brachia ſe extendat, multoſque ex diuerſis regni locis fluuios recipiat, ad quorum littora arces & inſignia aliquot opida ſunt ſita, perfacile fit, vt nauigiis merces vltro citroq; vehi tranſportarique poſſint: ad boream iacet metropolis in Vplandia Vpsholm ſedes Archiepiſcopi ac primatis Suetiæ, poſt hanc paucis miliaribus eſt Oroſia, vbi ſedes eſt Epiſcopalis, in eodem littoris tractu ad occidentem iacet Arboga, deinceps Torſylla arx, è regione Stockholm occaſum verſus, eſt alia Epiſcopalis ciuitas, Stregnis, à qua non procul iacet arx Gripsholm. Hæ ſunt ciuitates & arces, quæ ad littus dicti ſinus VVeller adiacent, ad quas perfacilè, quicquid mercium ex Germania aliiſque regionibus Stockholmiam aduehitur, nauigiis deportari, viciſſimque Sueticæ merces inde retrò deferri poſſint. Merces autem præcipuæ quæ eo ex ciuitatibus maritimis deferri ſolent, hæ ſunt, Pannus Anglicus & Germanicus, ſal, lupulus, vina, cereuiſia, triticum, fructus arborei, lintea nobiliora, purpura, byſſus, variaque ex auro argentoque confecta ad ſplendorem ornamenta, item diuerſa ſupellectilia ad vſus domeſticos deſtinata. Ex Stockholmia viciſſim hæ merces ex variis regni locis, eo conuectis, in Germaniam atque alia loca mittuntur, ferrum, æs, chalybs, cuprum, piſces varii generis, pelles mardellæ, ſabellinæ, aliæque plures minus nobiles, ſæuum, butyrum, caſei, equi, &c. Ex hac mercium commutatione Stockholmienſes ciues res fortunaſque ſuas ſolerter augeri atque ſtabilire ſolent. Eſt iuxta oppidum arx regia adeò bene munita , vt vel tormentorum ingētium ictibus minime ſubrui, aut vi aliqua capi poſſe videatur. Cùm Stockholmia ab antiquiſſima memoria ſedes regia præcipua ſit habita, ſolent hic Reges, pro veteri gētis inſtituto, diademate inſigniri. Habuere Suecii multis retro ſeculis ex ſua gente reges vſque ad tempora reginæ Margarethæ VValdemari tertii filiæ, quæ circa annum 1360. Daniæ, Noruegiæ ac Suetiæ, ſubacto Alberto Rege Suetico, trium regnorum compos, pacificè regnauit ad annum 1376. Huius reginæ temporibus Primates & Proceres trium regnorum borealium, Helmſtadij (quod Hollandiæ oppidum in Suetiæ finibus ſitum eſt) conuentis, vnanimi conſenſu ſtatuerunt, vt tribus regnis borealibus vnus exin poſterum præficeretur, vt pax atque vnio inter ipſos tanto eſſet firmior atque ſtabilior. Cum igitur mortuæ reginæ Ericus Pomeraniæ Dux ſucceſiſſet, concordi omnium procerum concilio atque ſuffragio Rex trium regnorum eligitur, Anno ſalutis 1411. hiſce conditionibus inſertis, vt Rex Suecos in regno arcibus præficeret, & vt regium cenſum cum præſens adeſſet totum, abſens dimidium acciperet. Poſthunc Chriſtophorus Bauarus, vnanimi procerum voto electus, trium regnorum gubernacula per annos 9. ſuſcepit Vſque ad annum 1448. circa quæ tempora Chriſtianus primus ducta Chriſtophori regis vidua in coniugem, Anno 1462. ab Epiſcopo Vpſalenſi procerum vnanimi conſenſu, Stockholmiæ Rex ſalutatur conſecraturque, ſed annis ſeptē elapſis, Carolum Canuti, quem antea elegerant, repetiuerunt. Mortuo Chriſtiano ac ſuccedente illi Ioanne filio, cum Sueciæ proceres ex gente Suetica Stenonem regno præficiſſent, & ob id Ioannes bellum Suecis quaſi recedentibus à pactis initis, faceret, Stockholmiam circa annum Chriſti 1497. poſitis ab vna parte in monte Bruck caſtris, & ab altera parte claſſe circumducta arctiſſima preſſit obſidione, Stenonemque, vt ſe ac oppidum cum arce dederet, coegit, tandemque Stockholmii 25. Nouemb. die, Anno ſalutis 1497. à regni proceribus rex proclamatus, diadema ſuſcepit, & vt quidam hiſtorici perhibent, Anno 1499. feria tertia pentecoſtes, Ioannis Regis filius Chriſtiernus 2. in publico regni conuentu Stockholmii Rex nominatur, eique de more gentis, Vexillum regni Sueciæ traditur. Sed Sueci, non poſt multa tempora articulos quoſdam in prioribus pactis conuentiſque non ſeruatos allegantes , prorſus ſe à Ioannis imperio auerterunt. Stenonem ſecuti gubernatorem, quo mortuo, in locum eius Suantonem ſuffecerunt : vnde poſtea grauiſſimum eſt bellum exortum, vt tandem Ioanne nouos in Dania contrahente exercitus, Anno 1503. Chriſtiana Ioannis Regis vxor ac Erneſti Ducis Saxoniæ electoris filia, in arce Stockholmenſi acerrimè obſeſſa ſit, quæ cum poſt perpeſſam duriſſimam obſidionem atque famem, ſe atque arcem in Suecorum poteſtatem, certis conditionibus tradidiſſet, Aluaſtriæ in cœnobium S. Brigittæ ſacrum delata, aliquamdiu captiua detenta, ac tandem interceſſione quorundam, libera, ad regem coniugem perducta eſt. Cum igitur Ioanne rege Anno Chriſti 1513. in fata concedente, filius eius Chriſtiernus II. regnum bello repetiturus, multis ſubactis opidis, ad interiora regni Sueciæ progreſſus Stockholmiam, facta aliquamdiu obſidione, certiſque cum hoſte tandem pactionibus initis, occupaſſet, miſerabilis clades raroque audita calamitas in hoc opido primatibus ac proceribus regni accidit , Chriſtiernus enim iam in Regem Stolckolmiæ ſuſceptus, ac voti ſui campos factus, ſiue quod vlturus eſſet, quæ non rectè in maiores ſuos Suecos deſignaſſe arbitrabatur, ſeu ab inſita genii ſæuitia, immanique iracundia præceps facinus, à tempore Marii ac Syllæ prorſus inauditum, aggreſſus eſt, nam multos regni proceres atque nobiles cum præcipuis opidi ciuibus crudeliter trucidari præcepit, inter quos Vincentius Scharenſis, & Matthias Strengenenſis Epiſcopi periere, diris ne exagitatus hæc fecerit, an quod factionibus & rebellionibus hoc terribili exēplo, quos aut excitatas aduerſus maiores ſuos, aut orituras ſuſpicabatur, finem eſſet impoſiturus in medio relinquit, certe grauiter eum hac cæde in Deum peccaſſe, ideoque in pœnam incidiſſe conſtat. Nam poſtea, non ſolum regnum Sueciæ amiſit, verum etiam duobus reliquis regnis Dania & Noruegia prorſus exutus eſt. Errauit in hoc plurimum, quod imperium ſtabilius eſſe putauit quod vi fit, quam quod amicitia adiungitur: nam veriſſimum eſt dictum, facilius iuſtitia & clementia regna parari ſolere, difficulter verò ſub tyrannide retineri, quo igitur modo confirmanda ſibi regna putauit, eo illis potiſſimum excidit Rex Chriſtiernus, cui deinceps Guſtauus Erichſon, Suecus nobilis, popularium ſuorum, ab Lubecenſium ſubnixus auxilio, in regno ſucceſſit, cuius poſteri illud hodie poſſident.

STOCKHOLM

STOCHOLM
Donabat huic operi,
Hieronymus Scholeus.

MINDA.

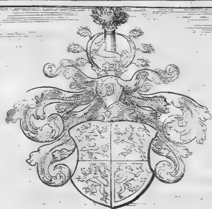

MINDA, vetus Saxoniæ opp. propitio, ad negotiationem situ, commendatur ob famosissimorum fluminum concursum. Visurgus enim fluuius hanc vrbem irrigat, Ptolemæo, Celti, & Paterculo, Visurgis: Straboni, Bisurgis: Sidonio, Vesatis; & ex Hadriani Iunii obseruatione, Ouidio: Itargis: nunc, Vesera, Vulgo, Die Weser/ ex Hessicis seu Abnobiis montibus ortus, nobiles Hassiæ vrbes affluit, per Saxoniam, & Westphaliam vehitur, donec Bremensem diocœsim præterlapsus, mari Cimbrico misceatur; Fluminibus corriuatur Lexna, Allero, item Fulda, & Werra, quæ Mindæ recipiens, eorum aquas, appellationesque absorbet. Hinc, quia nauigalibus Minda copiose instruitur aquis, quarum vsu, variæ ex intima Germania adportantur merces, quales vicissim marinas, quas Brema, per Visurgum, affatim præbet, larga aduectione refundit, gratā negotiatoribus residentiā exhibet. Eam, ita Hamelmannus, in sua vrbiū Westphalicarum Synopsi, commendat. Mindensis vrbs, dicta, per Wide[k]indum, Minden/ amœnissima, & munitissima est, ex nauigio Weseræ, eiusque alluuione, amœnitatem, pisces, & alia commoda sentiens, coquit bonam cereuisiam, vicinis multis gratam, variisque mercaturis abundat: Non dicam, de tribus Collegiis, inter quæ est Cathedralis Ecclesia. Laudauit carmine hanc vrbem Bernhardus Luderus. Sed de primis eius initiis ita Munsterus. Cum Wedekindus, primarius Saxoniæ Dux, ad fidem Christi peruenisset, permisit Carolo Imperatori Arcem suam, ad fluuium Weseram, vt in ea firmaret Episcopo locum, capax enim amborum fuit. Ita, vt Episcopo diceret, Mea, atque tua erit communi iure, Arx ista, vt inde, Saxonum lingua, Myndyn/ diceretur: sed, temporum successu, ex y, factum est e, vocaturque ciuitas ipsa hodie, Mynden. Fundata est autem Ecclesia intra muri septa, quæ hodie quoque conspici potest. Nā veteris vestigia muri, etiamnum extant. Windekindus igitur acerrimus initio Christianæ fidei, & Caroli Magni hostis, cum prima religionis veræ hic Mindæ cœpisset initia, eius quoque vrbis, & Ecclesiæ promotor fuit. Cuius quidem Euangelicam illustrationem, quia in sua Saxonia Crantzius, non illepidè recenset, libet eam, & hic paucis commemorare. Cùm annus, inquit, Christianæ salutis, post septingentos octogesimusquintus ageretur, & iam tempus venisset ab alto miserendi Wedekindi, visitatus à Domino ad lumen respexit: & iuncto secum Albione, viro primario, quia trans Albim dominaretur, in ea quæ nunc est Holsatia, interueniēte ex aulicis quodam, ad Regem Carolum, qui ad Visurgum castra habebat, perducitur, Christi Baptismum iam sponte deposcens. Tradunt nonnulli, Regem tum in Bardevvico consedisse, cum ad eum Wedekindus perueniret; alii etiam adiiciunt, in Minda illi fuisse salutis initium: Tradunt enim ducem, scrutandi auidum, lembo, per pronum flumen deuectum, lacero habitu, inter stipem poscentes consedisse. Cumque sacratissimo die Paschæ, ex more Christiano, oēs sacram communionem subirent, vidisse Wedekindum ad os regis, ludibundi speciem pueri: eoque conterritum miraculo, Christiana sacra postulasse. Rex, susceptos in gratiam, iussit baptizari: ipse suis manibus Wedekindū, honoris gratia, sustollens. Hactenus quidem Hamburgensium Decanus, Crantzius; Qui id elogii, huic patriæ tribuit, quod in ea Wedekindus sit primum Christo initiatus. Quanquam eam gloriam, alii Mindensibus ereptam velint, vt Roleuingius, qui scribit, quod Wedekindus falsorum Deorum deserens cultum, & in gratiam à Carolo Rege admissus, arcem suam receperit, in vicinia oppidi Osnaburgensis, iuxta Rullam Monasterium, cuius arcis etiamnum vestigia restant, Wedekesburg/ apud stagnum miraculosum, fundo & altitudine carens. Hac ergo sua Arce recepta, curauit Wedekindus ædificari Ecclesiam, nomine Bethleem, in qua velut Christus natus in Bethleem, ille per Baptismum veterem exuere hominem, & renasci voluit. Eam Ecclesiam, etiamnum contractè, Belheim, nuncupant, qua de re in vsu etiam est apud rusticos eius loci cantio. Crantzius tamen etiam in Saxonia lib. 2. cap. 13. in Bardevvico Wedekindum, & Albionē, venisse ad Carolum, & ibi eos Christo inclinasse ceruices, scribit. Annales autem cuiusdam Benedictini cœnobiarchæ anonimi, commemorant, venisse vtrumque ad Carolum, in pagum, nomine Bardengau, & tandem datis obsidibus, per Amalvvinum, ad conspectum Caroli venisse, in Attiniaco villa, & ibi baptizatos esse. Crantzius rursus, in metropoli lib. 1. cap. 4 diuersum habet. Sunt, qui istas historicorū sentētias, hunc in modum, confirmare studeāt; Vt belli hi Duces ad Carolum in Bardevvick venerint, ibique sint facti catechumeni, sed postmodum, vel in Belheim, vel Mindæ, sint salutari aquæ lauacro, in verbo vitæ regenerati. Vt vt sit, Widekindus, postquam Christo accessit, pura ipsi religio cordi fuit, cuius oratione, Minda, vrbis formam induere cœpit, commonstrato ad Arcis suæ viciniam loco, vbi primum Ecclesia excitata, & primo vrbis Episcopo habitatio assignata est. Is Herimbertus fuit, rara sanctitate, & doctrina pollens, de quo plura in sua Metropoli Crantzius, vbi reliquos ex ordine successores, & Hammelmannus, lib. de illustribus Westphaliæ viris, recenset.

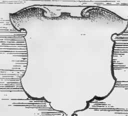
Circa annum tertium, post mille quadringentos, ciuitas Mindensis pontem illum, magnis molibus lapidum, in pedes coniectis firmauit super Visurgum: Sed nulla vis par esse potest, intumescenti glaciali flumini, disiectus quippe fuit quibusdam locis, maiore tamen parte consistente.

Crantzius, in Saxonia lib. 10. cap. 24. Ciues Mindenses, in suæ ciuitatis concilium tumultuantes, ipsum vrbe eiecerūt, vxoribus post eos in curribus, per contumeliam missis. Egere quod poterant, eiecti: primum manu iniuriam vlciscentes, & incendiis grassantes. Ex primariis tumultus authoribus, quendam deprehensum foris, quidam ex præconsulibus sua manu appendit in arborem, vigilandum. Inde, iure agere connisus, idem ad Robertum Romanorum Regem contendit: ibique ciues euocatos & non comparentes, banno subiici curauit imperiali. Quo iure, vicinos illis principes, qui tuebantur, auertit: inuectionem rerum prohiberi obtinuit, & fame compulit recipere, quos per iniuriam eiecerunt.

Narrat Tacitus, Druso in Cheruscos pergenti, cum castra haberet inter fluuios Amusium, & Visurgim, statim Angriuarios à tergo defectionem fecisse, ex quo loco, non obscurè situs Angriuariorum intelligi potest. Ex quibus etiam colligitur, inter Angriuarios, & Cheruscos, Visurgum terminum fuisse. Vbi enim hodie Minda, oppidum constitutum est, initiū habuisse Cheruscos videtur; vnde constat Cheruscos vltra Visurgim habitasse nō Angriuarios. Nam superiorē partem Monasteriensis Diocœsis, cum eo tractu Westphaliæ, qui ad Archiepiscopatum Coloniensem pertinet, eos occupasse suspicamur; supersunt hodie reliquiæ nominis Angriuariorū, siue malis, Angragiorum. Nunc Archiepiscopus Coloniensis, Angariæ Dux inscribitur. Et vicus superest, cum Castro, in limitibus Westphaliæ, inter Osnaburgum, & Heruordiam, Engeren dictus. Hæc de historia & antiquarum gentium situ, huius loci angustia, & conditione paucis sint dicta.

MVNDEN.

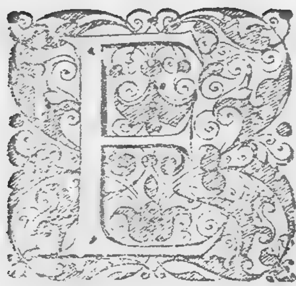
FVLDA FL.

WERRA FLV.

WESER

MVNDENSIS, ad Visurgum flu: Saxoniæ Vrbis, genuina delineatio.

EISLEBIA.

ISLEBIA Comitatus Mansfeldiæ, qui superiori Saxoniæ inter Salam amnem & VViperum insertus est, Metropolis, antiquitate & situ commendatur. Appellationem siquidem ab Iside AEgiptiaca consecuta putatur, quæ Tacito teste, oras Sueuicas, vicinaque loca, post mortem mariti Osyridis, peragrauerit, & Eislebiæ, domicilum fouerit. Situ est salubri & optimo, solum habens tam in superficie, quàm in fundo fertile, ibi frumenta, hic metalla, largo prouentu, suppeditans. Eruitur enim eius visceribus, propè Eislebiam, Mansfeldiã, & Hochsteden, lapis niger, ac fissilis, cuiusmodi is est, quo in laminas tenues secto, tegularum loco vtimur, nonnullis, ardosa vocatur, is picis ærisque plurimum obtinet, ac metalli minimè occulta habet indicia, conspicitur enim inspersus auri, cupriue color. Hunc itaque, ingenti copia erutum, ex montibus lignisque circumpositis exurunt, incensus autem odorem emittit eundem quem linthantraces, seu carbonarii lapides, at, si contingat placidas pluuias ignem cõspergere, tantum abest, vt extinguatur, vt maiores etiam flammas excitet, lapisque eo citius liquescat, quod bituminis picisue non obscurum est indicium. Neque hoc tacẽdum, cum ludentis naturæ miraculum, non immerito videri queat, quod is lapis, manifestas ostentat inspicientibus animalium ferè omnis generis effigies ramentis ac lineamentis aurei coloris, ita, vt quiduis, primo intuitu, dignoscere queas. Affirmant nonnulli, eorum saltem animalium fere, quæ propinquus Eislebiæ lacus gignat, eum, præ se ferre imagines cuiusmodi sunt piscium, anguillarum, carpionum, ranarum, Verum alii perhibent, etiam aliorum animantium figuras eum exhibere ad vnguem, vtpote gallorum, gallinaceorum, & Salimandrarum, quin & in quodam eorum lapidum, Pontificis cuiusdam barbati effigiem, triplici diademate ornatam, multis conspectam aiunt. Porro, Eislebiæ, priscis temporibus, multa commemoratione digna sunt gesta, vt enim pleraque taceam, hic saltem commemorare iuuabit quod cum annus ageretur octuagesimus secundus, supra millesimum, conuentus ibi primatum Saxoniæ habitus fuerit qui instinctu Gregorii VII. Pontificis Maximi conspiratione contra Henricum IV. facta, regem sibi elegerunt Hermannum Lotharingiæ Ducem, qui arcis Eislebiensis præsidio fretus, aliquantisper Imperatori restitit, eiusque exercitum ex Frisonibus collectum, Ernesti Mansfeldiæ Comitis auxilio, fudit. Vnde euenisse aiant, vt oppidi Eislebiensis vicus, qui hodie corruptè dieſreyſtraße appellatur Frisonum vicus denominatus sit.

TVBINGA.

TVBINGA, in Ducatu Wirtenbergensi, ad Neccarum flumen, vrbs admodum elegans, Cereris, & Liberi donis abundans, quæ & copioso, & generoso prouentu tam incolis, quam vicinis Sueuis communicat, vtramque Neccari ripam, lapideo ponte coniungit, Arce, vinifero colle, Canonicorum collegio, & rei litterariæ ornamento, vniuersitate conspicua. Vt non minore gloria, Wirtenbergensem ditionẽ, vniuersale hoc studium illustrarit, quàm quod anno salutis M.CCCC.XCV. in Wormatiensi cõuentu, à Maximiliano Augusto, ex Wirtenbergensi Comitatu, Ducatus sit constitutus, ob insignes, & heroicas Eberardi Wirtenbergensis & Montis peligardi Comitis virtutes, qui primus eo tempore, publico principum consessu, Dux est appellatus, Is, etsi latinis literis imbutus non fuerit (impedientibus id, sub quibus educatus est tutoribus) eruditorum tamen virorum consuetudine mirifice delectatus, legendis namque Teutonicis scriptis, multarum rerum cognitionem, & experimenta est consequutus, Et plurima sibi, ex latino, in vernaculum sermonem transferri curauit. Is igitur, multo rerum vsu edoctus, quanti referat Principem virum rerum, & scientiarum cognitione imbui, tutoribus, ob neglectam sui institutionem, semper offensus fuit. Ac proinde, cum videret, quanto passim in honore, viri docti, ac boni haberentur, neque in Ducatu suo, vllum, Musis esset domicilium, cuius occasione, subditorum filii, liberalibus disciplinis imbuerẽtur, hinc Vniuersitatem, studii generalis, Anno 1477. in oppido suo Tubingensi pontificia & imperiali auctoritate, priuilegiatam, fundauit. Quæ accuratè, deinde reformata, & aucta fuit, anno Domini 1522. vt præsens descriptum latius ostendit.

Vniuersitas Tubingensis omnibus & singulis, bonarum literarum amatoribus, salutem. Credibile & à vero minimè dissentaneum esse debet, maiores nostros, ingentia homini deprehendisse virtutum seminaria, ipsa se prodente natura, quibus si cultus accederet, curaque diligentior, magni quippiam effici posse, haud est immerito existimatum. Itaque bonis ingeniis, velut egregiis plantis, certa sunt loca destinata, in quibus semotis impedimentis, præsignia sapientiæ culmina inolescere possent. In hanc rem Alexandriam Ægyptus, Tharsum Cicilia matrem artium, Athenas tanquam Augustum Philosophiæ sacrarium selegit Græcia. Sed & cultores, hoc est, studiorum præceptores adhibiti, qui nuper sata rigarent, colerentque plantaria. Congratulaturque ita M. Tullius Ciceroni filio, Athenas ad Cratippum, discendi gratia, misso, quod eum exẽplis vrbs, doctrina præceptor, augere posset. Gratiam diis habuit Philippus, terræ Macedoniæ regnator, quod Alexandrum filium Aristotelis temporibus nasci contigisset. Sic Neroni Senecam, Traiano Plutarchum, Carolo illi Magno, suũ cessisse Alcuinum reperimus. Temporis deinde progressu, cum rebus gerendis eruditos deesse non posse censerent Principes, honore ac dignitatum prærogatiua, literarum commẽdauerunt gymnasia, Pontifices immunitates addidere. Igitur Eberhardus Probus, Wirtenbergensium Dux primus, vir ad pacem natus, videns suam Remp. hominum egere doctorum opera, quos incredibili prosecutus beneuolentia, studiorum vniuersitatem auctoritate apostolica, & imperiali, in oppido Tubingensi, prudentissima fundauit ordinatione, qua cauetur, vt in S. Theologia ordinarii doctores quatuor, in Iure Pontificio & Imperiali sex, in Medicina, Theorica, Practicaque duo, in morali duo, in Poetica ordinatoriaque duo, in Philosophia naturali, ac rationali, duobus in contuberniis, magistri decem, per singulos dies statis horis, suas profiteantur lectiones, perpetuisque foueantur stipendiis, Gymnasiarchi insuper dicti studii perpendentes quam magni sint artium effectus, ne quid liberalibus abesset literis, & quo mathematicis alumni liberius vacarent disciplinis, quibus Græcis nil fuit illustrius, magistrum Ioannem Stoffler, astronomum doctissimum vel Archymedi Syracusio non concedentem machinarum peritia, publico conciliarunt honorario. Denique ex orbe illo disciplinarum cyclopedia, ne quicquam desiderari posset, linguis ediscendis, insignem eruditione cognitissima, virum Ioannem Reuchlin Phorcensem præfecerunt, qui Hebræas, Sanctasq; & Græcas literas, ex authoribus interim præstantissimis, quorum iusta Tubingæ est copia, qua præditus est humanitate, doceat fideliter. Vniuersos itaque studiorum amatores vbiuis gentium agant, quos hactenus grauis forsan, vel pro petendis, vel percipiendis insignibus, expensarum deterruit iactura, vberrimos discendi fontes, adire volentes, huc cõfluant hortamur. Senectutis viatica, aduersis rebus solatia, fortunatis ornamenta, gratis, liberè, ac sine vlla mercede, in hunc diem erogaris solita Calendis Maiis, anni præsentis XXII. percepturi. Magistris enim ac doctoribus, reliquisque omnium scibilium professoribus, ærarii tribuni è gazophylatio satisfacient. & pro cuiusque munere dignam singulis stipẽ, ac præmia dependent vt neq; propter audiendos cuiuscunque facultatis liberos quicquam, nec pro percipiendis insigniis, insolitum hactenus percepi, non consuetum sit erogandum. Idque ex imperiali munificentia hortatu suasuque Guihelmi Truchses, Cæsareæ Maiestatis in Ducatu Wirtenburgensium Vicarii Baronis nobilissimi, atque aliorum regentium, quorum auspicio ductuque studiosus quilibet, in perpetuum deinceps (diuina modo faueat clementia) facilè consequi poterit, obuium atque oblatum, quod alius longa difficilique peregrinatione, & multiplici impendio, vix atque ægrè vel malignis, vel pretiosis est assecutus magistris.

EIS
L
EBEN.
EISLEBIA COMITATVS
MANSFELDIAE OPP.
TVBIN
GEN.
TVBINGA

STETINVM.

Omerania nomen accepit à Pomesano Vidunti, primi Borussiorum regis filio, dicit enim Erasmus Stella: Vidunti filij, qui in Borussia remansere, tres nimirum ex matre Borussia nati, terram secundum capita diuisisse Pomesaniam, & qui ex his ætate præcellebat, forte eam occupasse terræ portionem, quæ Hulmigeriæ propinquior est, tum à Germanis habitatam, à quibus Borussij magis formidabant. Sed quoniam Pomesanus strenuus videretur, manu ac animo feroci, multitudinisque admodum studiosus, hanc magis tutari eum posse confidit, ex ipsoque hanc portionem deinceps Pomesaniam dictam fuisse. Hodie vero voce nonnihil variata, Pomerania dicitur: Lemonij quos Tacitus recenset, Rugijs finitimi, & Oceani accolæ, Pomeraniæ cultores fuisse videntur. Sub his vero & Rugiani recensentur, & Wagrij, Polabi, Obotriti, Rissini, Circipani; cunctiq; Wandali. Vsi sunt ante susceptum Christianismũ lingua Vandalica; & à primis cultoribus lingua patria, hoc est, Vandalica, hæc Regio Pomerzi dicta fuit, ab indigenis habitata & proprijs dominis gubernata: alienis autem nunquam subiecta est. Diuiditur autem in superiorem & inferiorem Pomeraniam, quarum hæc in Orientem vergens, Vandaliam Cassubiamque, illa Stetinensem Batthiensemque seu Wolgastensem Ducatus, ac Rugiensem Insulam complectitur. Oppidis egregijs exculta, insigniora tamen quæ habet, iacent in littore maris, pauca quædam mediterranea, quorum præcipuum est Stetinum, seu Sedinum, à Sedinis populis, vt creditur, denominatum, cis Viadrum, Vetus à priscis merito dictum: quod conditoris nomen, & tempus extructionis, à nemine adhuc accurate peruestigatum sit. (Quanquam tamen Iobstenus eius ortum in annum Christi centesimum vigesimum quartum vltra millesimum referat.) Situs, commerciorum, & victus opportunitate, morumque elegantia, nulli maritimarum ciuitatum cedens; piscium lectissimorum varij generis, & pretij exigui inexhaustum, promptumque viuarium. Pratorum quoque ac lignorum cæduorum adeo ferax, vt parem haud facile, superiorem vero aliam vix vsquam reperias vrbem. Luxuriat ager suburbanus finitimus prouentuum egregiorum fructibus, quorum magna vis quotannis in transmarina regna & ditiones defertur. Quin etiam iure exonerandi merces, & aduectitiarum rerum omnium, vel retinendarum, vel exportandarum præ cæteris, immunitate rara atque perueteri gaudet.

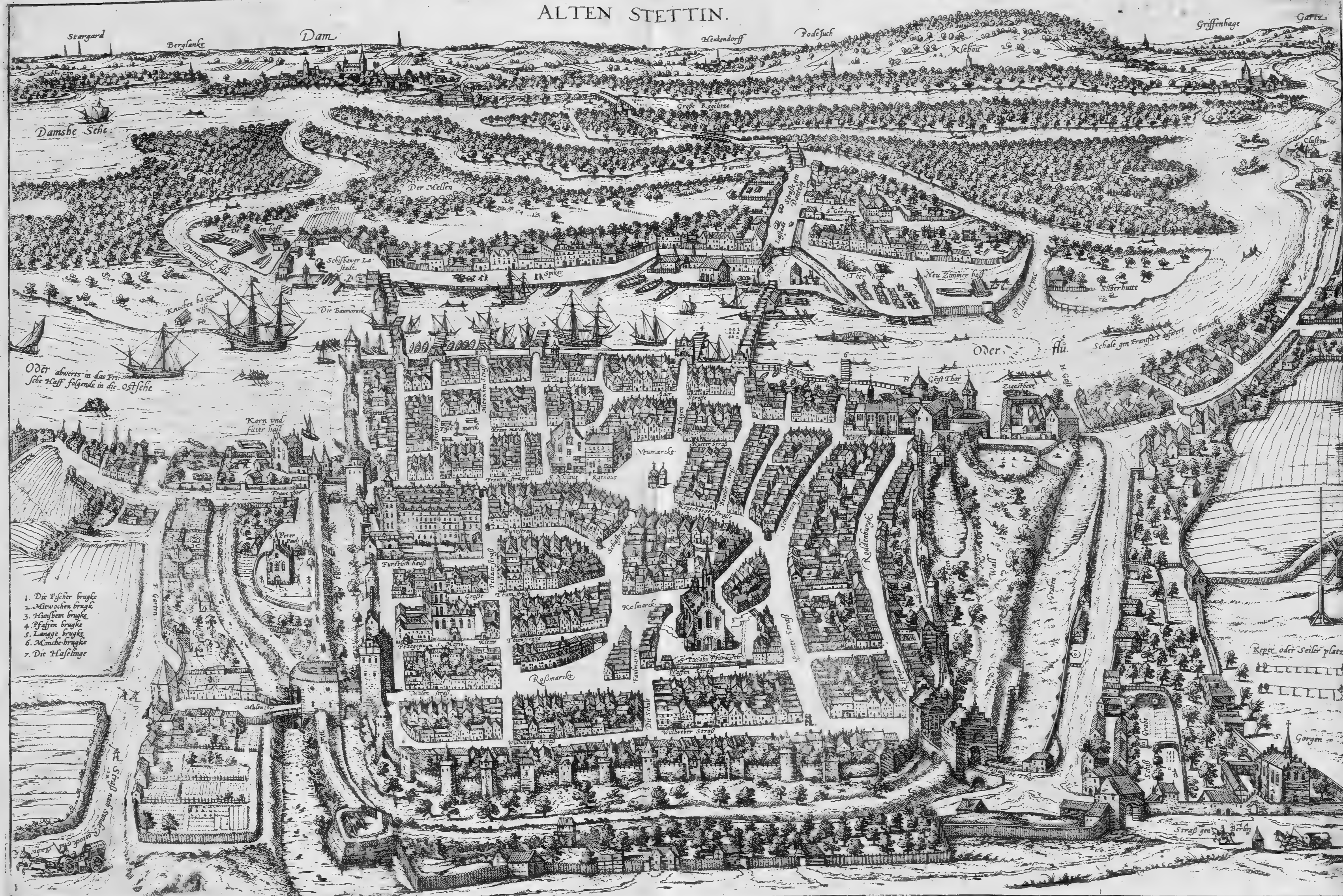
Habet modo in ea sedem continua serie à maioribus acceptam Illustrissimus Princeps, D. Ioannes Fridericus Stetinensium, Pomeranorum, Cassuborum, & Vandalorum Dux, Princeps Rugiæ, Comes Gutzcouiæ, & Leopyrgensium ac Butouiensium terrarum Dominus. In Pomeraniæ, Stetini, Cassuborum, & Vandalorum Ducum Genealogia nuper in Saxonia edita, ita legitur:

Wratislaus primus, alias Bertislaus vel Wertislaus, cum fratre Ratiboro, in diuisione cum reliquis fratribus facta, citeriorem Pomeraniam, Germaniæ finitimam, vbi Stetinum, & caput gentis & amplissimę familię sedes, Wolgast/ Vsedum/ citra, & vltra fluuium pene vsque ad Colbergam accepit. Primus ex hac illustri familia Religionem Christianam suscepit, & cum ambobus filijs baptizatus, à S. Ottone Episcopo Bambergensi, & Comite Antechsino, Apostolo Pomeranorum, Episcopatum Iulini, alias Wollin, & templum S. Iacobi in Stetino, fratris Ratibori auxilio fundauit circa annum Christi M. D. XXIV.

Est Stetinum iuris ac fœderis Hanseatici, ad illud societatis membrum pertinens, quod Lubecam, totius Hansæ caput primo respicit.

Eius longitudo est graduum triginta septem, minutorum sex.

Latitudo graduum quinquaginta trium, minutorum sex & viginti.

ALTEN STETTIN.
Stargard
Berglanke
Dam
Heukendorff
Podeiuch
Griffenhage
Gartz
Damshe Sehe
Der Mellen
Oder flü.
Oder abwerts in das Frische Haff folgende in die Ostsehe
Korn vnd Sitter hauß
Neumarckt
Kolmarck
Roßmarckt
Repst oder Seiler platz
S. Gorgen
1. Die Fischer brugke
2. Mitwochen brugk
3. Hunsbein brugke
4. Pfaffen brugke
5. Langge brugke
6. Monche brugke
7. Die Haselinge

VVRATISLAVIA.

RATISLAVIA Silesiæ Metropolis ad Odræ & Olauæ fluuiorum confluētē sita est, à Wratislao Bohemo, teste Cranzio in sua Vandalia condita, & ab eodem sic dicta. Vnde & in illius honorem Vrbs in suis insignibus literam W gerit, quemadmodum hoc Imperator Carolus V. in suis Priuilegijs Vrbi datis confirmat. Ptolemæus in his oris Budorgin sitam fuisse existimat, ideoque opinantur aliqui ex ruinis illius creuisse Wratislauiam.

Parua huius vrbis initia fuisse an. Christi nongentes. sexages. quinto, ex eo euidens est, quod in Australi ripa Odræ tantū tres vel quatuor domus turritæ, quarum vestigia adhuc supersunt, in quibus haud dubiè Duces Quadorum habitarunt, exstiterint.

Anno millesimo quinquagesimo octauo, Casimirus Rex Poloniæ sedem Episcopi Silesiorum, quæ sub initium Religionis Christianæ Smogræ nunc exiguo pago, deinde Bitiniæ in terra Brigensi fuerat, Wratislauiam transtulit, & Insulam Vrbi vicinam, quam Odra fluuius circumlabitur, Episcopo & Sacerdotum Collegio attribuit.

Paulo post & ibidem Arx constituta & munita fuit contra incursiones hostium, quæ adhuc hodierno die die Burg/ appellatur.

Paruit circa hæc tempora cùm reliqua Silesia Polonis, donec tandem tota hæc Prouincia anno millesimo centesimo sexagesimo tertio, à Boleslao Chrispo, Wladislai filijs ex transactione auspiciis Friderici Imperatoris facta concederetur, quorum primus Boleslaus Procerus Wratislauiensium & Lignicensium princeps factus est.

Boleslao successit Henricus Barbatus Beatæ Hedvvigis coniux. Huic successit filius Henricus II. Pius dictus, cuius tempore cum Tartari vastata Polonia in Silesiam irrupissent, anno millesimo ducentesimo quadragesimo primo, ciues munitioni noui oppidi, quod adhuc ligneum erat, diffisi, cum rebus suis se in Insulam, vbi Principum Arx erat, receperunt, oppidum vero ne hostibus receptaculo esset incenderunt arcemque tutati sunt. Cæsis autem Tartaris ad Lignicium pius Princeps in conflictu periit, cuius cadauer ad Sancti Iacobi ædes sacras Wratislauiæ sepultum est.

Henrico Pio successit Henricus III. filius, sub quo anno millesimo ducentesimo sexagesimo, Wratislauia nouis ædificijs exstructa est & murus interior qui adhuc hodie extat, & antiquus ciuitatis murus dicitur, cœptus ædificari, & deinde trimestrem Boleslai Calui obsidionem sustinuit; Anno vero millesimo ducentesimo sexagesimo primo, Ciuitas iure Magdeburgensi donata est, & cum illius nouæ Vrbis Dux admodum studiosus esset, multis eam immunitatibus & priuilegijs ornauit, in quibus prædicat, quod post solum Deum per fideles & charissimos ciues suos Wratislauienses pariter & per terrigenas, vt verba sonant, Wratislauienses Ducatum Wratislauiensem, & dominium fuerit consecutus. Vnde cum ad Vrbem passim ex Germania ciues Germani confluerent, ædificiis quoque pluribus aucta & amplificata fuit.

Sub huius Henrici III. filio Henrico IV. qui Probus dictus fuit, anno millesimo ducentesimo sexagesimo sexto tota Vrbis gubernatio Ciuibus commissa fuit. Anno vero millesimo ducentesimo septuagesimo secūdo Vrbs incendio vsq; adeo deformata fuit, vt nihil præterquā murus interior cœptus, & paucæ ædes ex cocto lapide exstructæ reliquæ fuerint. Dux autem vrbis instaurationem iuuit, dato priuilegio, vt murus cœptus absolueretur, & propter incendiorum pericula ædificia ex lapidibus exstruerentur: Quadriennio post iterum vrbs penitus conflagrauit. Sacræ autem Crucis Collegium idem Princeps anno millesimo ducentesimo octuagesimo exstruxit.

Defuncto Henrico Probo sine prole mascula, successit eidem Henricus V. Dux Legnicensis, qui post se reliquit successorem filium Henricum VI. Is Wratislauiam per priuilegium, anno millesimo trecentesimo vndecimo, constituit Metropolim omnium suarum vrbium. Cum autem idem Henricus VI. de consilio Wratislauiensium se & Ducatum fidei Ioannis Regis Bohemiæ permisisset, ipsoque defuncto Wratislauia anno millesimo trecentesimo trigesimo septimo in fidem eiusdem Regis se contulisset, Rex Vrbem singulari fauore prosecutus est, & multas ei præclaras immunitates concessit.

Cumq; anno millesī. trecentesimo quadragesimo secundo, septimo die Septembris, & biennio post pene tota iterum conflagrasset regia liberalitate ad eam formam Vrbis quæ nunc exstat, ordine singulari plateis dispositis, constituta & ædificata est, ob quam formam præ cæteris Germaniæ vrbibus celebris est.

Carolus autem IV. Cæsar Ioannis Regis filius & successor, Vrbi magnam partem quæ in vlteriori ripa Olæ fluuii sita est, adiecit, eamque templo Sanctæ Dorotheæ dicato ornauit, tandem ipse quoque anno millesimo trecentesimo quadragesimo octauo Wratislauiam venit, & quia præclaram de prudentia Senatus opinionem habebat, totius territorii Wratislauiensis præfecturam illi commisit, & primarios viros Consulares se ad Coronationem Romam sequi voluit. Wenceslaus filius nimia sua in quosdam ciues liberalitate & indulgentia, tumultui, qui decimo octauo die Iulii, anno millesimo quadringentesimo decimo octauo, contra senatores excitatus fuit, causam dedit, qua de causa & hodie dies ille pro nefasto habetur.

Sigismundus vero Cesar frater Wenceslai qui biennio post Wratislauiam venit, turbas has sexto Martii, in suo conspectu publice sumpto duobus & viginti seditionis auctoribus supplicio, compescuit, ac ne deinceps plebs querelæ causam haberet, Aristocraticum statum Reipublicæ ita contemperauit Democra-

WRATISLAVIA
ODER
FLIV
1 Niclas thor
2 Reusche gasse
3 Nicolaus gasse
4 S. Barbara
5 Burgvelt
6 Zeughaus
7 New spital
8 Kinder spital
9 Muhl pfort
10 S. Elizabeth
11 Oder thor
12 Oder gasse
13 Der rinck
14 Rathhaus
15 Kaufhaus
16 Wage
17 Fischmarckt
18 Saltzringk
19 Saltzbauden
20 Roßmarckt
21 Muhle beim 7 rade
22 S. Dorothea
23 S. Hieronimus
24 Creutzhoff
25 H. Leichnam
26 Schweidnitzthor
27 H. Dreifaltigkeit
28 Schweidnitzegass
29 Schmiedebrugke
30 Kayserliche burg
31 Kaysers thor
32 Newe Postey
33 New thor
34 Fischer pfort
35 Gerber pfort
36 S Matthis muhl
37 Wasserhaus
38 S. Matthis
39 S. Agnes
40 S. Clara
41 S. Vincentius
42 S. Marien thor
43 Zeughaus
44 Zum H Geist
45 S. Clemens
46 Newstat
47 Ziegelthor
48 S. Bernhardin
49 Einfluss der Ole
Ketzelmuhle
51 S. Albricht
52 Albrichts gasse
53 S. Catharina
54 Newmarckt
55 Heringbauden
56 S. Maria Magdalē
57 Olische thor
58 Olische gasse
59 S. Christophorus
60 Taschenthor
61 Vor der muhlen
62 Wasserhaus
63 Mittelmuhle
64 Maltzmuhle
65 Schleiff muhle
66 Brettmuhle
67 Hinter muhle
68 Papyr muhle
69 Burger werder
70 Schießwerder
71 Walckmuhle
72 Elbing
73 Eilf 1000 Iungfrawē
74 S. Claren muhle
75 H. Leichnams muhl
76 S. Marien muhle
78 S. Anna
79 der Sant
80 der Thum
81 S Petri vnd Pauli
82 S. Martinus
83 die Burgk
84 H. Creutz
85 S. Ioannes
86 Bischofs hoff
87 Ziegelscheune
88 vor S. Mauritio
89 New begrebnus
90 Meuseteich
91 Saltzhaus
77 S. Maria

mocratia, vt Oligarchiæ metus sublatus videretur. Castrum etiam in quo Præfectus habitaret ad Oderæ ripam ædificauit, & in Senatum quindecim ex præcipuis familiis, quatuor vero ex plebeis, qui honesta ac vtilia opificia exercerent, legit. magno deinde encomio ciuitatē hanc in suo, eodem anno, dato Priuilegio ornauit, dum eam Regulam morum, exemplar & speculum moralitatis humanæ vitæ, iubarque splendidum quod inter alias ciuitates emicet, nominauit.

Rebus ad hunc modum constitutis, cum paulo post Hussitæ ob Constantiensis Concilii sententiam omnibus suspecti arma inferrent, Wratislauienses quoque hisce malis impliciti sese aduersus eos aliquot annis totis viribus sunt tutati. Cum tandem inter Matthiam ex carcere ad Regnum Hungariæ vocatū & Casimirum Poloniæ, & Wratislaum filium eius Regem Bohemiæ magnæ de Silesia contentiones ortæ fuissent, & Wratislauienses Matthiam in vrbem recepissent, Casimirus & Wladislaus vrbem tres menses continuos frustra obsederunt: vbi vero anno millesimo quadringentesimo septuagesimo nono, pax inter hos Reges inita fuisset, & ex transactione Matthiæ Silesia obtigisset, vrbem ille multis Priuilegiis condecorauit.

Wladislaus deinde Rex Hungariæ & Bohemiæ factus Vrbi Ius Emporii, de quo cum Matthia etiam prius conuenerat, diplomate dato concessit. Dehinc Ferdinandus Regnum Bohemiæ adeptus anno millesimo quingentesimo vigesimo septimo Wratislauiam primum ingressus est, & bis deinde eam inuisit. Cumque hac vrbe mirifice delectaretur, singularibus eam verbis publice prædicauit, & magnis affecit beneficiis. Dignitatem Magistratus singularem in modum amplificauit; eamque illi tribuit, quæ in nobilitatis commendatione primas obtinet, atque sua intercessione apud Carolum V. effecit, vt multis ac magnis virtutum præmiis, dato Priuilegio, Anno Millesimo ducentesimo trigesimo eam ornauerit.

Anno millesimo quingentesimo sexagesimo tertio Diuus Maximilianus, viuo patre, in hanc vrbem venit, quæ de sententia Cæsaris Ferdinandi patris in illius verba iurauit. Quam ille animo propenso in hanc vrbem fuerit, & quantopere commodis illius studuerit, in recenti memoria est. Quod eodem animo & voluntate Sacratissimi Imperatoris Rudolphus II. erga eam affectus sit anno septuagesimo septimo, quando eam vidit, & hactenus multis modis abunde declarauit, & quod in posterum quoque eam pro innata clementia sit declaraturus, spem Ciuitas firmissimam concepit.

Si quis Vrbis huius situm, splendorem ędificiorum, turrium atque templorum structuram, atque conuenientem platearum ordinem intueatur, item & soli circa Vrbem fertilitatem, mercaturam, & rerum omnium abundantiam, quæ in hac prouincia circa Vrbem nascuntur, & ex diuersis partibus Orbis in Vrbem aduehuntur consideret, cum præcipuis eam Germaniæ Ciuitatibus certare dixerit, & paucas aut nullas ei præferendas censebit.

Quæ vero in hominum societate summa sunt ornamenta, in hac vrbe sunt præcipue. Aristocratia enim plena est dignitatis, & Senatui eximia reuerentia plebs obtemperat.

Leges autem non ad vllius partis aut factionis commoditatem latæ, sed ad honestatem, iustitiæ conseruationem, & æqualem ciuium consociationem directa. Et Senatus est vigilans, & acer in legum defensione, in exercendis iudiciis, in disciplinæ conseruatione, in puniendis delictis, & in tuenda pace. Sed & de Iure quoque in hac Vrbe à Scabinis, & eorum assessoribus quibuscunque in hac prouincia consulentibus respondetur.

Sunt & omnis generis artes vitæ vtiles in Ciuitate.

Præstantia Ciuitas hæc profert ingenia, quæ in bene istic constitutis Scholis liberalibus artibus erudiuntur, & ad res magnas tractandas præparantur.

Ne & hoc omittatur, succulenta in hac Vrbe coquitur Cereuisia, quæ vulgo Scheps dicitur, & bonū præbet nutrimentum, vnde & omnibus aliis huius prouinciæ Cereuisiis præfertur, & apud vicinas gentes in magno habetur pretio.

Longitudo huius vrbis est triginta quatuor graduum, & totidem minutorum, Latitudo graduum 51. minutorum 10.

MONACHIVM.

ONACHIVM in superiore Germania Vindeliciæ, quæ iam Boiaria siue Bauaria vocatur, metropolis ad Isaram, rapidissimum amnem, ex saltu Schiratio, Alpium scilicet Penninarum gremio in Danubium profluentem sita, inter vrbes, quæ Ducales Principum regijs clarent, amplitudine, elegantia, munditie excellit atque enitet. de cuius origine qui scripsere, sententijs inter se discrepant. Chronicorum enim Noribergensium consarcinator sub Otthone I. qui Imperij administrationem anno D. CCCCC.LXII. inijt Henricum ducem Brunsuicensem, cum Bauariæ partem ex materna hæreditate ad se deuolutam in arce Veringensi degens, possideret, iuxta Monachorum villam, ponte facto, nouaque trans Isaram amnem via munita, oppidulo principium dedisse; Ernestum verò Henrici filium permittente propter heroica ipsius facinora Otthone Cæsare Vitrico (viduam enim Henrici ille vxorem duxerat) ex opidulo vrbem fecisse refert, ea tamen lege ipsi ab Otthone imposita, vt Frisingensi Episcopo, qui propter diminutum sibi ius & Vectigal auersa via publica reclamabat, quinque nummum pondo quotannis dependeret. His auspicijs hanc vrbem emersisse, & in magnam populi frequentiam, ædificiorumque crebritatem coaluisse, ille affirmat. Verumenim vero serius huius vrbis primordia Auentinus ponit, qui Henricum Saxonum Boiorumque dynastam, ex peregrinatione Hierosolymitana supplicandi causa instituta, reuersum, cum aliquandiu Imperatoris Friderici Ænobarbi sextam in Mediolanenses expeditionem suscipientis auspicia secutus, tandem deficeret, in primam Vindeliciam, quæ superior Bauaria nunc dicitur, redijsse, ibique prope villam Monachorum Schefflariensis Collegii nouum opidum condidisse, quod Monachium appellauerit, Monachi, qui pansis vlnis dextra manu speciem præ se iurantis ferat, sinistra verò librum teneat, insignibus donatum asserit. Sed cum ad Veringios (vicus nunc est ad quintum infra Monachium lapidem) à Salinis, quæ ad radices ad Alpium Noricarum cum maximi commodi prouentu etiam nunc vigent, via salaria & prætoria tenderetur, ibique pons & emporium salis esset, Henricum ex improuiso Veringios oppressisse, pontem rescidisse, salis mercimonium, pontemque & vectigal Monachium recens extructum opidum transtulisse: Albertum vero Frisingensem Episcopum multiplicibus apud reuersum ex Italia Cæsarem, querelis & accusationibus tantum effecisse, vt cum citatus ille minimè se sisteret, aliorumque etiam criminum reus ageretur, læsæ Maiestatis condemnatus, & vtroq; Ducatu exutus fuerit, quorum hunc ex decreto Senatus Cæsar in fidem Otthonis Comitis in Witelspach & Scheuren signiferi sui, propter egregiam sibi nauatam operam, transtulerit, illum Bernhardo ab Anhalt tradiderit. Hoc autem memorabile, quod huius vrbis conditæ & redditibus amplificandæ causa Saxoniæ & Bauariæ Ducatuum, qui vnius dominatui parebant, diuisio successerit, & huius dominium in Witelspachiam Scheurensemque familiam deriuatum, serie nunquam interrupta, in Serenissimum Ducem Guilielmum eius nominis quintum, insigne sui ordinis decus, qui vtramque modo Bauariam pacatissimè prudentissimeque gubernat, propagetur. Vrbis huius tam externus quam internus situs multis opportunitatibus est amœnissimus, ere temperatissimo saluberrimus. Jnter Oenum & Lycum amnes, illum orientalem, hunc occidentalem, vtrumque vnius diei itinere distantem, Isera medius interlabitur, ab oriente Wasserburgum, ab occidente Augustam, à septentrione Frisingam, à meridie vero cum pulcherrimis & diuersis piscium delicatissimorum generibus abundantes lacus, tum varia quasi de industria atque arte ad amœnitatem consita nemora passim circumquaque habet, numerosis diuersarum ferarum, præcipuè verò ceruorum cateruatim discurrentium gregibus referta. Montes Tirolenses tanquam præ foribus meridiem versus aspicit. Hortos suburbanos orienti soli expositos limpidissimi riuuli ex amne deducti murmure gratissimo præterlabentes rigant, mirificeque recreant. Nouus ipsius Ducis iuxta nouum castrum hortus, præter artificiosum fontem & domum æstiuam pulcherrimis picturis ac statuis ornatam hoc singulare habet, quod vix vsquam alibi reperiri sit, vt crepusculo appetente vespertino, magnus ceruorum grex interdum centum aut plurium, sub ipsas propemodum fenestras sponte accedat, vnde figi sternique aut arcu aut Sclopeto queat, qualiscunque eorum maximè adlubescat. Iam si in ipsam vrbem ingrediamur, ibi videre est, quam latæ, quam nitidæ plateæ, quam superbis & elegantibus splendescant ædificijs, quantam denique vtilitatem, quantamque voluptatem canales ex Isaræ alueo triplici diuertigio introducti ciuibus adferant. Templa hic varia, sed duo turribus altissimis præ cæteris eminent, quæ & parochiæ collegiatæ sunt, D. Petri & Deiparæ Virginis, in quo Mauseolum Bauariæ Ducum, vbi & Ludouicus IV. huius nominis Imperator sepultus est, visitur, turres verò huius templi binæ columnarum instar eadem latitudine, eademq; altitudine ad CCC. XXIII. pedes assurgunt. Organum eiusdem templi maius, totum compactum est fistulis ligneis ex buxo tornalibus, tantæ quidem capacitatis, vt vix vspiam tantæ conspiciantur ex plumbo vel stanno fusiles. Monasteria hæc vrbs celebriora, quæ præcipuè vigeant, tria habet, vnum Franciscanorum, Augustinianorum alterum, tertium verò D. Jacobo consecratum, quod monialium est: duo item minora cœnobia virginum, ordinis Diui Francisci, Franciscanis vicina. Cœmateria duo seorsim duabus parochijs destinata, sacellum quoque suum habent, quorum vni coniunctum est Nosocomium, tertium suburbanum Saluatori dicatum nuper exstructum est nouum. Est & S. Spiritus ædes cui Xenodochium contiguum. Inter ædificia noua quibus vrbs indies magis ac magis illustratur, præcipuum est templum Diuo Michaeli Archangelo dicandum, vna cum integris ijsque amplissimis ædibus, quas Patribus Societatis Jesu Dux Guilielmus à fundamentis extruit, ijs scholæ coniunctæ erunt, ad instituendam iuuentutem, quæ ex diuersis nationibus huc magno se confluxu recipit, magnificentissimæ. Aliud ædificium nouum, vt nouo castro maiorem splendorem commoditatemque adferat, iuxta interiorem hortum, quem variæ variarum elegantiarum deliciæ exornant; construitur, cui vicina Bibliotheca est XI. circiter millibus voluminum (quorum non exigua pars diuersarum linguarum manuscripta sunt) seorsim & scitissimè compactorum refertissima, theatro peramplo & amœno distincta. Infra verò theatrum hoc, statuarium est antiquissimorum monumentorum atque imaginum, quæ Roma & aliunde magno ære congestæ sunt, ditissimum Castro nouo per anfractum adhæret atrium omni elegantiarum ac deliciarum genere, quas vel natura, vel hominum ars subtiles & ad miraculum stupendas habet instructissimum, in quod quotiescunque quis vel curiosissimus ingrediatur, quod nouum admiretur inuenit, vsque adeò vaga ibi rerum supellex atque varietas conspicitur. In curia Ducali veteri aluntur tigrides, vrsæ, lynces, & hoc quidem tempore duodecim leones, quorum femellæ catulos frequenter pariunt. In eadem Curia memorabile magni roboris monumentum Christophorus Dux rhythmis Germanicis ad marginem asscriptis posuit. Molendina aquatica non solum extra, sed etiam intra vrbem multa ac varia, multis ac variis rerum opificijs seruiunt. Fontem Princeps Ferdinandus ad maiorem vrbis amœnitatem publicæ voluptati ante palatium suum canalibus educit, quem æneis magni artificij statuis, quatuor elementa referentibus, quæ exilientis, & galeatum cristatumque equitem portantis equi simulachrum circumstent, exornat: Artificia quæ apud alias gentes in vsu, & hic in pretio sunt, aliunde introducuntur, vt instituta nuper officina vitriaria, & textura holoserica. Forum nobilitatur in primis vini aduectitij, salis, & rei frumentarij mercatu. Conficiuntur autem hic merces plurimæ, quæ in diuersas prouincias exportantur. Populi frequentia tanta est, vt octodecim millia familiarum recenseatur, nec omnes recepi queant, quin in horreis multi & in angulis habitare cogantur magnis angustijs, adeò quidem, vt quatuor aut quinque

MONACHIVM VTRIVSQVE BAVARIAE CIVITAS PRIMAR.

A. Waßer Thurn.
B. Geisingen.
C. Die Aw.
D. Alpes noricæ.
E. Jsara flu.
F. Talkirchn.
G. Unter Senttling.
H. Ober Senttling.
I. Zimmer Stadel.
K. Die Lendt.
L. S. Saluator oder newe Gottes Acker.
M. H. Ferdinandus Lustgartten.
N. S. Jacob oder Vrawen Closter zu Anger.
O. S Peters Gottes Acker und Brouderhaus.
P. Jser Thor.
Q. Heiliger Geist und Spital.
R. S Peters Pfarkirchen.

S. Rats Thurn.
T. Schön Thurn.
V. S. Augustin.
X. Der Landtschaft.
Y. Unser Frawen Pfarkirch.
Z. Alten hoff
AA. Alten Hoff kirchen.
1. Newe Stalling.
2. Konst Camer.
3. S. Francisc. oder barfußer.
4. Unser Frawen Gottesacker.
5. Liberej und Antiquarei.
6. Jager Puchl.
7. Newevest.
8. Hoffgartten.
9. Vnter blaich.
10. Schloß dachaw.

IN LAVDĒ CIVITAT: MONACHIĒ: ANÇELMI STÖCKLII EQVITIS ICOSITETRASTICHON.

Aspice turritis Jncinctam mœnibus urbem,
Aspice Boiarici metropolimque Soli.
Jndigitata quidem Monachi de nomine claret,
Pandiculans Monachus Symbolon estq; loci
Ædibus eximijs, mundis plateisque, prealtis
Vrbs decus ostentat turribus ampla suum.
Circumit undiuago ratiger pomæria tractu
ISARA, qui paßim flexus In urbe fluit.
Jllimis manat fabrefactis fontibus unda
Vrbis et ornatæ gratia nulla deest.
Sed decus accumulat, noua quę modò fabrica surgit
Vt, quæ visa fuit, non videatur ea.

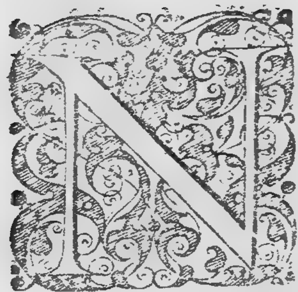
SERENISSIMO
PRINCIPI AC DOMINO
D. GWILHELMO
COMITI PAL. RHENI
VTRIVSQ BAVARIÆ DVCI DO͞TO SVO
CLEMENTISS: IN HVMILLIMI OBSEQVII
SVI MONVM: GEORG: HOEFNAGLIVS D.

Nil tamen exornat mage prestantißima, diuis
Proxime, quam virtus, DVX GVILIELME *tua.*
Quin etiam posuere suas hic numina Sedes
Pallas, Atlantiades, Pieriusque chorus.
Relligio, pietasque, fides, Astræa moratur
Hic, venerandorum docta caterna patrum.
Hesperus ut rutilans presulget in æthere stellis,
Sidera consimili nulla nitore micant:
Sic urbs hæc alias superat splendore, vel ullus
Qua princeps habitat, Teutonis ora, tuus.
Effigiauit eam Solers Hoefnaglius, unde
Vrbis adaugescit gloria, nomen, honor.
Anno domi. CIↃ. IↃ. LXXXVI.

nonnunquam reperiantur familiæ, quibus vnum tantum hypocaustum suppetat. Celebriorem hanc vrbem & frequentiorem facit, quod ex diuersis vndique nationibus diuersi huc nobiles & artifices benignitate Principum illecti confluant. Multi hic Comites, multi Barones, & maiorum gentium nobiles agunt. Ius dicitur tribus tribunalibus, Prouinciali, aulico, & ciuili siue vrbano. Jn aulico concessum habent Comites, Barones, Nobiles & Jure consulti. Jn ciuili Senatores, quorum qui interioris consilij sunt duodecim, plerumque ex patricijs senioribus, qui verò exterioris, XXIV. partim ex iunioribus patricijs, partim ex plebeijs cooptantur. Criminale ius Prætor, quem vtplurimum antiquæ nobilitatis esse oportet, in curia Senatoria, cuius conuexa amplitudo spectatu digna est, administrat. Patritius ordo hic nobilior est, quàm alibi, cui hoc recepta consuetudine solenne est, vt quotannis Dominico die, qui Epiphaniam sequitur, vniuersus, siue cœlibes, siue coniugati sint vnà cum vxoribus ac liberis, quibus per ætatem conuenit ac per valetudinem integrum est, in regiam, & ad quatuor præcipuas vrbis portas, siue plateæ niue coopertæ sint, siue non, trahis circumuehantur, postridie verò, in curia senatoria vna cum aulicis choreas ducant. & Principibus sumptuosum epulum præbeant. Corporis Christi festo tam regifico apparatu ac splendido hic supplicatio adornatur, quam vix credibile est apud vllam gentem fieri, ita vt cum triumphalibus veterum pompis propemodum conferri possit. Repræsentantur enim & veteris & noui Testamenti historiæ, quæ res siue terra siue mari gestas, tradunt, spectaculis & figuris, quæ magno sumptu, magnoque artificio concinantur, ad res ipsas accommodatissimis. Vestes, currus, phaleræ, nauigia, aliaque machinæ & ornamenta ijs destinata, cum magni sint pretij, diligenter asseruantur. Nundinæ hic binæ habentur, vnæ post Epiphaniam, alteræ ad Diui Jacobi festum, quarum has celebriores reddit hominum & equorum in stadio cursus. Hæc de hac vrbe, ex plurimis quæ memoratu digna sint, pauca collecta sufficiant.

POSONIVM

PRESBVRGH.

Obilissima Hungariæ vrbs Presburgum est, siue Posonium, vel vt Lazius rerum Viennensium libro secundo, ex scrinijs eiusdem vrbis docet, Pisonium à Pisone quodam videlicet, cuius opera Tiberius Pannones subegit, à quo & vicinus lacus Peisodis denominationem habere existimatur. Cuius & Plinius libro tertio, capite 29. in Norici vicinia, post superioris Pannoniæ municipiorum enumeratione mentionem facit. Quem lacum in hanc vsque ætatem, decimo à Vienna Hungariam versus milliario, aliud à Sidunis Germanica natione nomen accepisse cernimus, qua de re eius loci homines Neusid lersee appellant. Sidunorum vero Ptolemæus in opposita Pannoniæ ripa inter Marcomannos & Chotuaros obiter meminit, vt ratio etiam sit à Pisone fortè, perinde vt proximum oppidum, (quod Pisonium, & barbarè Posonium vocant) hunc denominatum lacum fuisse, quod & monumenta in vicinia reperta demonstrant. Fuit autem Lucius Piso Pannoniæ Præfectus, & cuius opera Augustum & Tiberium Pannones & Noricos subegisse Florus ex Liuio, & Cornelius Tacitus lib. 3. autores sunt.

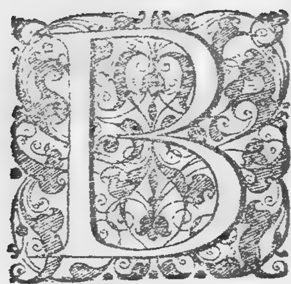
VICTORIÆ AVG. NN. ET
LEG. IAD. P. I. ANTONINI:
P. MARCVS D. SEXTIANVS
EPHESO PP. DD.
DEDICANTE EGNATIO
VICTORE LEG. AVG. C.
PR. PR.
E. C. L. PISONE.

Sunt Antonini, & libri Notitiarum, quibus Flexum, Posonium est, Spigelio autem Vienna Austriæ vrbs primaria, Latini recentiores Posonium, Otto Frisingensis & Germani Presburch vocant, & Aldenburgum, vbi Lexta flumen Pannoniam superiorem ab inferiore diuidens, cum Istro miscetur. Hungaricè ibi loqui incipiunt, mixtus tamen est sermo, & sunt ij populi bilingues, Germanicè & Hungaricè loquuntur. Vrbs vetus & elegans, quæ vt situ, ità aere quo fruitur læto & amœno salubrique, multas Pannoniæ vrbes longe excellit: montes habet vineis amœnissimis consitos, qui & magnam lignorum copiam præbent, vbi Sol Bacchum minus colere & obseruare potest. Ad suburbium in precelso montis vertice, arcem habet validam, quę, vt legitimum magistratum hanc vrbem obseruare docet, ita eandem ab hostibus defendere potest. Subter inclyto illabente Danubio, loca compascua sunt, horti, viuaria, vbi ouium greges, cerui, damulę, & multa ferarum genera, magna amœnitate conspiciuntur.

Preßburg
POSONIVM uel
Pisonium ut Lazius Hungariae urbs
DANVBIVS
FLV.

BRIXINA

BRIXINA in Comitatu Tyrolensi sita est, vbi Rientius ignobilis fluuius in Isacum influit, qui deinde auctior factus, alueo saxoso, & inæquali ad Bolzanum celebre emporium in Athesim exoneratur. Est autem Brixina aeris intemperie tota regione præstantissima, vt quæ in vmbilico fere Comitatus sita, nec Italici cœli æstiuo caumate aduratur, nec hyberno rigore à summis alpibus imminenti obrigescat. Aquarum vero fontiumq; summa est salubritas, ex quibus ille qui vulgo virgineus vocatur, merito nominatissimus habetur. Ager Brixinensis altissimis vndique montibus cingitur, estque autumnalium præstantissimarum, aliarumque frugum, viniq; apprime ferax, verum cum album sit mediocre, rubri tanta est præstantia, vt ad remotissima loca ingenti sane pretio aduehatur, vnisque fere Principum mensis, ad eximium conuiuiorum decus reseruetur. Cathedralem Ecclesiam habet valde magnam, vnamque Collegiatam, Episcopalem vero sedem antiquissimam. Nam Sabionensis Episcopus primus perhibetur S. Cassianus, qui sub Diocletiano Imo læmartyrium subiit. Inde vero Episcopalem sedem Brixinam transtulit S. Ingenuinus circa annum Domini 1000. qui ambo vna cum S. Albuino, tanquam diui tutelares, ab incolis in veneratione habentur. Episcopus ipse vtriusque potestatis tam secularis, quam spiritualis ius habet, estq; imperii princeps, Archiepiscopum Saltzburgens Metropolitanum agnoscens. Habuit autem ea Ecclesia Episcopos viros valde insignes, inter quos Popo euectus ad summum Pontificatum Damasus II. vocatus, recensetur: item Melchior à Mechau, & Nicolaus Cousanus omni doctrinarum genere excultissimus, ambo Cardinales, Bernardus Clesius, Christophorus Madrutius S. R. E. similiter Cardinales Amplissimi, summis apud Maximilianum I. & Carolum V. Diuos Cæsares, grauissimarum rerum consiliis, & administratione perfuncti. Hanc modo dignitatem habet Ioannes Thomas, ex illustri Baronum Spauræ gentis familia, vir integerrimus, cui Deus ad rem tanti Episcopatus instaurandam (quod strenue facit) multos annos concedat. Etsi autem pro ratione Alpinarum ciuitatum Brixina nequaquam magna sit, hoc tamen de ipsa dici potest, ipsam summorum Monarcharum, & regum, gratissimum sæpe hospitium existere. Nam cum publicæ viæ, qua Germania & Italia vltro citoque per Rheticarum Alpium angustias adeuntur, iuncta sit: summi sæpe Principes eo diuertūt, qui tamen ab Illustrissimo, & Reuerendissimo Præsule Brixinensi, omnibus humanitatis officiis, gratuitisque vel maxime sumptuosæ hospitalitatis mensis excipiuntur.

LAVBINGA.

LAVBINGA, antiquum Bauariæ Ducum in Sueuia ad Danubium opidum, quantum non modo ex ipsa ædificiorum forma, sed & ex multis Romanorum inscriptionibus, quarum quędam integræ, quædam etiam mutilæ ibidem conspiciuntur, intelligi potest. Quarum hic quasdam, antiquitatum amantibus subiungam.

D. M.
PRENCIVS A. V. E. III. LEG.
CIVES BRIVINES
VIXIT ANNIS LXX.
MONVMENTVM FECIT.

Ibidem.

DEO MERCVRIO SING.
EX VOTO IVL. GALLICVS.
ET AVR. SIBVLLA P. L. I.

Ibidem.

APOLLINI CRANNO
M. VLPIVS SECVNDVS
T. LEG. III. ITAL.
CVM SIGNO ARGENTEO
V. S. L. L. M.

Patria est Alberti Magni, ex nobili Solstettiorum oriundi familia, ex cuius natalitia domo, elegans est constructa Ecclesia, & in turri ab incolis erecta illa statua. Theologus fuit & Philosophus præcellens, ordinis Dominicanorum, Episcopus deinde Ratisponensis, editis operibus clarus, propter doctrinam & subtilem eruditionem Magnus cognominatus. Cuius in Philosophia doctrinam in Vniuersitate Coloniensi Laurentiani Gymnasij alumni sequuntur, sicut Gymnasium Montanum S. Thomæ Aquinatis Magni illius Alberti discipuli, vnde vulgo, hos quidem Thomistas, illos Albertistas appellitant.

BRIXEN

BRIXIA TYROLIS.

potzen

SERAVALLVM.

ARCHIA Taruisina pernobilis, & lauta Italiæ Regio, ditissimis oppidis Vrbibusque splendidissimis nitens, Serauallum etiam, celebrem armorum bellicorum officinam, pannorumque, vini ac frumenti negotiatione inclytum emporium, exhibet. Situ tam amœno ac nobili præstans, vt incolæ, loci amœnitate capti, vsque adeo diuersis temporibus accreuerint, vt ter necesse fuerit mœnia dilatare, quæ nunc bis mille & quingentorum passuum spatium complectuntur. Qua parte ad Septentrionem spectat, perpetuos habet montes, per quos Germani Seruallum, emporium illis gratissimum, frequentant. Vina enim hic inueniunt & emunt optima, suasq; merces permutant, equos, boues, fila, metalla, &c. A duabus verò partibus, qua in meridem Venetias versus, quaque in Orientem tendit, latissimam habet planiciem, elegantissimis collibus distinctam, vnde non solùm vina, sed & frumenta vberrimè colliguntur, non tantum ad incolarum vsum, sed ad subleuandas etiam necessitates Alpensium' hominum, qui in Cadubrij iugis & in Tyrolensis Comitatus parte, duram vitam, aut metallis fodiendis, aut lignis secandis, tolerant. Ad occidentem, colles etiam habet vinetis & oliuetis ornatos. Omnibus autem ex partibus, pascua pinguia, tam in campis, quàm in montium vertice, frequentesq; lacus ac syluas, vt nec venationes, nec piscationes, nec aucupia iucundissima, desint. Illud verò in huius oppidi situ memorabile, quòd, qua parte planicies est, nulli sit expositum vento, qua autem montibus accliue, perpetuos quasi ventos sentiat, ita, vt natum sit hinc vetustum apud Italos prouerbium; Perda chi vuol, che Saraual ha vento. Hic autem permeans ventus, sanitati conseruandæ conducit, aërem quippe perpurgat, vt ab hominum memoria auditum non fuerit, Serauallo, vel pestem, vel contagiosi morbi luem, noxiam fuisse. Hoc igitur oppidum in ea Regione Taruisinæ Marchiæ situm, quæ in foro Iuliensi patria, olim censebatur in diœcesi Cenetensi, eos montes claudit, quos antiquitas Opiterginos vocitabat, nunc Christiana religio, pia nomina dedit S. Augustæ & S. Anthonij, quibus sanctis, illis in montibus templa posita sunt. Et quidem Augustæ virgini ac martyri, valdè celebre, cuius ossa ibi posita, venerantur proximi & exteri, peregrinationesque suscipiunt, & votiuas tabulas ponunt. Calendis Augusti, frequentissimus populi ad eam Basilicam concursus, quando & celebres sunt oppidi nundinæ. In iisdem montibus arces sunt antiquissimæ, quarum tamen vestigia non adeo diruta sunt, quin declarent, magnos ibi Principes præsidium sibi tutissimum & habitationem valde commodam collocasse. Ex quibus celebratur adhuc Matrucus Foroiuliensium Rex, D. Augustæ pater rebus gestis clarus, nisi mors filiæ, ob Christianam fidem illata, omnes ipsius laudes denigrasset. Oppidum, vnà cum alijs finitimis, Imperatorum donatione ad Ecclesiam Cenetensem pertinebat. Sedes deinde fuit Regulorum Caminensium: (quæ familia tunc computabatur inter quinque totius Italiæ nobiliores:) ex quo loco vicinis populis, qui sub eorum imperio erant, iura dabant. Ricardusque, qui ex ea familia vltimus fuit, in eodem oppido quiescit, in Monasterio D. Iustinæ, marmoreo sepulcro, valdè illustri, quod quatuor eius aulæ primates, iusta corporis & vultus imitatione, sustentant, & latera, historiis eodem marmore diligenter sculptis, ornantur. In summa autem parte marmoreum cadauer iacet, stantque ad singulos angulos quatuor Episcopi, & vxor ploranti similis. Nunc Veneti oppidum possident, molli quidem imperio & suaui. Nam senatorem mittunt cum prætoria potestate, qui iustitiam administrat, & vectigalia curat. Reliquum, quod est Publici Regiminis, apud illas familias manet, ad quas antiquitatis & nobilitatis priuilegio pertinebat, imminuto tamen iure, sic exigentibus publicis rationibus, quibus priuata commoda cedere æquum est. Illæ familiæ XIIII. iam sunt, aut XV. eliguntur que ex iisdem XXXV. viri, quibus tota Reipub. administratio incumbit. Illa Serauallі pars, quæ in montibus est, rarioribus ædificiis conspicua est, in reliquo corpore, frequentia sunt & splendida. Medium interfluit Mesulus, limpidissimus amnis & piscosus, truttas, lupos, capitones, anguillas, cancros suppeditans, ab Italicis Latinisque poetis celebratus, duobusque lapideis pontibus constratus. Populus religioni deditus, ingenioq; ac industria impiger, & ad magnas res aptus, nisi ciuiles simultates, quas truculenter exercet, animos ab honestioribus studiis plerumque alienarent. Sunt tamen, fueruntque omni tempore viri, doctrina, omnique virtute clari. Nam genuit illa patria, vt antiquos omittamus, M. Antonium Flaminium, Andream Minutium, Archiepiscopum Iatrensem, omnibus scientijs, summaq; prudentia præditum, Minutium etiam de Minutijs. Hieronymi Minutij filium, Protonotarium Apostolicum, SS. Apostolorum & B. Mariæ ad Gradus Coloniæ Præpositum, qui etiamnum natale solũ, virtute, doctrina, & prudentia singulari illustrat, quem amplissimas legationes apud Pontificem, apud Hispaniarũ Regem, apud Germanos Principes subire, & secundò grauissima Gregorij XIII. negotia, magna cum laude ac gloria curantem, anno M. D. LXXXIII. Coloniæ Agrippinæ vidimus, & amplissima, ab eius loci Senatu, oblata munera, delatosque respuentem honores, admirati sumus. Inde Romam reuertens, in Hispaniam ad Regem Catholicum destinatur Legatus. Qua quidem legatione magnificè gesta, nunc Monachij, in elegantissima Bauariæ vrbe domicilium fixit, & Serenissimi ac Reuerendissimi D. Ernesti Archiepiscopi Coloniens. &c. intimus: Necnon serenissimi Domini Guilielmi, vtriusque Bauariæ Ducis, primarius & consiliarius. Edidit insuper Serauallum Ioannẽ Plazzonum, Philosophum ac Poëtam insignem, qui erudita opera scripsit, quæ tamen publicis literarum monumentis tradita non sunt, vt Epistolas familiares, perelegantia de Agricultura, alijsq; argumentis, poëmata. Habuit etiam semper, habetque nunc Iureconsultos clarissimos, quorum opera Veneti, varijs in magistratibus sæpè vtuntur, & vicini populi grauioribus in causis consilium ab illis quærunt & patrocinium. Cæterũ gens suapte natura armis potius dedita quam literis, nec mirum, cum in tota Europa nullus locus sit, vbi arma parentur, quæ magis excellant, occulta quadam Mesulæ aquæ, vi. Itaque Serauallenses gladij magno cum quæstu, non per Italiam solum, sed in Germaniam, in Galliam, inque vltimos Britannos perferuntur. Ac degunt Serauallі exteri Mercatores, qui fabros magnis sibi stipendijs deuinciunt, solùm, ne operam suam alijs locent. Serauallenses etiam acinaces, apud Illyricos & Turcas magno in pretio habentur, illamque gladiorum famam Seruallenses olim, forti non minus quam faceto dicto, vsurparunt, contra Ezellinum, qui capta Feltria, & Bellonensi ciuitate, oppidanos exemplo illo ad deditionem sollicitabat. Illi verò responderunt, loca ab ipso capta, syluestria pira gignere, Serauallum autem enses, quorum aciem in se suorumq; viscera experturus sit, si accedat, successusque audacia verba subsequutus est. Nam Ezellinus bis repulsus magna cum illorum strage, tandem aufugere coactus fuit. Serauallensium fidem ac fortitudinem laudat Sabellicus, loci pulchritudinem & amœnitatem Leander, & alij passim commendant.

Sunt in Marchia Taruisina alia etiam oppida insignia. Opitergium, antiquitate & Episcopali sede, iam Cenetam translata, clarum. Coneglanum, Germanis, ob vini præstantiam, notum. Asula, vetustate ac agri amœnitate nobile. Bassianum cuius mulierculæ ob præstantissimi fili bissini trahendi peritiam commendantur, Citadella, Portus Buffoletus, Motta, &c.

SERAVALLUM CE
CHIAE TARVISINAE
ENSI OPP.

SERAVALLI, quam vides, Spectator, ionem, operi huic nostro suis sumptib. inseri curauerat MINVTIVS HIERONYMI MNVTII F. vir nobilis, et amplißimis legationib. celebris. Eum nos Colonia disedente; vbi ipsum secundo negotia Gregorij XIII. P.M. curantem aspeximus; dum votis comamur, delatos à nobis honores respuentem, hac saltem memoria, vel inuitum, prosequi voluimus, vt virtutem etiam noßent, qui non viderunt, videbunt autem, et ui non norunt, si Deus O. M. peregrinantem animam non tam cito ad æteris beator sedes, reuocet.

LEBERRIMUM MAR
IN AGRO FORO IULI

Turris nigra
Templum Augustae
Mons S. Augustae
Monasterium D. Iustinae
Burgum Superius
Templum B. Margaretae in Castro Praetorio
Castrum praetorium
Tem. S. Ioannis Minoritarũ
Tem. Mariae Nouae
Callis Callida Subur
MESVLVS FL
Callis mag
Domus Senatoria
Parochialis Ecclesia S. Andreae
Ecclesia S. Laurentij
MESVLVS FLV.
Suburbium inferius
Templum S. Anthonij
Mons S. Anthonij

VICENTIA.

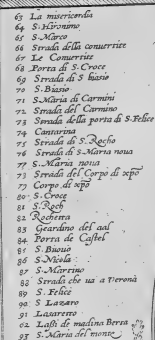
ICENTIA, ampla & magnifica Marchiæ Taruisinæ vrbs, sita iuxta radices collis, duobus amnibus diuisa; de cuius origine, non multa ac singularia historiarum monumenta perhibent, præter quàm apud Paliarinum. Qui in Commentarijs refert aliquos tradidisse, Vicentiam, hunc locum dictum, ob gentis incolæ victoriam, cæsis hostibus, aut à centum vicis, qui prius hic extitêre, quorum habitatores vnum in locum collecti, ciuitatem hãc primum effecerint. Ita Paliarinus. At, quia nullum auctorem certum profert, addent his, vel dement fidem, legentes. Vicentiam Tacitus memorat, item Antoninus in Itinerario, Plinius insuper, & Ptolomæus in Venetia. Trogus, à Gallis conditam scripsit cum Verona, Mediolano, ac alijs vrbibus. Leander autem primos eius auctores Thuscos existimat, his verò eiectis, à Gallis instauratam, vel auctam. Nonnulli Veicetiam dicendam contendere marmoris cuiusdam argumento, in quo hæc inscriptio sit reperta:

SEX. ATTILIVS M. F. SERANVS PROCONS. EX SENATI CONSVLTO INTER ÆTESTINOS ET VEICETINOS FINES TERMINOSQVE STATVI IVSSIT.

Ita Barbarus in Plinianis castigationibus refert, addens, eum sua memoria lapidem inuentum. Alia tamen hæc res auctoritate non constat, neque quisquam luculentus scriptor, Veicetiam, sed omnes constanter, Vicentiam, nec etiam, vti nunc vulgus indoctum, Vincentiam, dixere. Est autem ædificata peroptimè, ac splendidis operibus ornata, inter quæ Prætorium fori magnificentissimum, cœnobiumque D. Coronæ sodalium Prædicatorum, in cuius fano sacratissima spina conseruatur, ex corona Seruatoris Christi, quam huc ex Gallia Bartholomæus Vincentius vrbis Episcopus, ex ordine Prædicatorum, attulit: cui abs D. Ludouico Franciæ Rege fuerat donata. Colunt hanc spinam Vicentini præcipuè, deferturque quotannis per vrbem, cum maximis honoribus. Cœnobium hoc etiam pernobilem habet bibliothecam. Porrò aquis Vicentia benè instructa est, duobus enim amnibus nauigabilibus diuiditur, non tamen æqualibus partibus, Bachilione nimirum & Rerone, qui ex vicinis montibus in ipsa vrbe Bachilioni iungitur. AEliano, Eretenus in animalium historia dictus, quem optimas totius Italiæ anguillas habere perhibet. Bachilio quoque Tessinam amnem excipit, ita Plinio dictum. Abundat vrbs hæc maxima rerum omnium ad vitam vtilium copia, propter summam agri amænissimi vbertatem, qui frumenti, vini, cæterarumque frugum maximè fertilis est. Tanta cùm in ipsa vrbe, tùm in agro, mororum arborum, quarum fronde bombyces aluntur, frequentia est, vt summam habeant admirationem. Romæ ferunt alba, quamobrem hoc scribendum non ita est robustum, ac illud, quod vermes genuere, folijs earum arborum nutriti, quæ mora nigra producunt. Vberrimum hinc quæstum Vicentini faciunt. Gens, ingenijs viuidis, fiduciæque magnæ, promptissimi ad literas, militiam, mercaturam; lautè admodum viuũt, honestèque vestiuntur, ac perpetuò in re facienda desudant. Ciuitas hæc, ex illis XII. Hetruscorum cis Appenninum, vna est, qua m pulsis deinde Thuscis, Galli habuere. Gallis à populo Romano domitis, in eius exin fide, perpetuo stetit, vsque ad Attilæ tempora, vastatam enim, & direptam ab illo, Paulus Diaconus perhibet. Posthæc in Gothorum, itemque Longobardorum potestate fuit, vti ex eodem auctore discitur. Deuictis autem Lombardis, captoque illorum Rege Desiderio; Caroli magni bello, Vicentia sub imperii Romani nomine mansit. Regibus parens, quos Carolus Italiæ præficiebat. Hac conditione fuit vsque ad Berengarios, cæterosque tyrannos, qui Italiæ Regum nomen vsurparunt, iisque paruit, donec imperium Romanum vindicauere Germani. Sub his, cæterarum Italiæ ciuitatum exemplo, in iure suo liberè (Romani scilicet imperij nomen præ se ferens,) agere cœpit, Corrotio fabricato, creatisque sibi Antianis & Prætoribus annuis, fœderaque cum alijs populis, vti ferebant tempora, feriens. Ea Reipub. forma durauit vsque ad Fredericum II. qui fraude vrbem ingressus, anno M. CC. XXXVI. eam direptam, incendio cremauit. Deinde variam fortunæ aleam subijt, vsque ad annum M. D. IX. quo Veneti ea potiti sunt, cæsis eorum ab Ludouico XII. Franciæ Rege copijs. Vicentini, quoniam defendendi sui, contra Veneti nominis hostes, nulla ratio supererat, Maximiliano Cæsari se dedidêre. Maximis autem exin vsque ad M. D. XVI. à C. N. annum calamitatibus vexati sunt. Nam, quia non satis munita erat vrbs, nunc à Venetis, nunc vicissim ab Hispanis capiebatur, vt modò Venetorum imperium, modò Maximiliani Augusti, tanquam per ludum, sumeret, poneretque. Quanquam autem intereà persæpe summo in discrimine esset, ne cremaretur delereturque funditus, numinis tamen diuini benignitate supremum casum euasit. Ad extremum, Verona, Brixiaque Venetis restitutæ simul in eorundem ditionem, velut ad iucundam quietem, & sacram anchoram, ipsa quoque confugit, moxque ad sua reuertentibus colonis, etsi iam tum penè deserta videbatur, paulatim adeò refecta, restaurataque est, vt iam detrimenti habuisse non videatur quicquam. Nati hic viri illustres plurimi, quorum ortu maximè nobilitata vrbs est. Fuere ex his Aulus Cæcina Imperatoris Vitellij Legatus, & Conf. Romanus, vti è Cornelio Tacito discimus. Item D D. Fortunatus & Fœlix Martyres, qui sub Imperatore Maximiliano floruerunt Aquileiæ: præterea B. Ioannes, ex ordine Prædicatorum, qui concionibus ardentissimis plurimos Italiæ populos in veram ad Christum viam compulit, præcipueque Veronenses, vt Taurellus Sarayna memorat: itemque Bononienses, vti illorum annales perhibent, ac etiam in libris hominum illustrium ordinis Prædicatorum legitur. Horum numero accedunt B. Isnardus, ex eadem sodalitate, cuius etiam in libris hominum illustrium Dominicani ordinis sancta vita legitur, & Bartholomæus item monachus prædicator, vrbisque suæ Antistes, vir bonus, doctus, ac disertus, cui Sacratissima coronæ Seruatoris spina donata. Tulit insuper

VICENZA

1 Porta de monte
2 Ongi santi
3 S. Catarina
4 S. Tomaso
5 S. Bernardino
6 Strada di monti
7 Scalette della madona di monti
8 Castello
9 Strada della Lupia
10 Strada di S Siluestro
11 Porta della Lupiã
12 Porta di mezzo
13 Porta di Lupio
14 Porte furo
15 Strada di S. Apostolo
16 S. Michele
17 Ponte di S. Michele
18 Ponte delle beuharie
19 Fiume lerone
20 S. Maria di Serui
21 Piazza delle biade
22 Piazza magiore
23 Porto. di biade - legni
24 Isola doue si fa mercato
25 Prig on Vachio
26 Munition
27 S. Corona
28 S. Maria di Angeli
29 Strada di Angeli
30 Hospital de porto
31 S. Maria de gratia
32 Strada del palmagia
33 Giardin e Mons. archi:
34 Pescaria
35 Piazza del Domo
36 Domo
37 S Antonio
38 Verconado
39 S Mercello
40 S. Vicenza
41 Hospital di s. vicenza
42 Porta da padelli
43 S Piero
44 Strada di S. Piero
45 Stra. della port. de Tabel:
46 Strada di S. Domenico
47 S. Domenico
48 Strada de fontana
49 Strada di argelo
50 Strada di S. Dicenza
51 Porta di S. Lucia
52 S Luca
53 Ponti di S. Piero.
54 Monastero della arcella
55. Chiedare
56. Ficerie a la stegi
57 Ficrie bachi.
58. Porta Pusterla
59 Strada del borge de Pasterla
60. Porta di S. Bartolomeo
61. S. Bartolomeo.
62 S Francesco.

S. Maria del monte

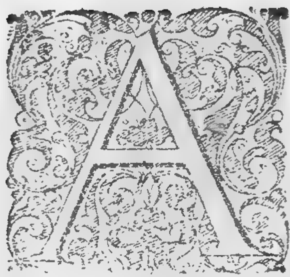
Sasso di doua berta

Campo Marie Doue si fa la fiera

VICENTIA AMPLISSIMA MARCHIAE TARVISINAE CIVIT.

insuper Vicentia Palamonem, hominem doctum, vt Eusebius testatur, Antonium Luscum, oratorem summum, elegantemque Poetam: Matthæum Bissarium oratoria quoque ac poetica facultate præditum, Vicentium Colcæum, ex ordine Prædicatorum eximium philosophum ac theologum, omnibus Italiæ Gymnasiis celebrem, qui nuper anno C. N. M. D. XXXII. Bononiæ fato concessit, vbi diu Philosophicas Theologicasque disciplinas erat professus. Hieronymum Plegaferam, ex eadem familia monachum, oratorem & poetam præcipuum, vti scriptorum monumentis est testatus: qui M.D.XLIII. post C.N. anno Vicentiæ fato concessit, magno sui apud posteros desiderio relicto; Ioannes Georgius Trissinus, Græcis Latinisque literis ornatus, orator facundus & elegans, non solùm Latino, sed etiam vernaculo carmine Poeta, quemadmodum lucubrationes eius docent, vir humanitate ac mansuetudine singulari. Multas Vicentia nobiles & antiquas familias habet, vt refert Baptista Paliarinus. Scripsit is, ab initio Vicentiæ Patriæ vsque ad sua tempora, libros sex: primum de, origine vrbis & imperio, præterea, de fide ciuium, de amplitudine vrbis, de agri eius fertilitate, de viris illustribus, de familiis claris, quæ periere, ac nobilitate præsentium, libros singulos, quos omnes Arnardus Vicentinus, patriæ studio ac honore ductus, è vernaculis fecit Latinos. Multa præterea de hac vrbe scribi merito possent, quæ nunc ob loci spatiique inopiam, prætermittuntur

ARIMINVM.

RIMINVM Plinio, Flaminiæ, siue Romandiolæ op. Rimine, incolis hodie, vt Leander, & alii scribunt, Rumelen Germanis, vt Simlerus tradit. Cato, à comitibus Herculis conditam, ac etiam ab eo cognominatam ait: ad quem locum Annius, Ar, vel Ari cognomen esse Herculis Ægyptii notat, eiusque gentis lingua pariter & Hebræa Aramæaque denotare leonem. Iminum verò teste Talmutista Samuele, Diuoque Hieronymo in vocabulo Himenus, ipsi numerāt festinātes, nimirum ad expeditionem contra Tyrannos Italiæ Sic Annius. Alii, nomen ab Arimino amne, quo alluitur, volunt desumptum. Nonnulli, ab armario populi Romani, quod hic fuisse dicunt, vbi à bello reuersi Duces, Romamque redeuntes, arma deponere solebant. Sed posterius hoc, omnino Leandro non placet. Siquidem, vltra Rubiconem arma relinquebantur. Strabo, Ariminum, vti, & Rauennam, vmbrorum opida fuisse, quondam, simulque post, iis eiectis Populi Romani Colonias effectas scribit, quod etiam confirmat Liuius, Ariminum, quo tempore & Beneuentum, coloniam deductam perhibens. Id Ptolemæi Lagi Regis Ægyptii temporibus, Pub. Sepronio, Ap. Claudio Coss. CCLXXXII. ante natū Christū, annis contigisse, auctor est Eusebius. Quidam hanc vrbem, ab Octauio Augusto conditam, insigni errore prodidere, satisque declararunt Liuium se haud vidisse, cum eo in loco, quem paulo ante retulimus, vbi Coloniam Ariminum deductam scripsit, ducentis amplius annis ante natum Octauium, tum aliis permultis, vbi honorificam vrbis mentionem facit, maximeque Arimienses inter eas XXII. referens Colonias, quæ bello Punico altero suis subsidiis, imperium populi Romani adiuuarunt. Plurimum sanè magnis operibus ab Octauio exornatum, Ariminum haudquaquam obscurum est: & præter cætera, pontem hic eximium, qui in hodiernum vsque diem, in amne Arimino, de quo mox dicemus, permanet: Itemque arcum facit. Vbi ipsa in planitie sita imminentibus à meridie collibus amœnis, & vitium, olearum, ficuum, aliarumque fructiferarum arborum, quibus conuestiti sunt, vbertate fœcundissimis: ab exortu & occasu, latissimè se cāpi pandunt admodum frumentarii. Septentrionale latus alluit Adria. Rerum omnium ad vitam vtilium copia mirificè abundat. ædificia complura habet memorabilia, cum primis insignem arcum triumphalem ab Octauio Augusto factū, ad portam quæ orientem, & Pisaurum spectat, his inscriptum literis:

Cos. SEPTIMO Designat, Octauo M. V. celeberrimeis Italiæ vicis consilio
Senat. pop.

Ita hæc alii descripta habent, sed incisa sunt hoc modo:

COS. SEPTIM, Designat octauum. V. celeberrimeis Italiæ vicis Consilio Senatus,
Po. Ta. C. S. Vs. Nileis.

Dein alio loco hæc leguntur.

Imp. Cæsar Diui Iul. Fi. Augustus Pont. Max. Cos. XIII. Trib. Pot. XXVII. P. P.
Murum dedit Curante L. Turno secundo Aproniani Præf. vrbis F. Acteio.
V. C. Correct. Flam. & Piceni.

Super est etiam pars Theatri ex latere cocto, ad mare versus, summæ antiquitatis. Multæ quoque passim vetustæ inscriptiones leguntur, vnde vrbis antiquitas apparet. Palatia insuper quædam sumptuosa sunt, maiori ex parte à nobili Malatestarum gente condita. Quæ & D. Francisci construxit purissimo marmore incrustatum, in quo sacella duo, in quibus statuæ marmoreæ, vt non lapideas formas, sed humanos vultus existimes, opus conferendum antiquitati. Fonsque splendidissimus in foro, dulces ac nitidas proiiciens aquas. In hoc etiam foro ostenduntur bini lapides, quo in loco concionem dicitur habuisse Cæsar, cum exercitum victorem à Galliis reduceret. Item monumentum Antonii Patauini, vbi dicitur & ipse concionatus fuisse, & multos ad Christi religionem conuertisse. Ariminū in ditione Romanorum fuisse, quamdiu illorum stetit imperium, & Exarchis etiam paruisse, dein iis sublatis, in potestatem Longobardorum redactum, illisq; item debellatis ad Italiæ Reges, denique ad Imperatores Germanos, & Malatestas, vti Cæsarum Vicarios deuenisse, ex historiis colligitur, Ariminum ortu ingenia illustrauere plurima, nominatim Gregorius ex Fratribus Eremitanis, item Petrus & Iacobus fratres Petroleonii, cū græcis, tum latinis literis eruditissimi. Sed & præterea, qui Ariminenses fuere Viri illustres longum herclè foret recensere. Recentioribus temporibus inter doctos huius antiquæ vrbis famam ac auctoritatem egregiè tuentes, est Petrus Meltius, vir eruditus, & curiosus. Iacent hic sacrata D. Gaudentii quondam Vrbis Episcopi ossa, itemque D. Victoris martyris, D. Innocentiæ Virginis, D. Theodori martyris, Diuæque Martinæ eius filiæ, item D. Arduini confessoris in Abbatia Gaudentiana.

IN PALATIO ARIMINENSI TALIS INSCRIPTIO LEGITVR.

I. *Ariminum à Comitibus Herculis conditum, Cato de originibus.*
II. *Lucius Asaponius bonus ciuis deducit Coloniam Ariminum.*
III. *Ariminum in duo de viginti Rom. Colonias subsidio imperii pop. Rom. stetit.*
IV. *L Sempronius Consul. oram Italiæ legens, Ariminum peruenit.*
V. *Caius Cæsar militibus præmissis, multis ad vehiculum iunctis, nondum illucescente die, Arim. occupat.*
VI. *Inter clariores, ditioresq; Italiæ ciuitates Ariminum à III. viris in prædam concessum.*
VII. *Augustus Cæsar, quo vrbs facilius adiretur, Ariminotenus Flaminiam venit.*
VIII. *Vespasianus & Titus Cæs. Arimini inuenêre M. Aponum & L. Tertalam* CXXXVII. *vixisse.*
IX. *Ariminum à Gothis obsessum, per Belisarium & Narsetem Duces Iustiniani liberatum.*
X. *Concilium cui B. Hieronymus interfuit, Arimini celebratur.*
XI. *In Ariminensi agro, in villa Gallery, locutus est Gallus gallinaceus.*
XII. *C. Cæsar Aug. F. Cos. vias omnes Arimini strauit.*

RIMINI.
ARIMINVM VA-
LIDVM ET MVNI-
TVM ROMANDI
OLAE OPP.

BONONIA.

BONONIA, ampla, perantiqua, & honestissima Romanula, seu Romandiolæ, vt vulgus nuncupat, vrbs, Felsina quondam à quodam Gentis Duce Felsino, Catone Sempronioq; testibus denominata. Quam quidem appellationem, vniuerso etiam tractui, vt Cato tradit, inter Rauennam & Ariminum, vt Sempronius, vsq; ad Rubiconem, quod verisimilius videtur, gens ipsa dedit. Apposita est Radicibus Apennini, Æmilia in via, vt à meridie Appenninus immineat, ab exortu, amnis Sapina sit, à Septentrione, fertilis & amœna planities; ab occasu flumen Rhenus, torrente Aposa, per mediam vrbem labente. Primùm, ambitu exiguo fuit, nimirum, vt prisca ferebant secula; qua de re scripsit Dionysius Harlicarnassæus; etenim, duabus omnino portis, exitum, ingressumque præbebat, vna, ad orientem & Rauennam conuersa, quæ Rauennalis; altera, versus occidentem, ad Mutinam, quæ Stiera dicebatur. Et, quoniam ad huius ætatis rationem, arcta erat Vrbs, in portis tantum duabus opportunitatis quantum erat satis, habebat. Deinde, sub Gratiano Imperat. totidem quot prius erant, adiectæ sunt. Vna nimirum, vbi hoc tempore Crux Stracastilionis, altera, vbi Crux sanctorum est. At, post Theodosianam calamitatem, cum à D. Petronio instauraretur, portæ nouem factæ, vel, vt alij dixère, XII. vbi etiamnum turres quædam humiles cernuntur, vulgus Tarrisottos nuncupat. Ad extremùm, hanc in formam, qua nunc est ampliorem redacta ciuitas, portas accepit XII. auctaque adeo est, vt annis superioribus cum metiretur, ambitu mœniorum interno pass. millia V. in longum bina millia, dempto quadrante, in latum amplius mille pass. tempore Diui Mamoli inter, & Galerianam colligere patuerit. Speciem habet oneratæ nauis, in longum, quàm ex transuerso, patentior, vno capite proram, altero puppim referens, medium turre Asinellorum celsissima, mali instar, & turre Garisenda inflexa, scalæ modo obtinente, cum multis præterea turribus, funes tanquam exprimentibus. Ædificijs magnificis atque sumptuosis, cùm diuinæ rei, tum ciuium vtilitati deseruientibus nitet. quorum & multitudo & splendor tantus, vt mehercle paucas Europæ totius vrbes huic comparari posse censeam. Compertum id nuper, cum hic Carolo V. Imperatori Augustalis dabatur corona. Siquidē, hospitium abundè commodum tot principibus, familiæq; item Pontificali Clementis VII. cum summa omnium admiratione præbitum. Inter præcipua fana primum D. Petri est, Episcopi sedes, in quo Cardinales antistitesque ac eruditi viri quamplurimi iacent, nominatim Bassianus Archidiaconus. In foro dein amplissima D. Petronij vrbis patroni ædes, cuius ædificationi finem eundem fore, qui & mundi erit, ego censeo. Templum hinc est D. Dominici, in quo ipsius Diui ossa, candidi marmoris tymbo, excellenti opere perfecto, iacent: caput verò sacrum, in tholo quodam ditissimo monstratur, prætereaque vna ex preciosissimis spinis de aculeata Seruatoris Christi corona, cum Biblijs ab Esdra propheta in album corium descriptis. Hoc quoque templo siti sunt celeberrimi iureconsulti; item Oratores præstantissimi, græcisque iuxta, ac latinis literis pereruditi, alijque plurimi excellentes viri, quos omnes referre, nimis longum foret. Ipso in Cœnobio amplissimo, quo fere CXX. sacris deuoti habitant monachi, præter alia, nec ignobilia opera, celebris bibliotheca est, cui nullam vsq; aliam præferri, aut etiam comparari posse, reor. Postea D. Francisci ædes est nobilis, mirabili artificio constructa, vbi permulti quoque docti homines sepulti sunt. Cœnobium amplius centum monachi tenent. In pulchra Eremitarum æde, Sacellum est splendidissimum à Ioanne Secundo Bentiuolo ædificatum, opus me hercle, regium. Denique, magnificum est cœnobium D. Saluatoris, inter Italiæ totius egregia opera numerandum. Alia præter hæc templa, monasteriaque sunt multa, vtpotè D. Stephani, vbi tot sacratæ reliquiæ monstrantur à D. Petronio huc delatæ, vt res admirationis plena sit, quæ gratia breuitatis, vnà cum eleganti fano D. Ioannis Montani, in quo Canonici Regulares sacris operantur, & Carolus Ruinus celeberrimus Iureconsultus est situs, prætermitto. Quod si quis ampliorem Sacrarum domuum huius vrbis commemorationem requirat, abunde illi primus historiæ Bononiensis liber Leandri satisfaciet. Ex alijs nobilibus operibus, quin Curia Senatus, inter præcipua totius Europæ ædificia poni meritò possit, haud dubitatur, si modò elegantiam, & amplitudinem spectemus, non pretium, quoniam ex cocto latere tota constat. Priuatæ item domus ornatissimæ, sumptuosissimæque permultæ sunt, quas in historia Bononiensi Leander describit, neque paucas omnino hic possemus referre. Turres vrbs plurimas habet, inter cæteras illam cum Europæ totius altissimis commemorandam Asinellorum. Adiacet vrbs Appenini pedi, montibus nimirum ab austro imminentibus, quam partem oleæ, vites, ficus, pomi, pyri, aliæq; fructiferæ arbores vndique conuestiunt. Reliquis lateribus amœni campi, longè, lateque sternuntur, tritici, hordei, fabæ, cæterarumque frugum fertiles. Sed & linum, & canabem, & Isatis vtrunq; genus, & scordium, aliaque ad humanæ vitæ necessitatem opportuna, ferunt, ac præterea perbellos arborum ordines cum vitibus habent, vt cum ex campestribus, tum è collinis fundis omnia vini genera legantur; videlicet, apianum, trebianum, dulce, austerum, vehemēs, medium, acutum, album, heluolumq;. Abundant etiam moris arboribus, quarum fronde, vermiculi sericum generantes, enutriuntur. Nec desunt herbida prata hoc agro, densæque syluæ, cum lignatione, tum venatu opportunæ, præterea, nec fontes calidarum ac frigidarum aquarum medicati aliaque similia Bononiensis habet ager, vnde non difficulter vrbis abundantiam opulentiamque colligere est, ob quam meritò Bononia crassa, vulgò, nuncupatur. Magnitudo autem vrbis, ædium splendor, hinc æstimari potest: Anno quippe M.D.XXIX. Clemens Pontifex cum XV. Cardinalibus eò venit, pauloque post etiam Carolus V. Imp. maximo regulorum cœtu comitatus, maximisq; copijs, coronæ augustalis accipiendæ gratia, quo tempore principes, & Rerumpub. totius ferè Christiani orbis legati huc confluxere. Pontifici vnà cum Augusto in curia Senatus, hospitium præbitum: compertaque tum vrbis amplitudo: tot Cardinalibus, Principibus, regulis, militibus alijsque mortalibus commodè exceptis,

ptis,

BO NONIA
BONONIA ALMA STVDIOR MATER

ptis,quot mehercle paucæ,vel fortaßis nullæ, totius Europæ hoſpitandis, tam opportunæ queant inueniri: pariterque,qua eſt omnium rerum ad vitam vtilium abundantia copiaq; inſtructa. Triumphus tum Bononiæ habitus,quo ſplendidiorem ac magnificentiorem inſtitui haud poſſe crediderim , qui eruditorum hiſtoriâ,ac verſibus pictorum item tabulis & ectypis celebratus eſt. Ac præſertim graphica Ioannis Hogenbergij manu,rigido manſura metallo,exaratus extat.Ornamento verò peculiari à Theodoſio iuniore Bononia decorata.Is,An.à C.N.CCCC.XXXIII.à patre ſubuerſam reſtaurauit,additis generalis Academię diſciplinarum omnium ampliſſimis priuilegijs,prout ex eleganti Reſcripto intelligi poteſt.

Ne bonæ artes,cunctarumq; diſciplinarum dogmata depereant,cum mores,ſanitas,militia, cæteraque id genus,optimis doctrinis gubernentur, Nos Theodoſius,Dei gratia,Roman. Imper. Auguſtus,commoditate ac fertilitate loci capti, quinque ac viginti menſium penſato conſilio in dignitatis noſtræ ſolio ſedentes, generali Chriſtianorum conuocato concilio,ſummo Pontifice Cæleſtino, Cardinalibus XII. Archiepiſcopis, Epiſcopisque innumeris,alijsq; in varijs dignitatibus conſtitutis Principibus ac Ducibus Chriſtianis, Balduino quoque Flandrenſi & Gualtero Pictauenſi comitibus legatis, quorum alter Ludouici Franciæ, alter Philippi Angliæ Regum,illis arduis negotijs addictis,vices geſſere, ſedente etiam centum Senatorum collegio: Bononiam,omnium ſcientiarum fontem, arcanorum noſtrorum apiarium, perennem ſtudij ſedem fore; hac inuiolabili indulgentia decernimus. Volentes inſuper, vt omnes ſententiæ à Iudicibus,qui in alma hac ciuitate,per quinquennium ſaltem non ſtuduerint,latæ,nullæ penitus exiſtant.Et,ſi quis ad magiſtratus promotus dignitatem,ab alio, quàm ab Archidiacono Bononienſi librum magiſtralem ſuſceperit (quanquam id quarumlibet facultatum periti præſtiterint approbauerintque),eum , auctoritate noſtra, omni dignitate priuamus.Si quis verò ſcholaſticos ad ſtudium hoc euntes,abeunteſq;,auſu temerario offenderit, capite puniatur.Hoc in præſens exequatur,eadẽ illum pœna affici iubemus. Huius autẽ ſacræ cõſtitutionis exemplar, Bulla aurea maieſtatis noſtræ munitum, manuque Ciceronis curiæ noſtræ Notarij ſcriptum ad perpetuam rei memoriam,Petronio Epiſcopo Bononienſi,ex Cæſarum Conſtantinopolitanorum ſanguine orto, idem ſummis precibus efflagitanti, ac procuranti, gubernandum,cuſtodiendum,omnibus viribus exequendum tradimus ac concedimus. Romæ in Capitolio,Anno dominicæ natiuitatis CCCC.XXIII.die IX.Maij.

Atque hinc quidem maieſtas & magnificentia Bononienſis Vniuerſitatis euidenter conſtat. De qua etiam breuitatis cauſa,iam non commemoro,quid Bartholus,Baldus,Azo,Gloſſa,alijque celeberrimi viri,ſcriptis mandarint,quæ in Indice paucis delibantur. Si quis autem variam Bononienſis Reip.formam,& terribiles eius caſus mutationeſque,&,quæ de Vrbis ornatu,ac opulentia recenſeri poſſent,explicare vellet; nec non,de ingenijs alumnorum eius,cum ad diſciplinas humanitatis paucis temporibus peridoneis,tum etiam ad arma, cum bellum incidit, qui item celebres viri inde orti, quorum alii ſanctorum ordini adſcripti, alii Pontifices, Archiepiſcopi, Cardinales, Epiſcopi, ſummarum facultatum Doctores, Hiſtorici, Antiquarii, Sculptores, Pictores, Militum Duces; horum inquam, commemoratio tam prolixa foret,vt,nauſeæ tædio lectorem adficeret.Eos itaque,& alia Bononiæ memorabilia plurima,qui cognoſcere volet,is Leandri Italiam,potiſſimum verò,quos peculiares, de patria ſua Bononienſi libros ſeptuaginta quatuor is idem conſcripſit,quorum plerique typis commiſſi ſunt,legat.Item Benedicti Morandi hiſtoriam,quam de origine Bononiæ eleganter ſcripſit.Similiter Hieronymi Albertutii Borſelii Vrbis Bononienſis annales,quos vſque ad annum Chriſti M.CCCC.XCVII.deduxit.

L V C A.

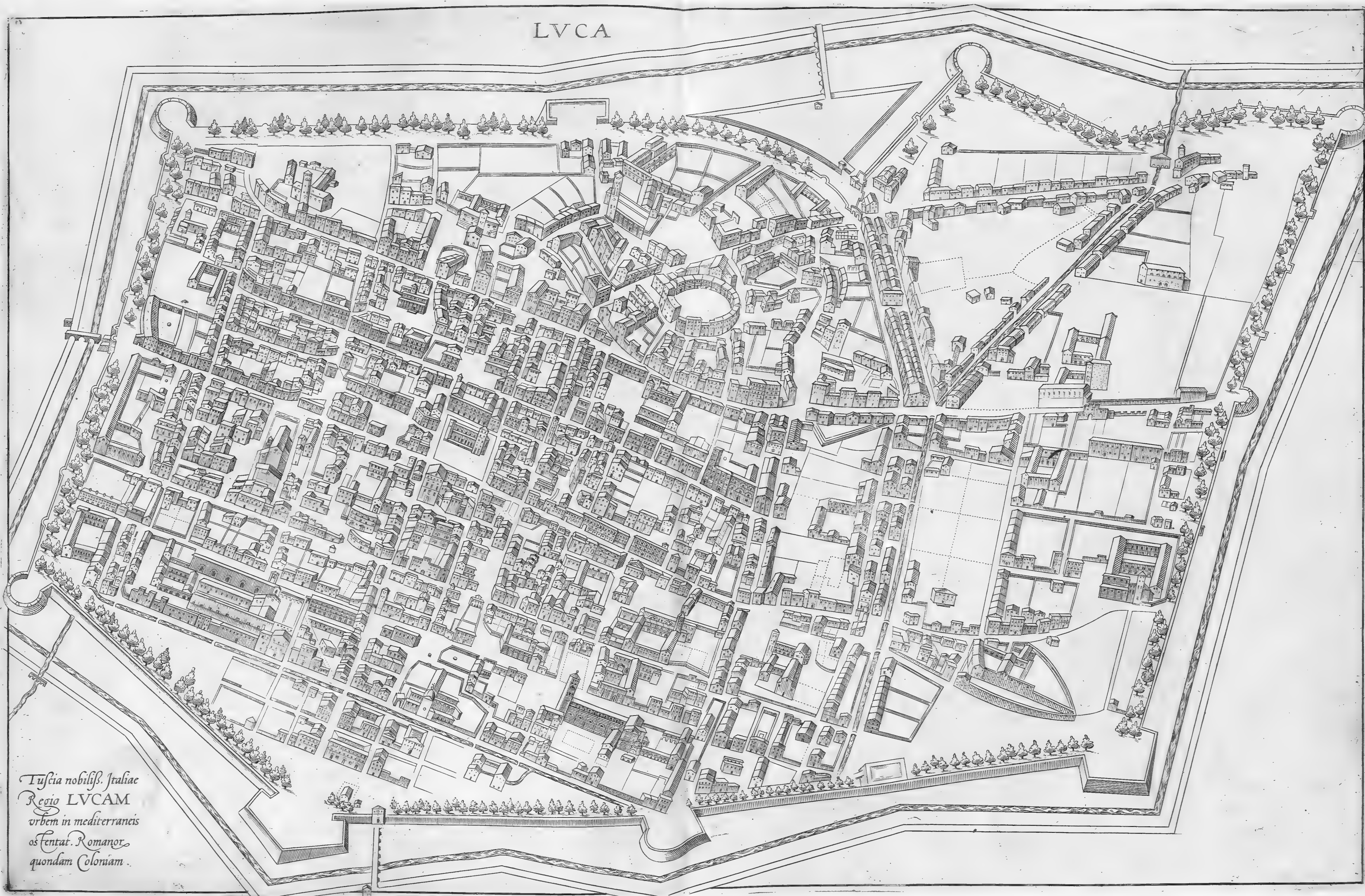

VSCIA, nobilissima Italiæ Regio, trans Ausurem, LVCAM vrbem in mediterraneis ostentat, Romanorum quondam Coloniam, Lucam Plinius, Antoninus, Ptolemæus, cæteraq; veterum scriptorum cohors appellat. Causam nominis in diuersum auctores trahunt: aliqui id acceptum ab scutis inauratis, quæ summis imposita vrbis turribus, splendore Solis illustrata valde lucebant. nõnulli, cum prius Aringa diceretur, postea Lucam à duce quodam insigni denominatam, aiunt. Cato auctor est, à Lukio Lucumom prius Lucomodiam, dein, euphoniæ gratia, Lucam vocatam: vnde adhuc locus est, iuxtà conditoris ipsum nomen retinens: Alij, Lucum oppidum in ora fuisse olim ferunt, eiusq; colonos Lucenses huc profectos, vrbem, quam condiderant, à se Lucam dixisse. Præterea verò, & de nominis origine, & de vrbis primordio, varia narrantur, quæ vti propinqua fabulis, aut exigui omnino momenti, referre non putauimus operæpretium: vnamque Catonis sententiam, præ cæteris probamus, nimirum, auctorem Lucæ tam nominis, quàm vrbis, Lukium Lucumonem fuisse. Colonia deinde Romanorum deducta, post etiam à Desiderio Longobardorum rege aucta, murisque ex lapide quadrato cincta est. Iacet in planitie, non procul à collibus, ædificijs perhonesta: gens lauta, prudens, ingeniosa, vt, quæ libertatē sibi diu sapientissimè conseruauit integram, etsi finitimorum bellis haud rarò fuerit petita. Lucam Strabo memorat, hac sententia. Vrbs est ad montes Lunæ incumbens, vbi plerumque vicatim habitant: regio virorum probitate floret, magnumque robur militare, magnam equitum multitudinem suppeditat, vnde Romani bellicas manus accipere solebant. Liuius etiam eius memoriam vsurpat sæpè, nominatim verò cum Annibalem in Ligures, Sempronium eodem tempore Lucam cõcessisse dicit. Frontinus T. Domitium Caluinum Lucam in Liguribus obsedisse scribit: non solum natura loci ac operibus, sed etiam valido militum præsidio munitam. Mentionem Lucæ & Agathius fecit. Blondus in historiis tradit à Gothis possessam, mensibus senis oppugnasse Narsetem Eunuchum priusquam capere posset. A Facio Vberto in hanc sententiam describitur:

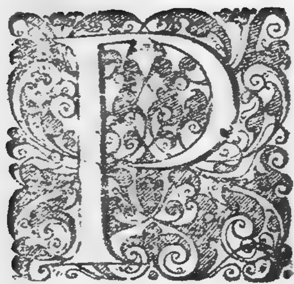
Incedentes vidimus orbe in modico
Turribus frequentem Lucam, instar nemoris
Et Prato Sercioq; allui.
Lauta est tota specieq; iucunda,
Magisq; foret, ni turparetur planctu
Qui annis iam amplius quadraginta pectus illi contraxit.
Vidi sanctam ciuitatem, & vultum sanctum,
Audiuiq; vt ad preces Fidriani
Sertius in latus se conuerterit.
Fui ad Galeram, vbi Pisanus
Florentinum deuicit, quum oppressus est
Ioannes Vicecomes belli præfectus.
Vrbs hæc, qua de tibi loquor,
Aringa seu Fredia dicta creditur,
Illo tempore quod antiquum æstimatur.
Sed quoniam illuminata fide
Prius fuit, quàm alia Tuscorum vlla,
Nomen immutatum, & Luca vocata.

Sic Facius. satis indicans postremis versibus, cum Lucam ait dictam, quòd prima ciuitatum Tusciæ, fidei Christianæ lumen acceperit: Strabonem, Catonem, Liuium, Frontinum, aliosque veteres scriptores, qui Lucam sæpissimè nominarunt ante Christum Seruatorem natum, se non vidisse. Luca quoque vocatur in mediterraneis à Ptolemæo. Postquam à Narsete, vt diximus, capta fuit, exin Imperatorũ Constantinopolis opibus collapsis, principatum eius Bonifacius occupauit, qui Beatricem Henrici Imperat. filiam habuit vxorem, & ex ea Mathildem filiam suscepit. Ea Godifredo marito superstes hæresque in amplissimum imperium, & nominatim huius vrbis, successit, vti alibi erit dicendi locus. Deinde temporibus Honorij IIII. Pontificis Rom. suum ius & potestatem ab Imperatore Cæsare Rudolpho, XII. millibus aureorum nummûm Lucenses redemisse, Platina in vita Honorii quarti tradit. Postea tyrannidem nactus est Vgutio Phaseolus; quo per seditionem popularium cum Nerone filio exacto, principatum mox adeptus est Castrucius Castracanus ab Vgutione carceri inclusus: vt ita vno momento simul ille pelleretur, simul hic vinculis solutus ex carcere ad principatum eueheretur. Castrucium Galeatius Vicecomes, Azoque eius filius Mediolani reguli, propter summam viri virtutem mirificè dilexerunt. Florentinis tuta vita perquam infestus fuit, quorum copiis cæsis, ipsam quoque Florentiam obsidio sic affecerat, vt expugnaturum omnino crederent multi, ni morbus, ex quo decessit, impedimentũ iniecisset. Pisam & Pistorium ditions suæ fecerat. Filios reliquit duos, qui ab Ludouico Bauaro Luca pulsi. Multa de Castrucio Blondus, D. Antonius, Sabellicus, & Nicolaus Machiauellus, Florentinus, in eius vita vernaculo sermone scripta, prodidit. Eiectis Castrucii filiis, Germanica præsidia, quæ Bauarus vrbi imposuerat, Lucam Gerhardo Spinolæ Genuensi vendiderunt: eandemque deinde Ioannes Bohemiæ rex Petro Rubrio commisit, Rubrius Mastino Scaligero Veronæ regulo cessit, is vendidit Florentinis, qui tum mensibus nouem ea potiti. Hoc tempore quoniam Pisani plus sibi iuris ad imperium eius esse, ex Henrici Imper. concessione putabant, vrbem obsedere, donec tandem est transactũ. Postea cum Imperator Carolus IIII. in Italiam profectus, legatum Lucensibus præfecisset Cardinalem quendam Gallum, is Imperatore digresso, ciuitatem iuri ac potestati suæ restituit, accepto precio XXV. millium aureorum nummum. Ita cum extemplo deiectum Castellum, quod Castrucius ædificauerat, conseruataque libertas vsque ad M.CCCC. à C.N. annum, quo tyrannidem occupauit Paulus Guinisius Lucensis. Hic dominatu annis 30. felicissimè potitus, ingenti opum vi accumulata, auro, argento, gemmis, pecunia multa locuples, & numerosa prole felix, gloria, fortunaque & existimatione apud Italiæ proceres amplissimus, vt adeò non sibi solum ipsi, verumetiam alijs beatus, stabileque ac firmum fundatumque imperium habere videretur, mutata subitò, vagæ volubilisque fortunæ aura, spectaculum miserabile & exemplum mortalibus insigne factus est, quo euidenter apparuit, in humanis rebus perpetui omnino esse nihil, oportereque reuerenter, & cum timore casus, fortunam benignam gerere. Tam igitur excelso in gradu felicitatis constitutus, quia Florentinis hostibus fauebat, cum quinq; filijs impetu popularium victus, & Mediolanum ad Philippum Vicecomitem Ducem ablegatus, tandem in obscuro squalidoque carcere cum liberis diem supremum expleuit, anno post C. N. M. CCCC. XXX. ac ita dignitatem, opes, imperium, gloriam, liberos, tot annis parta parataq; simul cum anima perdidit. Profligatis Guinisijs, vrbs varijs agitata motibus, tandem verò in libertate constitit, qua nunc tranquillè potitur. Multos genuit illustres & præclaros homines, nominatim Lucium III. Pontif. Rom. Blondus etiam Alexandrum II. Volaterranus III. dixit: at vtrumque falso: nam ijdem auctores alibi cum reliqua scriptorum cohorte, primum ex iis Mediolanensem, alterum Senensem perhibent. Erroris occasionem Blondo præbuisse, quod Alexander II. Lucensium Episcopus fuit, ideoque Lucensis à quibusdam dictus est, non ob originem, sed præsulatum. Volaterrano autem vitium intulisse liberarium arbitror, tertio I. numerali littera, non rectè addita. Lucensis Episcopus D. Fidrianus, quem D. Gregorius Pontif. in Dialogis, Sercium cohibuisse Lucensem agrum infestantem, prodit: cuius rei adhuc supersunt vestigia, & Facius Vbertus etiam mentionem facit. Episcopum quoque Luca B. Anselmũ habuit, qui Comiti Mathildi à confessionibus fuit, & cuius in D. Benedicti Podaliconis, agri Mantuani cœnobio diem functi, sancta ossa deinde Mantuam, in ædem maiorem delata sunt. Nostra memoria Lucam ortu nobilitauit Sanctus Pagninus, ex ordine Prædicatorum summus Theologus, & Latinè, Græcè, Hebraicè, Caldaicè, Arabiceq; doctissimus, vt instrumenti vtriusque versio ex Hebræo, Græcoque in Latinum, item Isagoge ad mysticos scripturæ sensus, Grammatica, Hebraica, Græcaque, ac alia multa litterarum monumenta, quæ reliquit, abundè testantur.

LVCA
Tuſcia nobiliſs. Italiae
Regio LVCAM
vrbem in mediterraneis
oſtentat. Romanor.
quondam Coloniam.

PERVSIA.

ERVSIA, primaria & mediterranea Etruſcorum vrbs, Ptolemæo, Straboni, Plinio. Liuio, Tacito, Appiano Alexandrino, Procopio celebrata: quam Stephanus, vnam ex duodecim Tuſciæ principibus vrbibus nuncupat, vulgo Perugia. Primordium eius, in diuerſum auctores trahunt: Quidam à Peruſio Troiano conditam, aiunt: Alii à Perſeo, quæ Facii Vberti videtur eſſe ſententia. Sed Leander, diligentiſsimus rerum Italicarum perſcrutator: Ego hercle, non video prorſus, inquit, vbi legerint iſti Peruſiam, à Peruſio Troiano, vel Perſeo denominatam: quamobrē, niſi auctores alios proferant, fide apud me carebūt. Nonnulli, vt Trogus, ab Achæis, duce Vibio, conditam, dixere, quod etiā inſcriptio marmoris adhuc apud portam Martiā extans, probat huiuſmodi: Vibia Coloniā. Diuersè alii, Tyrrhenos eius auctores memorāt, vt Appianus Alexandrinus. Sed Marius Podianus, in oratione, quam coram Paulo III. Pont. Max. cū Peruſiā acceſſiſſet, Anno à C.N. M.D.XXXV. habuit, aliter ex Catone, Beroſo Chaldæo, Myſilioque Lesbio, ac aliis auctoribus vrbis initia cōmemorat, cuius ſententiam & verba recenſemus in Indice. Sed nunc Peruſinæ vrbis ſitum examinemus, qui huiuſmodi eſt: Colli inſidet Appennino, forma ſtellari, maiore parte agri fructiferis, & amœnis aſſurgente collibus, vini nobilis, olei, ficuū, pomorū, aliorumq; optimorum fructuum fertilibus, ſubter vrbem, ad Aſsiſiam, item, ad Tuder verſus, iuxta Tiberim, cāpi ſternūtur iucundi, tritico, cæteroque frumēto copioſi. Natura loci vrbs munita eſt, nobilibus ædificiis, cum priuatis ciuium, tum cultui diuino dicatis, nitens, itemque nobili, ac largo fonte, qui medium vrbis habet. Populus frequens, ac animis, ingeniiſque ſummis, nec minus ad literas, quam arma promptus, vnde vſitatum Italis prouerbium: Peruſini ſuperbi & bon ſoldati, &; la melior ſpada del Papa. Hinc ob innatā Peruſinis magnificentiā, Bartolus, in L. vt vim, ff. de iuſtitia & iure, num. 20. hunc in modum ſcribit. Itē nota, quod ſi poteras fugere, & non fugis dico: Quod ſi tu es Peruſinus, qui times verecundiam, dico, quod optime potes vſque ad actum occiſionis perſiſtere, quia eſt magna offenſa, & eſt verecundia. Sed in illo qui non timet verecundiam, vt eſt Florētinus, in quo non eſt verecundia, dico quod ſi non fugit, (quod tardè euenit) punitur. Quia verò, ob ſingularem aeris ſubtilitatem, ingenia, non Mineruæ tātum, ſed & Marti peridonea hæc ciuitas profert. Hinc, varias, temporum ſucceſſu, agitationes vrbs Peruſina perpeſſa fuit. Eius initia, ducenteſimo & ſexageſimo, poſt vniuerſale diluuium anno grauiſsimi auctores attribuūt. Aliquot deinde annis, Mōs Solis ab Armenis, Ianigenis, Gryphoniis, nouis eſt ædificiis auctus. Exin, creſcentibus indies ædificiis, poſt Gryphoniorum aduentum, Pelaſgi, aliæque græcanici nominis gentes, in Italiam traductæ, auxerunt Peruſiam, eamque inter prima Hetruriæ capita XII. conſtituerunt. Liuius Peruſiam ſæpiſſimè memorat, nominatim, vbi Cæſarem ſcribit, cum eſſet annorum XXIIII. obſeſſum in oppido Peruſia L. Antonium, conatumque aliquoties erumpere, & repulſum, fame ad deditionem compuliſſe, ipſiqae & omnibus ſuis militibus ignouiſſe, ſed Peruſiam dirutam. Scribit hoc quoque Florus in Peruſino bello: Item Appianus Alexandrinus lib. 5. qui addit, cum diripere vrbem Cæſari in animo eſſet, tamen victum Peruſinorum precibus ignouiſſe; Ceſtium verò quendam cognomine Macedonicum, cæteris inſolentiorem, ædes ſuas, iniecto igne, cremauiſſe, tum, ventorum ſubita exorta vi, flammis euagantibus, vrbem deflagraſſe totam, præter Vulcani templum. Poſthanc verò cladem, breui vrbem mœnibus ac portis, quæ nunc extant, Cæſar inſtaurauit, communiuitque; ac Peruſiam, Auguſtam appellari voluit, vt literæ cubitales inciſæ portis oſtendunt. Poſterioribus ſæculis in fide Cæſarum conſtanter hæſit, vſque ad Totilam Gothorum Regem, qui annis ſeptem obſeſſam, inopia rerum omnium conflictatam, tandem cepit, diripuit, incendit, vaſtauitque magna oppidanorum cæde: crudeliter etiam necato Herculano, vrbis Epiſcopo, qui Germanus erat, cuius martyrium S. Gregorius in dialogis, libro 3. cap. 13. deſcribit. Ita tum in poteſtate Gothorum manſit, vſq; dum à Narſete, Imperatoris Iuſtiniani Duce, ſtrenuo viro, ad Calium Totila victo, Peruſia recuperata eſt. Poſt Narſetis obitum, Longobardi in Italiam profecti, eam occupauere, manſitque deinde ſub imperio Longobardorum vſque ad Deſiderium, Regem vltimum, quem Carolus magnus deuicit; quo tempore, Peruſini Imperio Romano reſtituti. Deinde, cum Ludouicus Pius, Caroli filius Hetruriam diuiſit, Pontifici Romano Peruſia cum aliis aliquot Tuſciæ oppidis, ceſſit, cuius in ditione adhunc vſq; diem feliciter manet. Quanquam aliquando, externa vi diſtracta, & ciuium inter ſe variis factionibus ſæpè conturbata fuerit, ad Pontificis tamen ditionem ſemper redijt. Ac poſtremo quidem, poſt ſæuiſſimas ſeditiones domeſticas, ſub Paulo eius nominis Pontifice III. qui Peruſiam venit, & magnis honoribus, pompaq; exceptus eſt: vti Marius Podianus, opuſculo hac de re edito, pereleganter exponit. Exin vrbs, in poteſtate Pontificis tranquillè fuit, vſq; ad M.D.XXXIX. poſt C.N. annum quo, ob impoſitū vectigal ſalarium à Pontificis auctoritate deſciuit. Hinc vtrinq; magnis belli motibus excitatis, externa planè auxilia deſperans, ingenti cum damno, in poteſtatem Pontificis rediit. Ab eo tum datus præfectus eſt, Bernardinus Caſalenſis, Caſalenſium Epiſcopus, qui arcis initia poſuit, cuius præſidio ciuitas in officio, fideque de cætero contineri poſſet. Ea arx, nunc perfecta, propugnaculis, muris, aggeribus & machinis æreis valde munita, præſidioque firma, obedientiæ vnitatis, paciſque conſeruatrix exiſtit. Porrò, non tam larga Liberi Cereriſque dona, non tam præclara ædificia, non tam fons ille limpidus atque perennis, quàm vniuerſale Gymnaſium, incredibili eruditiſſimorum virorum turba, illuſtre, Peruſinā hanc patriam exornat. Quod anno poſt C.N. M.CC.XC. florere cœpit, iiſdem priuilegiis ornatum, quæ in L. vnica C. de profeſſoribus, qui in vrbe Conſtant. docent, meruer. comit. Conſtantinopolitanæ Academiæ tribuuntur, vt ad eam legem Bartholus probat; vbi & alia celeberrimi iſtius Gymnaſij priuilegia recenſet. Hic Baldus ius ciuile profeſſus eſt, tanta magnificentia, ac gloria, vt ſummus Iuris Commentator, & terreſtre quoddam numen vocaretur. Ac vt id Gymnaſium non docendo tantum, ſed & ſcribendo, quàm celeberrimum redderet, eius denique nomen ad exteras quoque nationes tranſmitteret, librū de Repreſſaliis ibidem conſcripſit. Poſtremò, legatione pro ea functus, apud Carolum Imperatorem, prima priuilegia impetrauit, vt fatetur ad Conſtitutionem, ad reprimendum. Iuris ſtudia, in hoc Gymnaſio, præ cæteris facultatibus, præcipuè florent. Videre quippe eſt ibi, vno eodemque tempore, ſeptuaginta Iuris Doctores, quorum quinque & viginti ius continuò docent. Et fit, vt eadem hora, quatuor diuerſi Ordinarii, vt vocant, tam matutino, quam pomeridiano tempore, vnam eandemque Iuris materiam, in concurſu profiteantur, & lectionibus finitis, de ſummis apicibus iuris, inter ſe digladientur ac diſputent, & omnia, quæ incidere poſſent dubia, ad amuſſim examinent, cum maximo ſtudioſorum aſtantium fructu. Ad hæc autem fouenda, & conſeruanda exercitia, magnis impenſarum ſumptibus, elegantiſſima ſunt fundata Collegia, in quibus annuo cenſu vitæ ſubſidia ſtudioſis ſuppeditātur. Eſt collegium Vetus & Nouum, vulgò, Sapientia vetus, & Sapientia noua. Quarum illa, S. Gregorio ſacra, Epiſcopo loci, vt Prouiſori. Hæc priori Canonico Cathedralis Peruſinæ, & Conſulibus, Mercantiæ vulgariter, paret Noua; S. Hieronymo ſacra, ædificata abs Epiſcopo Guidalotto, in qua fundatione perpetua, quatuor ſunt ſtudioſi Germani, quatuor Hiſpani, totidem Galli, & Vltramarini. Reliqui omnes admittuntur Itali. Eius fundator fuit Petrus Capocius, S.R. Eccleſiæ Cardinalis, qui Fridericum Imperatorem ſchiſmaticum perſequutus eſt, vt Platina in vita S. Gregorii noni perhibet. Sapientię Nouæ meminit Æneas de Falco, eamque ampliſſimum Collegium nuncupat. In additionibus ad Abbatem Panormitanum in C. Eccleſia veſtra. II. ſecundo in verbo Sanior. Vbi fatetur, eiuſdem Sapientiæ ſe fuiſſe alumnum. Eſt & aliud Bartholinum Collegium, recenti fundatione, ab eius appellatione. Doctore aliquot ſtudioſorum commoditati inſtitutum. Sed illius Gymnaſij magnificentia, paucis explicari non poteſt: quemadmodum nec breui narratione Peruſina ingenia, quæ non modo patriam, ſed Italiam omnem illuſtrarunt. Prælectionibus modo, & frequentiſſimo auditorio inclareſcit Ioannes Paulus Lancellottus, auctor inſtitutionum Iuris Canonici: Item Ranaldus Rodulphi: M. Antonius Eugenius, qui vltra XXXIV. annos Ius Canonicum atq; Ciuile profeſſi ſunt. Peculiare de hac vrbe præter Leandri in ſua Italica Topographia, edidit opuſculum Marius Podianus orator inſignis, quo ſingulare ingenii, eruditioniſque ornamentum, poſteritati exhibuit.

PERVSIA GRATV MVSIS IN TVSCIA DOMICILIVM.
A Fontana di marmo bellis.°
B Domo S. Lorento
C Palazzo de Signori
D Gimnasium
E Piazza oue si vendono herbe
F Piazza grande de mercanti
G. Spedale principalissimo
H. Fortezza oue sono i Pallazzi de Sig.ri Baglionj Famiglia principaliss.a di perugia
K Collegio vechio oue sono 45 studenti
I Collegio nouo oue stanno 42. scolari
L Collegio Bartolino oue stanno 30 scolari
M S. M.a de serui
N S. Erculano vescouo della citta et martire del quale parla S. Gregorio
O Girolamo di zoccolanti
P. Le due porte
Gira il circuito delle mura di
due terzi
Fa attorno quaranta mila anime il suo contado gira miglia 138.
Ha castella murate 234
Ha dieci commende di sã Giouani
Due comende di S. Stefano et vna di San Lazaro et ha 13 abazie
Q. S Fiorenzo
R Beata Colomba
S. M.a Madalena
Porta S. Pietro
XX. Porta Sole
222. Verzaio
333. Piazza degl'arati
44. Accademia dell'arte del disegno
55. Accademia delli insensati
66. Accademia delli Eccētrici
77. Piazza Grimana
888. Porta S. Angelo
99. Porta Sansuinni
110. Porta Borgni
120. S. Tommaso
P. Guiliana monasterio nobiliss.° e ricca.
S. Aquedutto che viene due miglia lontano.
T. S. Angelo fatto sopra vn belliss.° tempio antico.
Luco de Zoccolanti
S. Augustino
Spera indio monasterio
P.

VRBINVM.

Rbinum, Piceni vrbs alto in monte inter Albin siue Sapim & Foliam amnes, cuius incolas, Plinius in sexta regione Vrbinates, cognomento Metaurenses, vocat. A Strabone nõ commemorantur, vti nec a Ptolomæo, nisi fortè Suasse nomine, quam is inter Senones, prope Pisaurum in colle designauit. Vrbini mentionem facit Tacitus, in belli Vitelliorũ descriptione. Procopius ait, deditione captum a Belisario Iustiniani Imper. duce, cũ post diturnam obsidionem fons vrbis exaruisset, quod prodigii loco habitum, vt Blondus Sabellicusque tradunt. Diu Comitum Montis Feltrii ditionis fuit, quibus Guido circa Bonifacium VIII. Pontific. Max. rebus in Italia pro Imperatore Aug. præclarè gestis inclytus, imperium eius occupauit primus, quanquam multo antè tempore, maiores eius, potentes etiã in ea fuissent, vt itẽ olim Imperante Friderico Ænobarbio, Oddus Antoninus, cui successere Galeatius, Guidanninus alter, Federicus & Nulphus. Cæterum, sub Sixto, eius nominis IIII. Pontifice, ex Comitatu ad Ducalem dignitatem Vrbinum euehitur, ob præclaras Frederici dotes eximiasque virtutes. Erat enim vir prudens, facundus, litteratus, & ingeniorum amator, bello felix, pace carus, apud Italiæ Principes honoratus, a suis dilectus. Vrbinum splendidis ædificiis exornauit, præcipueque sumptuosa illa domo, cum bibliotheca magnificentissima, quã ingenti multitudine voluminũ optimorum repleuerat, auro, argento, ac serico mirificè opertorum, ornatorumque, quæ post illa Borgiana dominatione, passim, opere tam insigni prorsus conturbato, dispersa sunt. Porro, vrbs est Vrbinum lautissima, splendideque satis ædificata, bono ac fœcundo agro, generosisque fructibus abundante. Viros multos, quorum illustris fama plurimum celebratur, edidit, inter quos Raphael excellens pictor, inclytis illis eruditorũ commemoratione laudeque, veteribus haud impar, quæ eius per Italiam, maximeque Romæ in basilica pontificia, iuxta S. Petri visuntur. Iuuenis obijt XXXVII. annos natus. Quod si peruenisset ad ætatẽ plane maturam, ac magis magisque heroico illi in arte Michaëlis Angeli, stylo, vti faciebat, se assuefecisset, nihil eo fuisset eminentius. Manum habuit longè elegantissimam. De quo tacere præstat, quam non ea, qua decet, reuerentia, loqui. Sed, si vis plenum de Raphaele iudicium, & omnium sententia, æquissimum, vide longè pulcherrimos illos libros Georgij Vasarii Aretini, pictoris, & architecti, de vitis pictorum, sculptorum, & architectorum Italorum. Qui libri, Italica lingua sunt scripti; Sed Raphael ille, nunquam satis laudari potest. Iam, nostro etiã seculo, singulare artis pictoriæ ornamentum hæc patria edidit, Fredericum Barocium, excellentissimum sanè tam penecilli, quam styli ductorem, vt & inuentorem, & factorem, magno nominis elogio, non tantum opera, quæ iã publica sunt, ipsum prædicent; Sed & Gualterus Florentinus exquisito libro hoc ipsum accuratè demonstret, quẽ de Brocii, Michaelis Angeli, Raphaelis Vrbinatis laudibus, Italico idiomate conscripsit. In quo, & de coloribus iisque omnibus quæ ad sculpturam, picturamque exornandam pertinent, multa eleganter pertractat. Vrbinas etiam fuit, Seraphinus Consistorii Aduocatus, quem Blondus, hominem prudentem ac doctum nominat.

SVLMO.

Vlmo Brutiorum, Pelignæ regionis oppidum, Solimum primo dictum fuisse, ex Silii li. nono constat. Hodie Sulmona est, vt scribit Leander, patria lepidissimi poetæ Nasonis, vt ipse testatur. Sulmo mihi patria est, gelidis vberrimus vndis, Millia qui nouiẽs distat ab vrbe decem. Sulmonem quoque Srabo vocat, itẽque Cato ac Ptolemæus. Plinius Sulmonenses retulit appellationis originem à Solymo esse ex Phygria, testis ipse est Ouidius lib. 4. Fastorũ his versibus. Huius erat Solymus Phrygia comes vnus ab Ida, A quo Sulmonis mœnia nomen habent. Sulmonis gelidi patriæ Germanice nostræ, Me miserum Schytico quam procul illa solo est. Idẽ probat Silius de bello Punico secundo agens, his verbis: Huic domus, & gemini fuerant Sulmone relicti Matris in vberibus nati, Mancinus & vnà Nomine Rhetæo Solymus: nam Dardana origo, Et Phrygio genus à proauo, qui sceptra secutus Æneæ claram muris fundauerat vrbem, Ex sese dictam Solymon, celebrata colonis Mox Italis paulatim attrito nomine Sulmo.

Vrbs est Sulmo in primis pulchritudine, frequentia populi, & aquarum abundantia nobilis, vndique riuuli purissimarum aquarum perpetui, cum mirifica spectantium audientiumque voluptate susurris iucundissimis admurmurant, haustu quoque pergrati. Mentionem eius persæpe facit Liuius, nominatim vero, cum Annibalem ad Romam frustra copiis adductis, inde magnis itineribus mouisse scribit, & per Campaniam in Samnium, inque Pelignos profectum, & per Sulmonem in Marrucinos, postea per Albanum agrum in Marsos, demum Amiternũ, & ad vicum Forulum peruenisse. Duo sunt in agro Sulmonensi oppida. Pectoranum & vallis obscura, quorum vtrumque amnem emittit peculiari alueo fermè ad Sulmonem vsque accedentem vbi tum alter alteri immersus, vnico flumine extra vrbem per extensissimam planiciem, milliaque pass. sena latam, cursu fermè millium XII. absoluto, fontibusque & aquulis quibusdam prope Populum haud mediocriter adaucti, tandem in Aternum se exonerant. Sulmonensium Antistes, Valuensis dicitur, quòd, vt Raffanus ait, ager Sulmonis cum parte quoque vicinorum Valuanus seu Valua nominetur, qua vna voce plura hoc situ finitima loca comprehenduntur. Ea de re Blondus scribit, iam pridem annis fermè DCCC. amisso Pelignorum nomine, agrum hunc Valuensem appellari cœptum, ideoque Romanam Ecclesiam, ita Sulmonensem Episcopum vocare. Causam vero vocabuli nullam addit, quam Raffanus in hanc sententiam commemorat. Tractus omnis Pectorano, quod supra Sulmonem est, itemque valle obscura, campo quinque millium, cœnobio S. Spiritus, quod à Sulmone millibus tribus distat, vbi vitam solitariam S. Petrus Moronensis, postea Cælestinus V. Pontif. appellatus, egit, nobili item oppido Populo ad Sulmonem vsque, ac item montibus duobus editissimis, Apennino Maiellaque circumscriptus, & ita iugis illorum altissimis conseptus, vt aditum omnino, nisi per paucas ac difficiles arctasque fauces habeat. Valua propterea dictus, quod per paucissimas tantum angustias aditum præbeat, tanquam per ostia quæ Latinis etiam Valuæ dicuntur: ideoque deperdito nomine Pelignorum, ager hic Valua, ex conditione situque suo, vocatur.

S. Maria della tomba
Tempio anticiss d'Ouidis

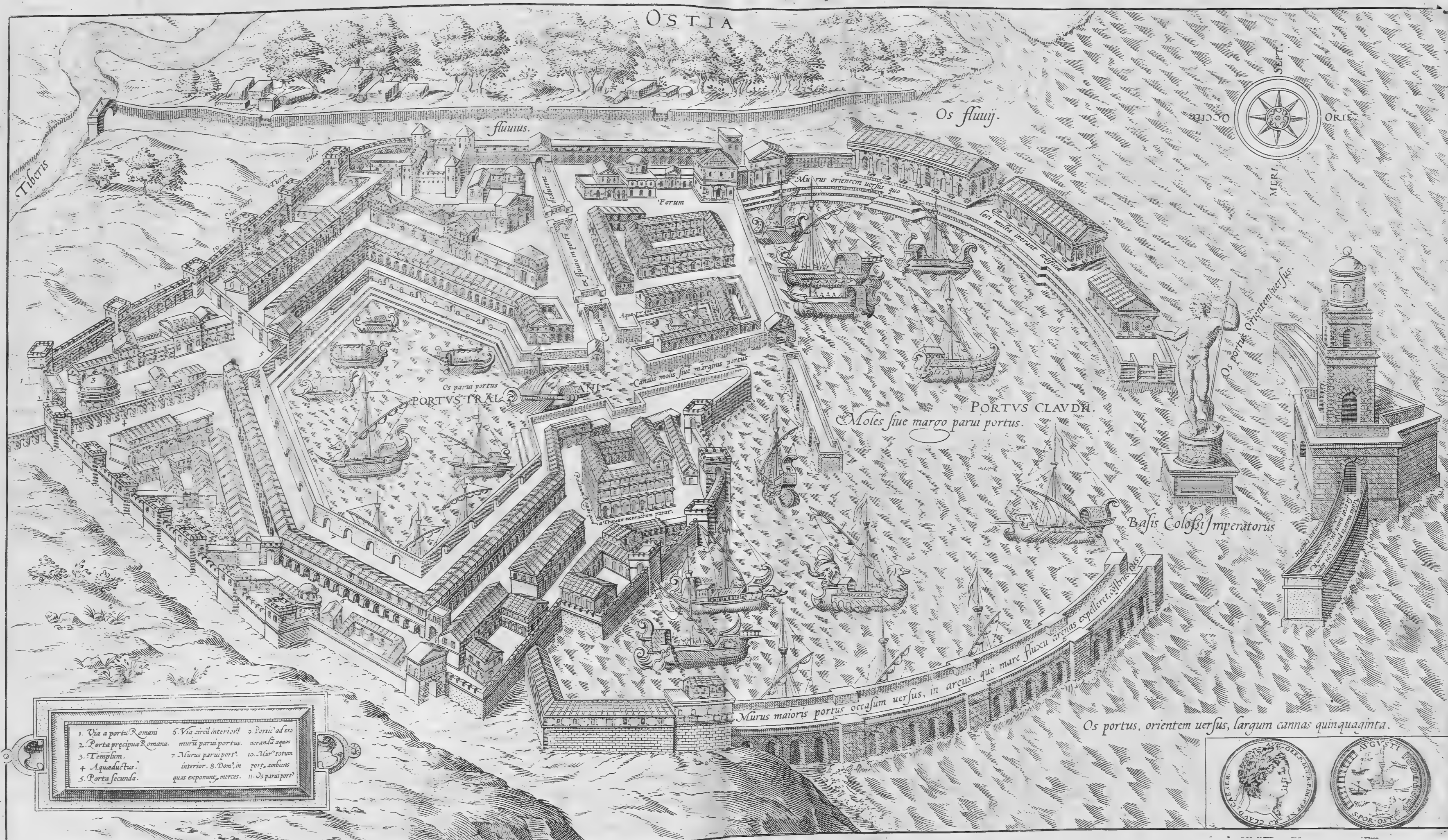
SVLMO OVIDII
PATRIA.

VTRIVSQVE OSTIAE PORTVS, HORATII TIGRINI DE MARIIS, DESCRIPTIO.

DVO Ostiæ portus, forma eleuata ac plana hic delineati, à totidem Imperatoribus conditi existimantur. Maior quidem formam habens ouatã, à Claudio, minor verò, huic contiguus & exagonus, à Traiano, prout ex Plutarcho in vita Cæsaris colligitur. Nam, cum is (inquit) in animo gereret Romæ portũ pro aduenis nauibus extruere, primus omnium secando rupes, & amoliendo saxa, quæ nauigationem ad littus Ostiense impediebant, rudem quandã portus formam induxit, quo nauigia ex diuersis mundi plagis Romam contendẽtia, tutò reciperentur, quæ alioquin, quod tutum receptaculum non haberent, vt plurimũ periclitabantur. Ex hoc igitur loco colligitur, à Cæsare quidem portus hos inchoatos, nunquam tamen (quod & Suetonius in vita Claudii adserit) ad exitũ perductos fuisse, quod etsi sæpè conatus sit, nunquam tamen effecit, deterritus fortè, non modo rei difficultate, verumetiam sumptuum magnitudine temporisque diuturnitate: quorum quidem Claudium constat nullam habuisse rationem, quantumuis ab Architectis expensarum modum sæpè postulans, nullum vnquam, Dione teste, responsum, præterquàm, vix ipsis animum tantæ rei suppetere, retulerit; Idq; prudenter admodum, ne impensarum magnitudine territum à proposito penitus dimouerent. Claudius igitur triginta hominum millibus, vndecim continuis annis in hoc opere vsus, primo minorem portum in ipso solo effodi, ea profunditate curauit, vt ipso mari profundior reperiretur, moxque duo illa maioris portus brachia, eo, quo ab inuicem distant modo, in mare extendit & ad fundandam molem illam maioris portus nauem, qua maximus ille obeliscus ex Ægypto Romam conductus erat, demergi, desuperque turrim, siue Lanternam, vt vocant erigi curauit, ad instar illius, quæ est in Pharo, portu Alexandriæ, necnon eius, quæ est apud Ianuam. Et quanquam non desint, qui velint Claudium Imperatorem isto hominum numero, non in Ostiæ portubus extruendis verum lacu potius Fuccino, hodie Celanum vocant, perforando, ac in Tyberim deducendo, vsum fuisse, illi tamen aberrant, cum, quod conatus ille statim irritus fuerit, tum etiam, quod ad illum tanta hominum frequentia opus non fuisset. Indubitatum igitur ex sententia prædictorum auctorum, insuper Plinii, ac aliorum relinquitur, dictum Ostiæ portum à Claudio Imperatore factum fuisse. Nec nõ minorem illum in terra firma, quem posteaquam cinxisset muro, in tantum excauare coactus fuit, quod eius profunditas maris alueum superaret ad hoc, vt aquam ex mari recipere posset, rem mehercule cogitatu, ne dicam factu difficilem. Nec magis dubitandum, Neronem postmodum, prout egregia eiusdem numismata adhuc testantur, locum illum plurimum ornasse, ac stupenda illa ædificia à Claudio cœpta consummasse, quæ à diuersis postmodum Imperatoribus aucta fuerunt, præsertim Traiano, quemadmodum Dominicus Marius Negrolus in sua Cosmographia testatur, quorum etiamnum ruinæ apparent, à Sarracenis aliisque Barbaris nationibus olim in declinatione Imperii factæ negligentibus Romanis ac postmodum etiam iuuantibus reliquiasque penitus euertentibus ne dum ipsi illis frui nequirent, Cæsarib. ac hostibus illorum relinquerentur. Inter alia autem stupenda ædificia, præter tabernas, templa, ædes ac palatia plane regia extabant tum etiam aquæductus, fontes ac plura alia: Ita vt credam illum nequicquam errare qui opus illud cunctis mirabilib. mundi præferret. Præterlabitur hos portus cornu Tyberis fluuii, Flumicellus appellatus. In hoc procul dubio à Maioribus factus, vt per eum merces in portu onerari ac exonerari possent, indeq; per aquã Rom. deferri. Id quod in Cosmographia prædicti autoris innuitur, dum scribit merces ab illis portubus tam aqua quam terra Rom. conductas fuisse, tantamq; euntium & redeuntiũ frequentiam extitisse, vt necessum fuerit viam illam largiorem efficere quam silicib. deinde construere, & intermediam certis quibusdam columnis diuiserunt, ne ex portu redeuntes, aliis Roma venientib. obuiantes sese inuicem impedirent, sed vtriq; diuersum latus sectarentur. Id quod Leo Baptista Alberti, non solum antiquitatis, sed naturalium etiam rerum indagator solertissimus, notatum relinquit, qui in proposito Architectos admonens, ne quicquam aduersante natura inciperent, exemplum Ostiensis huius portus adducit dicens, eum diu conseruari nequiuisse, ob continuum maris, eum arena implentis, impetum, ad quem quotidie expurgandum, immensis sumptibus opus erat. Insula autem illa, quæ ex cornu illo Tyberis, siue Flumicello, Mari ac ipso Tybere componitur, in latitudine paulo plus vnico miliari, in longitudine vero circiter duo miliaria habet, quo vero transiri posset, antiquitus pons erat, eo loco, vbi dictus Flumicellus sese à Tybere subducit. Cornu vero illud Tyberis à Maioribus ad exonerandum merces, in & ex portu factum, continet in latitudine ab octo, vsque ad decẽ vlnas. Tyberis vero circiter quadraginta vicinus ad fauces, vbi ab Anco Martio, quarto Romanorum Rege, Ostia ciuitas ædificata fuit; plurimum ab antiquis æstimata; quantumuis sub insalubri aere sita sit, adeò, quòd exemptionem à publicis exactionibus meruerit, exceptis viginti annis, quibus Hannibal Italiam vastauit. Ex ruderibus etiam & ruinis apparet, eam amplam ac spaciosam fuisse, quamuis hodie reducta sit in arcem & exiguum oppidum. Quantum verò ad maiorem hodie portum attinet, videmus eum indies per alluuionem ita impleri, vt verisimile sit eum breui totũ siccum fore, idque ex limo, qui per Tyberim in mare defertur, ac per illius refluxum congeritur atque coaceruatur, quæ causa est, quod ad eum expurgandum, nunquam processum sit, quantumuis plurimi sæpè Principes, ob publicam patriæ vtilitatem id ipsum vnicè desiderarint.

Laurentius Schraderus Saxo, in suis de Italia libris hæc de Ostia scribit. Oppidum ab Ostio Tyberino appellatum ab Anco Martio, eo loco vbi Æneas primum castra constituit, conditum in ipso maris Tyrrheni & Tyberis fluuii confinio, vt totius mundi opes illo veluti maritimo vrbis hospitio reciperentur, aerem grauem habet & pestilentẽ, olim maximis ædificiis ornatũ, nunc in paucas & exiguas villas abiit. Turrim habet cum propugnaculo à Martino V. exstructam, quæ apud eam duobus ostiis Tyberis in mare influit, sed vno maximo & impetuosiore. Ruinas & vestigia portus celeberrimi vidimus, cuius fundamenta adhuc è mari ipso eminent. Fuit vnum ex admirandis, quæ vnquam Romani exstruxerunt. Eius forma habetur apud Tramezinum Pyrrho Ligorio inuentore. Lazarus Bonamicus dicere solebat: Omnes Christianorum Principes non posse talem exstruere. Fuit dirutus à Gregorio Pontif. propter metũ Sarracenorum, ne esset ad illorum irruptiones receptaculum. Sunt propè ruinæ multorum ædificiorum, & maxime Camerarum quarundam, quæ quidẽ satis amplæ sunt, sed valde humiles, quarum nec formam cõplecti, nec numerũ inire potuimus in tanta vastitate. In iis reposita fuisse ea, quæ ex nauibus exportabantur, verisimile est.

OSTIA
Tiberis
fluuius.
Os fluuij.
SEPT.
OCCID.
ORIE.
MERI.
Forum
Murus orientem uersus quo loci multa inerant ædificia
Os portus Orientem uersus.
Os parui portus
PORTVS TRAI ANI
Canalis molis siue marginis portus
a Traiano extructum putat.
PORTVS CLAVDII.
Moles siue margo parui portus.
Basis Colossi Imperatorus
Murus maioris portus occasum uersus, in arcus, quo mare fluxu arenas expelleret, constructus.
Os portus, orientem uersus, largum cannas quinquaginta.
AVGVSTI
1. Via a portu Romam
2. Porta præcipua Romana.
3. Templum.
4. Aquæductus.
5. Porta secunda.
6. Via circũ interiorẽ murũ parui portus.
7. Murus parui port. interior.
8. Dom. in quas exponunt merces.
9. Portic. ad exonerandũ aquas
10. Mur. totum port. ambiens
11. Os parui port.

LECTORI.

IX vllum humanum ingenium ad vrbis Romanæ faciem exprimendam, ſatis eſſe putaui, qualis ante barbaram euerſionem eius pulchritudo & conditio fuit, cùm talis vrbis deſcriptio non minores difficultates, quam orbis totius enarratio continere videatur, vt puta, ad cuius primordium virtus atque fortuna vere contendiſſe videantur. Vnde Ammianus Marcellinus, victura, inquit, dum erunt homines, Roma, vt augeretur ſublimibus incrementis, fœdere pacis æternæ virtus conuenit atque fortuna, plerumque diſſidentes. Sed vrbem iam conditam, poſteri, Imperatorum præſertim memoria, multo labore, ſumma arte, ſummaque impenſa, innumerabilibus, ſtupendis, & penè immortalibus ædificijs ornauere: quæ tamen, partim temporum iniuria, partim hoſtium malignitate comminuta, partim in calcem decocta, periere, partim in alias regiones deportata, vt à V. Vandalsi in Africam, à Theodorico Rauennam; partim barbaro & immani Neronis incendio, hoſtium etiam ſcelere ac feritate, confracta, & ſcalpris deformata ſunt. Quorum tamen reliquiæ tam ſunt immenſæ atque magnificæ, vt plurimos ad ſe viſendum ex remotiſsimis totius Orbis partibus, iugiter alliciant, eruditioribus autem ampliſsimã ſcribendi materiam hactenus præbuerint In quo quidem argumento, ex recentioribus magna cum laude operã bonam nauarunt Bartholemæus Marlianus, cuius vrbis Romanæ topographia, cum ædificiorum & ſtatuarum imaginibus extat. Andreas Fuluius, qui de antiquitatibus vrbis, libros 5. conſcripſit. Blondus, Eugenij Põtificis Secretarius, de Roma triumphãte, decem. 20. de inſtaurata verò libros tres edidit: Fabius Clauus Georgius Fabritius Cemnicenſis vrbis Romanæ deſcriptionem opere non magno complexus eſt, ad hiſtoriarum Romanarum lectionem perutili. Lucius Faunus, Andreas Palaedius, Pyrrhus Ligorius, Lucius Maurus, & pleriq; alij, qui vrbis regiones, ædificia, ſtatuas, trophęa, templa, circos, curias, theatra, thermas, balnea, porticus, columnas, aquæductus, fontes, naumachias, lacus, & quidquid deniq; tota Vrbe viſendum atq; mirabile ad poſteritatem tranſmiſerunt Quorum quidem auctorum nomina libentius recenſemus indicis vt inſtar, auido lectori ſimus, qui vnica hac pagina, quod pictor ſtylo & penicillo vtcunque præſtat, tantæ vrbis enarrationem exhibere non poſſumus Vale,

ROMA TRIVMPHANS
ANDREÆ FVLVII ANTIQVARII
ROMAE, DE LAVDIBVS VRBIS,
ORATIO AD QVIRITES

RBEM Romam, Quirites, Terrarum Deam, gentium Reginam, Deorum domicilium, Magiſtram morum, communemque omnium patriam, ſine controuerſia, primam cunctarum Vrbium, quis ignorat? Maius enim Româ nihil vnquam fuiſſe, omnium teſtimonio, iam pridem in confeſſo eſt. Ita Diuina mens Ciuitatem Populi Romani egregia, temperataque regione collocauit, vt Orbis Terrarum Imperio potiretur, cum rerum natura vires omnes in vnam vrbem effundere voluerit. Cùm quis Campum Martium inſpexerit, Sepulchrum Auguſti, tot marmoreis ſimulachris & æris ornatum Forum Romanum, & Iouis Tarpeij delubrum, Thermas, Porticus in Prouinciæ modum extructaé, Amphitheatrum, Tyburtino lapide exædificatum, tantæ altitudinis, vt ad culmen vix humanus oculus pertingere poſsit, Pantheon mira altitudine, ſpatioſis molibus fornicatum. Templũ Pacis, Pompeij theatrum, Circum Maximum, Septizonium, tot Arcus triumphales, tot Aquæductus, tot Statuas per vrbem ad ornatum poſitas. Si ingrediaris Forum, aliud ex alio videbis appoſitum. Certe Regales Porticus, Aedeſque Sacras, Capitolium, & in ipſo & in Palatio opera, & Liuiæ Porticus, ſingula contemplans, alia facilè obliuione delebit: Talis eſt Roma, cuius primi muri luto, ac palis defixis tam humiles erant, vt eos Remus leui ſaltu tranſilierit. Hæc tua monumenta parens Romule; Hæc illa æterna vrbs, Terrarum Regina, & Dea gentium Roma, cui par eſt nihil, & nihil ſecundum, quæ vndique deuicto in gyrum paulò minùs Orbe Terrarum aduectos, ſine fine triumphos recepit. Innumerabilium coloniarum ſub cœlo parens. Sed Ciuili, in eſtinoque bello abſumpta, Terrarum omnium alumna, eademque parens, numine Dea electa, Quæ cœlum ipſum clarius faceret, ſparſa congregaret Imperia, ritusque molliret, & populos diſcordes, feraſque linguas, ſermonis commercio contraheret ad colloquia, & humanitatem hominibus daret, breuiterque vna cunctarum gentium in toto Orbe, patria fieret. Cuius monumenta, ſi quis probè conſideret, plures in ea victorias & triumphos, quàm annos à prima conditione reperiret. Quos Maro, heroica maieſtate, in breuiſsimo AEneæ ſcuto perſtringens ſatis probe complexus eſt. Fuit etiam Romani nominis comes ſemper fotruna, Dijque præſtantes, & beneuoli. Qui, ne Capitolium à Gallis caperetur, ſopitis cuſtodibus, ſacratam falli alitem non permiſerunt. Vnde Cicero in oratione ad Quirites, *Dij Deæque immortales, qui excellenti tumulo Ciuitatis ſedem, Capitolij in ſaxo incolitis conſtitutam.* Vbi tot Reges, tot Duces, tanta virorum ſpectata eſt indoles, meritò Dij, hominesq; conſenſerunt, vrbem his locis ſtatuendam, vbi ſaluberrimi colles, ager feraciſsimus, flumen ad res vehendas idoneum, ſitus ab extremæ cladis periculo immunis, vrbs media Italia, & ob id ad rerum incrementa habilior, vbi ex vno Orbe, Deorum numine, facta eſt vna vrbs. Nulla enim (vt ait Plato) poteſt Ciuitas ſine fauore numinis proſperè conſtitui, nec feliciter adminiſtrari. Nulla præterea vrbs tam admirabilis magnitudine Imperij, omnibus humanæ naturæ dotibus venerabilis, bonis exemplis dotatiſsima. Eademque benigniſsima parens omnium quaſcunque gentes atque terras ita muneribus proprijs ditauit, vt tamen cæteras non in vniuerſum ſimilibus dotibus fraudaret: vni quidem omnia Romæ tribuiſſe videtur, in ea omnia ſunt, quæ aut fortuna hominibus, locíque, aut natura largitur. Vnde Propertius:

Omnia Romanæ cedant miracula terræ,
Natura hic poſuit quicquid vbique fuit.

Eſt præterea quędam certa vox Romani generis, Vrbiſque propria, in qua nihil offendi, nihil diſplicere, nihil animaduerti poſsit, ſonare, aut olere peregrinum. Quid quod libertas omnium animantium generi gratiſsima, nuſquam tanta eſt, tam ingenuè agendi, tam liberrimè loquendi. Aliæ nationes ſeruitutem pati poſſunt; Populo Romano eſt propria libertas, eo Tiberius Cæſar delatoribus reſpondere ſolitus: In *libera Ciuitate, liberas eſſe oportere hominum linguas.* Nullibi præterea tam magnam vrbem mortales viderunt. Vnde Heliogabalus Imperator, metiri cupiens eius magnitudinem loco Aranearum telas, propoſito premio, corradi iuſsit, & decem millibus pondo Aranearum collectis, magnitudinem eius, hoc ludicro deprehendit. Romanorum gens omnium mitiſsima, & clementiſsima, habita eſt. Apud quam vnum ſupplicium tantùm, ante, & poſt fuiſſe immane; & barbarum in Metium Suffetium Albanorum Dictatorem, Tullo Hoſtilio Rege authore, in alijs

gloriari

OPVLVS Ro. gentium princeps ob magnitudinem rerum geſtarum, & imperandi diuturnitatem cæteros Principatus antecellait, terra, marique imperium terminauit, quo nihil in Orbe celebrius, nihil ipſa vrbe nobilius, vbi tot præclara ingenia, tot præſtantiſſimi Duces, tam ſtrenui milites, tam præclaræ res geſtæ: Nuſquam tanta ædificandi facultas, nuſquam tot regia ædificia, tot loca Sacra, Templa, Baſilicæ, Sacella, tot Fora, tot Aquæductus, Circi; Theatra, Lacus, tot Thermarum inſana ædificia, tot operoſi ſupra Tyberim pontes, tot antiquitatum veſtigia, tot ludorum genera, tantus mortalium concurſus & populi frequentia, nuſquam [illegible]

OPVLVS Ro. gentium princeps ob magnitudinem rerum geſtarum, & imperandi diuturnitatem cæteros Principatus antecelluit, terra, mari que imperium terminauit, quo nihil in Orbe celebrius, nihil ipſa vrbe nobilius, vbi tot præclara ingenia, tot præſtantiſſimi Duces, tam ſtrenui milites, tam præclaræ res geſtæ: Nuſquam tanta ædificandi facultas, nuſquam tot regia ædificia, tot loca Sacra, Templa, Baſilicæ, Sacella, tot Fora, tot Aquæductus, Circi, Theatra, Lacus, tot Thermarum inſana ædificia, tot operoſi ſupra Tyberim pontes, tot antiquitatum veſtigia, tot ludorum genera, tantus mortalium concurſus & populi frequentia, nuſquam tot opes, tot delitiæ, & rerum omnium, quæ vbique procreantur, abundantia, & immoderati ad magnificentiam ſumptus. Spectaculorum omnis generis decor, & ludorum numerus infinitus. Interrogatus quidam ſapiens, quid de vrbe ſentiret, reſpondiſſe fertur, Microſcomum, id eſt, paruum mundum. Libanius Græcus homo Romam, inquit, non vrbem ſed quaſi quandam cœli partem appellatam. Quam Seneca non inſcitè per ætates hominum diſtinxit. Aurea ætas populi Romani ſic fuit dicta, quod poſterioribus ſæculis comparata, æquè atque aurum inter metalla effulſit. Cæterum cum latè pateat Imperium Romanum, nihil admiratione magis dignum, quam regnandi diuturnitas. Nullum regnum tam repentinum, nulla Reſpublica tam ingens, nullum Imperium tam amplum, nulla Monarchia tam potens, nullus tam perennis victor (nam vetus prouerbium eſt) Romanus ſedendo vincit. Conſtat enim furto hoſtes in paucis eſſe lætatos, vera autem virtute ſemper Romanos extitiſſe victores: Tum verò nominis Romani Maieſtas facilè declarat quæ felicibus auſpiciis, lætiſſimis rerum ſucceſſibus aucta, viris clariſſimis inſtructa, quorum virtute, & conſiliis ad ampliſſimum faſtigium, legibus, & inſtitutis, & deûm pietate illuſtrata. Nec me præterit ante Romanorum tempora non fuiſſe imperandi ſcientiam, quæ ſi fuiſſet, apud Græcos nimirum fuiſſet: Qui cæteros haud dubiè ſapientia longè anteceſſere. Et hoc Romanorum inuentum, vnà cum aliis introductum. Ex Romanorum enim diſciplina omnes norunt, qui ſciunt imperare, vt liberi ab initio, & quaſi ad imperandum continuò geniti, quæ ad id ſpectat, omnia optimè prouiderant, & Rempub. quidem adinuenerunt, qualem nemo ante legibus, inſtitutiſque propoſitis, quæ nullus vitare poſſit; cunctorum verò tellus communis: id re ipſa Romani effecerunt, vniuerſum quidem permenſi Orbem, iunctiſque fluminibus diuerſiſque pontum generibus, ſciſſis montibus terram equis ſtrauere, patefacta ſolitudine, diuerſorijs frequentiſſimis manufactis, omnibus victus, atque ordinis ratione. Non ſatis exiſtimari poteſt, quantum Romanis debeatur, qui ſuſtulere monſtra, in quibus hominem occidere, glorioſum erat, mandi etiam ſaluberrimum. Claruit ſupra omnia bonis artibus. Quibus ſemper fortiſſimi, victoreſque Romani extiterunt, vt plerique populi, ſine vi aliqua armorum, ſua ſponte illis ſe ſubijcerent. Omitto publicas diuitias. Quis enim M. Craſſi opes, quis potentiã Pompeii, liberalitatemque Iulii Cæſ. enarrare poteſt? Quis Romanorum præclariſſima à Condita Vrbe geſta? Nec reticebo in hoc loco poſtremum illum, cum Hannibale, congreſſum, non fuiſſe, à condito Orbe, diem magis memorabilem, quam illũ, cum duo antea, & poſtea Ducum maximi Scipio, & Hannibal, quo cedente, ſequutus eſt Africam terrarum Orbis. Meruerunt & ſuas Statuas, & titulos etiam mulieres, vt Clœlia, & Q. Claudia Veſtalis. Pueri etiam tam caſtigatæ diſciplinæ erant, vt omnis vita plena eſſet miræ grauitatis, & modeſtiæ: Inter puerilia rudimenta, & Romanæ iuuentutis peculiare fuit haſtilia iaculari, ſudes torquere, equum agitare, arma tractare, bonas artes callere, tantaque Romanæ verecundiæ obſeruatio, & morum exempla fuere, vt nec pater cum filio, nec ſocer cum genero lauaret, nudoſque parentes inſpicere nefas erat, abſtinueruntque à colloquiis, & omni turpi, ac fœdo corporis geſtu, coram filiis parentes. Vnde ſi quid in toto Orbe rectum, iuſtum, ac memorabile, apud Romanos geſtũ eſt ſolos. Quid præterea hiſtoriæ, quid Annales, quid Poetæ loquũtur, niſi Vrbis Romæ laudes, ac geſta? quæ ſemper habuit laudum præcones. nulla iucundior, nulla frequentior in manibus lectio, eademque ſæpius repetita, magis atque magis ſemper placet, ac delectat. Quis eius ornamenta, & delicias ad plenum narrare poteſt? quas qui ſemel deguſtauerit, diuelli inde haud facile ſine contumacia poterit. Semper enim Romanum nomen à primis incunabilis, & auſpicatiſſimis fundamentis, apud omnes, & populos, & nationes clariſſimum extitit. Quin etiam Itali, quorum caput Roma eſt, nobilitate præſtant, & Regali quadam magnificentia lauti magni ſunt, & ſplendore quodam nitentes. Nam quicquid intra Italiam eſt (vt tradit Quintilianus) Romanum eſt. Extant adhuc Romanorum monumenta, per totum Orbem & Coloniæ ſine numero vbique locorũ, Pontes, Portus, Turres, Metæ, Arces, & cætera id genus. Non eſt à Cõdito Orbe, nec futura vrbs tam clara qualis Roma, totius mundi caput, & Regia, nec animi magnitudine, tã excellens populus, quàm Ro. nullũ Regem, aut gentem parem habens. Quæ Vrbs licet toties cædibus afflicta, & cultoribus priuata, ſemper validior, potentiorq; ſurrexit. Nulla enim deficientibus colonis tam repentè confluentibus vndique mortalibus, Colonia deducitur, ac noua inſtauratur. Et omnia intra Pomœriũ, atque mœnia eius frequẽtiſſimè habitata, & exculta. Nuſquam minus Roma cognoſcitur, quàm Romæ. Quæque viſuntur donaria, artes & ornamẽta, omnia Romanæ gloriæ ſunt, tanquam ſuburbani ornatus, referta. Præterea maritima loca, tum Mediterraneæ regiones Vrbis, partim auctis ab ipſis Romanis, omnia plena ſunt Gymnaſiis, fontibus, veſtibulis, Templis, ædificiis, magiſtris. Licetque haud inſcitè dicere, quaſi effectum iam Orbem ſuas denique reſumpſiſſe mundicias, atque ornamenta omnia ſplendore, & gratia renident. Cum vniuerſa terra, quaſi Pomarium quoddam culta, atque ornata viſitur. Spectaculorum omnis generis decor, & Ludorum numerus infinitus; ſi quis mœnium ambitum colligat, ex veterum traditione XX. milliaria, aut paulò plus colliget, vt ſupra dictum eſt. In quibus præſides vrbes inſtructæ, aliæ aliis in locis habitatoribus miniſtris inſtructæ, atque aliis rebus ornatæ, quæ quaſi præſides vrbes, quaſi foſſa clauſtra concludunt. Quid enim Vrbe Roma excellentius? cuius optimis exemplis gloriari liceat, diſciplina militaris acrius retenta, Principatum Italiæ, Romæ Imperium peperit, & multarum vrbium, magnorum Regum, & validiſſimarum gentium regimen, largita eſt. Alpium, Taurique montis conuulſa clauſtra tradidit, Ortumque parua Romuli caſa, totius Terrarum Orbis fecit columen. Ex quibus ſummi omnes Triumphi emanarunt. Regnauerunt prius in Vrbe Reges ſeptem, poſt eos eiectos, Bruto authore, Vrbs libertate potita eſt. Quam ſub Imperatoribus iterum amiſit, atque iterum in competes cõiecta eſt.

Auguſtus Cæſ. bis cogitauit eam reſtituere, ſed timuit ne aliquis poſt ipſum iterum occuparet. Cogitauit & L. Septimius, cogitauit & Decius, qui multos habuiſſet laudatores, ſi à Chriſtianorum cruciatibus ſe temperaſſet, vnde ex miraculo cum in quadam palude ſubmergeretur, nuſquam eius cadauer poſtea inuentum eſt. Sub Probo aũt Imp. omnia fuerunt quieta, & tranquilla,, cuius Imperio Oriens, Occidens, Meridies, Septentrio, omneſque Orbis partes in totam ſecuritatem redactæ ſunt. Vnde verè Probus appellatus, ex quo diſciplinam militarem multi didicere, vt ſcribit Vopiſcus. Habet nunc Roma, quod ſua ſponte gentes, & nationes, Sacroſanctæ Romanæ Eccleſiæ ſubiectæ ſunt, non vt olim, armis coactæ (nã vt olim armis) nunc religione. Religio enim facit homines inter ſe concordes, & vnanimes, & nationum quantũuis efferas, & Barbaras, mitiores. Nam linguarum & numinum cultura, hominem alienat ab homine. Idcirco facilus ſibi animalia muta, quam homines cõgregantur. Enimuero ſi ab omnibus mortalibus vnum, & idem coleretur numen, haud quaquam eſſent inter ipſos tot ſuperſtitiones, & diſcordiæ. Retinet adhuc Roma quandam priſcæ maieſtatis vmbram, vt gentes ex toto Orbe, tanquàm membra ad caput recurrant. Habet præterea manſuetiſſimi Chriſti Imperium, & eius vicarium Pont. Max. præcipuam in toto Orbe dignitatem, per ſucceſſionem relictam à piſcatore idiota, & inermi, qui ſuperatis verbo, & exemplo Regibus, extinctiſque gentium ſimulachris Imperium Orbis occupauit. Habetque Senatum Apoſtolicum, & ſacroſanctos Cardinales, & Clerum. Vbi Arx, & domicilium Chriſtianæ religionis, & eius Reipub. caput, vbi ſedes Apoſtolica, & Curia Romana omnium præſtantiſſima. Nuſquam tanta ædificiorum laxitas, tanta rerum pompa, tot loca Sacra, tam ſolida peccatorum venia, & tot (vt plebis vocabulo vtar) indulgentiæ, tot martyrum triumphi. Quorum cruore aſperſa, conſecrata omnia habentur, ſub Chriſto Principe totus mundus patefactus eſt. Nam arma populi Romani antea peruenerunt vſque ad Oceanum Occiduum, Septentrionalem, & Meridianum, ab Oriente autem non peruenerunt vſque ad Indos. Sed de Regionibus Orbis, de quibus nulla apud veteres fuerat notitia, Mercatores, & negociatores, fecerunt nos certiores, ſed fides Chriſti omnia latius patefacit..

gloriari licet, nulli gentium mitiores placuisse pœnas. Nullas vrbes, ac nationes oppugnauit, quas non vicerit, nullos supplices ad se venientes populos, quos non benignè susceperit. nam, cùm legati Carthaginensium, ad captiuos redimendos in vrbem venissent, nulla accepta pecunia, eos reddiderunt, tot Punicis iniurijs venia data. Vnde hostium vox talis reddita: O munificentiam gentis Rom. Deorum benignitati æquandam! nam beneficium, quod nunquam dedissemus, accepimus.

Nulla gens, inquit Cicero, *quæ non aut ita subacta sit, vt vix extet, aut ita domita vt quiescat; aut pacata, vt victoria nostra Imperioque lætetur. tum gentes, quas antea nulla litera, nulla vox, nulla fama notas fecerat, cæteras item partes, quæ vel à gentibus, vel inimicis huic Imperio, vel infidis, vel incognitis immanibus & barbaris tenebantur, nostris armis deuictæ, parere coactæ sunt.* Milites quinimmò armis insignes, Roma statim habuit, & populum Marte genitum, vt terrigenas cum armis natum existimes. Vnde Pyrrhus, de virtute militum Romanorum. *O quam facile*, inquit, *Orbis imperium occuparem, aut mihi Romanis militibus, aut me Rege Romanis*. Hac virtute maiores nostri, primum vniuersam Italiam deuicerunt, deinceps Carthaginem exciderunt, Numantiam euerterunt, potissimos Reges, bellicosissimas gentes in deditionem huius Imperij redegerunt. Tot habuit triumphos quot oræ sunt partesque Terrarum, tot victorias bellicas quot sunt in rerum natura genera bellorum. Illud verò sine dubitatione Romanum fundauit Imperium, quòd fundator huius Vrbis Romulus fœdere Sabino docuit, etiam hostibus recipiendis augeri Ciuitatem hanc oportere. Cuius auctoritate, & exemplo nunquam est intermissa & maioribus nostris, largitio & communicatio Ciuitatis, itaque ex omnibus generibus gentes vniuersæ in Ciuitatē sunt receptæ. Licet institutum deinde fuerit, ne quis nostrum plusquam vnius Ciuitatis esse posset, ne quis inuitus Ciuitate mutetur, neve in Ciuitate maneat inuitus. Vnde quidam Athenis numero iudicum adsciti, cùm ignorarent, si illam Ciuitatem essent adepti, hanc se perdidisse, nisi postliminio recuperassent. Hic ille Princeps terrarum, gentium victor, domitor vniuersi, supra humanam sortem potentissimus. Hæc est illa Roma, Regina vrbium, mundi caput, ingeniorum parens, gentium hospita, peregrinę virtuti semper parens. Vbi omnis repentina, atque ex virtute nobilitas, ex externis quoque atque Ciuitate donatis. Constat enim, ex data non minùs prudenter quam liberaliter, Ciuitate, tam Italis, quam externis, & dum nullum fastiditur genus, in quo virtus elucesceret, creuisse Imperium, non propter generis nobilitatem tantum, sed propter res egregiè gestas, nulla Orbis parte, modo essent clari viri, repudiata. Nec verò Asia hic ab Europa distincta est, sed omnia omnibus in medio posita sunt, nemo censetur, modo sit Imperio, aut fide dignus, sed stat communis Terrarum status, isque popularis sub optimo Imperatore, atque rectore, omnesque quasi in commune Forum conueniunt pro suis quisque meritis pręmia relaturi. Quòd verò suis finibus, regibusque Ciuitaè quępiam est, idipsum est. Hæc vniuerso Orbi, quasi communis vrbs Prouinciæ totius conuentus. Porrò dixeris in vnam hanc Arcem coniectos omnes habitatores, quique per gentes, ac populos diuersa loca incolunt. hæc verò nunquam vlli defuit, sed vt terræ solum fert omnes, ita & hæc ex vniuerso Orbe confluentes omnes occipit, quasi mare flumina. Quin etiam hoc illic quoque cum mari commune est, quod nec maremaius fit fluuiorum influxu; tanquam fato datum sit, vt vna cum illis amplitudinem quoque influentem recipiat, neque in hac ob magnitudinem quicquam apparet, sed sicuti qui intra sinum recondunt omnia, ita & hæc omnes intra se complexa est. Quippe vltro citroque meantibus eadem est, eademque visitur. Nulla vrbs tam tenue habuit principium, nec ad tam magna rerum fastigia ita maturè peruenit. Cui ab exordio tam simplex vitę cultus fuit, vt rudi cæmento constratas domos, & scandalis roboreis, ac stramentis contectam vrbem per annos CCCC. vsque ad Pyrrhi bellum fuisse, satis constet, & totidem prope annos pulte, pro pane vsos. Post deuictum Orbem delicijs rerum omnium, quas tellus mareque gignit expleuisse animum. Vrbs tota passim culta ac frequens, agro ad fruges, ad pascua, ad vites gignendas vberrimo, Siluis ad lignandum, & materiam suppeditandam abundè sufficientibus, vbi temperies aeris perquàm læta, & commoda, in voluptatum in temperantia malè audiret, herbosi saltus, amœnæ valles, aquarum affluens tellus, *Ver vbi perpetuum atque alienu mensibus Aestas* Solo semper tepido, nunquam colono repugnanti, vbi greges, & armenta, & altilia quæque opimè prouenjunt, vbi auium aucupia, & ferarum venerationes accommodatissimæ. Sed multò hominum præstantiora ingenia semper progenuit, quàm reliquus Orbis Terrarum. Gentium enim in toto Orbe prestantissima, haud dubiè, Romana extitit. Omitto generis nobilitatem, à Troianis vsque prius, deinde ab Albanis Regibus deductam. Quænam patria (vt verum fateamur) post natos homines, tot genuit præclarissimos in omni virtute viros? Curios, Fabricios, Camillos, Catones, Scipiones, Decios, Marcellos, atque alios, quos longum esset, recensere; Regibus certè maximis præstantiores, quoniam Regibus imperant. Vnde non immeritò Cyneas Pyrrhi Regis Legatus, fassus est, tot se Reges vidisse quot ciues. Tradunt Corneliam Scipionis filiam, post mortem Gracchi, cum ab Ptolemęo Aegyptiorum Rege, in vxorem peteretur; quod nuptias suas minimè mereri videretur, respuisse. Præterea omnia Regna in toto Orbe, præter Ro. Imperium, aut breuiter durauerunt, aut modica, aut fabulosa fuerunt. Vnum tantùm dictum Imperium, & illud Romanum, quod Romæ vsurpatum, primùm sub Cesare Dictatore amplissimum ac diuturnum locupletissimo etiam Maronis testimonio, cum inquit,

Imperium sine fine dedi.

Nullum enim ab exordio fermè minus, neque incrementis toto Orbe amplius, ab Romulo Rheæ virginis Vestalis, & Martis filio exordium habuit; nullaque Respub. maior, nec sanctior, nec bonis exemplis ditior. Qui omnium genere mirificorum exemplorum totum Orbem repleuit, militarisque disciplinæ, & seueritatis, & virtutum omnium specimen. Nullos homines benignius inter se viuere, quàm Romanos, nullum Regem Romanis parem; nihil esse, quod hominum manu, & opibus Ro. Imperij effici non posset. Satis constat origini Romanæ, & Deos adfuisse, & non defuturam virtutem Nullum verò Regnum tam repentè auctum, quàm Alexandri Magni, qui prius sibi visus est comparare Imperium, quàm regnasse, quia dedit leges, nulla constituit militibus stipendia, sed tantum per Regiones discurrit, nec regnum stabiluit, dicere solitus, longè prestantius literis antecedere, quàm Imperio, ac magis amari, quàm timeri. Cæsar autem contra;

Oderint dum metuant.

ANTIQVÆ VRBIS ROMÆ IMAGO ACCVRATISS: EX VETVSTIS MONVMENTIS, EX VESTIGIIS VIDELICET ÆDIFICIOR, MOENIVM RVINIS, FIDE NVMISMATVM, MONVMENTIS ÆNEIS, PLVMBEIS, SAXEIS TIGLINISQ COLLECTA, VETER DENIQ AVCTORVM FIDE CONFIRMATA, IN HÁC TABVLAM REDACTA ATQ DESCRIPTA A PYRRHO LIGORIO ROMANO PER XIIII REGIONES IN QVAS VRBEM DIVISIT IMP. CÆSAR AVGVSTVS.

ROMA Vrbium Regina, à iuuentute Albana condita perhibetur, ducib. Romulo et Remo nepotibus Numitoris, à Romulo Roma adpellata, situ primo fuit quadrato, Tribus, uel, vt Plinius, quatuor distincta portis vario ambitu cōphensa Regum Consulumq; tempore, deinde in pomerij amplificatione multas adepta portas, Mōtes cōplexa septē, in regiones XIIII. diuisa, Sed ualles deinde, locaq, depssa, propter amplissimos fornices superaedificatos, ita mōtib. æquata sunt, quorundā ... mōriū discrimen vix agnosci qat: Impator, uerò memoria superbissimis ædificijs ornata, quae etsi tempor. et barbaror. iniuria perierint. presēs tamen tabella, ea oīa accuratè exhibet, qua spectator beneuolus sumptu nō magno frui potest.

1 Porta Salaria hodie S. Ang	23 Minerua medica.	43 Domus Rutilij.	62 Calidariū f Sphæristeri.	82 Domus Telianorum.	103 Thermæ Traiani Aug:	124 Camprij domus.	145 Ludus Gallicus.	165 Lacus Promethei.	186 Domus Titi Augusti.	207 Insula Suliana.	228 Domus Parthorum.	249 Hortuli M. Tulli Martialis
2 Porta Numentana. nesia	24 Thermæ Gordianæ Aug.	44 Domus Pomponi viricia.	63 Mon: C. Vetidian: un.	83 Thermæ Parthorum.	104 Balneum. a xystū sub dio.	125 Porta Pinc ma Collina	146 Domus Auidij.	166 M. Ceioni.	187 Hercules Victor.	208 Templum Fortunæ.	229 Aedes Pompeij.	250 Mon: Sex. Bæbiorum.
3 Sep Liuianis.	25 Aqua Tepula, Martia, Iulia.	45 Sepulchrū Licinij Suræ.	64 Insula Sergian:	84 Insula Decij Veri.	105 Macrini dō, - b Theatridiū	126 Sepulcrū D mitiorum.	147 Campus Cælemontanus	167 Arcus Traiani.	188 Templum Telluris, Lunæ,	209 Domus Constantij.	230 Columna Lactaria.	251 Sep: Anniorum.
4 Sepulcr Marullij.	26 Horti Constantij Aug:	46 Horrea Pononiana.	65 Templum Lunæ.	85 Atrium Faustæ Aug:	106 Pr: Calatini.	127 Templum Æsculapij.	148 Thermæ Seuerianæ.	168 Arcus Seueri Aug:	189 Pompeiani. a Solis.	210 Porticus Constantini.	231 Fortuna Equestris.	252 Ianiculum.
5 Porta S. Laurentia.	27 la chiesa di S. croce in Hierlm.	47 Schola vetera capulatorum	66 Domus Pomponi.	86 Domus Faustæ Constantini	107 Concordia Virilæ.	128 Fortunæ II.	149 Area Isidis Ælianæ.	169 Lacus Vespasiani.	190 Templum Pacis.	211 Signum Iouis Impera-	232 Amphitheatrū Tauri St	253 Thermæ Seuerianæ.
6 Monumentum aquarum.	28 Temp. Æsculapij hod. S. Sebiana.	48 Stabula cohortes 7. vigi.	67 Thermæ Olimpiadis.	87 Porta Latina. Aug	108 Æliani domus.	129 Temp. Apoll et Clatre	150 Area Carsuræ.	170 Campus Ianatarius.	191 Domus Pauli. cadia	212 Ioui Capitolino. toris.	233 Thermæ Agrippæ. atili	254 Vicus Pauli.
7 Vil. Acilianorum libert.	28 Amphitheatrum Castrense.	49 Castrū aquarum. lum.	68 Domus Aquili Consulti.	88 Campus Præsentiani.	109 Iunonis templum.	130 domus Papirij Placidi.	151 Domus Crispini.	171 Vicus Dianæ.	192 Templum Veneris Leu-	213 Rostra.	234 Basilica Alexādri Seue-	255 Vicus larum tutelium.
8 Mō libert. et seru. Antonini Au	29 Domus Macrini Aug. priuati	50 Aqua Iulia Tepula, Augusta	69 Templum Lucinæ.	89 Ædes Martis.	110 Domus Cirionis.	131 Forū trāsitori. ipalladiū et Neruæ	152 Thermæ Commodianæ.	172 Vicus Trieri.	193 Basilica Iulia.	214 Lacus Curtius.	235 Thermæ Alexandri. næ	256 Insula Nemesiani.
9 Porta Prænistina.	30 Domus Selenæ Aug:	51 Agger Tarquini.	70 Arcus Galieni Aug:	90 Vicus fortunæ obsequētis	111 Mæcilicini Suræ dō,	132 Vicus scelerat us	153 Area Spei.	173 Mansionis Albanæ.	194 Mars vltor. a Germanic	215 Equus Domitiani.	236 Theatrum Balbi.	257 Hercules cubans.
10 Porta Lauicana.	31 Templum Veneris.	52 Domus Matidiæ.	71 Via Prænestina et Tibur-	91 Vicus Honoris et Virtutis	112 Domus Camerij.	133 Vicus tragoe lus.	154 Vicus pulueraríus.	174 Auidij Victorini.	195 Basilica Augusta b Drusus	216 Columna Cæsaris.	237 Porticus Iouianus.	258 Aemilia domus.
11 Castrū aquę Claudię &c.	32 Domus Lucronis V. C.	53 Domus Valentiniani priuatę	72 Insula Veri. tina	92 Vicus Drusianus.	113 Domus Attiani.	134 Templū Veneris placidæ	155 Arcus Drusi Cæsaris.	175 Dianæ.	196 Basilica Vlpia.	217 T. Cæsaris.	238 Theatrum Pompeij.	259 Vicus Valeri.
12 Mon Patidianorum.	33 Domus Tremelli,	54 Domus Cornificij Ianuarij.	73 Insula Iuni.	93 Coeli domus.	114 Sergiani domus.	135 thermę T. Fla y Augusti	156 Area Apollinis.	176 Q. Menij.	197 Forum Traianum.	218 Templum Castorum.	239 Iupiter Pompeianus.	260 Claudia domus.
13 Mon. Cæsenianorum.	34 Mon Q. Acili Scaula.	55 Area Seruiana.	74 thermæ Philippi Aug:	94 Porta Metodium.	115 Pr: Statij.	136 Porta aurea. Calidariū	aaa Aqua Antoniana.	177 Campus Martialis.	198 Templum Veneris.	219 Casa Romuli.	240 Pons Fabricius.	261 Pons Aelius.
14 Area Herodiana.	35 Porta Asinaria.	56 Domus Seruianorum.	a Bagn: Chaldarium.	95 Sepulcrū Vintidianorum.	116 Pr: Pomponij.	137 Meta aurea.	157 Vici Sulpici citerioris.	178 Macellum magnum.	199 Forum Suarium.	220 Lupercalis.	241 Pons Cæstius.	262 Mammæ sacellum.
15 Porta sum aggeribus.	36 Area Lateranorum.	57 Domus Torquati montani.	75 Gelliana domus.	96 Vicus Vstrinus.	117 Templum Mineruæ.	138 Domus Balbini Augusti.	158 Vicus Sulpitij vlterioris	179 Templum Diui Claudij.	200 Aqua virgo.	221 Domus Cornificiorum	242 Porticus Corinth ac Cn Octauij	263 Moles Hadriani Aug:
16 Insula Luciliana.	37 Domus Manij.	58 Dom: Domitianorum liber-	76 Saufeiana domus.	97 Area Querquentulana.	118 Domus Flauij Sabini.	139 Vicus Sigill arius.	159 Aedes Tempestatis.	180 Domus Ancarij.	201 Naumachia.	222 Domus Lolliana.	243 Villa Publica.	264 Vicus Veneris almæ.
17 Monumentū P. Atianorum.	38 Pisoniani lib:	59 Antroni dom. torum	77 Insula Valerij Proculi.	98 Stabula cohortes 5 vigi	119 Capitolium vetus.	140 Ludus Matutinus.	160 Porta Capena.	181 Curia Hostilia.	202 Arcus nouus.	223 Septizoniū Seueri.	244 Stabula 4 factionum	265 Domus Balbini Augusti.
18 Monū. Aufidianorū.	39 Domus Sex. Sanquinei.	60 Insula Veri. ximianæ	78 Insula Phopini.	99 Vicus Syluani. lum	120 Senatum mulierum.	141 Moneta.	161 M. Antisti.	182 Auita Ciceronum.	203 Lucus Lucinæ.	224 Asiniani.	245 Castra Lecticariorū.	266 Horti C. et Lucij Cæs:
19 Dieta Alexandri Aug:	40 Tuspei domus.	61 Thermę Diocletianę et Ma-	79 Domus Ergianorum.	100 Thermæ Perinthianæ.	121 Domus A IAEICI.	142 Caput Africæ domus.	162 M. Lanianorum.	183 Amphitheatrum Flauium	204 Templum Solis. rum	225 Domus Pisonis.	246 horrea C. Pauli Nemesi.	267 Insula M. Metidy
20 Domus Seueri.	41 Domus Romilij.	61 a bagno Laconico. b dieta. c	80 Atriū Flaminianorum.	101 Templum Palloris.	122 Templum Salutis.	143 Iouis peregrin A arbor sancta	163 Porta Ardeatina.	184 Meta sudás sacra Deæ	205 Basilica Antoniniano	226 Vicus nouus.	247 M. Vmidij Ipsci. ani.	268 Pr. Numerij
21 Domus Pomponiani Presei.	42 Domus Silani.	61 Coriceo. d Ephebeo. e Bagno	81 Septē domus Lateranorū	102 Vicus Palloris.	123 Porta salutaris.	144 Spolium Sam arium.	164 Vicus Fabricij.	185 Forum Romuli. strenuæ	206 Arcus Gordiani Aug:	227 Vicus Fortunæ dubiæ.	248 M. Seruij Ferranij.	269 Armamentarium.

PANORMVS.

PANORMVS, vrbium Siciliæ maxima, ac princeps est hodie, ac sedes Regia, sita in campestri solo, & in ora, quam, lib. 7. teste Herodoto, Pulchrum littus, vocabat antiquitas. Vnam eius partem mare Tyrrhenum alluit, cæteræ tres, lato patent campo, qui montibus asperis & excelsis, arborumque prorsus expertibus, omni ex parte cingitur. Agros planos diffusosque complectitur, qui formam aliquam ad eximiam pulchritudinem pictam repræsentant, ea varietate, vt quocunque inciderint oculi, reficiantur adeò lati, amœni, aprici, atque vberes sunt. Enimuerò, mali medici, citrii, punici, ac cæterorum omnium, cuiusuis generis fructuum feracissimi. Quos pluribus, iisque placidissimis fontibus ibi natis splendidissimæ ac saluberrimæ aquæ, omnibus locis interfluunt irrigantque. Hinc Callias lib. historiarum 8. (referente Atheneo lib. 12.) Panormum, non absurde, totum hortum, interpretatur, quod domesticis arboribus speciosissimis vndequaq; consitus sit, & vnicum totius Siciliæ delicium. Quin etiam, totum portum, latinis, Panormus sonat. Pan, siquidem totum, & hormus portus vel statio est latinis, vt Aretius in Siciliæ chorographia. Eius autem originem in Phœnices, quo tempore Græci Siciliam traiicere cœperunt, Thucydides lib. 6. referre videtur. Petrus autem Ranzanus Lucerensis Episcopus, in suo, quem de Panormo edidit libello, à Chaldæis, Damascenis, & Phœnicibus eam multo ante tempore, quàm definiuit Thucydides, duobus Chaldæis inscriptionibus, quæ Panormi in lapidibus incisæ, palam ab omnibus spectantur, fundata ostendit. Varia huius vrbis incrementa fuere. Primum (vt lib. 14. Diodorus, & lib. 1. Polybius) ante primum bellum Punicum, Carthaginensium imperia subiit. Deinde, postquam Respub. Romana in monarchiam redacta est, Imperatoribus paruit, donec declinante imperio Constantinopolitanis cessit. At vero, anno salutis 515. Iustiniano imperante, à Gothis, veluti & omnis Sicilia, occupata, eorum facta est præsidium validissimum. Quibus post annos deinde circiter quatuordecim, à Bellizario, Iustiniani Cæsaris præfecto, magna vi erepta, imperio restituta est, vt Procopius tradit. Salutis postmodum anno 826. Michaele Balbo imperante, à Sarracenis qui Africam incolunt, cum omni Sicilia capta, eis in regiam ciuitatem adoptata est, qui eam præclaris ædificiis, quorum pleraque intra & extra pomœria integra supersunt, exornarunt. Normanni deinde Galliæ populi, & qui post ducentos & triginta ferme annos ducibus Roberto, Guiscardo, & Rogerio Comite eius germano fratre, Sarracenis auspicatissimo Marte superatis, Siciliam subierunt. Tum Panormum Robertus ad ducatus Appuliæ & Principatus Capuæ titulos adiecit, paucisque post diebus muro cinxit, ac duplici arce muniuit, cuius imperium Rogerius comes adeptus, plurimum quoque decorauit. Quam deinde Rogerius tertius, qui primus omnium Siciliæ Rex est salutatus, maiorem in modum munitionibus & opulentia locupletauit. Multi tum temporis successu Siciliæ Reges, eam & sua præsentia & structurarũ magnificentia honestarunt, vt celeberrimis totius Italiæ vrbibus comparari, multis etiam præferri possit. Hodie quatuor præcipuis partibus constat, quarum vna Harmuna est, quam Chaldæi & Phœnices condiderunt, &, quam vrbem veterem prisci nominabant. Ea adhuc ambitiosa mœnium structura, quibus latè atque peraltè circumductis cingitur, in cæterarum partium meditullio integra prope cernitur, quorum fiducia Gothi in hunc locum, velut in inexpugnabilem arcem se recipientes, nunquam vi ab hostibus capti, sed sola deditione subacti sunt. In hac veteri Vrbe, ædes complures sunt publicæ & priuatæ, sacræ & profanæ, superbia & pulchritudine, cæteris Italiæ ædificiis nihilo inferiores. Nam ad vrbis verticem, occidentem versus, arx est præclara, quã Palatiũ regale appellant, ex magnificis quadratis lapidibus cõpacta, & in multis suis partibus pario marmore, ac auro, gemmisq; splendidè ornata, insignes vermiculato opere aulas, aulæis ostro tinctis contectas, pauimenta marmoreis porphyreticisque testulis constrata, exibens, multorum hucusque Regum & Imperatorum domicilium, in cuius vestibulo ad latus dextrum, templum est D. Petro sacrum, à Rogerio Siciliæ Rege fundatum. Quod sua pulchritudine & rerum preciosissimarum apparatu, cæteris, quæ in Italia nunc vsquam extant, seu veteribus, seu nouis, merito præferri constat, quo nomine ab omnibus, qui Panormum aut inhabitant, aut inuisunt viris, non imperitis modo, sed ingenio etiam doctrinaque præstantibus summa cum admiratione ac iucunditate frequentatur. Est & in hac vrbis regione perangusta Slafanorum domus, Hospitale nouum, quod & structuræ magnitudine, & loci pulchritudine, cæteris quibusuis Xenodochiis nihil inuidet. Maior etiam totius vrbis Ecclesia, reticulata structura, quadrato, ac diuersis in exteriori facie imaginibus figurisque inciso ac perpolito lapide, à Gualterio huius nominis secundo, Panormitano Archiepiscopo Anno salutis 1185. fundata, vbi Regum Reginarumque Siciliæ ac Ducum quoque cadauera sunt recondita. Longum insuper foret, reliqua primæ regionis ornamenta, & præclara ædificia commemorare.

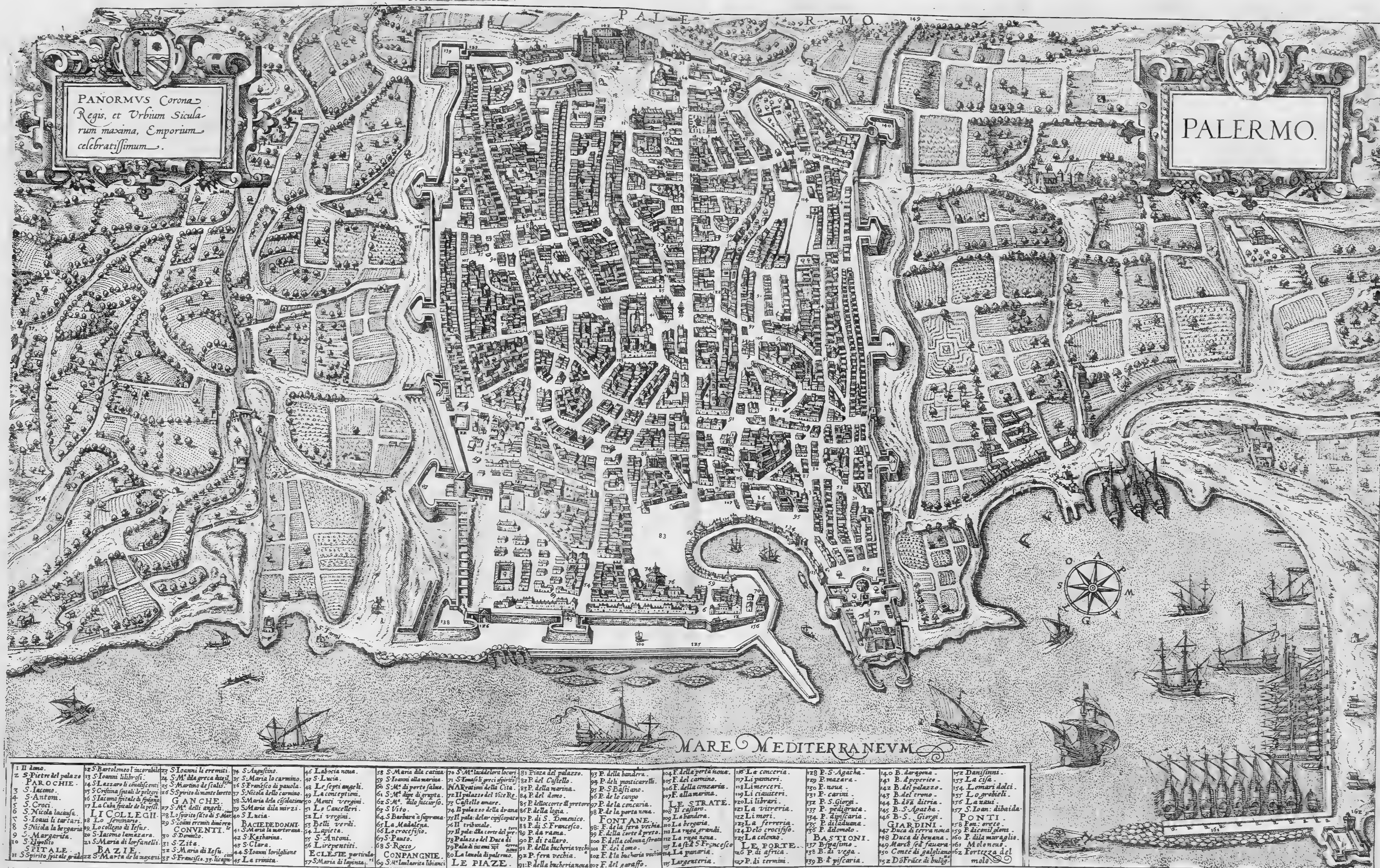
Altera Panormi pars est, quam longo post veterem vrbem tempore conditam, Neapolim, id est nouam vrbem appellatam, Polybii auctoritas demonstrat. Hæc ea est, quæ vrbe veteri ad meridiem hæret, & à palatio incipiens, in formam deinceps hemicycli producta claudebatur. Regiones in ea Normannorum ætate fuerunt, Kemonia, Albergaria, Deisin & Yhalcia, quæ à Sarracenis sunt appellationes deductæ. In hisce Regionibus mira cœnobiorum, & Ecclesiarum multitudo.

Tertia Panormi pars ea est, quæ veteri vrbi ad septentrionem interfluente amne hodie hæret, Seralcadis Normannorum Regum ætate & hodie appellata, Transpapyretum ciuitas Rogerio regnante in priuilegiis & publicis tabulis etiam dicta. Hæc à Palatii confinio & à fluuiolo Papyreto initium habens, mœnibus curuato cursu cincta, veteri vrbi ad turrim Pharath, iungebatur, vt ex murorum fundamentis, in quæ fossores passim incidunt, liquet. Forum eius venale à Bandera nomen habet. Eius ædes sacræ sunt, templum S. Crucis Parochiale, & alterum D. Hyppoliti. Est & D. Augustini cum Eremitarum fratrum cœnobio non ignobile fanum. Hac vrbis partem Papyretus amnis, hodie statim interfluit, qui plures habens triticeas molas ad portum Panormitanũ se exonerat.

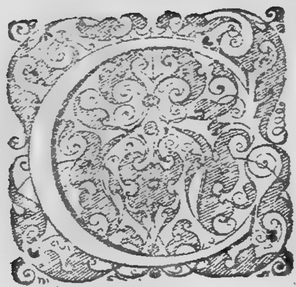
Quarta & vltima Panormi Pars, id totum spacium, quod inter veterem vrbem, duasque vrbis prædictæ partes, & portus littora interiacet, complectitur, ingens sanè & pluribus regionibus, sacrisque ac profanis ædibus præclaris ornatissima. Nam cum olim stagnante fluuio ac stagno quoque eam perfundente, tota esset paludosa, habitationi erat inepta, processu vero æui, palude reficcata, suburbiis locum dedit. Hæret huic arx vetus, quam castellum ad mare ideo vocant, quod tres eius partes mari imperuntur, & ad tuendum portus ostium à priscis condita, sed à Sarracenis templo Mahumetanæ superstitionis excitato ornata, & à Roberto, Guiscardo, ac Rogerio fratre, illis superatis, postmodum instaurata, vt in Annalibus Siculorum & vita Rogerii legimus, quam extremo Carolus V. Cæsar propugnaculis ingentibus muniuit. Ita Panormus, quatuor præcipuis partibus complexa, habet in circuitu passus M. fere quatuor. Anno namque salutis 1493. filo extra mœnia ducto ambitus eius demensus est. Mœnia vetustate collapsa, à diuersis Siciliæ Regibus restaurata, sed & recenti ætate, senatus ipse Panormitanus, miris ac frequentibus propugnaculis, ad recentiorem disciplinæ militaris munitionumque formam, innouatis, munitissimam hanc patriam reddidit.

Illud denique coronidis loco adiicere libet, Panormum singulare id nomen promeruisse atque seruasse hactenus, vt in exteris excipiendis, amandis ac fouendis, quorum incolatu maximè coaluit, nulli sit secunda. Vnde euenit, vt eam virili forma Panormitani pingere soleant, cuius facies prolixa, atque acuminata barba, caput regio diademate sit redimitum: pectus flexuoso volumine fugat anguis, ante pedes calathum habeat, auro & floribus plenum, cum hoc symbolo: Panormus vas auri suos deuorat, alienos nutrit.

Si quis copiosiorem huius vrbis descriptionem requirat, Is Cl. Marium Aretium, Petrum Ranzanum Lucerinum Episcopum, Marium Nigrum, Hugonem Falcandum, & præcipue Thomæ Facelli Decades legat.

PALERMO
PANORMVS Corona Regis, et Vrbium Siculorum maxima, Emporium celebratissimum.
PALERMO.
MARE MEDITERRANEVM
1 Il domo.
2 S. Pietre del palazo
PAROCHIE.
3 S. Iacomo.
4 S. Antoni.
5 S. Croci.
6 S. Nicola lacausa.
7 S. Ioani li tartari.
8 S. Nicola la bergaria
9 S. Margarita.
10 S. Hipolito
SPITALE.
11 S. Spirito spitale grāde
12 S. Bartolomeo l'incorabile
13 S. Ioanni lilibrosi.
14 S. Lazzaro li cōualiscenti
15 S. Cristina spitali de pelegrini
16 S. Iacomo spitale di spagno
17 La Cuba spitale de la pesti.
LI COLLEGII.
18 Lo seminario.
19 Lo collegio di Iesus.
20 S. Iacomo lamazara.
21 S. Maria di lorfanelli.
BAZIE.
22 S. Marta de la maxerii.
23 S. Ioanni li eremiti.
24 S. M.ª dila greca dato il Iesus
25 S. Martino de scalis.
26 S. Spirito di monte loreto.
GANCHE.
27 S. M.ª delli angeli.
28 Lo spirito sāto di S. Martino
29 S. Ioāni eremiti dinórea le
CONVENTI.
30 S. Dominico.
31 S. Zita.
32 S. Maria di Iesu.
33 S. Francisco. 33. li capucini
34 S. Augustino.
35 S. Maria lo carmino.
36 S. Francesco di pauola.
37 S. Nicola dello carmino.
38 S. Maria dela cōsolatione
39 S. Maria dila mirzi.
40 S. Lucia.
BACIE DE DONNI.
41 S. Maria la martorana.
42 S. Katharina.
43 S. Clara.
44 S. Ioanni lorilgione
45 La trinita.
46 La bocia noua.
47 S. Lucia.
48 Le septi angeli.
49 La conceptioni.
50 Monti vergini.
51 Lo Cancelleri.
52 Li vergini.
53 Belli verdi.
54 La pieta.
55 S. Antoni.
56 Li repentiti.
ECLESIE particulari
57 S. Maria di lapinta.
58 S. Maria dila catina.
59 S. Ioanni alla marina.
60 S. M.ª di porte saluo.
61 S. M.ª dipe di grupta.
62 S. M.ª dilo succurso.
63 S. Vito.
64 S. Barbara a suprana.
65 La Madalena.
66 Lo crocefisio.
67 S. Pauto.
68 S. Rocco
CONPANGNIE.
69 S. M.ª laulaorita libianci
70 S. M.ª lacādelora locarica
71 S. Tomaso li greci ospirito s.
NARrationi della Cita.
72 Il palazzo del Vice Re.
73 Castello amare.
74 Il palazzo della drana
75 Il pala: delar cipiscopato
76 Il tribunale.
77 Il pala: dlla corte del pretore
78 Palazzo del Duca di terra noua
79 Pala: di turani xpi
80 La laula di palermo.
LE PIAZE.
81 Piaza del palazzo.
82 P. del Castello.
83 P. della marina.
84 P. del domo.
85 P. delloccorte dl pretore
86 P. della logia.
87 P. di S. Domenico.
88 P. di S. Francesco.
89 P. da rama.
90 P. di tallaro.
91 P. della bucheria vechia
92 P. fera vechia.
91: P. della bucheria noua
93 P. della bandera.
94 P. deli punticarelli.
95 P. S. Bastiano.
96 P. de lo campo
97 P. de la concaria.
98 P. de la porta noua.
FONTANE.
98: F. de la fera vechia.
99 F. della corte d preto.
100 F. della colonna strata
101 F. del domo.
102 F. d la bucheria vechia
103 F. del garaffo.
104 F. della porta noua.
105 F. del carmino.
106 F. della conzaria.
107 F. alla marina.
LE STRATE.
108 Il cassaro.
109 La bandera.
110 La bergaria.
111 La ruga grandi.
112 La ruga noua.
113 La st.a S. Francesco
114 La panaria.
115 Largenteria.
116 La conceria.
117 Li panneri.
118 Li merceri.
119 Li ciauiteri.
120 Li librari.
121 La vitreria.
122 Li mori.
123 La ferreria.
124 Delo crocifiso.
125 La colonna.
LE PORTE.
126 P. di africa.
127 P. di termini.
128 P. S. Agatha.
129 P. mazara.
130 P. noua.
131 P. carini.
132 P. S. Giorgi.
133 P. pedigruta.
134 P. dipiscaria.
135 P. diladuana.
136 P. dilomolo.
BASTIONI.
137 B. spasimo.
138 B. di vega.
139 B. d piscaria.
140 B. daragona.
141 B. d peperito.
142 B. del palazzo.
143 B. del trono.
144 B. dōa ditria.
145 B. S. Agatha.
146 B. S. Giorgi.
GIARDINI.
147 Duca di terra noua
148 Duca di beuana.
149 March. sed. fauara.
150 Conte di galgliano
152 Dō Frāce. di bulōgne
152 Danisinni.
153 La cisa.
154 Lo mari dolci.
155 Lo grobieli.
156 La naui.
157 S. Ioan: dibaida.
PONTI.
158 Pon: oreto.
159 P. diconil glona.
160 P. dila muraglie.
161 Molonouo.
162 Fortezza del molo.

CHIOS.

HIOS Ægei pelagi insula, eiusdemque nominis vrbs, inter Samum & Lesbum. Æthalia, ab Æhpoto prisco nomine; & Chia, à Metrodoro, & Cleobulo nominatur: Item, Macris, & Pityusa, Plinio teste. Athale quoq; apud Suidam, & Stephanum. Hæc Chios, sola masticen profert, vocaturque vulgo hodie Scio, vt Sophianus: vel Chio vt Bordonius refert. Turcæ Saches appellant. De qua ita Dionysius Alexandrinus:

Has item iuxta insulæ sunt Ionides; vbi Cauus
Et Samus iucunda, Pelasgidis sedes Iunonis:
Et Chios excelsi Pellenæi sub pede.

In quos versus hunc in modum commentatur Eustathius: Chius etiam, vna est ex Ionicis insulis, Ciuitatem habens bono portu insignem, vt Geographus inquit, & stationem nauium octuaginta capacem, ad hæc Phœnicum nemus, quibus circumnauigatio est 900. stadiorum, cuius incolæ sunt Pelasgi, apud quos est mons Pellenæus. Ferunt autem in Chio primum creuisse nigrum vinum, & primos illius incolas, seruis vsos fuisse. Quemadmodum, Lacedæmonij, olim Helotibus sunt vsi: Macedones Penestis: Argiui, Gymnesijs: Sicyonij, Corynophoris, Cretenses Dmoitis: Itali, Pelasgis. Hæc enim omnia, nomina seruorum sunt.

De hac Insula & vrbe, Abrahamus Orttelius, Additamento tertio in Theatrum suum, hunc in modum: Asperam inquit, & arboribus densam esse hanc Insulam, tradit Athenæus: incolasq; omniũ Græcorum fuisse primos, qui seruis emptis vterentur. Vrbem habet Cognominem, quam Thucydides, omnium Ionicarum maximam & ditissimam appellat. Nihil in hac Insula celebrius vino, quod inde, Chium vocant, omnium Græcanicorum optimum, vt Strabo, Ælianus, & alij affirmant. Hoc in Aruisio agro, circa Leptymnum montem prouenit. Nobilis est non minus Lentisco, quæ mastigen producit. Marmor huius quoque laudatur à Plinio, qui arbitratur Chiorum lapidicinas, versicolores istas in marmore maculas, primum ostendisse, cum extruerent muros. Chiæ terræ, in medicis vsum, idem docet. Omadio Baccho, hominem discerptum, quondam incolas immolasse Eusebius auctor est. Aliis nominibus etiam vocatur vt Chia, Æthalia, Macris, & Pityusa. Hæc quidem ille Porrò frequens & celebris est, tam insulæ, quàm opulentæ in ea vrbis, apud famosos auctores mentio. Plinius li. 35. cap. 16. medicam eius terram commendat, lib. 4. cap. 7. vinum Chium, in summa esse gloria prædicat. Item. libro eodem cap. 14. Chium vinum, ex Græcia allatum, apud Romanos in delitiis fuisse, refert. Et lib. 16. cap. 13. varia glandis genera describens: Glans, inquit, omnium dulcissima fagi, vt, qua obsessos etiam homines durasse in oppido Chio, tradit Cornelius Alexander. Strabo etiam lib. 14. non semel, vno in loco, eius meminit: & inter cætera inquit: Chius, circum nauigationem habet stadiorum nongentorum, si quis secus terram deferatur, ea vrbem, & portum optimum habet, & nauale nauium octoginta.

Sed & Herodotus, libro primo, Chiorum in bello fidem commendat, qua Milesios ex Ioniis, hi soli sub euarunt, reddentes vicem, quod alias, quando Milesij Chiis bello (quod cum Erythræis gerebant) auxilia tulissent. Parem Chiorum fidem atque constantiam, eodem in libro, sæpius commemorat. Memorabile autem est, quod idem Herodotus lib. 6. de calamitate Chiorum, & prænuntiis eiusdem cladis signis scribit. Histæus Milesius cũ Lesbiis, Chium, inquit, nauigat, & apud locum quendam agri Chij, vti vocant, concaua regionis, quod ab eius præsidio non reciperetur congressus, permultos interfecit, tam eorum, quàm cæterorum Chiorum, & ex opido quondam progrediens cum Lesbiis, Chios, vtpote ex pugna nauali malè affectos, subegit. Sed videlicet, quoties ingentes euenturæ sunt calamitates, vel ciuitati, vel nationi, solent signis prænuntiari: Etenim Chijs, ante hanc cladem, ingentia signa contigerant: Vnum, quod ex choro centum iuuenum, quos miserant Delphos, duo omnino rediere, nonaginta octo pestilentia absumptis: Alterum, quod sub idem tẽpus, paulo ante naualem pugnã tectum supra pueros literas discentes, corruit, ita vt ex centum viginti pueris, vnus omnino euaserit. Hæc eis signa Deus præmonstrauit. Post hæc excepit pugna naualis, quæ ciuitatem in genua deiecit. Accessit ad cladem pugnæ Histæus cum Lesbiis, qui Chios iam exhaustos facilè ad excidium deduxit. Hactenus quidem Herodotus, qui sub finem libri secundi primos opidi Chii conditores ita refert: Amasis, quoniam Græcorum erat studiosus, cum alia in quosdam Græcos officia contulit, tum his qui Ægyptum concederent, dedit facultatem Neueratem vrbem incolendi. Qui vero eorum nollent illic habitare, sed nauigando negotiari, fecit potestatem, certis in locis aras, & fana extruendi. Ciuitates autem, quæ communiter extruxerunt; Ionum quidem Chius, Theus, Phocæa, Clazomene.

Chios multis temporibus Venetiis paruit. Quibus Philippus Auria Genuensis, Vir militari prudẽtia celebris, eam ademit, ditionisque suorum ciuiũ fecit, sub quibus vrbs copiosa negotiatione floruit; & sumptuosis exornata est ædificiis. Sed deinde ad fatalem periodum deueniens, Turcico imperio cessit, vti Philippus Lonicerus. Chronicorum Turcicorum tomo secundo: Chius, inquit, quam & Tio vocant, à Genuensibus diu habitata, & multis superbis ædificiis, & hortis amœnis ornata, atque abundãtia fructuum, vinique & gummi, quod mastiche dicitur, bonitate multum celebrata, hodie, præ reliquis prouinciis Turcicæ tyrannidi subiectis (propterea quod desperatis defensione auxiliis, depositis armis, sponte in Turcarum deuenerit potestatem) tolerabilem habet seruitutem.

CHIOS.
CHIOS Maris Aegæi eiusdem nominis Insulae Ciuitas.

HIERVSALEM
VRBS
AITSINGERI DESCRIPTIONE
ILLVSTRATA.

IERVSALEM, quæ Visio pacis interpretatur, vrbs fuit in Tribu Beniamin, in qua regnauit AdoniZedech, Ciuitas Dei electa, sancta & gloriosa, fundata in montibus sanctis, loci eminentia, cœli, solique fœlicitate, cunctas mundi vrbes superans, in totius Orbis & Iudeæ medio, ceu centrum & vmbilicus terræ sita est: & tanquam Regia inter omnes accolas, velut caput in corpore, eminet, splendidisque ædificijs sicut Sol præ cæteris lucet, tantaque gloriâ illustratur, vt singulari priuilegio vnicus esset locus à Deo electus: ac non tantùm fidelis cuiusque animæ, verùm etiam electæ Christi Ecclesiæ in terra Militantis, denique & beatæ illius in cœlo Triumphantis existeret figura. Vrbs, perfecti decoris, gaudium & exultatio vniuersæ terræ. Hæc circa annum à mundo creato, bis millesimum & vigesimum tertium, tempore Abrahami, à Melchisedech Rege condita, & Hebraicè SALEM, Græcè verò SOLYMA vocata est, atque ab eo quinquaginta annis possessa videtur. Deindè Iebusæi, à Iebus filio Chanaan prognati, ipsam occupauerunt: à quibus IEBVS, & IEBVSALEM dicta est, cuius Regem Iosue occidit. Tenuerunt autem eam Iebusæi annos octingentos & viginti quatuor, tantumque vrbis fidebant firmitati, vt, Dauide Rege ipsam oppugnaturo, per contemptum cæcos, claudos, ac mutilos in mœnibus collocarent, dictitantes, hos ad arcendum hostem sufficere. At Dauid, expulsis Iebusæis, vrbem per circuitum reædificans, arce muniens & inhabitans, totius eam Iudeæ prouinciæ Metropolim, ac Regni sedem fecit: atque deinceps IERVSALEM quasi IEBVSALEM, b, elemento euphoniæ gratia, in r, mutato, Græcè autem inflexo vocabulo, HIEROSOLYMA appellata est. Sunt tamen qui scribunt, à templo, quod Salomon in ea magnificentissimum construxit, Hierosolymam nuncupatam. Nam Græci Hieron, Templum vocant, quasi Hieron Salomonis, hoc est, ædem Salomonis. Quam deindè Salomon, alijque Reges Iuda multum ampliauerunt, ac validissimis portis, turribus, muris, & fossis, item templo, palatijs, præclarissimisque ædificijs ita munierunt atque exornauerunt, vt totius Orbis inter vrbes miraculum esset, ac silentio magis quàm infimo sermone honoranda sit. Eoque ornatu ac splendore, annis quadringentis & septuaginta septem, velut terrenus paradisus floruit, habens circuitum quinquaginta stadiorum, & per gyrum vrbis fossam in lapide excisam, sexaginta pedum profunditate, latitudine verò ducentorum & quinquaginta, in qua commorabantur hominum circa centum & quinquaginta millia. Verùm cùm Principum populique impietas non modò templum idolorum abominationibus prophanasset, sed etiam sanguine innoxio crudeliter effuso vrbem ad os vsque impleuisset; diuina vltione per Nabuchodonosor Babyloniæ Regem (Dei autem flagellum) vnà cum templo, Principibus, & populo ita funditùs euersa, ac septuaginta annis desolata fuit, vt Syon quasi ager araretur, & Ierusalem quasi aceruus lapidum esset, & mons templi quasi excelsa syluarum: vtque interea, teste Hieronymo, nec auis volauerit, nec bestia pertransierit per eam. Deindè à Iudæis, de Babylonica captiuitate reuersis, templo duntaxat ægrè extructo, portis, turribus, & mœnibus carens, annos sexaginta tres inhabitata est. Cæterùm à Neemia intra dies quinquaginta duos, ambitu quinquaginta trium stadiorum, portis, turribus, validoque muro cincta, & postea à Machabæis, Herode, & alijs perquam magnificè publicis ac priuatis ædificijs ornata, pristino nomine ac statu annis quingentis & viginti quatuor gloriosa & populosa claruit: vicos, propter domorum frequentiam & densitatem, habens multos & angustos. Quo tempore ibi, ceu in theatro IESVS CHRISTVS salutem nostram operatus est, atque indè velut à centro, Apostoli Euangelicam prædicationem in vniuersum terrarum Orbem diuulgauerunt.

Hanc Vrbem separat à monte Oliueti ac valle Iosaphat chimarrus, id est, torrens Cedron, è quo Dominus noster IESVS CHRISTVS bibit, iuxta prophetiam Dauid, dicentis: *De torrente in via bibet.* Supra finem torrentis, & versus montem Oliueti, ostenditur vsque in præsentem diem sepulcrum prophetæ Zachariæ, filij Barachiæ, quem occiderunt Iudæi inter templum & altare. Mons Oliueti est ad orientem vrbis Hierusalem, frugiferis consitus arboribus: vbi Dominus erudiebat discipulos, torrente Cedron interfluente, vbi vltima vestigia Domini humo impressa etiam tempore Hieronymi, eodem teste, monstrabantur.

Porrò anno post Christum passum, trigesimo octauo, in occisionis Christi vindictam, Titus Cæsar Romanus eam muro triginta nouem stadiorum triduo circumdedit, ac Iudæos ex omni tribu festum Paschæ ibi celebrantes, vrbe velut in carcere conclusit. Vnde vrbs illa toti mundo admirabilis, facta est & spelunca latronum, & sepulchrum mortuorum. Nam intestinis cædibus, fame, peste, & gladio vndecies centena millia Iudæorum in ea perierunt, ipsamque vrbem Titus ita funditùs eruit, vt, qui ad eam accessissent, habitatam aliquando esse, vix crederent. Tres autem turres Herodianas, nempè Hippicum, Mariamne, & Phaselum, quæ tàm magnitudine, quàm pulchritudine præter alias eminebant, ciuitatisque eam muri partem, quæ eas ab occidente cingebat, inconcussas reliquit: tum vt esset castrum Romanis militibus illic custodiæ causa relinquendis, tùm vt posteri iudicarent, qualem vrbem, quamve munitissimam Romanorum virtus obtinuisset. Sed post annos sexaginta quinque, Iudæis rursum rebellantibus, AElius Adrianus Imperator multa eorum millia deleuit, ac turres illas cum relicto muro penitùs destruxit, iussitque Ciuitatem spargi sale, quo facto, iuxta Saluatoris oraculum, non est relictus Vrbis lapis super lapidem, Ciuitatisque totius pomærijs plurimùm contractis, denuò eam exstruens, vniuersum montem Syon vnà cum palatio Salomonis Reginæ, & domo saltus Libani, item portam anguli, & castrum Assyriorum, totumque eum Borealem angulum ad portam sterquilinij ad portam Ephraim vsque, vrbis ambitu exclusit; montem autem Caluariæ, & sepulchrum Domini, quæ prius extra mœnia fuerant, vrbis muro septentrionali inclusit; & in fronte eius portæ, qua Bethleem ibatur, suem in marmore sculpsit, Iudæis eidem subiectis, hoc modo significans, eos Romanæ potestati subiacere: quibus & edicto interdixit, ne amplius vrbem illam introirent, aut ex loco quopiam excelsiore emi-spicerent, eamque à suo nomine AELIAM CAPITOLIAM nuncupari voluit. Quæ deinceps à Christianis inhabitata, & Patri-...li sede insignita, successu temporis recepto nomine IERVSALEM, annis quingentis in Christiana religione floruit. Porrò ...o à Christo nato sexcentesimo trigesimo sexto, à Saracenis in Aegypto regnantibus capta, & annis quadringentis sexaginta tri-s possessa fuit. Deinde anno Christi millesimo, nonagesimo nono à Christianis, Duce Godefrido de Bullion, qui & primus Vrbis ...urum transcendit, Idib. Iulij magna fortitudine expugnata, feria sexta, hora nona, eâdem scilicet die & horâ, quâ Christus mor-...uus, tantaque per ciuitatis plateas, vicos, & angiportus, ac ipso in templo, tum ciuium, tum eorum, qui ex vicinis oppidis & suburbanis in eam confluxerant, strages facta est, tantaque sanguinis effusio, vt nemini nisi per interemptorum funera transitus pateret, ac talostenus in occisorum sanguine graderentur, vtque ipsi victores à planta pedis vsque ad verticem cruore maderent. Qui vrbe potiti, armis ac sordibus depositis, loca venerabilia, Christi præsentiâ, passione, resurrectione, & ascensione sanctificata, à fidelibus qui in Ierusalem habitant, sibi ostensa, nudis vestigijs diebus septem mira deuotione circumierunt, & deosculati sunt. Octauo autem die vnanimiter Ducem Godefridum elegerunt, ac Regem Ierusalem creauerunt. At vir Deo plenus, humilitatis causa, coronâ aureâ, Regum more, in sancta Ciuitate noluit insigniri: eâ contentus, & illi reuerentiam exhibens, quam humani generis Imperator in eodem loco vsque ad crucis patibulum pro nostra salute spineam deportauit. Sic itaque IERVSALEM à Christianis recuperata, ab eisdem per octoginta octo annos retenta fuit. Postea dissidentibus inter se Christianorum Principibus, è Saladino Aegypti Sultano recepta, & annis trecentis triginta occupata fuit. Anno autem Domini millesimo quingentesimo & decimoseptimo, à Sultano Turcarum Imperatore inuasa, eodem murorum ambitu à Turcis etiamnum possidetur: qui eam Curumobarech, siue Codsbarich, hoc est, Vrbem sacram nominant. A prima itaque eius fundatione in præsentem vsque Christi annum millesimum quingentesimum octogesimum quartum, fluxerunt anni ter mille quingenti viginti & vnus.

Verùm huius Ciuitatis ad viuum expressas imagines ac delineationes cum singularum partium descriptionibus, ad oculum vide libri primi Chartam 52. & secundi, Chartam 54. ciuitatum orbis terrarum Francisci Hogenbergij, cum descriptionibus D. Georgij Braunij. quam vnà cum Charta Hierosolymitana venerandus ille Dominus Christianus Crucius Delphius hîc edere molitur.

Cùm autem biennio post, hoc est anno 1584. Christianus ille (piæ memoriæ) suam quoque Ierusalem ederet, ingenueque fateretur, illi Hierosolymitanæ vrbis, totiusque terræ sanctæ tabulam communicasse, Hierusalem eandem illius, non solùm hic subijcere; verùm duplici quoque, Topographica nimirum, atque Historica Descriptione illustrare volui.

Confecerunt antea multi quidem Tabulas, quibus vrbem exprimerent Hierosolymam. Delineauit eam etenim ex Canonicis Vltraiectensibus quidam Ioannes Schorel nomine, anno 1542. Hermannus Burcloo anno 538. Wolfgangus Weissenburgius, anno 1542 Bonauentura Brocardus, anno 1544. Tilmannus Stella, anno 1557. Adamus Reysner Germanus anno 559 Fabius Licinus Venetus anno 1569. & Christianus Schroten anno 1570. Verùm Christianus Adrichom, illum Christianum secutus, Francisci Hogenbergij insignis illius artificis manu delineatam, ita sculpi curauit Hierosolymam, vt quos nominaui præcedentes, longè omnes superasse videatur. Hic enim ad intelligendi facilitatem, multum propuisse numeros animaduertens, illos, quos Terræ promissionis Chartæ, idem Hogenbergius anno 1592 me authore insculpserat, Christianus idem, postea in Hierosolymæ ciuitatis Charta fieri curauit, quæ quidem Charta manentibus vtique numeris suis, consequenter hic inseritur.

IERVSALEM, et suburbia eius, sicut tempore Christi floruit, cũ locis in quib' Christ' passus est: quæ religiose à Christianis obseruata, etiam nũ Veneratiõi habent, descripta per Christianum Adrichom Delphum.

SEPTENTRIO

ORIENS

OCCIDENS

Mons Caluariæ 235

Christus sic tibi Tu te Christo

Mons Septentrionalis 264

Castra Pompey 264

Castra Romanorum 259

Castra Chaldeorum 258

Stagnum Serpentũ 268

Mons scandali 193

Murus tertius, 150. qui et exterior 150

NOVA CIVITAS 145

BEZETHA 147

Platea lata

Murus secundus 86. qui et medius 136

SECVNDA CIVITAS

Palatium Herodis

Murus Primus 54 qui et antiquus 54

FILIA SION QVÆ

Palatium Pilati

Antonia arx 29

Forum magnũ 46

Acra mons 27

Forum rerum Venalium 47

Mons Moria 33

CIVITAS INFERIOR 26

Templum Domini

Palatium Salomonis 59

Mello Vorago, 16. quæ et Platea portæ aquarum atq; vallis Tyropæon 16.

MONS SION CIVITAS DAVID QVÆ ET SVPERIOR 2

Arx Sion

Tabernaculum Sion 24

Cenaculum Sion

VALLIS IOSAPHAT QVÆ ET VALLIS CEDRON 204

Torrens Cedron

Mons Oliuetorum

Bethania 179

Bethphage 180

Hortus Regius, qui et Hortus conclusus 189

Mons Offensionis 191

Gehennom, Vallis Ennõ, et Tophet 186

Vallis Silo 205

Erage mons meridionalis 222

Monumentũ Absalõ 227

Judas 234

Silua 240

Torrens Gion 241

Via in Bethlehem et Hebron 245

Porta palatij pontificis 161

Porta horti Regis 160

DE TRIBVS PARTIBVS IN QVAS VRBS IPSA DIstinguitur.

SVnt Ierosolymæ tres partes, Candide Lector, in quas Vrbs ipsa distinguitur. Vna, quæ ciuitas IVSTITIAE dicitur Isaiæ 1. altera, quæ SANCTA, Isa. 52. ac tertia, quæ VERITATIS, Zachariæ 8. Ciuitas illa Iustitiæ, quia tum olim, nouiter ad antiquam illam Ierusalem, cuius arx Sion, ciuitas autem præter arcem, filia Sion dicebatur, accessit; NOVA propterea atque secunda ciuitas nuncupabatur, quæ intra noua mœnia, & antiquũ siue primum vrbis murum continebatur. SANCTA Ciuitas autem ob id appellabatur, quòd Templum, & Sancta Sanctorum in ea constituta reperiebantur. Hæc à muro antiquo ad voraginem illam, quæ Mello, & platea portæ aquarum, vallisque, Tyropæon quoque vocabatur, protenditur. VERITATIS Ciuitatem constituit tertia pars vrbis, quæ mons Sion, & Ciuitas Dauid (cui veritatem Deus iurauit:) à Dauide, primo ex tribu Iuda Rege electo, sic appellata est. Ita, vt quemadmodum tota ipsa promissionis terra, quam topographicè quoque atque historicè descripsimus, in tres tempore Christi, potissimum partes, Galilæam scilicet, Samariam, & Iudæam distincta fuit; sic Metropolis hæc, & primaria illius terræ Ciuitas, media velut in centro, & instar vmbilici Ierusalem posita, itidem in tres partes distinguatur. De quibus partibus hæc quidem breuiter dixisse, sufficiat, cùm in topographicis descriptionibus oratio quantumuis prolixa, sine demonstratione tamen, de qua postea dicemus, oculati, parum proficiat.

DE TOTIDEM PARTIBVS, QVIBVS ET SVBVRBIA CIVITATIS discernuntur.

COnsequens ita est, Suburbia etiam in tres partes similiter ita distingui, vt PRIMAE partis suburbia discernant illa, quæ ciuitatem ambiunt, à porta scilicet antiqua, iudiciaria, & veteri, per montem Caluariæ, & scandali montem, vsque ad montem Olíueti, & portam sterquilinij, per quam Piscina vetus illa, & interior, in torrentem Cedron exoneratur. SECVNDAE ciuitatis suburbia, à porta, quam dixi, iudiciaria, vsque ad portam piscium protenditur, idque ab occidua vrbis parte; nam ab oriente opposita parte, suburbia, sese à porta fontis & aquarum iterum vsque ad portam sterquilinij extendunt. Cæterùm, TERTIAE partis suburbia, à porta, quam appellaui piscium, per ordinem Gihon torrentis, sese in torrentem Cedron, & eius pontem vsque, qui montem Olíueti respicit, conspiciuntur. Atque hæc de vrbis & suburbijs in tres vtrimque partes distinctis, generaliter ita satis est, breuiter indicasse. Nunc rem penitius ipsam introspicientes, singula persequamur in specie loca, quæ tam intra quàm extra mœnia Ierosolymitana occurrunt. Hactenus enim, vrbem non aliter inspeximus, quàm olim Moyses ille Terram promissionis, quam vidit quidem, sed eandem non est ingressus. Ingrediendum itaque nobis est in Chartam hanc vrbis Ierosolymæ, ex sacris Biblijs, tanquam ex libro vitæ, in ciuitatem, quam Ioannes (in Apocalypsi 22.) appellat Sanctam: atq; inde in sacra Biblia iterum auertendum. Nam hunc finem, descriptioni nostræ, Vrbis huius Topographicæ, constituimus, in eumque scopum tendimus, vt ex hac Charta ipsa Biblia, atque vicissim ex Biblijs, hanc Vrbis Ierosolymæ Chartam illustremus.

DE LOCIS SACRAE SCRIPTVRAE TAM VRBI, QVAM SVBVRBIIS VTILITER ACCOMMODATIS.

TRiplicia sunt loca, quibus Sacra Scriptura, in topographica hac nostra descriptione, applicatur. LOCA CIVITATIS NOVAE, quam iustitiæ diximus, extra mœnia, sunt hæc, quæ sequuntur: 1. Vbi Christus in via crucis mulieres alloquitur, Lucæ 23. 2. Mons Caluariæ, Matth. 27. Marci 16. Lucæ 23. Ioan. 19. 2. Cor. 15. 3. vbi Christo vestes exuuntur, Matth. 27. Marc. 15. 4. vbi milites super vestes mittunt sortes, Ioann. 19. 5. vbi Christus supinus Cruci affigitur, Ioan. 20. 6. vbi Crux erigitur, Matth. 27. Mar. 15. 7. vbi de Cruce Christus deponitur, Luc. 23. Ioan. 19. 8. vbi Christus sepultus resurgens, Matt 27. Marc. 15. Luc. 23. Ioan. 19. 20. 9. Mulieribus occurrit post resurrectionem, Matt. 28. Sequuntur alia loca, 10. Castra Chaldæorũ 4. Reg. 25. Ierem. 39. 52. 11. Collis Gareb, Ieremiæ 31. 12. Vicus Ierusalem, Nehem. 3. 13. Mons Oliueti, Iosue 15. 18. 2. Reg. 17. 3. Reg. 11. 15. 4. Reg. 23. 25. Psal. 3. Isa. 11. Ierem. 39. 52. Eze. 11. Daniel 11. Zachar. 14. Luc. 21. 22. 24. Ioan. 8. atque hæc quidem extra. Intra mœnia verò sunt, 14. Castrum Assyriorũ 4. Reg. 18. 19. 2. Par. 32. Isa. 9. 30. 15 Portæ Efraim 4. Reg. 14. Par. 25. 29. Nehem. 8. 12. 16 Turris Furnorum, Nehem. 3. 12. 17. Porta anguli. 4. Reg. 14. 2. Par. 25. 26. Iere. 31. 37. 38. Zachar. 14. 18 Turris Ananeel, Ierem. 31. Zachar. 14. Nehe. 3. 12. 19 Murus secundus, 2. Para. 31. Neem. 3. 12. 20 Palatium Herodis, Luc. 23. Act. 12. 21. Secunda ciuitas; 4. Reg 29. 1. Par. 34. 22 Domus Oldæ Prophetæ, 4. Reg. 22. 2. Par. 34. 23 Locus intra duos muros, Isa. 22. 24. Habitaculum Rehabitarum, Ierem. 35. 25. Domus Mariæ matris Ioann. Act. 12. Hactenus de locis primæ ciuitatis. LOCA SECVNDAE CIVTATIS, SANCTAE scilicet, extra mœnia ad occidentem sunt. 26 Vbi CHRISTVS post resurrectionem, [illegible] Discipulis euntibus in Emaus, loquitur, Marc. 16. Luc. 24. 27 Via Bethlehem, Act. 8. 28 Vallis Raphaim, 2. Reg. 5. 1. Par. 14. 29. Fons Gihon superior, 4. Reg. 20. 2. Par. 32. Eccles. 48. 30 Mons Gihon, 3. Reg. 1. 31. Baal Pharasim Campus, 2. Reg. 3. 1. Par. 14. Extra mœnia ad orientem loca sunt, 32 Castellum contra vos, vt inquit Christus, Matt. 21. Marc. 11. Luc. 16. 33 Via in Ierícho Engaddi, Luc. 10. Matth. 11. 34 Sepulchrum vulgi, 4. Reg. 23. Ierem. 26. 35 Betphage Matth. 21. Marc. 11. Luc. 19. Ioan. 12. 36 Christus Asinæ insidet, Matth. 21. Mar. 11. Luc. 19. Ioan. 12. 37 Bethania, Matt. 21. 26. Marc. 11. 19. 24. Ioan. 11. 12. 38 Vbi Christus huius Vrbis Ierosolymæ destructionem prædicit, Mat. 24. 25. Mar. 13. Luc. 21. 39 vbi Iudas Christum tradidit, Matth. 26. Mar. 14. Luc. 22. Iohan. 18. 40. Octo Apostoli Christum orantem expectantes, Mat. 26. 41 tres alij expectant, propius. 42 Hortus Oliueti, Matth. 26. Marc. 14. Luc. 22. Ioan. 18. 43 Vallis Iosaphat, 3. Reg. 15. 4. Reg. 23. 2. Par. 15. 29. 30. Ioel 3. Zach. 14. Matth. 25. 44 Stephanus lapidatus, Act. 7. 45 Fons Draconis, Neem. 2. Intra mœnia loca sanctæ Ciuitatis sunt. 46 Porta prior Zachariæ, 14. 47 Porta Sterquilinij Neem. 2. 3. 12. 48 Turris excelsa 2. Par. 26. 49 Porta equorum, Neem. 3. 50 Porta aurea, Ezechiel. 43. 44. Luc. 19. Ioan. 12. 51 Forum rerum Venalium, Vbi S. Iacobus capite plexus, Act. 12. 52 Piscina Vetus, Isa. 22. 53 Vbi Christus cecidisse traditur, Matt. 27. Mar. 15. Luc. 23. 54 Maria & Iohannes steterunt, Ioan. 19. 55 Regia Bernices, Act. 25. 26. 56 Gymnasium, 1. Mach. 1. 2. Mach. 4. 57 Palatium Machabæorum, 1. Mach. 13. 58 Palatiũ Pilati, Matth. 27. Marc. 15. Luc. 23. Ioan. 19. 59 Piscina natatoria, 2. Reg. 20. 2. Par. 32. Eccl. 40. 60 Portæ Sion, Psal. 86. 61 Forum Scrutarium, Neem. 3. 62 Piscina probatica, Ioan. 5. 63 Ophel turris, 2. Paralip. 72. 33. Neem. 3. 11. 64 Domus Nahtineorum, Neem 8. 65 Porta templi occidentalis, 1. Par. 26. 2. Par. 23. 66 Porta Custodiæ, Neem. 12. 67 Porta templi australis, 1. Par. 26. 68 Porta anguli, 4. Reg. 14. 2. Par. 25. 26. Ierem. 31. 37. 38. Zach. 10. 69 Porta templi orientalis, 4. Reg. 11. 15. 1. Par. 9. 26. 2. Par. 27. Actorum 3. 70 Palatium Salomonis, 3. Reg. 7. 2. Par. 8. 9. 71 Thronus Salomonis, 3. Reg. 10. 2. Par. 9. 72 Palatium Reginæ Salomonis, 3. Reg. 7. 9. 2. Par. 8. 73 Domus saltuum Libani, 3. Reg. 7. 10. 2. Par. 9. Isa. 22. 74 Via introitus equorum, 4. Reg. 11. 2. Par. 23. Ioan. 19. 75 Templum Domini, 3. Reg. 5. 6. 7. 8. 9. 4. Reg. 25. 2. Par. 2. 3. 4. 5. 7. 36. 1. Esd. 3. 5. 6. 1. Mach. 1. 4. 6. 13. 16. 2. Mach. 3. Act. 2. Matt. 4. Mar. 13. Luc. 2. Nume. 19. 29. Ioan. 7. 8. 9. 10. 76. Sanctũ Sanctorũ, Exod. 26. Leuit. 16. 23. Numer. 26. 3. Reg. 6. 2. Par. 3. 4. 5. Heb. 9. 13. 77. Arca fœderis, Exod. 25. 47. 17. Deut. 31. 2. Par. 36. 1. Esd. 1. 2. Mach. 1. 2. Heb. 9. 78 Propitiatoriũ aureũ, Exo. 25. 37. 79 Sanctũ, Exo. 26. 29. Leuit. 10. 3. Reg. 6. 1. Par. 23. 24. 2. Par. 3. 4. Ezech. 44. Luc. 1. Heb. 9. 80 Mensa aurea, Exod. 25. 26. 37. Leuit. 24. 1. Reg. 21. Mar. 2. 81 Altare Thymiamatis, Exod. 30. 37. Leuit. 2. 1. Mach. 4. Luc. 1. 82 Fons aquæ perennis, Exod. 47. Iere. 3. 83 Candelabrum aureum, Exod 25. 26. 27. 37. Leuit. 24. 84 Columnæ Booz & Ioachim, 3. Reg. 7. 1. Mach. 3. 85 porticus templi, 3. Reg. 6. 2. Par. 3. 86 Atrium Iudæorum, 3. Reg. 6. 2. Par. 4. 6. Exo. 40. Luc. 3. Ioan. 10. Act. 3. 4. Heb. 9. 87 Concha ærea, 3. Reg. 7. 2. Par. 4. 88 Locus, vbi Iudæi voluerunt lapidare Christum, Mar. 11. Ioan. 8. 9. 12. Actor. 8. 89 Altare Holocausti, Exod. 27. 38. Leuit. 6. 9. 2. Par. 4. 2. Mach. 1. 5. 90 Mare æneum, Exo. 30. 38. 3. Reg. 7. 2. Par. 4. LOCA CIVITATIS DAVID extra mœnia sunt. 91 Via in Bethlehem, Actor. 8. 92. Fons Gihon inferior, 2. Par. 33. 93 Vallis fontis Gihon, 2. Par. 35. 94 Iudas se suspendit traditor, Matth. 27. Marc. 15. Luc. 33. Ioan. 19. 2. Cor. 5. 95 Torrens Gihon, 2. Par. 32. 33. Neem. 2. 96 Fons vbi stella tribus Magis iterum apparuit, Matth. 2. 97 Fouea Ieremiæ Prophetæ, Thren. 1. 2. 3. 4. 5. 98 Antrum Petri, Matt 26. Lu. 24. 1. Cor. 1. 99 Roge mons, 4. Reg. 15. 2. Par. 26. Amos 1. Zachar. 14. 100 Danielis fouea, Dan. 14. 101 Monumentũ Absalon, 2. Reg. 18. 102 Isaias à Manasse occisus, 2. Par. 33. 103. Sepulchrum Zachariæ. 2. Par. 24. Matt. 23. 104 Gehinnon, Matth. 10. 105 Mons offensionis, 3 Reg. 11. 4. Reg. 23. 106 Torrens Cedron, 2. Reg. 15. 3. Reg. 2. Iere. 31. Eze. 47. 107 Mons Scandali, 3. Reg. 11. 4. Reg. 23. 108 Fons Siloe, Isa. 8. 22. Neem. 3. Ioann. 9. 109 Via in Hiericho, Lucæ 10. Marc. 11. 110 Mello vorago, 2. Reg. 5. 3. Reg. 11. 4. Reg. 12. 1. Par. 11. 2. Par. 32. Intra mœnia Ciuitatis loca. 111 Turris Dauid, Cant. 4. 112. Lapis angularis, Psal. 11. Isa. 28. Neem. 3. Matt. 21. Act [illegible] om. 9. 1. Pet. 2. 113 Porta palatij Pontificis, Neem. 3. 114 Po [illegible] gis, 4. Regg. 25. Iere. 39. 52. 115 Turris Siloe, Luc. 13. [illegible] Neem. 2. 3. 12. 2. Par. 23. 117 Porta superior Sion, 2. Par. 2 [illegible] Pontificis. Ioan. 18. 119 Mons Sion. Psal. 2. 23. 47. 86. [illegible] 15. Isa. 1. 2. 49. Ioel 2. 3. 1. Mach. 4. Lucæ 2. Act. 13. 12 [illegible] em. 3. 121 Tabernaculum Sion, 2. Reg. 6. 7. 3. Reg. 8. 1. P [illegible] Cœnaculum Sion, Matt. 26. Mar. 14. Luc. 22. 24. Ioan. [illegible] 5. 123. Arx Sion, 2. Reg. 5. 7. 11. 3. Reg. 1. 4. Reg. 23. 1. Par. [illegible] ach. 13. 14. Lucæ 1. 124 Domus Vriæ, 2. Reg. 11. 23. 125 T [illegible] Zachar. 14. 126 Hortus Regis, 4. Reg. 21. Neem. 3. 1 [illegible] Matt. 26. 27. Mar. 14. 15. Luc. 22. 23. Ioan. 18. 128 Se [illegible] Regis, 3. Reg. 2. 11. 2. Par. 24. 26. Neem. 3.

Enumeraui hactenus arithmetica serie numerorum, e[illegible] loca, quorum in Biblijs sacris expressa sit mentio. Vt in [illegible] Ierosolymæ Charta, in Biblia ingredi, atque ibidem, qu[illegible] rum suo quoque tempore gestum, actumque sit, intelliger[illegible] Occurrat tibi Exempli gratia, in vrbis Ierosolymæ Charta, [illegible] TIVM PILATI, idque in ordine numerorum præcedente, sub [illegible] ro 58. inuenies, statim videbis in Biblijs de rebus eo loci gestis, le[illegible] dum esse capita Euangelistarum, Matth. 27. Marc. 13. Luc. 23. Ioan. 19. [illegible] que ita de alijs quibuscunque locis, in Charta occurrentibus, similiter ex vrbe Ierosolyma in Biblia erit ingrediendum.

INDEX ALPHABETICVS
LIBRI QVARTI CIVITATVM